OPERA
P. VIRGILII
MARONIS.

PAVLI MANVTII ANNOTATIONES BREVISSIMÆ IN MARGINE ADSCRIPTAE.

HOMERI LOCA MAGIS insignia, quæ VIRGILIVS *imitatus est.*

GEORGII FABRITII Chemnicensis obseruationes Virgilianæ Lectionis.

LONDINI,
Excudebat H. Midletonus,
Impensis I. H.
1584.

AD TORQVATVM BEMBVM, PETRI F. PAVLI MANVTII IN VIRGILIVM PRAEFATIO.

VOD ego de poetica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio, studióque, cõsequutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facile puto, non esse illam inter ea, quæ minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem: summum esse quiddam, ac planè diuinum: quique suas ad eam cogitationes conferant, etiamsi quod volunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendant: qui verò in ea ita versentur, vt excellant, colendos nobis esse vehementer omníque omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem fuisse, hodiéque esse nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac Deorum nobis munere concessam parui pendant, atque etiam

ſi dijs placet, in ſermonibus vituperent. Quid, inquiunt, eſt poetica? fabulas continet : fabulis autem quid inanius? Ridiculè : cùm ex ipſorum ingenijs cæterorum ingenia metiantur, quæque ipſis obſcura ſunt, ea reliquos videre, non putent. Ego contrà ita ſoleo diſputare: vtinam, Torquate, te præſente, ac tui ſimilibus : nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuerſijs, qui cauſam, qua de agitur, quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optimè calleat : ſed ego contrà, cùm in hoc incidi, ita ſoleo diſputare. Eſtne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philoſophia præſtantius? negare coguntur, ſi negent, eos ratio refellet, & veritas ipſa, quæ cùm pugnat, facilè vincit. Vna enim eſt philoſophia, quæ vitia noſtris ex animis euellat, vna, quæ inſerat virtutes: humana omnia multis obſtructa difficultatibus aperit : diuina, non illa quidem prorſus, ſed magna tamen ex parte patefacit. Atque hanc, quæ tantas res præſtat, ſiue artem, ſiue ſcientiam, ne communis eſſet omnibus, vulgique

tra-

tractatione impurísque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, velauit, & custodiuit antiquitas, fabulas porro ipsas non eo, quo vulgus vtebatur, communi & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis genere prisci illi, summa homines sapientia præditi, prodiderunt: placebat hoc illis, primùm vt rei dignitatem, si posset, & quatenus posset, verborum augeret elegantia (lectis enim, admodumque puris è vocibus efficitur versus: nihil hauritur de fæce) deinde, quia cùm philosophiam tractarent, maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa vocum in versibus compositio gignit, aures animosque perfundi pulchrum putabant: quæ cùm ita sint, neque fabulas, quæ philosophiam continent, neque versus, quibus fabulæ ipsæ continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum insciriam, aliísque præterea vtor argumentis. addo exempla, eaque Italorum, & eorum hominum, qui nostra, patrumque memoria floruerunt,

Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt enim multi) nónne musarum inprimis consuetudo delectauit? Propiùs accedo. Pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: vixit enim, quantus ei vitæ cursus fuit, in virtute totus; is cùm alias coluit philosophiæ partes, tum verò poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo, eiúsque studium à prima pueritia complexus, nunquam ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem versus in omni ætate multos, & scripsit omnium elegantissimè, sic vt ei Apollo dictasse videatur. Itaque rectè fecit, optimóque sanè consilio pater meus, qui latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inscriptum emiserit. rectè item ego, qui, patris mei exemplum sequutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & artis poeticæ studiosissimo, atque peritissimo, eundem poetam, quasi munus Bembeæ familiæ debitum, dicauerim. Nam quemadmodum parentes nostri, alter alterũ tum sermoni-

nibus, tum ſcriptis ornabat, vt, quantum inter ſe amarent, æqui & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit: an præſtare poſſim neſcio, ſed conabor certè, vt ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meamq́ue in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat. non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum volũtatem contuli, id ſolùm ſpectaui, vt quaſi hæreditatem adirem amicitię paternę: tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit ſanè plurimum, ſed tua quædam propria ſequutus ſum: tuos, inquam, mores, tua ſtudia, tuas virtutes vidi primùm: deinde ex iudicio fluxit amor, &, quo iam mea ſponte propendebam, ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem, & Patauij, & Venetijs ſanctiſſimè viuentem, & præclara illa cum doctiſſimis viris Philoſophiæ ſtudia tractantem: in quibus cùm iam tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profeciſſes, Romam te, in eam vrbem contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos

habuit ſuarum virtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque ſpectaris, & probaris: ibi plauſum fers à bene intelligentibus, beneq́ue ſentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi, quàm corporis effigies: & vt principia ſe dant, futurum omnes exiſtimant, vt ſummi tibi honores ac præfecturæ deferantur: deberi quidem iam, nemo eſt, qui non intelligat. Quare lætor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te ſtudio, quaſi præſentibus honoribus tuis, & percipio gaudia, quanta poteſt animus meus capere maxima, tuæ futuræ dignitatis. Perge modò, vt cœpiſti, in tuis perennibus ſtudijs, & animum tuum pulcherrimis, teq́ue dignis cogitationibus exerce. Vides eam viam, qua pater tuus iuit, extant veſtigia. Iſtac euntibus rectiſſimus eſt ad gloriam curſus, offenſio nulla, nullus error. Quod feciſti, laudamus: ſunt enim magni, vereq́ue laudandi proceſſus in virtute tui. Quod reliquum eſt: quia te ſummum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs propoſitum eſt,

eſt, tanquam ad metam peruenire cupimus ,& quod cupimus, id in te ipſo poſitum videmus, fauemus animis, proſequimur ſtudiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiuſce animi mei non obſcurum, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente, apud omnes gentes loquetur, tibi inſcriptum, ad te mitto: volo æternum extare monumentum, vnde homines, quid de te ſenſerim, quid iudicauerim, intelligant. Volo, habeas ipſe munus à me, vnde, quid tua cauſſa velim, conijcias: & maiora, cùm ornandi tui maior aliqua facultas exiſtet, officia, ſtudiaque expectes. Venetijs, 1555.

P. VIRGILII MARONIS VITA PER ÆLIVM DONATVM VT CREDITVR, EDITA.

VBLIVS *Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum: plures Magi cuiusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt, quem cùm agricolationi, reiq; rusticæ, & gregibus præfecisset socer, syluis coëmundis, & apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso primùm COSS. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cùm somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, & excreuisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ varius pomis, & floribus cerneret, sequente luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atq; in subiecta fossa partu leuata est. Ferũt infantem, vt fuit editus, nec vagisse, & adeo miti vultu*

vultu fuisse, vt haud dubiam spem prosperioris genituræ iam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta ita breui coaluit, vt multò ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta, atq; consecrata est summa grauidarum, & fœtarum religione suscipientium ibi, & soluentium vota. Initia ætatis, id est, vsque ad septimum annum, Cremonæ egit: & xvij. anno virilem togam cepit, illis Consulibus iterum, quibus natus erat. Euenitq; vt eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius à Cremona Mediolanum, & inde paulò post Neapolim transiit: vbi cùm literis & Græcis, & Latinis vehementissimã operam dedisset, tandem omni cura, omniq; studio indulsit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cùm ante alios eruditior, peritiorq; esset, se in vrbem contulit: statimq; magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosq; morbos incidentes equis curauit. At ille in mercedẽ singulis diebus panes Virgilio, vt vni ex stabulariis dari iussit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium iudicio spem portendebat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc cùm adspexisset

Maro,

Maro, magistro stabuli dixit natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idq; verum fuisse inuentum est. Quod cùm magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Cùm item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum, celeritatemq; futuram: quo cognito, mandat iterum Vergilio panes duplicari. Dubitauit Augustus Octauijne filius esset, an alterius: idq; Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum, & equi naturam parentesq; cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & solum rogat, an sciat quisnam esset, & quam ad felicitãdos homines facultatem haberet. Noui, inquit Maro, te Cesarem Augustum esse, & fermè æquam cum Diis immortalibus potestatem habere, vt quemuis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, vt, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemq; reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus, putant alii me natum Octauio: quidem suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, Facilè, inquit, si impunè licenterq; quæ sentio loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæsar iureiurando nullum e-

ius dictum ægrè laturum: imò non nisi dona-
tum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis
Augusti infigens Maro, Facilius ait, in cæteris
animalibus qualitates parẽtum mathematicis
& philosophis cognosci possunt: in homine ne-
quaquam possibile est. Sed de te coniecturam
habeo similem veri, vt quid exercuerit pater
tuus, scire possim. Attente expectabat Augu-
stus quidnam diceret. At ille, Quantum ego
rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit.
Obstupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri
potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virgi-
lius, Audi, inquit, quo pacto id coniicio, Cùm
quædam enũciarim, prędixerimq́; quæ intelli-
gi, sciriq́; non nisi ab eruditissimis summisq́;
viris potuissent, tu princeps orbis iterum &
iterum panes in mercedem dari iussisti: quod
quidem aut pistoris, aut nati pistore officium e-
rat. Placuit Cęsari facetia. At deinceps, inquit,
non à pistore, sed à rege magnanimo dona fe-
res. Illumq́; plurimi fecit, & Pollioni com-
mendauit. Corpore & statura fuit grandi, a-
quilino colore, facie rusticana, valetudine va-
ria, nam plerunq́; ab stomacho, & faucibus,
ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam
sæpius eiecit: cibi, viniq́; minimi. Fama est
eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed
boni

boni ita eum pueros amasse putauerunt, vt S crates Alcibiadem, & Plato suos pueros. V rùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum E loga Alexim appellat, donatum sibi ab Asin Pollione: vtrumque non ineruditum dimisi Alexandrum grammaticum, Cebetem ver & poetam. Vulgatum est consueuisse eu cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianu affirmat, ipsum postea minoribus natu narra re solitum, inuitatum quidem se à Vario a communionem mulieris: Verum se pertina cissimè recusasse. Cætera sanè vita & ore, & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quand Romæ (quo rarissimè commeabat) viseretur, in publico sectantes, demonstrantesq́; se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exultantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitq́; domum Romæ in Exquiliis, iuxta hortos Mæcenatianos, quanquam secessu Campaniæ, Siciliæq́; plurimum vteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit: Parentibus quotannis aurum, ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis

a-

amisit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum: cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia (vt suprà diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicę operam dedit. Egit & causam vnam omnino, nec ampliùs, quam semel. Sermone tardissimum, ac penè indocto similem fuisse, Melyssus tradidit. Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludimagistrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidũ, tegitur Balista sepultus:
Nocte, dieq; tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & culicem, cùm esset annorum quindecim, cuius materia talis est: Pastor fatigatus æstu, cùm sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet è palude, culex prouolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contriuit, & visam serpentem interemit: ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit:

Parue culex, pecudum custos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, AEtnam. Et

mox

boni ita eum pueros amasse putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione: vtrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem verò & poetam. Vulgatum est consueuisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, inuitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris: Verum se pertinacissimè recusasse. Cætera sanè vita & ore, & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ (quo rarissimè commeabat) viseretur, in publico sectantes, demonstrantesq́, se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exultantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitq́, domum Romæ in Exquiliis, iuxta hortos Mæcenatianos, quanquam secessu Campaniæ, Siciliæq́, plurimum vteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit: Parentibus quotannis aurum, ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis

a-

amisit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum: cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia (vt suprà diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicę operam dedit. Egit & causam vnam omnino, nec ampliùs, quam semel. Sermone tardissimum, ac penè indocto similem fuisse, Melyssus tradidit. Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludimagistrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidũ, tegitur Balista sepultus:
  Nocte, dieq; tuum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & culicem, cùm esset annorum quindecim, cuius materia talis est: Pastor fatigatus æstu, cùm sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet è palude, culex prouolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contriuit, & visam serpentem interemit: ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit:

Parue culex, pecudum custos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, AEtnam. Et

mox

mox, cùm res Romanas inchoaßet, offensu materia & nominum aſperitate, ad Bucolica transiit: maximè vt Aſiniū Pollionem, Alphenum Varium, & Cornelium Gallū celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumuirorum iußu, trans Padum diuidebantur, indemnem ſe præstitißent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cùm ſibi vix dum noto opem tuliſſet aduerſus Claudij veterani milites, vel, vt alii putant, Arij centurionis violentiam: a quo in altercatione litis Agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouißimè autem AEneidem aggreſſus eſt argumentum varium, & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus Græcis, Latiniſq; commune, & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul vrbis, & Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidiè meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diem recitando ad pauciſſimos redigere: non abſurdè carmen ſe vrſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. AEneida proſa prius orationе formatam, digeſtamq; in xij. libros particulatim componere instituit, vt quidam tradunt. Alij eius ſententiæ ſunt, vt existimen eum

eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros vsque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum. Augusti verò gesta diligentißimè executurum: quippe qui dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quędam imperfecta reliquit: alia leuißimis versibus scripsit, quos per iocum, pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat ad sustinendum opus, donec solidæ collumnæ aduenirent. Bucolica triennio, Asinij Pollionis suasu perfecit. Hic transpadanam prouinciam regebat, cuius fauore, cùm veteranis Augusti militibus Cremonensium, & Mantuanorum agri distribuerentur suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos Claudio, seu Ario datos recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui inuitatus ad cænam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Asinium, & Cor. Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cythereide scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit, postea in suspicionem coniurationis contra illum adductus, occisus est.

Verum vsque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgic. a medio vsque ad finem eius laudem contineret, quem postea iubente Augusto, in Aristæi fabulam commutauit. Georgica septennio Neapoli: Aeneida partim in Sicilia, partim in Campania vndecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, vt in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quosdam versus audißet, & statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iußit ab initio totã eclogam recitari, quã cum accuratè pernotasset, in fine ait, Magnæ spes altera Romæ: quasi ipse linguæ Latinę spes prima fuißet, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea AEneidi ipse inseruit. Georgica, reuerso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suauitate, & lenocinijs miris. Seneca tradidit Iulium Montanum poëtam solitum dicere, vi ablaturum se quędam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin. eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare: sine illo inarescere, quasi mutos. AEneidos vix dum cæptæ

iꝑ tanta extitit fama, vt Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani Scriptores, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm iam forte expeditione Cãtabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per iocum literis efflagitaret, vt sibi de Æneide (vt ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negauit se facturum Virgilius. Cui tamen multo pòst, perfecta demũ materia, tres omnino libros recitauit, secundum videlicet, quartũ, & sextum. Sed hunc præcipue ob Octauiã, quæ cũ recitationi interesset, ad illos de filio suo versus: Tu Marcellus eris, defecisse fertur, atq; ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit & pluribus sed neq; frequenter, & ferme illa, de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum eius exactæ iam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: & huic Misenum Æolidem adiecisse, Quo non præstantior alter. Item huic, Aere ciere viros, simili calore iactatum subiunxisse, Martémque accendere cantu: statimq; sibi imperasse, vt v-

trumque volumini adscriberet Bucolica, Georgicáque emendauit. Anno verò quinquagesimo secundo, vt vltimam manum Æneidi imponcret, statuit in Græciam & Asiam secedere, trienniǫ́ꝫ continuo omnem operam limationi dare, vt in reliqua vita tantùm philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vna cum Cæsare redire statuit. Ac cùm Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est, quem non intermissa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundusium aduentarit: vbi diebus paucis obijt, decimo Calend. Octobris, Cn. Plancio, & Q. Lucretio COSS. Qui cùm grauari morbo sese sentiret, scrinia sæpe, & magna instantia petiuit crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi iussit, vt rem inemendatam, imperfectámque. Verùm Tucca, & Varius monuerunt, id Augustum non permissurũ. Tunc eidem Vario, ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legauit, ne quid adderent: quod à se editum non esset, & versus etiã imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiã eius ossa Neapolim transferri, vbi diu, & suauissimè vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphiũ fecit distichõ

Man-

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nũc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur iussu Augusti eius ossa, prout statuerat, Neapolin fuere, sepultaq; via Puteolana intra lapidẽ secundũ, suoq; sepulchro id distichon, quod fecerat inscriptũ est. Haeredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mecenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui eius Æneidem post obitum, prout petiuerat, iussu Caesaris emendauerunt. Nam nullius omnino sententia cremari Æneis digna visa fuit. de qua re Sulpitij Carthaginensis extant huiusmodi versus:

Iusserat haec rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quae cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusq; simul: tu maxime Caesar
Non sinis: & Latiae consulis historiae.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni:
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est,

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq; doctiloqui morietur musa Maronis? Et paulo post.
Sed legũ seruanda fides, suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.
Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit vna dies. Et ea quae sequuntur.

Nihil igitur authore Augusto Varius addidit quod & Maro præceperat: sed summatim emendauit, ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia ferè apud eum hemestichia (præter illud, Quem tibi iam Troia peperit) sensum videntur habere perfectum. Nisius Grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem cõmutasse, & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse, etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus:

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen: & egressus syluis vicina coëgi,
Ut quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumq; cano.

Nec Virgilius, qui columen linguæ Latinę fuit, caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas eclogas, sed insulsissimè, Paro quidam deridet, & sic deridendo incipit:

Tityre si toga calda tibi est: quo tegmine fagi?
Dic mihi Damœta cuiũ pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis, nostri sic rure loquuntur.

Alius recitante eo ex Georgicis, Nudus ara, serè nudus: subiecit: habebis frigore febrem. Est & aduersus Æneida liber Carbilij Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipranius eum

à Mæcenate suppositum appellabat nouæ κα-κοζηλίας repertorem, dicebátque neque tumidum esse, neque exilem, sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia eius tantùm contraxit: Perillius Faustinus furta. Sunt & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos, & unde versus transtulerit. Asconius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilij scripsit, pauca admodum ei obiecta proponit: & potissimum, quod non rectè historiam contexuit, & quod pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuctum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius esse Herculi clauam, quàm Homero versum surripere: & tamen destinasse secedere, vt omnia ad satietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus benignum cultorem omnium bonorum, atque eruditorum fuisse, & vsque adeò inuidiæ expertem, vt si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minus gauderet ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse, vt nisi peruersus maximè quisq; illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus alijs doctis patebat, ac sibi: illúdque Euripidis antiquum sæpe

vsurpabat τὰ τῶν φίλων κοινὰ: Communia esse amicorum omnia. Quare coæuos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cùm inter se plurimum inuidia arderent, illum vnà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius: Anser verò, quoniam Antonij partes sequutus est, illum non obseruaße dicitur. Cornificius ob peruersam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, vt cùm quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ęgrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Cùm enim distichon, quod laudem, felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valuisque non nominato authore infixißet (id erat huiusmodi:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.)

diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum authorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris, tacentibus alijs, sibi adscripsit. Quamobrem donatus, honoratúsque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, ijsdem valuis affixit quater hoc principium: Sic vos non vobis. Postulabat Augustus, vt hi versus complerentur, quod cùm frustra aliqui conati essent,

sent, Virgilius præposito disticho sic subiunxit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturq́; quid nam faceret: respondet se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multùm ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis præponantur. itaq; optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quidquam fiat. At Mæcenas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemq́; eius fortunam seruare potest. Cui Maro, Si quantum honore, ac diuitijs aliis præstantior sit, tanto liberalitate & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodio-

rem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto AEneidos inseruit.

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam eius amicus Cornificij in eũ maledicta & inimicitias sibi narraret: Quam putas, inquit, esse huiusce maleuolentiæ causam? Nam neque vnquam Cornificium offendi, & eum amo. An inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, vbi ait, Architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: Nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eò vehementius inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poesim mediocriter doctus, cui multiplex, variumq; ingenium erat, quique omnium dicta reprehendere conabatur, non vt verum dignosceret (quod Socrates facere consueuit) sed vt eruditior videretur. Hic Virgilium vbicunq; conuenire dabatur, maledictis, salibusq; vexabat. Quare ille sæpe tacibundus discedebat, aut suffusus pudore u-

cceba

cebat. Verum cùm Augusto audiente elinguē illum diceret, & causam etiam suam, si linguā haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cùm volo, loquor, quæ vbique, & diutißimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum graui vultu increpauit. Tunc Maro, Si tempus Cęsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs prosit. Nam qui contendit, & contentionis finis vtilis non est: stultis illū annumerandū sapientes putant. Posteaquam Augustus sūma rerū omniū potitus est, venit in mentē an conduceret tyrannidē omittere, & omnē potestatē annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere: in qua re diuersę sententiæ consultos habuit Mæcenatem, & Agrippā. Agrippa enim vtile sibi fore, etiāsi honestū nō esset, relinquere tyrannidē, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuersæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronē an conferat priuato homini se

in sua Repub. tyrannum facere. Tum ille Omnibus fermè, inquit, remp. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & ciuibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, in magna suspitione, magnoq; timore viuere: Sed si ciues iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile foret, si in eo vno omnis potestas esset. Quare si iustitiam, quod modò facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omnium habes, vt Deum te & adorent, & credant. Eius sententiam secutus Cæsar principatũ tenuit. Audiuit a Scirone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ socium habuit Varium. Quamuis diuersorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maximè videatur: ipse tamẽ fuit Academicus. Nam Platonis sententias omnibus alijs prætulit. NVNC quoniã de authore summatim diximus, de ipso iam carmine dicendum videtur, quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus: titulus, causa, intentio. Titulus, in quo quæritur cuius sit. Causa, vnde ortum sit, & quare hoc potissimum sibi ad scribendũ poëta præsumpserit. Intentio, in qua cognoscitur, quid efficere conetur poëta.

In

In ipso opere sane tria spectantur: Numerus, ordo, explanatio. Quamuis igitur multa ψευδόγραφα, id est falsa inscriptione sub alieno nomine sunt prolata, vt Thyestes, Tragœdia huius poëtæ, quam Varius edidit pro sua, & alia huiuscemodi: tamen Bucolica liquidò Virgilij esse minimè dubitandũ est, præsertim cùm ipse poëta, tanquam hoc metuens in principio Æneidos sua esse testatus sit, sic dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena, & (reliqua.

Item in fine Georgici carminis:

Carmina qui lusi pastorum, audaxq́; iuuenta
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel hoc solum indicium suffecerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritum censeantur: Verùm ratio quoque demonstranda est. Tria sunt pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi sunt, αἰπόλοι dicuntur a Græcis: ijdem a nobis caprarij, paulo honoratiores, qui ποιμένες, id est, opiliones dicuntur: honestissimi & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit pastorali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu, qui apud pastores excellentissimus inuenitur?

Causa dupliciter inspici solet: ab origine carminis, & a voluntate scribentis. Originem au-

tem Bucolici carminis alij ob aliam causam ferunt. Sunt enim qui à Lacedæmonis pastoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cùm eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de more sacra non possent. Alij ab Oreste circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipsum atque pastores, quo tempore de Scythia cum Pilade fugerat, surrepto numinis simulachro, & celato in fasce lignorum. Vnde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdem numinis Iphigeniam sororem suam parricidio fuerat expiatus. Alij, Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qua tempestate Admeti boues pauerat. Alij, Libero Nympharum scilicet & Satyrorum, & id genus Numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alij Mercurio Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum & apud hunc ipsum poetam. Alij in honorem Panos scribi putãt peculiariter pastoralis dei. Alij itẽ in honorẽ Sileni, Syluani, atq; Faunorũ. Quę cùm omnia dicantur, illud erit probatissimũ, Bucolicũ carmẽ originẽ ducere a priscis temporibus, quibus vita pastoralis exerce-

erat, & ideo velut aurei seculi speciē in huiusmodi personarum simplicitate cognosci, & meritò Virgiliū processiurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam posteà rura culta, & ad postremū pro cultis & feracibus terris bella suscepta quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cùm pastores primò deinde agricolas canit, & ad vltimū bellatores. Restat, vt quæ causa voluntatē attulerit poetæ Bucolica potißimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione eius illectus est: aut ordinē temporū est sequutus erga vitā humanā, vt suprà diximus, aut tres modos eloquutionū, quos χαρακτῆρας Græci vocant, ἰσχνὸν qui tenuis: ἁδρὸν, qui validus: μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgiliū qui in omni genere præualuerit, Bucolica primùm, Georgica secundùm, AEneida tertiū voluisse conscribere. Aut ideo potiùs primò Bucolica scripsit, vt in eiusmodi carmine, quod & paulo liberius, & magis variū, quā cætera est, facultatē haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandiq́; agri, quem amiserat. Ob hanc causā die tertio Iduū Martiarū C. Cæsare interfecto, cùm A. Cæsarē penè puerū veterani milites, nō abnuente Senatu sibi

ducem

ducem constituissent, exorto ciuili bello, Cremonenses cum cæteris eiusdem studij aduersarios Augusti Cæsaris adiuuerunt. Vnde factum est, vt cùm victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem suorum finium perdiderunt, eò quod vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate, suóque carmine fretus, Centurioni Ario obsistere ausus est. Ille statim v miles, ad gladium manum admouit. Cúmque se in fugam proripuißet Poëta, non prius persequendi finis fuit, quàm se in fluuium Virgilius coniecißet. Sed postea Mæcenate, & Pollione, & ipso Augusto fauentibus, agros suos recepit. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poëtæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est etiam intentio in laudem Cæsaris, & principum cæterorum, per quos in sedes suas redijt, omnia deduci. Vnde vt & delectationem & vtilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri solet, cur non plures quàm decem Eglogas conscripserit, quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui consideranerit au-

te

tem scenarum pastoraliũ, quæ vltra hunc numerum non potest proferri: præsertim cùm ipse poëta (circumspectior Theocrito, vt ipsa res indicat) videatur metuere, ne illa Ecloga, quæ Pollio inscribitur, minus rustica videatur: cũ ipsam sic præstruat ipse, dicens: Sicelides Musæ paulo maiora canamus; & item similiter in alijs duabus facit. Illud tenendum esse prædicimus in Bucolicis Virgilij, neque nusquam, neque vbique aliquid figuratè dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris, & amissos agros, hæc Virgilio cõceduntur: cùm Theocritus, quem hic noster toto studio imitari conatur, simpliciter omnino conscripserit.

Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est, nam decẽ sunt, ex quibus propriè Bucolicæ septem esse credũtur. nam tres vltimæ propriè Bucolicæ dici nõ debẽt, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & priuatam cõgratulationem de agro: & dicitur Tityrus. Secunda, amorẽ pueri, & dicitur Alexis. Tertia, certamen pastorum, & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacũ, & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium, & dicitur Daphnis: Sexta, Metamorphosin, & dicitur Varus aut Silenus.

Septima, amores diuersorum sexuū: & dicitur Corydon. Octaua, Pharmaceutria: & dicitur Damon. Nona continet Poëtæ conquestionem de amisso agro; & dicitur Mœris. Decima desyderium Galli: & dicitur Gallus. Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantùm & vltima Ecloga poëtam voluisse ordinem seruare: quoniam in altera principium constituit, vt in Georgicis ait: Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi. In altera ostēdit finem, quippe qui dicat, Extremū hunc Arethusa mihi concede laborem. Verum inter ipsas Eclogas pastoralem, conscriptumq; ordinem nullum esse, certissimum est. Sed sunt qui dicant, initiū Bucolici carminis non Tityrum esse: sed illā: Prima Syracusio dignata est ludere versu. Superest explanatio, ad quam antequā veniamus, illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & vsq; adeò ab Heroico charactere distare, vt versus quoq; huius carminis suas quasdam cæsuras habeant, & suis legibus distinguātur. Nam cū tribus probetur metrū, cæsura, scansione, modificatione: non erit Bucolicus versus, nisi in quo & pes primus partem orationis absoluerit, & tertius trochæus fuerit, & cæsura, & quartus pes dactylus magis quàm spondæus, partē orationis terminauerit, quintus & sextus pes ex in-

integris dictionibus fuerit : quod Virgilius à Theocrito sępe seruatũ, victus operis difficultate, neglexit: in solo principio, incertũ industria, an casu, has cæsuras seruauit. Nam Tityre, *dactylus partẽ orationis absoluit :* tu patu, lærecu *tertium trochæũ, quãuis de composita dictione conclusit :* bans sub *quartũ spondæum pro dactylo. Cũ autem subiunxit*, tegmine fagi, *terminatis partibus orationis integrum cõma perfecit. Cuius rei diligẽtiam licet in Theocriti fermè omnibus versibus admirari. Qui verò suprà dicta acri iudicio diligenterq; consyderarit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quiq; finis fuerit, nec minus etiã in Aeneide. Poëmatis styli genera tria sunt: aut enim actiuũ, vel imitatiuũ, quod Græci* δραματικὸν *appellant, in quo personæ loquentes introducũtur sine poëtæ interloquutione: vt sunt Tragœdiæ & Comœdiæ:* δρᾷν *enim Græcè agere dicitur: quo genere scripta est prima, Tityre tu patulę: & nona, Quò te Mœri pedes? Aut enarratiuũ, quod Græci* διηγηματικὸν *appellãt, in quo poëta ipse loquitur sine interpositione personę: vt tres primi Georg li. item Lucretij carmina. Aut commun , vel mistum, quod Græci* μικτὸν *appellant, vbi & poëta ipse loquitur, & introductæ personæ: vt est Virgilij Aeneis.*

FINIS.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

Ecloga prima, cui nomen *Tityrus.*

ARGVMENTVM.

Melibœus pastor, cuius nomine quemuis Mantuanum pastorem hic intelligimus, finibus suis pulsus a milite veterano, calamitatem suã hac ecloga deplorat, & ex collatione felicitatis Tityri, vicini sui, miserias suas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilij personam sustinet: recuperatis prædijs suis iam securus, Augustũ otij sui authorem miris in cœlum laudibus effert: sub finem Eclogæ Melibœum, imminente iam nocte, rustica quadam comitate ad hospitium inuitat.

Melibœus, Tityrus.

ITYRE, tu patulæ * *recubans sub tegmine fagi,*
Syluestrem tenui musam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua,
Nos patriam fugimus; tu Tityre lentus in vmbra
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.
TI. *O Melibœe,* * *Deus nobis hæc otia fecit.*
Namq; erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus,

Recubans, animi securitatem in Tityro significat.

Cæsar Augustus ob magnitudinem beneficij deus a Tityro dictus, non, vt putauit Seruius, quia Romæ, templis erectis coleretur.

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
ME. *Non equidē inuideo, miror magis: vndiq; totis*
Vsque adeo turbatur agris, en ipse capellas
Protenus æger ago. hanc etiam vix Tityre duco:
Hîc inter densas corylos modò namque gemellos,
Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iste deus qui sit, * *da Tityre nobis.*
TI. *Vrbem quam dicunt Romam, Melibœe putaui*
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos, similes, sic matribus hœdos
Noram: sic paruis componere magna solebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
ME. * *Ecquæ tanta fuit Romā tibi causa videndi?*
TI. *Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem:*
Candidior postquam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, & longo pòst tempore venit,
* *Postquam nos Amarillis habet, Galatea reliquit.*
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi,
Non vnq̄ grauis ære domum mihi dextra redibat.
ME. *Mirabar, quid mœsta deos* * *Amarylli vocares,*
Cui pendêre sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. *Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,*
Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.
Hîc illum vidi * *iuuenem, Melibœe, quotannis*

Expone, vt lib. vj. Da, (non indebita posco Regna meis fatis) Latio considere Teucros.

Pro quænam, antiquo more.

Ex quo Romam veni Mantua relicta.

Apostrophe ad vrbem Romam.

Augustum.

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.*
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt antè, boues pueri, submittite tauros.
ME. *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:*
Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosoq; palus obducat pascua iunco:
Non insueta graues tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
*Fortunate senex, hic inter * flumina nota,*
Et fontes sacros frigus captabis opacum.*
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.*
TI. *Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,*
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Antè, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
ME. *At nos hinc alij* sitientes ibimus Afros:*
Pars Scythiam, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxem:
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo pòst tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot (mea regna) videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
*Barbarus has segites? *en quo discordia ciues*
Perduxit miseros: en, queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe piros, pone ordine vites:
Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente, capellæ

Omnium mensium calendis.

Padum, & Mincium. Nymphæ enim omnibus aquis prçsident.

Gemere propriè de turturibus: quç cùm canunt gemere videntur.

Ob calorem ibimus, pro adibimus: Scythiam veniemus: pro in Scythiam. Homer. Ili. 203.

Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.*
Ti. *Hic tamē hanc mecum poteris requiescere noctē*
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
*Castaneæ molles, & * pressi copia lactis:*
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresq; cadunt altis de montibus vmbræ.

Quo tamen sapore capellis placent.
In caseum coacti.

ECLOGA SECVNDA, cui nomen, *Alexis.*

ARGVMENTVM.

Corydon pastor Alexis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, multumque amorem conciliandum possunt pertinere : verum vbi se neque querelis, neque blanditijs, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit reuertendum, vt assueto labore infelicis sui amoris, qui ferè ex otio nasci solet, tędium discutiat. Per Corydonem autem, si Donato credimus, Virgilium, per Alexin Alexandrum accipimus, Pollionis puerum, quem postea ab eo dono accepit.

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,*
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantū inter densas, vmbrosa cacumina, fagos,
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus, & syluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere: mori me denique coges.*
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
**Thestylis & rapido fessis messoribus æstu*

Pro Corydone Virgilium, pro Alexi Augustum intellige.
Non reddis ereptos mihi agros.
Ejus amica: cui tamen paulò pòst præferri a se Alexim ostendit.

Allia serpyllumq́, herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nónne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nônne Menalcam?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
O formose puer, nimiùm ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.* Violę purpurei coloris, qui ad nigrum accedit.
Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quàm diues pecoris niuei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore defit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis staret mare. non ego Daphnim
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos,
Hædorumq́, gregem viridi compellere hibisco.
Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumq́, magistros.
Nec te pæniteat calamo triuisse labellum,
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
**Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:* Amantium more, munera offert.
Et dixit moriens, te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: inuidit stultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti* Difficili: quæsiui eos non sine periculo. munus commendat a difficultate.
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera, quos tibi seruo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades ô formose puer: tibi lilia plenis

Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi,
Tunc casia atque aliis intexens, suauibus herbis,
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasq; nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo:
Et vos ô lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.
Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis,
Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui misero mihi? floribus, Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt dii quoq; syluas,
Dardaniusq; * *Paris. Pallas, quas condidit arces,*
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.
Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciua capella:
Te Corydon ô Alexi. Trahit sua quemq; voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen * *vrit amor, quis enim modus adsit amori?*
Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
* *Quin tu aliquid saltem potius, quorũ indiget vsus,*
Viminibus, mollíq; paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Antequam Priami regis* filius agnosceretur.

Cum tamen solis calor, abeunte die* deficiat.

Hortãtis est sed vehementer. Iungitur enim indicatiuo; ex quo patet interrogandi vim inesse.

ECLOGA TERTIA,
cui nomen *Palæmon.*

ARGVMENTVM.

Menalcas & Damœtas, pastores, mutuis pri-

mùm inter se conuitijs certant: mox interueniente Palæmone iudice, amœbæi carminis lege disceptant: vbi neuter vincitur, sed vterque alteri Palæmonis sententia exæquatur.

Menalcas, Damœtas, Palæmon.

DIc mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
DA. *Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.*
ME. *Infelix ô semper ouis pecus ipse Neæram*
Dum fouet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
*Hic alienus oues custos bis * mulget in hora:* Surripit domino imprudenti.
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
DA. *Parcius ista viris tamen obijcienda memento.*
Nouimus & qui te, transuersa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles nymphæ risere) sacello.
ME. *Tum credo, cùm me arbustum vidêre Myconis,*
Atque mala vites incidere falce nouellas.
DA. *Aut hîc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum*
Fregisti, & calamos: quæ tu peruerse Menalca,
Et cùm vidisti puero donata, dolebas:
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.
ME. *Quid domini facient, audent cùm talia fures?*
Non ego te vidi Damonis pessime caprum
Excipere insidijs, multum latrante Lycisca?* Cane ex lupo & cane nato, vt ait Plinius.
Et cum clamarem, Quò nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus: tu post carecta latebas.
DA. *An mihi cantando victus non redderet ille,*
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
*Si nescis, * meus ille caper fuit: & mihi Damon* Victoriæ meæ præmium.
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
ME. *Cantando tu illum? aut vnquã tibi fistula cera*
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte solebas

*Stri-

Non dulcē, iucūdúmue auribus sonitum reddente, &, Miserum, mœrorem inducens, ideo reijciendū. Mecum certare: cui minimè comparādus es. Ignorantiā bellè tribuit homini rustico.

Ad quemcunque locum, ad quē cunque iudicem.

Cum agatur & de vitula & de gloria. Ideo habitat, quia vbique est. Iouis enim omnia plena

Stridenti miserum stipula disperdere carmen?*
D A. *Vis ergo inter nos, quid possit vterq; vicissim*
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recenses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
Me. *De grege non ausim quicquam deponere tecum,*
Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca:
Bisq; die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verùm id, quod multo tute ipse fatebere maius,
*(*Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
*In medio duo signa, Conon, & * quis fuit alter?*
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
Tempora quæ messor, quæ curuus arator haberet.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
Da. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,*
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio posuit, syluasq; sequentes.
Nec dum illis labra admoui: sed condita seruo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quòd pocula laudes.
Me. N*unquā hodie effugies: veniā* quocuq; vocâris.*
Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon,
Efficiam, posthac ne quenquam voce lacessas.
D. *Quin age, si quid habes: in me mora nō erit vlla.*
Nec quenquam fugio: tantùm vicine Palæmon
Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas.*
Pa. *Dicite: quandoquidē in molli consedimus herba.*
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent syluæ: nunc formosissimus annus:
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.
Da. *Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena.*
Ille colit terras: illi mea carmina curæ.*

Me. Et

ME. *Et me Phœbus amat: Phœbo sua sẽper apud me*
Munera sunt, lauri, & suaue rubens hyacinthus.
DA. *Malo me Galatea petit, lasciua puella,*
Et fugit ad salices & se cupit antè videri.
ME. *At mihi sese offert vltro meus* ignis, Amyntas,*
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
DA. *Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notaui*
Ipse locum: aëriæ quo congessere palumbes.
ME. *Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta*
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
DA. *O quoties, & quæ nobis Galatea loquuta est!*
Partem aliquam venti diuûm referatis ad aures.
ME. *Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis*
Si, dum tu sectaris apros, ego retia seruo? [Amynta,*
DA. *Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iola:*
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
ME. *Phyllida amo ante alias, nã ne discedere fleuit,*
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iola.
DA. *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,*
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. *Dulce satis humor,* depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori: mihi solus Amyntas.
DA. *Pollio amat nostrã, quãuis sit rustica, musam.*
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M. *Pollio & ipse facit noua carmina, pascite taurũ,*
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. *Qui te Pollio amat, veniat, quò te quoq; gaudet,*
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.
ME. *Qui Bauiũ nõ odit, amet tua carmina Mæui:*
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,*
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. * *Parcite oues nimium procedere: non bene ripæ*
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
DA. *Tityre pascentes à flumine reijce capellas*

Ipse,

Amoris vis, quę incendij similitudine exprimitur, vt suprà. Me tamen vrit amor.

Quod in venatione minimum habet voluptatis.

Ab vbere summotis.

Asinius Pollio, poëta, & historicus qui Virgilio suos agros ab Augusto impetrauit.

Cauete ne nimium procedant.

Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
Me. *Cogite oues pueri : si lac præceperit æstus,*
Vt nuper, frustrà pressabimus vbera palmis.
Da. *Eheu q̃ pingui macer est mihi taurus in aruo!*
Idem amor exitium est pecori pecorisq; magistro.*
Me. *His certè neq; amor causa est, vix ossibus hærent:*
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
Da. *Dic quibus in terris (& eris mihi magnus * Apollo)*
Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.
Me. *Dic quibus in terris inscripti nomina regum*
Nascantur flores : & Phyllida solus habeto.
Pa. *Non nostrum inter vos tantas componere lites.*
Et vitula tu dignus, & hic: & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri : sat prata biberunt.

Cujus culpa meas planè res omnes negligo.

Cuius est diuinare, & obscura nosse ac patefacere.

ECLOGA QVARTA,
cui nomen *Pollio*.

ARGVMENTVM.

Pollioni Germanici exercitus duci, eodem anno, quo Salonas, Dalmatiæ vrbem expugnauit, natus est filius, quem à nomine captæ vrbis, Saloninum appellauit. Huic poëta hac ecloga genethliacum canit, eo detorquēs, quæ Sybilla de futura aurei seculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris, & ipsius etiam Augusti laudes admiscet.

Quia supra bucolici carminis humilitatē paulum ascendit, ob

Sicelides Musæ, paulo maiora canamus :*
Non omnes arbusta iuuant, humilesq; myricæ.

Si

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
*Iam redit & * virgo, redeunt Saturnia regna:*
Iam noua progenies cælo demittitur alto.

natum Pollioni filium.
Iustitia, Erigone quæ fuit.

Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo,
Teq; adeò decus hoc æui, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,*
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Ciuilis belli ab Augusto gesti.

Ille deûm vitam accipiet, diuisq; videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
*Pacatumq; reget *patrijs virtutibus orbem.*

C. Iulij Cæsaris, a quo adoptatus est. nam de Augusto placet intelligi, non de Pollione: quod Seruius sine causa dubitat.

At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaq; ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultisq; rubens pendebit sentibus vua,
*Et duræ quercus sudabunt *roscida mella.*

Fragrantia, Seruius exponit.

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
*Quæ *tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris*
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos.

Ob auaritiã nauigare.

Alter erit tùm Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,

Cedet & ipse mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus,
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri lana colores:*
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia secla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores,
Chara Deûm soboles, magnum Iouis incrementum,
Aspice conuexo nutantem pondere mundum,*
Terrasq́; tractusq́; maris, cœlumq́; profundum;
Aspice, venturo lætentur vt omnia seclo.*
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quãuis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet:*
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
*Incipe parue puer * risu cognoscere matrem:*
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Cùm tincta varios refert colores

Inclinatum præsentibus malis.
Futuris bonis.

In qua colitur.
Risit enim statim natus Pollionis filius, quod malum est augurium: itaque cito perijt.

ECLOGA QVINTA, cui nomen, *Daphnis.*

ARGVMENTVM.

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici

mici sui mortem deflent : alterque eius epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnim Cæsarem dictatorem intelligi putent, paulo antequam hæc scriberet poëta, 23. vulneribus in curia cõfossum. Alij Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alij Flaccum Maronẽ intelligi malunt, Virgilij fratrem, de quo extat peruulgatum quidem illud, sed incerti authoris, distichon :

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrẽ dijs immortalibus æquas.

Menalcas, Mopsus.

CVR non Mopse (boni quoniã cõuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus)
*Hic corylis mixtas inter * consedimus vlmos?*
MO. *Tu maior: tibi me est æquum parere Menalca,*
*Siue sub incertas Zephyris * motantibus vmbras,*
Siue antro potius succedimus: aspice vt antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. *Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.*
MO. * *Quid si idem certet Phœbũ superare canendo?*
ME. *Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidas ignes,*
*Aut * Alconis habes laudes, aut iurgia * Codri.*
Incipe: pascentes seruabit Tityrus hœdos.
MO. *Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar. Tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,*
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. *Sed tu desine plura puer: successimus antro.*
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim

Vt cantu nos oblectemus.
Ex quo fiũt incertæ vmbræ.
Hom. in Ili. 54.
Alco fuit Cretensis sagittarius excellens.
Codrus Atheniensium rex: qui militem Spartanum iurgio prouocauit, vt ab eo occideretur, quod si fieret, salutem Athenarum vrbi oraculum promittebat.

Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neque amnē
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri, syluæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt Vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis:
*Tu decus omne * tuis. postquam te fata tulerunt,*
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
*Spargite humum folijs: * inducite fontibus vmbras*
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo super addite carmen:
Daphnis ego in syluis hinc vsque ad sidera notus,
**Formosi pecoris custos, formosior ipse.*
ME. *Tale tuum carmen nobis diuine poëta,*
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solùm equiparas, sed voce magistrum
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphnimque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoque Daph- [nis,
MO. *An quidquā nobis tali sit munere maius?*
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.

[a] Romanis, quorum dirionem valde Cæsar auxit.

Facite nemora circa fontes.

Boni populi optimus Imperator, Cęsar, inquam, Romanorum.

ME.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; videt nubes, & sidera Daphnis.
Ergo alacris syluas, & cætera rura voluptas,
Panaq; pastoresq; tenet, Dryadasq; puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus Deus ille, Menalca.
Sis bonus, ô, felixq; tuis: en quattuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Crateraśq; duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo inprimis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si messis, in vmbra:
Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, & cùm solennia vota
Reddemus Nymphis, & cùm lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit:
Dumq; thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.
Vt Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoq; votis.
MO. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. *Hac te nos fragili donabimus antè cicuta.*
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
MO. *At tu sume pedum (quod me cùm sæpe rogaret*
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

Apostrophe ad Daphnim, in deorum numerum relatũ.

Obligabis, obstringes homines votis: quæ antequam soluantur, damnati homines dicuntur.

Virga inculta ad retinendos pecudum pedes.

ECLOGA SEXTA, cui nomen, *Silenus.*

ARGVMENTVM.

Silenum in hac ecloga inducit, ebrium quidem illum, vt Bacchi educatorem decebat, sed tamen peritè secundum Epicureorum opinionem de rerum primordijs canentem, idque in gratiam Quintilij Vari: qui (teste Donato) vnà cum Virgilio huic sectæ sub Silone philosopho operam dedit. Ceterùm, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis côueniebant, statim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

Imitari Theocritum Syracusanũ, & bucolica scribere.

Tenue, humile, trãslatio à lana, quæ deducitur in tenuitatem.

Frequenti potu.

PRIMA Syracosio dignata est ludere versu*
Nostra, nec erubuit syluas habitare Thalia.
Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.*
Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoq; si quis
Captus amore leget, te nostræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet, nec Phœbo gratior vlla est,
Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides: Chromis & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho.
Serta procul tantùm capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.*
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.

Addit se sociam, timidisq; superuenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima: iamq; videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quò vincula nectitis? inquit:
Soluite me pueri: satis est, potuisse videri.
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
**Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.*
Tum verò in numerum Faunosq; ferásq; videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.
Namque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis:
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
Incipiant syluæ cùm primùm surgere, cumq;
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasq; refert volucres, furtumq; Promethei.
*His adiungit, * Hylam nautæ quo fonte relictum*
Clamassent vt littus, Hyla, Hyla, omne sonaret.
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen, niuei solatur amore iuuenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prætides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudũ tamen vlla sequuta est
Concubitus: quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in læui quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niueum molli fultus hyacintho,
*Ilice sub nigra pallentes *ruminat herbas.*

Nymphæ stuprum latenter minatur.

Adamatum ab Hercule puerum, quẽ perdidit in finibus Ionijs, iuxta Mysiam.

Reuomit, & denuo consumit.

Aut aliquã in magno sequitur grege. claudite nym-
Dictææ, nymphæ nemorũ iam claudite saltus. [phæ
Si quà fortè ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta sequutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam *mala puellam:
Tum Phaëthontiadas musco circundat amaræ
Corticis, atq; solo proceras erigit alnos:
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna sororum,
Vtq; viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine pastor,
Floribus atq; apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
*Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllã Nisi, quã fama sequuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
*Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit, & quibus antè
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audijt Eurotas, iussitq; ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.
Cogere donec oues stabulis, numerumq; referre
Jussit, & inuito processit Vesper olympo.

Aurea, quibus à Venere acceptis Atalantam Hippomanes in cursu vicit.

Hesiodo Poëtæ.

Vlyssis. Dulichium enim insula, vbi mons Ithacus, in qua fertur habitasse Vlysses.

ECLO-

ECLOGA SEPTIMA,

cui nomen *Melibœus.*

ARGVMENTVM.

Sumptum est eclogæ huius argumentũ ex Bucolicis Theocriti. Inducit autem hîc poëta Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis & Thyrsidis, cui dum caprum, qui a grege deerrauerat, quæreret) fortè interuenerat, accersitus à Daphnide certaminis iudice: quem secundùm Corydonem pronuntiasse innuit, cùm ait ad finem eclogæ, Hęc memini, & victum frustra contendere Thyrsin.

Corydon, Thyrsis.

FORTE sub arguta consederat ilice Daphnis:*
Cõpulerantq; greges Corydon & Thyrsis in vnum:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:*
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerrauerat: atq; ego Daphnim
Aspicio: ille vbi me contra videt, Ocyus, inquit,
Huc ades ô Melibœe (caper tibi saluus & hœdi)
Et, si quid cessare potes, requiesce sub vmbra.
Huc ipsi potum venient per prata iuuenci:
Hîc viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neq; ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum:
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.*
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
C. *Nymphæ, noster amor,* Libethrides, aut mihi carmen*

Stridula, mouente vento.

Ita periti, vt Arcadem vtrumque diceres.

Necessitate inquirendi capri.

Quia coluntur apud fontem Libethron.

 Qua-

Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
*Hîc arguta * sacra pendebit fistula pinu.*
TH. *Pastores hedera crescentem ornate poëtam*
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro:
Aut, si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. *Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,*
*Et ramosa Mycon * viuacis cornua cerui.*
Si proprium hoc fuerit, læui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
TH. * *Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis*
Expectare sat est: custos es pauperis horti:
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
CO. *Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
Candidior cycnis, hedera formosior alba:
Cùm primùm pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Coridonis habet te cura venito.
TH. *Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior rusco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti si quis pudor, ite iuuenci.
CO. * *Muscosi fontes, & somno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite: iam venit æstas
Torrida: iam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. *Hîc focus, & tædæ pingues: hîc plurimus ignis*
Semper, & assidua postes fuligine nigri:
Hîc tantùm Boreæ curamus frigora quantum
*Aut * numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*
CO. *Stant & iuniperi, & castaneæ hirsutæ:*
Strata iacent passim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident. At, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

TH.

Matri deûm consecrata.

Diuturnam esse ceruorũ ætatem, Plinius, & alij tradunt.

Genus vasis

Lanugine viridiore cooperti.

Prædam enim lupus curat, non numerum ouium.

TH. *Aret ager: vitio moriens sitit aëris herba:*
Liber pampineas * *inuidit collibus umbras:*
Phyllidis aduentu nostræ nemus omne virebit,
Iupiter & læto descendet plurimus imbri.
CO. *Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,*
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo,
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluuiis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me Lycida formose reuisas,
Fraxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. *Hęc memini, & victũ frustra cõtẽdere Thyrsim*
Ex illo Corydon, Coridon * *est tempore nobis.*

Exsiccatę vites nimio æstu folia amiserunt.

Subaudi, victor. nobilis ante omnes

ECLOGA OCTAVA,
cui nomen, *Pharmaceutria.*

ARGVMENTVM.

Duæ sunt eclogæ huius partes. In priore Damon pastor, Nisæ puellæ amore captus, cùm illa sibi Mopsum prętulisset, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars penè tota sumpta est ex Theocriti eiusdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis & incantationibus animum viri, a quo spernebatur, ad sui amorem conatur reuocare.

Damon, Alphesibœus.

PAstorum * *Musam, Damonis & Alphesibœi,*
Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos * *requierunt flumina cursus:*

Cantilenam amorum quos cecinerunt.
Tardarunt.

Damonis musam dicemus & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoru, en erit vnquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi desinet. accipe iussis
Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cælo noctis decesserat vmbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
DA. Nascere, præq; diem veniens age Lucifer almũ
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror & diuos, * quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalus argutumq; nemus, primosq; loquentes
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panaq;, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mopso Nisa * datur. quid non speremus amantes
Iungentur iam gryphes * equis, æuoq; sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Octam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro dum despicis omnes:
Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
Hirsutumq; supercilium, prolixaq; barba:
Nec curare deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sepibus in nostris paruam te * roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
* Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus:

Ex Epicuri sententia, qui deos aiebat nihil curare mortalia.

Pulchra deformi.

Quorum sũt inimicissimæ.

Matutini roris humore perfusa.

Tertius decimus: alter enim de duobus dicitur.

Iu

Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio, quid sit amor: duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,*
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem*
Commaculare manus: crudelis tu quoq; mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoq; mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ: sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in syluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
*Omnia vel medium fiant mare * viuite syluæ.*
Præceps aërij specula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia versus.
Hæc Damon. vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite Pierides. non omnia possumus omnes.
AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenasq; adole pingues, & mascula thura:
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis:
** Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.*
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore
Licia circundo, terq; hæc altaria circum

Montes Thraciæ asperrimi.

Medeam, quæ ab Iasone contẽpta, filios interemit.

Valere, quod à discedentibus dicitur.

Nocens, frigus timorémque inducens.

** Effi-*

Amatoris. *Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daph- [nin.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli modò: & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph- [nin.
Duas imagines fecerat, vnam ex limo, alteram ex cera. *Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodemq; igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros,
Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurũ.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis cùm fessa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Aliás herba. Propter aquæ riuum viridi procumbit in *vlua
Amore afflicta, consumpta. *Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Loco sacro Vestæ. Pignora chara sui: quæ nunc ego *limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daph- [nin.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere syluis
Mœrin, sæpe animas imis exire sepulchris,
Magicis artibus. Atq; satas altò vidi traducere *messes.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph- [nin.
Per cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti,
Tránsq; caput iace: *ne respexeris: his ego Daphnin
Aggrediar, nihil ille deos, nil *carmina curat.
Quia ferè se nolunt numina videri. Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph- [nin.
Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua (dum ferre moror) cinis ipse: bonum sit.
Nescio quid certè est: & Hylax in limine latrat.
Putat artem magicam nihil valere. Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina, Daphnis.

ECLO-

ECLOGA NONA, cui nomen, *Mœris*.

ARGVMENTVM.

Post Philippensem victoriam, cum in distributione agrorum, qui Triumuirorũ iussu trans Padum diuidebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cùm fauore ingenij, tum præsertim adiuuante Pollione, transpadanę regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verum ægrè id ferente Arrio, cui fortè Virgilij fundus in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus, præcepit procuratori, vt Arrio vsque ad reditum suum, quàm minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hœdorũ aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris eius causam inquirens. Ibi nactus occasionem Mœris, temporum illorum calamitatem deflet. Deinde vnà Mantuam euntes, itineris tædium varijs subleuant cantilenis.

Lycidas, Mœris.

QVò te Mœri pedes? an (quò via ducit) in vrbē?
Mœ. *O Lycida, viui peruenim⁹, aduena nostri*
(Quod nunquam veriti sumus) vt possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni. Grauiora sunt nec opinata mala.
Nunc victi tristes (quoniam sors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
Ly. *Certè equidem audieram, quà se subducere colles.*

In-

Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo,
Vsq; ad aquã, & veteris iam fracta cacumina fagi
Omnia carminibus vestrum seruasse Menalcam.*
MOE. *Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum*
Nostra valent, Lycida tela inter Martia quantum
**Chaonias dicunt aquila veniente columbas.*
Quod nisi me quacunq; nouas incidere lites
Antè sinistra caua monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipse Menalcas.
LY. *Heu cadit in quẽquã* tãtũ scelus: heu tua nobis*
Penè simul tecum solatia rapta Menalca.
Quis caneret nymphas? quis humũ florentibus her-
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra? [bis
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,*
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?*
Tityre, dum redeo (breuis est via) pasce capellas:
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
MOE. *Immo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat*
Vare tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.
LY. *Sic tua Cyrneas fugiant examina* taxos:*
Sic cytiso pastæ distentent vbera vaccæ:
Incipe si quid habes. & me fecere poëtam
Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neq; adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos interstrepere anser olores.*
MOE. *Id quidẽ ago & tacitus Lycida mecũ ipse vo-*
Si valeã meminisse: neq; est ignobile carmen. [luto,
Huc ades ô Galatea. quis est nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Ipsum Virgilium, qui seruauit agros suos.

Epiroticas.

Vt Virgiliũ conetur occidere.

Surripui.
Communẽ amicam.

Arbores venenatas: quę Cyrnæ græcè dicuntur.
Alludit ad Anserem Antonij poetam: de quo & Cicero in Philippicis De Falerno anseres depel-

Huc

Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.*
LY. Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
Mo. Daphni, quid antiquos signorũ suspicis ortus?
Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum,
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
*Omnia * fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
*LY. * Causando nostros in longum ducis amores:*
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeò media est nobis via. namque sepulchrum
*Incipit apparere * Bianoris: hîc vbi densas*
Agricolæ stringunt frondes, hîc Mœri canamus:
Hic hædos depone tamen veniemus in vrbem:
Aut, si nox pluuiam ne colligat antè, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via lędat) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo.
MOE. Desine plura puer: &, quod nunc instat, agamus.
*Carmina tũ melius, cũ venerit * ipse, canemus.*

Magni: vt Insanoiuuat indulgere labori, lib. 6. & lib. 11.

Aufert.

Causas nectendo.

Qui Mantuam condidit

Augustus ab Actiaco bello.

ECLOGA DECIMA
cui nomen *Gallus*.
ARGVMENTVM.

Cornelius Gallus eximius poëta fuit, primusque Ægypti præfectus, qui cùm Cythereidem meretricem, Volumnij libertam, quam poëta hic Lycoridem vocat, perditè adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed ipso

spreto

ſpreto. Antonium in Galliam ſequuta eſſet, ægerrimè repulſam tuliſſe creditur. Eum itaque hac Ecloga conſolatur Virgilius, ſed ita vt a paſtoralibus perſonis, ruſticiſque comparationibus non recedat. Totum autem fere hoc argumentum ſumptum eſt ex Thyrſide Theocriti, vbi ſimilem Daphnidis amorem exequitur.

EXtremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi cùm fluctus ſubterlabere Sicanos,
**Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.*
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſyluæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
*Naiades, *indigno cùm Gallus amore periret?*
Nam neque Parnaſſi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi.
Stant & oues circùm, noſtri nec pœnitet illas?
Nec te pœniteat pecoris diuine poeta.
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis:
*Venit & vpilio: *tardi venere bubulci:*
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas:
**Omnes, vnde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo*
Galle quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris
Perque niues alium perque horrida caſtra ſequuta eſt.
Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi

Mater nympharum, quã pro mari poſuit.
Meretricio, vel magno. Nam & Ennius indignas turres .i. magnas dixit.
*i. ſtulti non enim tardè, ſed citò ambulant porci.
Deridentis habet vim: vt amorem Lycoridis, relicto Gallo alium ſequentis, vituperet.

San-

*Sanguineis ebuli baccis, minioq́; * rubentem.*
Et, quis erit modus? inquit, amor non talia curat.

Facie enim rubea pingebatur Pan.

Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen: Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades, ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
*Atque * vtinam ex vobis vnus, vestriq́; fuissem,*

Vrbes detestatur, vbi meretrices exitiosę & perfidæ. Furoris n. amor omnis plenus est.

Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certè siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
*Seu quicunq́; * furor (quid tum, si fuscus Amyntas?*
Et nigræ violæ sunt, & vacinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata Lycori:
Hîc nemus, hîc ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media atque aduersos detinet hostes.
Tu procul a patria (ne sit mihi credere) tantùm,
Alpinas ah dura niues & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq́; meos incidere amores.
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores
Interea mistis lustrabo Mænala nymphis,
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes videor, lucosq́; sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sit nostri medicina furoris:
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.

Affirmat expertem se amoris esse non posse.

Pascamus.

Rustico more sumit sæpe comparationem ab arboribus, aut ijs omnino, quæ a terra nascuntur.

Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite syluæ.
Non illum nostri poßunt mutare labores:*
Nec si frigoribus medijs Hebrumq́ bibamus,
Sithoniasq́ niues hyemis subeamus aquosæ:
Nec si, cùm moriens alta liber aret in vlmo,
Æthiopum versemus oues sub sidere Cancri.*
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
Hæc sat erit diuæ, vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
** Quantum vere nouo viridis se subjicit alnus.*
Surgamus: solet esse grauis cantantibus vmbra:
Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER I.

ARGVMENTVM.

Extat Hesiodi opus ad Persem fratrem, quod ἔργα καὶ ἡμέρας inscripsit: quem in hoc opere sibi imitandum proposuit Virgilius, ita tamē, vt quod ille breuiùs complexus est, hic fusiùs in quatuor libros digesserit: nam cùm quatuor sint præcipua rustici operis capita, aratio, insitio, siue plantatio, pastio, & mellatio, singula horum singulis libris exequitur. Potest autem & hic primus liber in quinque partes distingui: quarum prima agri colendi rationes ostendit: secunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia, rusticorum arma bona ex parte enumerat: quarta, laboris rusticani varia distinguit tēpora: quinta, tempestatum prognostica exequitur, indéque arrepta occasione, ad prodigia, quæ Cæsaris mortem denuntiarunt, digreditur.

Aliud Modestini iurisconsulti nobilissimi argumentum.

Quid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
Semina quo iacienda modo: cultusq́ locorum
Edocuit messis magno olim fœnore reddi.

Ad C. Mæcenatem.

*QVID faciat *lætas segetes: quo sidere terram*
Vertere, Mæcenas, vlmisq́ adiungere vites,

Pingues terras. tunc enim segetē vberrimam ferunt, & ex vbertate oritur lætiti

Conueniat: quæ cura boum, quis cultus habendo

Frugi, quia mella custodiunt.

*Sit pecori, atque apibus quanta experientia * parcis:*
Hinc canere incipiam. Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo, quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis:
Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Fauniq; pedem, Dryadesq; puellæ:

Tellus Attica omnium antiquissima Plato in Timæo.

*Munera vestra cano. Tuq; ô cui * prima frementem*
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci.
Ipse nemus linquens patrium, saltusq; Lycæi,
Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ô Tegeæe fauens: oleæq; Minerua

Osiris.

*Inuentrix: vnciq; * puer monstrator aratri:*
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum:

Vtrum velis terrarum, an maris, an cœli imperium possidere.

Diq; deæq; omnes, studium quibus arua tueri,
Quiq; nouas alitis non ullo semine fruges:
Quiq; satis largum cœlo demittitis imbrem,
Tuq; adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
*Concilia, * incertum est, vrbis ne inuisere Cæsar,*
Terrarumq; velis curam & te maximus orbis

Quasi melior sit futurus & Neptuno, & cęteris diis marinis.

Authorem frugum, tempestatumq; potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
*Numina * sola colant, tibi seruiat vltima Thule,*
Teq; sibi generum Tethys emat omnibus vndis:

Significat illum nec posse mori, nec debere velle.

An ne nouum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter, Chelasq; sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli iusta plus parte relinquit.
*Quicquid eris (nam te nec sperent * Tartara regem,*
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:

Quam

Quamuis Elysios miretur Graecia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue captis:
Ignarosq́; viae mecum miseratus agrestis.
*Ingredere, & votis iam nunc * assuesce vocari.* Viuus adhuc.
Vere nouo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
*Ingemere, & sulco * attritus splendescere vomer.* Attritus enim frequēti aratione rubiginem amittit.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit:
Illius immensae ruperunt horrea messes.
Ac prius, ignotum ferro quàm scindimus aequor,
Ventos & varium coeli praediscere morem
Cura sit: ac patrios cultusq́; habitusq́; locorum:
Et quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuset.
Hîc segetes, illic veniunt feliciùs vuae:
*Arborei foetus alibi, atque * iniussa virescunt* Nam frumēta quasi studio iussa nascuntur.
Gramina: nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum, virosaq́; Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuò has leges aeternaq́; foedera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus, ergo age, terrae
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasq́; iacentes
*Puluerulenta coquat * maturis solibus aestas.* Valdè feruidis.
At, si non fuerit tellus foecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
** Illic, officiant laetis ne frugibus herbae:* In terra pingui.
** Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam* In terra sterili.
*Alternis idem * tonsas cessare nouales,* Messos agros.
Et segnem patiere situ durescere campum.

Aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
Vnde priùs lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluámq; sonantem.
Vrit enim lini campum seges, vrit auenæ:
Vrunt Lethæo perfusa papauera somno.
Sed tamen alternis facilis labor, arida tantùm*
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, néue
Effœtos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arua.
Nec nulla interea est maratæ gratia terræ.*
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat quà succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes:
Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia solis*
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat:
Multum adeò, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineásque trahit crates, iuuat arua, neq; illum
**Flaua Ceres alto nequicquam spectat Olympo:*
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercétq; frequens tellurem, atq; imperat aruis
Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
Agricolæ: hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantùm se Mœsia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
Insequitur, cumulósque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde satis fluuium inducit, riuósq; sequentes?
Et cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,

Intermisso agrorum cultu.

Intermissæ.

Quia facilè penetrant.

Ob aristarũ maturitatẽ

Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam*
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua.
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
**Cùm primùm sulcos æquant sata*: quiq; paludis*
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans*
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm sint hominumq; boumq; labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæq; grues, & amaris intyba fibris*
Officiunt: aut vmbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viã voluit: primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris:*
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri:
Mellaq; decussit folijs, ignemq; remouit:
Et passim riuis currentia vina repressit:
*Vt varias vsus meditando *extunderet artes*
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramq; Lycaonis Arcton:
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum: & magnos canibus circundare saltus:
Atque alius latum funda iam verberat amnem,
Alta petens, pelagoq; alius trahit humida lina.

Metaphora ab homine.

Cùm adhuc herbę sunt tenerę.

Veris & autumni, quibus mensibus modò frigus, modò calor est.

*Cicorea.

Nam & bonum virus est.

Exprimeret inueniret.

Stridulæ, sonoræ.

Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ:*
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes, labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Communi verbo cuncta complexus est rusticorum arma.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram*
Instituit, cùm iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis*
Carduus, intereunt segetes: subit aspera sylua,

Infœcundus

Lappæq;, tribuliq; interq; nitentia culta
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.
Quòd nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci

Imminues.

*Falce *premes vmbras, votisq; vocaueris imbrem:*
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussaq; famem in syluis solabere quercu.
Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaq; Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaq;, traheæq;, & iniquo pondere rastri:

Vasa viminea, qualia Ceres Celeo aliquando monstrauit.

**Virgea præterea* Celei, vilisq; supellex,*
Arbuteæ crates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in syluis magna vi flexa domatur

Curuaturã. Nam buris est curuamentum aratri.

In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.*
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia antè iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq;, quæ currus a tergo torqueat imos,
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesq; piget cognoscere curas.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu puluere victa fatiscat:*
Tum variæ illudant pestes, sæpe exiguus mus
Sub terris posuitq; domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo & quæ plurima terræ
*Monstra ferunt: populátque ingentem * farris acer-uum*
Gurgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cùm se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore,
At, si luxuria foliorum exuberat vmbra,
** Ne quidquam pingues paleæ teret area culmos.*
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
*Vidi lecta diu, & multo * spectata labore,*
Degenerare tamen, niuis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter, quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps, prono rapit alueus amne.
Preterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumq; dies seruandi & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriã ventosa per æquora vectis
Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.
*Libra * die somniq; pares vbi fecerit horas,*
Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem:
Exercete viri tauros, serite ordea campis,
*Vsque sub extremũ brumæ * intractabilis imbrem.*

Ne victa fatiscat in puluerem.

Multitudine florum.

Minimè pingues sine frugibus.

Probata: vt Rebus spectata iuuentus.

Pro diei, antiquo more.

Asperę ob frigus.

Nec non & lini segetem, & Cereale papauer
Tempus humo tegere: & iamdudũ incũbere aratris,
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:

Aprili enim Mense in Tauro sol est quo mése se cuncta aperiuntur. Quia quasi coacta rusticorum labore, non sponte fructus fert.

Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
*Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in meßem, robustaq; farra
Exercebis humum, solisq; instabis aristis:
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaq; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq;
*Inuitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.
Si verò viciamq; seres, vilemq; faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Circuli cœlum, ac terram veluti zonæ cingentes. Laborant enim innumerabilibus morbis.

*Quinque tenent cœlum zonæ: quarũ vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, læuaq; trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamq; duæ mortalibus* ægris
Munere concessæ diuûm: & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Riphæasq; arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq; profundi.
Maximus hîc flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

Illic

Illic (vt perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis aurora, diemq; reducit:
Nosq; vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædicere cœlo* — Varios euentus, & pericula.
Possumus. hinc messisq; diem tempusq; serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor* — Mare.
Conueniat: quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam syluis euertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibúsq; parem diuersis quattuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,* — Remouet ab exercenda agricultura.
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cauat arbore lintres.* — Acumine carentis.
Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.
Exacuunt alij vallos furcásque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.* — Flexibili.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantúmque gregem fluuio mersare salubri.* — Ob scabiem qua tentantur animalia
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidémque reuertens
Incusum, aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum. quintam fuge. pallidus Orcus,
Eumenidésque satæ: tum partu terra nefando
Cœúmque, Iapetúmq; creat sæuúmque Typhæa,
Et coniuratos cælum rescindere fratres.* — Oetum, & Ephialtem Neptuni filios.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Sci-

Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum:
Ter pater extructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix & ponere vites,
Et prensos domitare boues, & licia telæ
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.*
Multa adeò gelida melius se nocte dedere:
Aut cùm sole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues stipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis vndam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara: sere nudus, hyems ignaua colono.*
Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter se læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasq; resoluit,*
Ceu pressæ cùm iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tẽpus,
Et lauri baccas, oleamq;, cruentaq; myrta.*
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere curuis,
Auritosq; sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ:
Cùm nix alta iacet: glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atque vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferũ ver?
Spicea iam campis cùm messis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm flauis messorem induceret aruis

Non fugientibus seruis, sed dominis ad eos inueniendos, & furta recuperanda.

Quia ignauum reddit colonum. Aufert.

Matura, quæ cruoris colorem imitantur.

Agri-

Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo,* Secaret.
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quę grauidam latè segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro* Tempestate
Ferret hyems culmumq; leuem, stipulasq; volantes. noxia.
Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris.
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta boumq; labores
Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu: feruetq; fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit, fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor ille flagranti
Aut Athon, aut Rhodopē, aut alta Ceraunia telo* In Græcia
Deijcit, ingeminant austri, & densissimus imber: Thracia, E-
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangũt,* piro.
Hoc metuens cæli menses, & sidera serua: Resonant.
Frigida Saturni sese quò stella receptet:
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.* Quia Mer-
In primis venerare Deos, atque annua magnæ curius in
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis, Cylleno
Extremæ sub casum hyemis, iam vere sereno. Arcadiæ
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina: monte na-
Tunc somni dulces, densæq; in montibus umbræ. tus dicitur.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret: Lacte, melle,
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:* vino Cereri
Terq; nouas circum felix eat hostia fruges, sacrifica.
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.* Hymnos.
Atque hæc vt certis possimus discere signis,

Æstusque

Æstusq; pluuiasq; & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moneret:
Desinerent venti. *Quo signo * caderent austri: quid sæpe videntes*
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent.
Litora pelagi, quæ feriuntur fluctibus. *Continuò, ventis surgentibus, aut * freta ponti*
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
Littora misceri, & nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curuis malè temperat vnda carinis
Cùm medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Sunt enim & fluuiales. *Clamoremq; ferunt ad littora: cùmq; * marinæ*
In sicco ludunt fulicæ: notasq; paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctiùq; per vmbras
Flammarum longos a tergo albescere tractus:
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas:
Moueri. *Aut summa nantes in aqua * colludere plumas.*
At Boreę de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Euriq; Zephyriq; tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto
Ignaris. *Humida vela legit, nunquam * imprudentibus imber*
Obfuit, aut illum surgentem vallibus imis
Altùm volantes. ** Aëriæ fugere grues: aut bucula cælum*
Suspiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri:
Certatim largos humeris infundere rores:
Nunc caput obiectare fretis, nūc currere in vndas,

Et

Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam* vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemem: testa cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radijs obnoxia surgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi* Halcyones: non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt.
Solis & occasum seruans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno* stridore per auras
Insequitur Nisus: quà se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corui presso ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se folijs strepitant: iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulcesq; reuisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & * Iupiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modò, & quę densa, relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,

Con-

Denuntiat ea voce, vt vocare videatur.

Halcyoniæ dicuntur dies, quibus halcyones aues nidos in mari faciunt.

Sonitu alarum.

Aër. Horat. Manet sub Ioue frigido Venator.

Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris
Et lęta pecudes, & ouantes gutture corui.
Si verò solem ad rapidum lunásque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ,

Cùm incipit renasci.

Luna reuertentes cùm primùm colligit ignes,*
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber,
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit vento: semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus author)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,

Ad mensis vltimam partem.

**Exactum ad mensem, pluuia ventisq; carebunt:*
Votaq; seruati soluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in vndas,

Superueniente nocte.

Signa dabit, solem certissima signa sequentur,
*Et quæ manè refert, & quæ*surgentibus astris,*

Nubibus ex parte occultato.

Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
*Conditus in nubem, *medioq; refugerit orbe:*
Suspecti tibi sint imbres: namq; vrget ab alto
Arboribusq; satisq; Notus pecoriq; sinister.

Erumpunt sese. antiqua loquutio.

**Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese*
*Diuersi*erumpunt radij: aut vbi pallida surgit*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus vuas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe videmus,
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nimbisq; videbis
Feruere, non illa quisquam me nocte per altum

Ire,

Ire: neque à terra moneat conuellere funem.
At si, cùm referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis,
*Et * claro syluas cernes aquilone moueri.* [Qui serenitatem inducet, nam est & nubilus.]
Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster,
Sol tibi signa dabit. solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
*Cùm caput obscura nitidum * ferrugine texit,* [Purpura nigrior est Hispana.]
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quanq̃ illo tellus quoque, & æquora ponti
*Obscœniq; canes, importunæq; * volucres* [Striges, aut bubones.]
Signa dabant. quoties Cyclopum efferuere in agros
*Vidimus * vndantem ruptis fornacibus Ætnam,* [Vnde modo flammas euomentem.]
Flammarúmq; globos, liquefactáq; voluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audijt: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudésq; locutæ:
(Infandum) sistunt amnes, terræq; dehiscunt
*Et mæstum illachrymat templis * ebur, æraq; sudant.* [Eburnea simulacra.]
Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
** Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,* [Tristia portendentibus]
Aut puteis manare cruor cessauit: & altæ
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non aliâs cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro

Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.
Homerus Il.40. *Scilicet & tempus veniet cùm finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
Quasi antiquorum heroum. *Grandiáq; effossis mirabitur ossa sepulchris.
Dij patrij indigetes, & Romule, Vestáq; mater,
Quæ Tuscum Tiberim, & Romana palatia seruas:
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo
Ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iam pridem nobis cœli te regia Cæsar
Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos.
Quippe vbi fas versum atq; nefas, tot bella per orbẽ
Tam multæ scelerum facies non vllus aratro
Ad bellum. Dignus honos: squalent* abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe:
Vt cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
Augetur eorum cursus. * Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER II.

ARGVMENTVM.

Absoluta superiori libro prima operis huius parte, quę est de cultura agri satiui, seruato eodem ordine, quem in operis initio proposuit, transit ad proximam rei rusticæ partem, quæ est de plantatione, seu insitione, quam Græci φυτουργίαν vocant. Atque aliarum quidem arborum, fruticúmque curam aut omnino prætermittit, aut eatenus tantùm attingit, quatenus aut vitibus pedamenta, aut vincula subministrare, aut ad similem aliquem rusticorum vsum adhiberi possunt: fructiferarum autem arborum cultum olearum præsertim, & vitium, quæ duæ inter frugiferas proculdubio principatum obtinent, toto ferè hoc libro diligentissimè exequitur. Finē verò huius libri, quemadmodum & trium reliquorum, liberiori quidem, non tamen ab argumento aliena digressiuncula concludit: & quemadmodum ad finem superioris libri in mortem Cæsaris, prodigiáque, quę necem eius antecesserunt, digreditur, ita & hic ad ruris amœnitatem: vitæque rusticanæ laudem paulò fusiùs expatiatur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cæli:
Pampineas canit inde comas, collésque virentes,

Descriptásque locis vices, & dona Lyæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

HActenus aruorum cultus, & sidera cœli:
*Nunc te Bacche canam, nec non * syluestria tecum*
Virgulta, & prolem tardè crescentis oliuæ.
Huc pater o Lenæe (tuus hîc omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe veni, nudatáque musto
Tinge nouo mecum direptis crura coturnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, campósque, & flumina latè
Curua tenent: vt molle siler, lentæq; genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.*
Pars autem posito surgunt de semine: vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
*Æsculus, atque habitæ Graijs * oracula quercus.*
Pullulat ab radice alijs densissima sylua,
Vt cerasis, vlmísque: etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Syluarum fruticumq; viret, nemorumq; sacrorum.
Sunt alij, quos ipse via sibi repperit vsus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidásque sudes, & acuto robore vallos.
Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & viua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: summumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis, (mirabile dictu)
** Truditur e sicco radix oleagina ligno.*

Arbores infœcundas, quibus cohęrent vites.

Salix enim ab vna parte alba est, ab altera viridis. Vt in Dodonęo nemore.

Vrgente natura procreatur.

Et

Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pyrum, & prunus lapidosa rubescere corna.
Quare agite ô proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructúsque feros mollite colendo:
*Neu * segnes iaceant terræ iuuat Ismara Baccho* Infœcundæ
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Túque ades, inceptumq; vnà decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima nostræ,
Mæcenas: pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Non, mihi si linguæ centum sint, oráque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege littoris oram.
*In manibus terræ *non hîc te carmine ficto,* Sumpsit a
Atque per ambages, & longa exorsa tenebo. Lucretio:
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras, simpliciter,
Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt: inquit, vni-
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; si quis uersa descri-
Inserat, aut scrobibus mandat mutata subactis: bam.
*Exuerint * syluestrem animum, cultuq; frequenti,* Naturalem
In quascunque voces artes, haud tarda sequentur. asperitatem
Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant:
Crescentiq; adimunt fœtus, vruntq; ferentem,
Iam, quæ seminibus iactis se sustulit arbos, Fructum
Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram: pro arbore
Pomaq; degenerant, succos oblita priores: posuit.
*Et turpes auibus prædam fert * vua racemos.* Venereç a
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes Papho insu-
Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ. la, in qua
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites Venus cole-
*Respondent, solido * Paphiæ de robore myrtus.* batur, cui
Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens myrtus erat
Fraxinus Herculeæq; arbos vmbrosa coronæ, consecrata.

Chaoniiq́ patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornúsq́ incanuit albo
Flore pyri: glandémq́ sues fregere sub vlmis.
Non facilis ratio est. * Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex.
Nam quà se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdóq́ docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrq́ nouas frondes, & non sua poma.
Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec salici, lotóq́, nec Idæis cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuę,
Oliuæ, sic a longitudine nominatæ. Orchades & *radij, & amara pausia bacca,
Pomáq́, & Alcinoi syluæ: nec surculus idem
Crustumijs, Syrijsq́ pyris, grauibúsque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos,
Thasiæ. Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:
Pinguibus* hæ terris habiles, leuioribus illæ:
Et passo Psythia vtilior, tenuísque Lageos.
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam,
Purpureæ, Præciæq́: & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina:
Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus:
Argitisque minor: cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te mensis, & dijs accepta secundis:

Tran-

*Tranſierim Rhodia, & tumidis *Bumaſte racemis.* Vua in mammæ bouis ſimilitudinem.
Sed neq; quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus (neq; enim numero cõprendere refert)
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut vbi nauigijs violentior incidit Eurus, Homer in Il. 27.
Noſſe quot Ionij veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni:
*Littora *myrtetis lætiſſima: denique apertos* Locum pro arboribus poſuit.
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aſpice, & extremis domitum cultoribus orbem,
*Eoáſque domos Arabum, *pictóſque Gelonos:* Stigmata habentes populi Scythiæ ſunt.
Diuiſæ arboribus patriæ: ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamáq;, & baccas ſemper frondentis achanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aëra vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardúmque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius vllum,
(Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
*Miſcuerúntque herbas, & non *innoxia verba)*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena, Nocentiſſima, vt proximè dixit,
Ipſa ingens arbos, faciémque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis: Non tarda id eſt, maximè ſtrenua.
Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſyluæ, ditiſſima terra,

Ganges Indiæ fluuius, Hermus Lydiæ, vterque hic pro prouincia positus.

Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus* Hermus*
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi
Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertêre, satis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, densisq; virûm seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæq;, armentaq; læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas,
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæua leonum

Non fallunt non quia nō nocent, sed quia sunt omnibus nota.

*Semina: nec miseros * fallunt aconita legentes:*
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaq; antiquos subter labentia muros.

De Adriatico dictum.

An mare quod supra memorem, quodq; alluit infrà?*
Anne lacus tantos? te Lari maxime teq;
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinóque addita claustra,

Quod a solito excluderetur licentia.

*Atque * indignatum magnis stridoribus æquor,*
Iulia quà ponto longè sonat vnda refuso,
Tyrrhenúsq; fretis immittitur æstus Auernis?
Hæc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubemq; Sabellam,

Labori.

*Assuetumq; *malo Ligurem, Volscósque verutos*
Extulit: hæc Decios, Marios, magnósque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris

*Imbellem

*Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis, & artes
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:
*Ascræumq; cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingenijs: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primam terræ, collésque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua *viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus & strati baccis syluestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus:
(Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum) quique editus Austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem *pateris libamus & *auro,
Inflauit cùm *pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulósq; tueri,
Aut fœtus ouium, aut *vrentes culta capellas:
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine cycnos.
Non *liquidi gregibus fontes, non gramina desunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis.

Si cum Romanis conferatur.
Hesiodi poëtæ: qui fuit ex Ascra ciuitate.

Vt omnia, quę tardè crescunt, ideo suprà dixit tardè crescentis oliuæ.

Id est pateris aureis.
Victimarũ carnibus.
Quicquid enim momorderint, vrunt.
Puri, sine pestilentia.

Infœcunditate diuturna.

Sicca,& sterilis terra.

Nicander, & Solinus, qui de his rebus scripsere.

Naturali, non coacto.

Mons est Liguriç.

Graues.

Per quos vinum defluit.

*Aut vnde *iratus syluam deuexit arator,*
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquásq; domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.
*Nam *ieiuna quidem cliuosi glarea ruris*
Vix humiles apibus casias, roréinque ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
*Creta. *negant alios æquè serpentibus agros*
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumósque volucres
Et bibit humorem, & cùm vult, ex se ipsa remittit
*Quæq; * suo viridi semper se gramine vestit,*
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
*Talem diues arat Capua, & vicina * Vesæuo*
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, altéq; iubebis
In solido puteum demitti, omnémque repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis
*Spissus ager: glebas * cunctantes, crassáque terga*
Expecta, & validis terram proscinde iuuencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat)
*Tale dabit specimen, tu spisso vimine * qualos*

Coll-

Colaque prelorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcésque a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus hoc denique pacto
Discimus: haud vnquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.* Cohæret.
Humida maiores herbas alit, ipsáque iusto
Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis.* Surgentibus herbis.
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit:
Quæq; leuis. promptum est oculis prædiscere nigrã,
Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus* Al. quis cui.
Difficile est: piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multo antè memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes:
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua solo: id venti curant, gelidæq; pruinæ,
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.* Promouens, & labefaciens.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur,
Mutata ignorent subitò ne semina matrem.* Terram.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
Vt quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant: adeò in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vites,
Quære prius. si pinguis agros metabere campi,* Eliges.
Densa sere: in denso non segnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue solum, collésque supinos,

Indulge

Perfectè, Horatius ad vnguem factus homo: Translatio a marmorariis, qui iuncturas vnguibus probant. Delectet, vt li. vi. Atque animum pictura pascit inani.

*Indulge ordinibus: nec secius omnis in * vnguem*
Arboribus positis secto via limite quadret.
Vt sæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, at latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus: necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
*Non animum modò vti * pascat prospectus inanem:*
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos:
Esculus inprimis: quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

Ventorum flatus.

*Ergo non hyemes illam, non * flabra, neque imbres*
Conuellunt, immota manet, multósque per annos
Multa virûm voluens durando secula vincit.
Tum fortes latè ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram.
Néue tibi ad solem vergant vineta cadentem:

Eius enim radices vitibus nocent.

*Néue inter vites * corylum sere: néue flagella*
Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina, néue oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
Robora comprendit, frondésque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: inde sequutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,

Agentis est, hoc in loco, pro ruere facit.

*Et totum inuoluit flammis nemus & * ruit atram*
Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice syluis
Incubuit, glomeratq; ferens incendia ventus.

Hoc vbi: non a stirpe valent, cæsæq; reuerti*
Poßunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat folijs oleaster amarus.*
Nec tibi tam prudens quisq̃ persuadeat author,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio est cùm vere rubenti*
Candida venit auis, longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, cùm rapidus sol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æstas
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
*Tum pater omnipotens fœcundis imbribus * æther*
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus,
Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus. superat tener omnibus humor,
Inque nouos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes pampinus austros,
Aut actum cœlo magnis aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.*
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxiße dies, aliúmue habuiße tenorem
Crediderim. ver illud erat. ver magnus agebat
*Orbis, & *hybernis parcebant flatibus euri:*
Cùm primùm lucem pecudes hausere, virûmq;
**Ferrea progenies duris caput extulit aruis,*
Immißæq; feræ syluis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poßent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúsque, caloremq;
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcunq; premes virgulta per agros,

Sparge

Subaudi cõtigerit.

Pro, superest.

Propter flores.

Id est aër. nam æther pluuias non habet: accipitur autem Iupiter & pro æthere & pro aere.

Effundit.

Asperis & sæuis.

Dura ad laborem sustinendum, alibi: Vnde homines nati, durum genus.

Sparge fimo pingui, & multa memor occule terr
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode cõch
Inter enim labentur aquæ tenuisq; subibit
Halitus, atque animos tollent sata. iamq; reperti,
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Vrgerent, hoc, effusos munimen ad imbres:
Ardente calore fissa. *Hoc, vbi*hiulca siti findit canis æstifer arua.*
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes.
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasq; aptare sudes, furcasq; bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasq; sequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Aërem. *Palmes agit laxis per*purum immissus habenis,*
Ipsa acie falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Solidioribus palmitibus. *Inde vbi iam validis amplexæ* stirpibus vlmos*
Exierint, tunc stringe comas: tunc brachia tonde.
Antè reformidant ferrum, tunc deniq; dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
Præcipuè dum frons tenera, imprudensq; laborum:
Cui, super indignas hyemes, solemq; potentem,
Syluestres vri assiduè, capreæq; sequaces
Etiam saxa caloribus penetrans. *Illudunt: pascuntur oues auidæq; iuuencæ.*
Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
*Aut grauis incumbens * scopulis arentibus æstas,*
Primi enim ludi theatrales ex *Quantum illi nocuere greges, duriq; venenum*
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus ari
*Cæditur, * & veteres ineunt proscenia ludi:*

Præm

Præmiaq; ingentes pagos, & compita circum Liberalibus nati ludis.
Theseidæ posuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos saliere per vtres.
Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt, risuq; soluto,
Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis.
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq;
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinis.
**Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu;* Post hęc sacra celebrata.
Complentur vallésq; cauæ, saltusq; profundi.
Et quocunq; Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lancesq; & liba feremus:
*Et ductus cornu stabit *sacer hircus ad aram:* Execrabilis
Pinguiaq; in verubus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter:
*Cui nunq̃ *exhausti satis est. namq; omne quotannis* Pro, exhaustionis.
Terq; quaterq; solum scindendum: glebaq; versis
Æternùm frangenda bidentibus: omne leuandum
Fronde nemus redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
Et iam olim seras posuit cùm vinea frondes,
Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
*Rusticus: & curuo * Saturni dente relictam* Falcem intelligit, quæ est in Saturni tutela.
Persequitur vitem attondens, fingitq; putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta & vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. bis vitibus ingruit vmbra:
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus vterq; labor. Laudato ingentia rura,
*Exiguum colito. nec non etiam aspera *rusci* Ruscum virgultum est, vnde vites alligantur.
Vimina per syluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur: incultiq; exercet cura salicti.
Iam vinctæ vites: iam falcem arbusta reponunt:

Jam

Iam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus:pulvisq; mouendus,
Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.*
Contrà,non vlla est oleis cultura:neque illæ
Procuruam expectant falcem,rastrósque tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis,aurásque tulerunt.
Ipsa satis tellus,cùm dente recluditur vnco,
Sufficit humorem,& grauidas cum vomere fruges.
*Hoc pinguem,& placitam paci *nutritor oliuam.*
Poma quoque,ut primùm truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas,ad sidera raptim
Vt propria nituntur,opisq; haud indiga nostra.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
*Sanguineisque inculta rubent auiaria *baccis:*
Tondentur cytisi: tedas sylua alta ministrat,
Pascunturq; ignes nocturni,& lumina fundunt.
Et dubitant homines serere,atque impendere curam?
Quid maiora sequar? salice ,humilesq; genistæ,
Aut illæ pecori frondem,aut pastoribus vmbram
Sufficiunt,sepemq; satis,& pabula melli:
*Et iuuat * vndantem buxo spectare Cytorum,*
Naryciæq; picis lucos : iuuat arua videre
Non rastris hominum,non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice syluæ,
Quas animosi Euri assiduè franguntq; feruntq;
Dant alios aliæ fœtus : dant vtile lignum
Nauigijs pinos,domibus cedrosq; cupressosq;.
*Hinc *radios triuere rotis, hinc tympana plaustris*
Agricolæ & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ,frondibus vlmi.
At myrtus validis hastilibus:& bona bello
Cornus:Ityreos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leues,aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroq; cauantur acuto.
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus

Aer,cuius varietas plerumque decipit laborem rusticorum.

Pro,nutri. & passiuum pro actiuo.

Syluestribus pomis.

Quia buxus in cytoro, Macedoniæ mõte æstus imitatur vndarum.

De syluis. nam de cupresso neque rotę, neque radij fiunt. Triuere aũt pro composuere de torno.

M

Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibúsque cauis, vitiosæq; ilicis aluo.
Quid memorandum æquè Bacchēia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes
**Centauros letho domuit, Rhœtúmque Pholúmque,* Qui sunt ebrietate in furorem compulsi.
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis vomit ædibus vndam,
*Nec varios inhiant *pulchra testudine postes,* Indica.
**Illusásque auro vestes, Ephyreiáque æra:* Auro quasi per lusum ab artifice inspersas.
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
*Speluncæ *viuiq; lacus: at frigida tempe,* Naturales: non, vt in vrbibus, labore quæsiti.
Mugitúsque boum mollésq; sub arbore somni,
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruóq; assueta iuuentus:
Sacra Deûm, sanctiq; patres: extrema per illos
Iustitia, excedens terris, vestigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
*Quarum sacra fero, ingenti *perculsus amore,* Percussus.
Accipiant: cœliq; vias & sydera monstrent:
Defectus Solis varios, Lunæq; labores:
Vnde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
*Sin, has ne possim naturæ accedere *partes,* Si physicam Philosophiã nosse non licuerit.
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, syluásque inglorius. ô vbi campi,

Sperchiusq́;, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra.
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum

Mundum vniuersum ad interitum trahentis.

Subiecit pedibus, strepitumq́; Acherontis auari.*
Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panaq́;, Syluanumq́; senem, Nymphasq́; sorores.

Honores a populo dati.

Illum non populi fasces, non purpura regum*
Flexit, & infidos agitans discordia fratres:
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituraq́; regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,

Oblites.

** Insanumq́; forum, aut populi tabularia vidit.*
Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntq́;
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidijs vrbem, miserosq́; penates,

Gemmeo poculo.

Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.*
Condit opes alius, defossoq́; incubat auro:

In theatro.

Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem*
Per cuneos (geminatur enim plebisq́;, patrumq́;)
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq́; domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:

Annua capit alimenta Spicarum maniplis.

Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq́; nepotes*
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq́; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,*
Prouentuq́; oneret sulcos, atque horrea vincat.

Oliua: a Sicyone Laconicæ ciuitate.

Venit hyems, teritur Sicyonia baccha trapetis:*
Glande sues læti redeunt: dant arbuta syluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & altè

Mit

Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea pendent dulces circum oscula nati:
Casta pudicitiam seruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt, pinguesq; in gramine læto
Inter se aduersis luctantur cornibus hœdi.
Ipse dies agitat festos: fususq; per herbam,
Ignis vbi in medio, & socij cratêra coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecorisq; magistris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporaq; agresti nudat prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: sic fortis Hetruria creuit:*
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemq; vna sibi muro circundedit arces.
Antè etiam sceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæsis gens est epulata iuuencis:
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spacijs confecimus æquor:
Et iam tempus equûm fumantia soluere colla.*

Constat enim Tuscos vsque ad fretum Siculum omnia possedisse.

Huic libro finem imponere, tanquã ingenio defatigato.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER III.

ARGVMENTVM.

Poſtquam duobus ſuperioribus libris arationis, plantationiſque rationem abſoluit, nunc paſtionis curam (quæ in generali operis totius propoſitione tertia erat) hoc libro exequitur. Duæ autem ſunt argumenti hujus partes: quarum prior armentorum, equorum præſertim & boum, curam continet: quales ſcilicet in vtroque genere deligendæ ſint matres, quales potiſſimùm parandi ſint admiſſarij, quibúſque indicijs equini pulli generoſitas poſſit deprehendi: quæ que omnibus ijs cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Poſterior pars minoris pecoris paſcendi rationem complectitur, ouium præcipuè & caprarum: generáque morborum explicat, quibus greges peculiariter infeſtantur, vnà cum eorum cauſis, & remedijs. Inter cætera autem morborum genera & peſtilentiam enumerat: arreptáque inde occaſione, Lucretium imitatus, ad grauiſſimi quandam Illyrici, Venetiarum, vicinarúmque regionum peſtilentiam digreditur.

Aliud Modeſtini iuriſconſulti argumentũ.

Téque Pales, & te paſtor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine paſcua læta,
Queis habitent armenta locis, ſtabulentur & agni,
Omnia diuino monſtrauit carmine vates.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos syluæ, amnésque Lycæi:
*Cætera quæ vacuas * tenuissent carmina mentes,*
Omnia iam vulgata. quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodaméq; humeroq; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorq; virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
*Primus * Idumæas referam tibi Mantua palmas:*
Et viridi in campo templum de marmore ponam
*Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat **
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq; tenebit.
*Illi victor ego, & Tyrio conspectus in * ostro,*
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucósq; Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.
*Ipse caput * tonsæ folijs ornatus oliuæ*
Dona feram. iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsosq; videre iuuencos:
Vel scena vt versis discedat frontibus: vtq;
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidóq; elephanto
** Gangaridûm faciam, victorisque arma Quirini:*
Atque hîc vndantem bello, magnúmque fluentem
Nilum, ac naualì surgentes ære columnas.
Addam vrbes Asiæ domitas, pulsumq; Niphatẽ,
Fidentémq; fuga Parthum, versisq; sagittis:
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa.
Bisque triumphatas vtroque ab littore gentes.

Quę delectare audientes fabulæ poterant.

Quantæ sunt apud Idumen, ciuitatem Phœnicis.

In habitu pontificis, exponit Seruius.

Minutis folijs compositæ.

Pro, Gangaridarum, quos deuicit Augustus. Vnde illud suprà, Imbellem auertis Romanis arcibus Indum, Qui non facile satiatur.

Stabunt & Parij lapides spirantia signa,
Assaraci proles: demissæq; ab Ioue gentis
Nomina, Trosq; parens, & Troiæ Cynthius author.
Inuidia infelix furias amnemq; seuerum
*Cocyti metuet, * tortosq; Ixionis angues,*
Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.
Interea Dryadum syluas saltusq; sequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Citheron,
Taygetiq; canes, domitrix Epidaurus equorum:
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
*Tithoni prima * quot abest ab origine Cæsar.*
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuencos,
Corpora præcipuè matrum legat, optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:
Aut iuga detrectans, interdumq; aspera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam, iustosq; pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos:
**Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.*
Interea superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Quibus religatus ad rotam est ob amplexus Iunonis petitos.

Id est, tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni sunt a te vsque ad mundi principiũ.

Aetas vel ante quartũ, vel post decimum annum.

Semper

Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac ne post amissa requiras,
*Anteueni, & sobolem armento * sortire quotannis.*
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus (illi ardua ceruix,
Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
Luxuriatq; toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
Et giluo) tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus & tremit artus,
*Collectumq; premens * voluit sub naribus ignem.*
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: cauatq;
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
*Talis Amyclæi domitus * Pollucis habenis*
Cyllareus, & quorum Graij meminere poëtæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus: & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto. [annis
Hunc quoq; vbi aut morbo grauis, aut iam segnior
Deficit, abde domo: nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraq; laborem
Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventũ est,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. ergo animos æuumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemq; parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
*Nonne vides? * cùm præcipiti certamine campum*

Sumministra verbum a iudicijs ductum. Nam subsortiri iudices dicuntur, qui aliorum funguntur officio

Flatu animũ præstantem indicat.

Equorum domitor fuit Castor: posuit igitur fratrem, pro fratre poëticè.

Homerus in Il. a 54.

Corripuere, ruûntq; effusi carcere currus:
Cùm spes arrectæ* iuuenum exultantiáque haurit
Corda pauor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iámque humiles, iámq; elati sublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur; humescunt spumis, flatúq; sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
Iungere equos, *rapidísq; rotis insistere victor.
Fræna Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedêre
Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus vterque labor: æquè iuuenémque magistri
Exquirunt, calidúmq; animis & cursibus acrem:
Quamuis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epeirum referat fortésque Mycenas,
*Neptunique ipsa deducat origine gentem,
His animaduersis, instant sub tempus, & omnes
Impendunt curas denso distendere pingui
Quem legêre ducem, & pecori dixere maritum:
Florentésque secant herbas, fluuiósque ministrant,
Farráque, ne blando nequeant superesse labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondésque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant,
*Cùm grauiter tunsis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne* luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes,
Sed rapiat sitiens Venerem, interiúsque recondat.
Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit,

Aurigarum, vel spectantium.

Rapidus in Seruio legitur, sed opinor mendosè.

Ab equo Neptuni, percussione tridentis nato.

Die medio.

Ob luxuriem segetum.

Incipit, exactis grauidæ cùm mensibus errant.
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit paßus, & acri
Carpere prata fuga, fluuiósque innare rapaces.
*Saltibus in vacuis pascant, & * plena secundùm* — Vacuis, pro magnis: plena, ne inclinetur ad potum.
Flumina: muscus vbi, & viridissima gramine ripa
Speluncæq; tegant, & saxea procubit vmbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusq; virentem
Plurimus Albernum volitans, cui nomen Asilo
Romanum est, (æstron Graij vertere uocantes)
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
*Concußus, syluæq;, & sicci ripa * Tanagri.* — Fluuius est in Lucania.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori armentaq; pasces
*Sole * recens orto, aut noctem ducentibus astris.* — Statim.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
*Et campum horrentem fractis * inuertere glebis.* — Scindere terram.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque vsum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viamq; insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio aßuerint, ipsis e torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos:
*Atque illis iam sæpe rotæ ducantur * inanes* — Sine pondere.
Per terram, & summo vestigia puluere signent.
Pòst valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.

Iuuencis. Siccas, & teneras vide & aranearum telę vocantur ficcæ.

Interea* pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec* vescas salicum frondes, vluamq; palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces consument vbera natos,
Sin ad bella magis studium, turmasq; feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est animos atque arma videre
Bellantum, lituosq; pati, tractuq; gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes,
Tum magis atq; magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.
Atque, hæc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat, inq; vicem det mollibus ora capistris

Nondum ab annis sumpta fiducia.

Inualidus,* etiamq; tremens, etiam inscius æui,
At tribus exactis vbi quarta accesserit ætas:
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; sonare
Compositis, sinuetq; alterna volumina crurum:
Sitq; laboranti similis: tum cursibus auras
Prouocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris

Sine pluuijs

Incubuit, Scythiæq; hyemes, atque* arida differt
Nubila: tum segetes altæ, campiq; natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæq; sonorem
Dant syluæ, longiq; vrgent ad littora fluctus.
Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.

Elis Arcadiæ ciuitas, in qua curule certamen agitabatur: & est species pro genere.

Hic vel ad* Elæi metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli meliùs feret essedat collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito, namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prensiq; negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & cæci stimulos auertere amoris:
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montē oppositum, & trans flumina lata:* Ne sit facilis natatus.
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Fæmina: nec nemorū patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos vrgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant syluæque & magnus Olympus:* Remugiunt.
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit, longèque ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagasque superbi Pro valde, vt in epistola Cæcinnæ fam. lib. vj. Multa deos veneratus: & Cicero, Non multa peccas.
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus: & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post vbi collectum robur, viresque receptæ,
Signa mouet, præcepsque oblitum fertur in hostem.
Fluctus vt in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altoque sinum trahit: vtque volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Verticibus, nigramque altè subiectat arenam.
Omne adeò genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres

In

In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idem.
Vi nimij amoris. *Tempore non alio catulorum* oblita leæna*
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrsi, stragemq; dedere
Per syluas tum sæuus aper, tum pessima tigris.
Heu malè tum Libyæ solis erratur in agris.
Nónne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras?
At neque eos iam fræna virûm, nec verbera sæ
Non scopuli, rupésq; cauæ atque obiecta retard
Flumina, correptos vnda torquentia montes.
Ipse ruit dentésque Sabellicus exacuit sus,*
Sabinus, & est species pro genere. *Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,*
Atque hinc atq; illinc humeros ad vulnera du
Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ign
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat serus freta: quem super ingens
Aer nubibus plenus, per quem iter est in cœlũ. **Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant*
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporu
Atq; canum? quid quæ imbelles dant prælia cerui
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonant*
Gargara pro quibuslibet montibus posuit, vt Ascanium pro quibuslibet fluminibus. **Ascanium: superant montes, & flumina tran*
Continuóque auidis vbi subdita flamma medullis
(Vere magis: quia vere redit calor ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus alti
Exceptantq; leues auras: & sæpe sine vllis
Coniugijs vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas conualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortum
In Boream, Caurúmq; aut vnde nigerrimus Au

Nastin

Nascitur, & pluuiis contristat frigore cœlum.
Hinc demũ Hippomanes, vero quod nomine dicunt
Pastores, * *lentum distillat ab inguine virus:* Viscidum.
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ,
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtásque capellas.
Hic * *labor: hinc laudem fortes sperate coloni.* Ad tuenda imbecilliora animalia.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum
Castaliam * *molli diuertitur orbita cliuo.* Facili descensu.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandũ.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicúmque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus febrémq; ferat turpésque podagras.
* *Pòst hinc digressus, iubeo frondentia capris* Cùm hoc feceris.
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes,
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, * *extremóque irrorat Aquarius anno.* Ianuario mense anni penultimo.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda:
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
Vellera * *mutentur, Tyrios incocta rubores.* Ingenti pretio comparentur.
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
Quàm magis exhausto spumauerit vbere mulctra,
Læta magis pressis manabunt * *flumina mammis.* Ali. vbera.
Nec minus interea barbas, * *incanáque menta* Pro, nimium cana.
Cinyphij tondent hirci, setásque comantes,
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis,

Montis Arcadiæ.

Pascuntur verò syluas, & summa * Lycæi,
Horrentesq; rubos, & amantes ardua dumos,
Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosq;
Ducunt, & grauido superant vix vbere lim
Ergo omni studio glaciem, ventosq; niuales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumq; feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

I. aduenerit.

At verò Zephyris cùm læta vocantibus * æst
In saltus vtrumque gregem, atque in pascua
Luciferi primo cum sidere, frigida rura
Carpamus: dum manè nouum, dum gramina c
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde vbi quarta sitim cæli collegerit hora,

Nimio clamore.

Et cantu querulæ * rumpent arbusta cicadæ:
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto

Ex illice factis.

Currentem * ilignis potare canalibus vndam:
Æstibus ac medijs vmbrosam exquirere valle

Omnis enim quercus Ioui consecrata.

Sicubi magna * Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rurs
Solis ad occasum, cùm frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida Luna:
Littoraq; Halcyonem resonant, & acanthida
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Persequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemq;, & totum ex ordine mens
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine vllis
Hospitijs: tantum campi iacet. omnia secum

Abusiuè, Nam de gregibus loquitur.

* Armentarius Afer agit, tectumq;, laremq;,
Armaq;, Amyclæumq; canem, Cressamq; pha
Non secus ac patrijs acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castri

At non quà Scythiæ gentes, Mæoticaq; vnda,
Turbidus & torquens flauentes Ister arenas:* Fluuius Scythiæ, qui & Danubius vocatur.
Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis & alto
Terra gelu latè, septemq; assurgit in vlnas.
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentes haud vnquam discutit vmbras:
Nec cùm inuectus equis altum petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ:
Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:* Facilis.
Æraq; dissiliunt vulgò, vestesq; rigescunt
Indutæ, cæduntq; securibus humida vina:
Et totæ solidam in glaciem vertêre lacunæ:
**Stiriaq; impexis induruit horrida barbis.* Gutta, vnde fit stilla.
Interea toto non secius aëre ningit.
*Intereunt pecudes: stant circumfusa *pruinis* Abusiuè, pro nubibus nam pruina est matutini temporis frigus.
Corpora magna boum: confertoq; agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus extant.
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro: grauiterq; rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
Ocia agunt terra, congestaq; robora, totasq;
Aduoluêre focis vlmos, igniq; dedêre.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:* Sæua, rectorem recusans.
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.

Si

Si tibi lanicium curæ, primùm aspera sylua,
A quibus lana decerpitur.
* Lappæq; tribulique absint: fuge pabula læta,
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamuis aries sit candidus ipse
Nigra subest vdo tantùm cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenóque alium circumspice cam
Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
Mutat fabulam, non enim Pan, sed Endymion amasse lunam dicitur.
* Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocan
At cui lactis amor, cytisum, lotósq; frequentis
Ipse manu salsásque ferat præsepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent a matribus hædi
Duris.
Primáq; * ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere, horisque diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris & sole cad
Sub lucem exportant calathis, (adit oppida pas
Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vnà
Veloces Spartæ catulos, acrémq; Molossum
Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursúsque lupor
Omnes enim Hispani abactores sunt, vt ait Seruius.
Aut impacatos a tergo horrebis * Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros
Latratu turbabis agens: montésque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneóque agitare graues nidore chelydros.
Nocens tactu.
Sæpe sub immotis præsepibus aut * mala tactu
Vipera delituit, cœlúmque exterrita fugit:
Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbra,

Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentémque minas, & sibila colla tumentem
Deijce: iámque fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medij nexus extremæq; agmina caudæ
Soluuntur, tardósque trahit sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Austris,
Stagna colit: ripísque habitans hic piscibus atram
**Improbus ingluuiem, ranísque loquacibus explet.* Qui non facilè satiatur.
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscūt,
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aspérque siti, atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemorū libeat iacuisse per herbas,
Cùm, positis nouus exuuijs, nitidúsque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te caussas, & signa docebo.
**Turpis oues tentat scabies, vbi frigidus imber* Ab effectu, nam corpora reddit turpia.
Altiùs ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonsis illotus adhesit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
**Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magistri* Salsa enim aqua magis pruriginem creat.
Perfundunt: vdísque aries in gurgite villis
Mersatur, missúsque secundo defluit amni.
At tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, viuáque sulfura,
Idæásque pices, & pingues vnguine ceras,
Scillámq;, helleborósque graues, nigrúmq; bitumen.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborū est,
Quàm si quis ferro potuit rescindere summum

Vlceris os. alitur vitium, viuitq; tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cùm furit, atque artus depascitur arida febris:
Profuit incensos* æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ* quo more solent, acerq; Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quàm procul aut molli succedere sæpius vmbræ
Videris, aut summas carpentem ignauiùs herbas,
Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compesce priùs quàm
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum pestes. nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota* æstiua repentè,
Spemq;, gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentem.
Tum sciat aërias Alpes, & Norica siquis
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timaui
Nunc quoque pòst tanto videat, desertaq; regna
Pastorum, & longè saltus, lateq; vacantes.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitq; lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed vbi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus* liquor, omniaq; in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.

Febrem.

Populi Scytharum.

Loca posuit pro animalibus.

Humor sordidus.

Aut siquam ferro mactauerat * *ante sacerdos,* Præueniens eius mortē.
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri:
Summaq; ieiuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix studiorum, atque immemor herbæ
Victor equus: fontesq; auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus:
Sin in processu cœpit crudescere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, * *& obsessas fauces premit aspera lingua.* Clausas asperam. vel ò linguam dicet ob siccitatem.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea visa salus morientibus vna.
Mox erat hoc ipsum exitio, furijsq; refecti
Ardebant: ipsiq; suos iam morte sub ægra
(Dij meliora pijs, erroremq; hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosq; ciet gemitus. it tristis arator
Mærentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia possunt In sui desyderium illicere.
Prata * *mouere animum: non qui per saxa volutus*
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos stupor vrget inertes:

Ad terrámque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse graues, atqui non Massica Bacchi
Munera non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
*Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & * vris*
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergò ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montésque per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
*Nec gregibus nocturnus * obambulat: acrior illum*
Cura domat. timidi damæ, ceruique fugaces,
Nunc intérque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem, & genus omne natantū
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
*Proluit insolitæ * fugiunt in flumina Phocæ.*
Interit & curuis frustra defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Prætereà, nec iam mutari pabula refert:
Quæsitæq; nocent artes: cessere magistri,
*Phillyrides * Chiron, Amythaoniúsque Melampus*
Sæuit & in lucem Stygijs emissa tenebris
Pallida Tisiphone: morbos agit ante metúmque,
Inq; dies auidum surgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arentésque sonant ripæ, collésque supini,
Iamq; cateruatim dat stragem atq; aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:

Bobus agrestibus.

Insidiatur.

Quasi timentes marinam pestilentiam

Medicinæ inuentor Saturni & Philyræ filius.

Donec

Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat corijs vsus: nec viscera quisquã* Quippe morbo putrefactis.
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuuieque peresa
Vellera: nec telas poßunt attingere putres.
Verùm etiam inuisos siquis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor* Carbunculi.
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Quarto hoc libro apum curam, mellificijq; rationē (quæ pars in generali operis totius propositione postrema erat) copiosissimè exequitur: cumq; argumentū hoc adeò angustū esset, vt intra paucos versus posset consumi, varijs id digressionibus dilatat, iucundisque translationibus amplificat & exornat. Nam & suam quandam apibus rempub. assignat, reges ipsis tribuens, castra prætoria, vrbes, populósque, officia, studia, & mores: idq; tanta commoditate, vt nusquā immemor suarū translationū a proposito excidat. Potest autem & hic liber in duas partes secari, in priori enim eius parte propagandarū, conseruandarūq; apum curam exequitur: in posteriori rationē, qua cùm funditus interierint, denuò possint reparari. Huius inuenti authorē Aristæum quendam pastorem facit: qui primus amissas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparasse.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum.

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hybl.eas & apes, alueorum & cerea tecta,
Quiq; apibus flores, examina quæq; legenda,
Indicat, humentésque fauos, cœlestia dona.

Nam mel ex rore colligitur, qui ex aëre defluit, vnde est cœlestia dona.

PROTINVS* *aërij mellis cœlestia dona*
Exequar. hanc etiam Mæcenas aspice partem.

Ad-

Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosq; duces, totiusque ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
Numina læua sinunt, auditq; vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioq; petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
*Ferre domum prohibent) neque oues, hœdiq; *petulci* Lasciui, exultantes.
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, Meropesq; aliæq; volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasq; volantes
*Ore ferunt, dulcem *nidis immitibus escam.* Pullis crudelibus, qui apum morte nutriuntur.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus:
Palmaq; vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
Vt cùm prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetq; fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq; hospitijs teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluat humor,
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,
Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
*Pandere ad æstiuum solem, si forte *morantes* Tardè remeantes ex pascuis.
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia latè
Serpilla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq; bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit.
**Vtraq; vis apibus pariter metuenda: neque illæ* Tam caloris quàm frigoris.

Nequicquam in tectis certatim tenuia ceræ
Spiramenta linunt, fucóque & floribus oras
Explent, collectúmque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitúsque repertæ
Pumicibúsque cauis, exesæq; arboris antro.
Tu tamen & leui rimosa cubilia limo
Vnge. fouens circum, & raras superinjice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, néue rubentes*
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi,
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu
Saxa sonant, vocísque offensa resultat imago.
Quod superest, vbi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, cœlúmque æstiua luce reclusit:
Illæ continuò saltus, syluásque peragrant.
Purpureósque metunt flores, & flumina libant
Summa leues. hinc nescio qua dulcedine lætę
Progeniem nidósque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.*
Hinc, vbi iam emissum caueis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscurámque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces & frondea semper
Tecta petunt: huc tu iussos asperge sapores,
Trita meliphylla, & cærinthæ ignobile gramen:*
Tinnitúsque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsę
Intima more suo sese in cunabula condent.*
Sin autem ad pugnam exierint, (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere, námque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.

Venenatam arborem, e qua mel pessimum gignitur in Bucolicis: sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Quia fauis inuersis, mel tamen inde non funditur.

Ob copiam, vbique enim nascitur Naturali ratione, cuius causa latet.

Tum

Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant:
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ sudum, campósque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit sonitus, magnum mistæ glomerantur in orbem,
Præcipitesq; cadunt, non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis.
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Vsque adeò obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga coëgit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
**Pulueris exigui iactu compressa quiescent.*
Verùm, vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui visus eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squallentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latámque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Námque aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.*
Ac cùm incerta volant, cælóque examina ludunt,
Contemnúntque fauos, & frigida tecta relinquunt:
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe. non illis quisquam cunctantibus altum

*Viso enim puluere, tẽpestatem futuram plurimùm eis nocentẽ timent.

*Ad vina temperãda, quia maiores vina asperrima mellis dulcedine temperabant.

Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque auium, cum falce saligna
** Hellespontiaci seruet tutela Priapi.*
Ipse thymum pinosq; ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
Vela traham, & terris festinem aduertere pror[am]
Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
*Ornaret, canerem: biferiq; rosaria * Pesti.*
Quoq; modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortusq; per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera coman[tem]
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos.
Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flauentia culta Galesus,
Corycium vidisse senem cui pauca relicti
Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Bacc[ho]
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
Lilia, verbenásque premens, vescumq; papauer,
*Regum æquabat opes * animis: seraq; reuertens*
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemp[tis]
Primus vere rosam, atque autumno carpere po[ma]
Et cùm tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes
Ergo apibus fœtis idem atq; examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella fauis: illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbos

Lampsaci natus, quæ ciuitas est in Hellesponto

Oppidum est Campaniæ, in quo bis in anno rosa nascitur.

Non potestate: quia regum more cibis non comparatis vtebantur.

Indurat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum * *distulit vlmos,* Protranstulit.
Eduramq; pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
Iamq; ministrantem platanum potantibus vmbrā.
Verùm hæc ipse equidem spacijs exclusus iniquis
Prætereo, atq; alijs post commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaq; æra sequutæ,
Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
*Vrbis habent, * magnisq; agitant sub legibus æuum:* Immutabilibus.
Et patriam solæ, & certos nouere penates:
Venturæq; hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namq; aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi * *lachrymam, & lentum de cortice gluten,* Humorem. allusit ad fabulam: quia Narcissus puer in florem est conuersus.
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
Inq; vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto Apum festinationem ostendit comparatione Cyclopū.
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
Ac * *veluti lentis Cyclopes fulmina massis*
Cùm properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt redduntq;: alij stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis incudibus Ætna:
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor vrget habendi, Athenienses: a Cecrope Atticæ rege, vbi mella nascuntur optima.

Mu-

Munere quamque suo, grandæuis oppida curæ:
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiámque, crocúmque rubent
Nigri coloris. *Et pinguem tiliam, & *ferrugineos hyacinthos.*
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis: nusquam mora, rursus easde
Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora cura
Fit sonitus, mussántque oras & limina circum.
Pòst, vbi iam thalamis se composuere, siletur
Ipsis aptus: vt illud suprà. *In noctem, fessósq; sopor *suus occupat artus:*
Nec verò a stabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cælo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursúsq; breues tentant, & sæpe lapillos,
Fluctuantes *Vt cymbæ *instabiles fluctu iactante saburram,*
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segn
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem paruósq; Quirites
Pro figunt. *Sufficiunt, aulásq; & cerea regna *refigunt.*
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Onere. *Attriuere, vltróque animam sub *fasce dedere.*
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamuis angusti terminus æui
Excipiat, (neque enim plus septima ducitur æst
At genus immortale manet: multósque per ann
Stat fortuna domus, & aui numerantur auor
Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hyda
Obseruant; rege incolumi, mens omnibus vna est:

Amisso, rupere fidem, constructáque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluêre fauorum.
Ille operum custos, illum admirãtur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipantq; frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchrámque petunt per vulnera mortẽ.
His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
**Aethereos dixêre: deum námque ire per omnes* Diuinos spiritus.
Terrásque tractusq; maris, cœlúmque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri* Dissolui, & redire ad originem suam.
Omnia nec morti esse locum, sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
Si quando sedem augustam, seruatáque mella* Quasi maiestatis plenã. augustum enim propriè tectum est; augurio consecratum.
Thesauris relines, priùs haustus sparsus aquarum
Ore foue, fumósque manus prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in vndas.
Illis ira modum supra est: læsæq; venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt, Per noctem vagantibus.
Affixæ venis, animásque in vulnere ponunt. Stellio, &c.
Sin duram metues hyemem, parcésque futuro, Quia puella Lydia Mineruam lanificio prouocare ausa in hoc animal ab ea conuersa est.
Contusósque animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerásque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis:*
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
Aut dirum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ*
In foribus laxos suspendit aranea casses.

Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
Complebuntq; foros, & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis:
(Continuò est ægris alius color, horrida vultum
Deformat macies. tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant:
Frigidus vt quondam syluis immurmurat auster.*
Vt mare sollicitum stridet refluentibus vndis,
Æstuat, vt clausis rapidus fornacibus ignis)
Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaq; arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesq; rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Psythia passos de vite racemos.
Cecropiumq; thymum, & graueolentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque vno ingentem tollit de cespite syluam:*
Aureus ipse. sed in folijs, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.*
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
Pastores. & curua legunt prope flumina Mellæ.*
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis appone canistris.
Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit

Tres comparationes singulis cō-plexus est versibus quas Hom. binis.

Imo.

In viriditate folliorũ.

Fluuius Galliæ.

Temp

Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor: altiùs omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:*

Breuibus nauigijs quibus vtũtur cùm stagnauerit Nilus.

Quaq; pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angustiq; imbrice tecti
Parietibusq; premunt arctis, & quattuor addunt
Quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
**Multa reluctanti obstruitur: plagisq; perempto*

Pro multum sic in lib. 3. Multa gemens ignominiam.

Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum, casiasq; recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus vndas,
Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
**Miscentur, tenuemq; magis, magis aëra* carpunt,*

Inter se cõueniunt pinnarum leuitate. Captant.

Donec, vt æstiuis effusus nubibus imber,
Erupere: aut vt neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt siquando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingressus hominum experientia cepit?*

Nullo enim docente, ars per vsum reperta.

Pastor Aristæus, fugiens Peneia tempe,

Amissis (vt fama) apibus morbóque faméque,
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parent
Penei fluminis. *Mater Cyrene, mater, quæ * gurgitis huius*
Ima tenes: quid me præclara stirpe deorum
(Si modò, quẽ perhibes, pater est Thymbræus Ap
** Inuisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri*
Homerus in Il. 8. *Pulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?*
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem:
Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia s
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Fertiles. *Quin age, & ipsa manu * felices erue syluas:*
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice m
Vre sata, & validam in vites molire bipennem
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore,
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéq
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.
Nesæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque,
Cydippéque & flaua Lycorias (altera virgo,
Altera tum primo Lucinæ experta labores:)
Clióque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
Venantium habitu. venatrices enim nymphæ multæ. *Ambæ auro, pictis * incinctæ pellibus ambæ,*
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopei
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta,
Atq; Chao densos diuûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi: vitreisque sedilibus omnes
Quia fons *Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores,*
*Prospiciens, summa flauum caput * extulit vn*

Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad vndam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percussa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuûm
Tangere, ait: *simul alta iubet discedere latè
Flumina, qua iuuenis gressus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circunstetit vnda:
Accepitq; sinu vasto, misitq; sub amnem.
Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisq; * lacus clausos, lucosq; sonantes,
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis: Phasinq;, Lycumq;,
Et caput vnde altus primùm se erumpit Enipeus:
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxosumq; sonans Hipanis, Mysusq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pingua culta
In mare* purpureum violentior influit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adolescunt ignibus aræ,
Et mater, Cape Mæonij* carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant.
Ter liquido ardentem* perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit:
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates

Arethusæ dulcia fluenta inter medios habet fluctus.

Homerus in Ili, 164.

Qui sunt fontium, & fluuiorum receptacula.

Nigrum, ex altitudine scilicet.

Poculorum genera.

Vinum purissimum in ignem infudit.

Ceruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,*
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriámq; reuisit
Pallenen, hunc & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus. nouit namq; omnia vates,*
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahãtur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cuius
*Armenta, & * turpes pascit sub gurgite phocas.*
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
*Expediat morbi * caussam,* euentusq; secundet.*
Nam sine vi non vlla dabit præcepta: neq; illum
Orando flectes, vim duram, & vincula capto
Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cùm sol accenderit æstus,
Cùm sitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Se recipit: facilè vt somno aggrediare iacentem.
Verùm vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis,
Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, atraq; tigris,*
Squamosusq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno.
Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem,*
Quo totum nati corpus perduxit, at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atque habilis mẽbris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis: quò plurima vento
Cogitur, inq; sinus scindit sese vnda reductos,
**Deprensis olim statio tutissima nautis.*
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Dij enim marini prima parte equi sunt, postrema pisces.
Homerus in Ili. 4.
Magnas: vt cui turpe caput.
Quæritur enim ab oraculis causa mali, & remedium.
Pro sæua.
Vnxit eum vt ad videndum numen fieret idoneus.
Periclitantibus.

Hic iuuenem in latebris auersum a lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
Iam rapidus torrens sitientes * *Sirius Indos* — Stella in ore canis.
Ardebat cælo, & medium sol igneus orbem
*Hauserat: arebant herbæ, & * caua flumina siccis* — Alta Lucan. Deseruere cauo tentoria fixa Lemano.
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat. eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè dispergit amarum.
Sternunt se somno diuerso in littore phocæ.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisq; lupos acuunt balatibus agni)
Consedit scopulo medius, numerumq; recenset.
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
Occupat. ille suæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem.
Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit: atque hominis tandem ore loquutus.
Nam quis te iuuenum confidentissime nostras — Pro quisnã.
Iussit adire domos? quidue hinc petis? inquit. at ille
Scis Proteu, scis ipse neq; est te fallere cuiquam. — Homerus in Il. 9.
Sed tu desine velle. deûm præcepta sequuti
Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens sic fatis ora resoluit:
Non te * *nullius exercent numinis iræ:*
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus — Non humilis, sed magni.
Haud quaquam ob meritũ pœnas (ni fata resistant)
Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

Ex persona poetę nam postea Rhesus eam regionem tenuit.

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore suprem
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
*Altaq; Pangæa & * Rhesi Mauortia tellus,*
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Ori
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Tænarus Laconiæ promontorium circa finẽ Maleæ, vbi ad inferos descensus esse dicitur.

** Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,*
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacraq; luce carentu
Quàm multa in syluis auium se millia condunt,
Vesper vbi aut hybernus agit de montibus imbr
Matres atque viri, defunctaq; corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaq; palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi

Inuolutæ, implicitę. Cum vento intellige.

*Tartara, cæruleosq; * implexæ crinibus angues*
Eumenides: tenuitq; inhians tria Cerberus ora,
*Atque Ixionei * vento rota constitit orbis.*
Iamq; pedem referens, casus euaserat omnes,
Redditaq; Eurydice superas veniebat ad au
Ponè sequens, (namq; hanc dederat Proserpin
Cùm subita incautum dementia cepit amant
(Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes)

Vt illud, o præstans animi.

Restitit, Eurydicenq; suam iam luce sub ipsa
*Immemor heu, victusq; * animi respexit: ibi om*
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni

Fœ

Fœdera: terq; fragor stagnis auditus Auernis.
Illa, Quis & me inquit, miseram, & te perdidit Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant: conditq; natantia lumina somnus:
Iamq; vale: feror ingenti circundata nocte,
**Inualidasq; tibi tendens, heu non tua palmas.* In vmbræ tenuitatem redactas.
Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diuersa neque illum,
Prensantem nequicquã vmbras, & multa volentẽ
Dicere præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
*Septem illum totos perhibent * ex ordine menses* Sine intermissione.
Rupe sub aërea, deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mærens philomela sub vmbra*
Amissos queritur fœtus, quos durus arator Pro quauis aue, species pro genere.
Obseruans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoq; sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
Nulla Venus, nulliq; animum flexere Hymenei:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem,
Aruaq; Rhiphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Euridicen, atque irrita Ditis
Dona querens, spretæ Ciconum quo munere matres* Nuptijs ejus
Inter sacra deûm, nocturnaq; Orgia Bacchi
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoq; marmorea caput a ceruice reuulsum,*
Gurgite cùm medio portans Oeagrias Hebrus Pulchra, candida.
Volueret Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:

Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum:
Quáq; dedit, spumantem vndam sub vertice torsit.
Subauditer-rita est.
At non Cyrene: namque vltro affata timentem,*
Nate licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi caussa: hinc miserabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misêre apibus, tu munera supplex
Exorabiles ad ignoscendum paratas.
*Tende, petens pacem, & * faciles venerare Napæas.*
Namq; dabunt veniam votis, irasq; remittent.
Sed modus orandi qui sit, priùs ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Indomita.
*Delige, & * intacta totidem ceruice iuuencas.*
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporáque ipsa boum frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostenderit ortus:
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumq; reuises:
Hypallage pro veneratam placabis.
** Placatam Eurydicen vitula* venerabere cæsa.*
Haud mora: continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit, monstratas excitat aras:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Pôst vbi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq; reuisit.
Hîc verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes, vtero, & ruptis efferuere costis:
Immensasq; trahi nubes, iamq; arbore summa
In morem vuæ defluere.
*Confluere, & lentis * vuam demittere ramis.*
Hæc super aruorum cultu, pecorúmq; canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes

*Per populos dat iura, viamq; affectat * olympo:*
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studijs florentem ignobilis oti:
*Carmina qui lusi pastorum, * audaxq; iuuenta,*
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Præparat sibi diuinos honores. Scripsit enim bucolica, vt ait Seruius, natus annos 28.

GEORGICORVM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER I.

ARGVMENTVM.

Troia capta, Æneas Anchisæ & Veneris filius, vir singulari pietate, parique fortitudine præditus, dum errores sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Æolo rege ventorum (rogatu Junonis) grauissima tempestate, ad Libycum littus appellitur: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulosque in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: sociosque deinde longis iam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Æneæ sui Troianorumq; caussam apud Iouem agit, omniumq; calamitatum illarum caussam Junoni imputat. Iupiter contrà, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentiæq; Romanorum, filiæ dolorem consolatur. Cuius oratione confirmata Venus Æneæ suo, locorum ignaro, & explorandæ regionis caussa huc illuc oberranti, sese obuiam præbet: nauésque dispersas saluas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginẽ, quam tunc in ijs locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio caua nube cinctus, vnà cum Achate Carthaginem ingreditur: vbi & socios saluos reperit, & a Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Junonio hospitio, neque

muli-

mulíebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Idaliæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus & oscula latenter reginæ amorem inspirat Æneæ.

Aliud argumentum.

Æolus immittit ventos, Iunone precante,
Troianosq; vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

LLE ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis, vicina coëgi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
**Arma virumq; cano: Troiæ qui primus ab oris*
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora: multùm ille & terris iactatus & alto,
Vi superûm, sæuæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoque & bello passus, dũ conderet vrbem,
Inferretq; deos Latio: genus vnde Latinum,
Albaniq; patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi caussas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deûm, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cœlestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaq; longè
Ostia, diues opum, studijsq; asperrima belli.
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam

ὕστερον πρότερον, ad Homeri exemplũ, primùm n. de erroribus Aeneæ, deinde de bello in Italia gesto scripsit.

Non contempta, sed in secundis habita.

*Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
(Si qua fata sinant) iam tum tenditq́; fouétque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Vna enim loquitur, altera scribit, tertia fila deducit.

Hinc populum latè regem, belloq́; superbum
Venturum excidio Libyæ: sic* voluere Parcas.
Id metuens, veterisq́; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Arg
Nec dum etiam caussæ irarum, sæuiq́; dolores

Homerus in Ili. 263.

Exciderant animo: manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæq́; iniuria formæ,

Ob ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe, Junonis filia

Et genus inuisum, & rapti Ganimedis* honores.
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli
Arcebat longè Latio: multosq́; per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
VIX e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant:
Cùm Juno æternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum, Méne incepto desistere victam?

De vna loquitur Aiacis naue: sed totum pro parte ad inuidiam posuit.

Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallásne exurere* classem
Argiuûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipsa Jouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitq́; rates, euertitq́; æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, scopulóque infixit acuto:

Homerus in Ili. 39.

Ast ego, quæ diuûm incedo* regina, Jouisq́;
Et soror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero: & quisquam numen Junonis adoret

i. Postea: vt alibi quoq;.

*Præterea? aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum dea corde volutans,

N

Nimborũ in patriam, loca fœta furẽtibus Austris* Plena, grauida.
Aeoliam venit. hîc vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesq́; sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt, celsa sedet Æolus arce,* Non otiatur sed curat.
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat: maria, ac terras, cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantq́; per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
*Hoc metuens: molémque & * montes insuper altos* Id est, molem montis vt alibi, pateris libamus & auro.
Imposuit: regémque dedit, qui fœdere certo
Et premere & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus vsa est.
Æole (namque tibi diuûm pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor, Ergo contemnendos.
*Ilium in Italiam portans, * victósque penates.*
Incute vim ventis, submersásque obrue puppes:
Aut age diuersas, & disiice corpora ponto.
** Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,* Homerus in Il.94.156.
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriámque dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà, Tuus, o regina, quid optes, Motus enim aëris .i. Iunonis ventos creat, quibus præest Æolus. Homerus in Od.46.
Explorare labor: mihi iussa capessere fas est.
*Tu mihi quodcũq; * hoc regni, tu sceptra, Jouémque*
Concilias: tu das epulis accumbere diuûm,
Nimborúmque facis tempestatúmque potentem.
*Hæc vbi dicta, * cauum conuersa cuspide montem*
Impulit in latus: at venti velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totúmque à sedibus imis
Vnà Eurúsque Notúsq; ruunt, creberque procellis

Afri-

Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur clamórq; virûm, stridórq; rudentum.
Eripiunt subitò nubes cœlumq; diemq;
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemq; viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra.
Homerus in Od.46. *Ingemit, & duplices* tendens ad sidera palmas,*
Talia voce refert: O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere: ô Danaum fortissime gentis
Tydide, méne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Aeacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virûm, galeasq;, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Contrarius enim est Aquilo in Italiam euntibus. *Velum* aduersa ferit, fluctusq; ad sidera tollit.*
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mõs.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Ob tempestatem. *Treis Notus abreptas in saxa* latentia torquet:*
(Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras:
Dorsum immane mari summo tres Eurus ab alto
In breuia, & Syrtes vrget (miserabile visu)
Illiditq; vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam quæ Lycios fidumq; vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
Homerus in Od.110. *In* puppim ferit: excutitur, pronusq; magister*
Voluitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circũ, & rapidus vorat æquore vor[tex.]
Homerus in Od.210. ** Apparent rari nantes in gurgite vasto:*
Arma virûm: tabulæq;, & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,

Et

Et qua vectus Abas, & qua grandeuus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes* Vis venti.
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamq; hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus & alto
Prospiciens summa placidum caput extulit vnda, Homerus in
Disiectam Aeneæ toto videt æquore classem,* Ili. 100.
Fluctibus oppressos Troas, cœliq; ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad se Zephirumq; vocat: de hinc talia fatur, Homerus in
Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri? Ili. 12.
Jam cœlum terrámq; meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
**Quos ego. sed motos præstat componere fluctus:* Sermo imperfectus, iram indicans.
Pòst mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
** Non illi imperium pelagi, sæuumq; tridentem,* Homerus in
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa Ili. 163.
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectásque fugat nubes, solémque reducit.
Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti,
Et vastos aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas:* Homerus in
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est* Ili. 137.
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus, Tempestati motum populi comparat.
Jamq; faces, & saxa volant furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere silent, arrectisq; auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet: Vectus per maria, cœlo sereno.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor cœlóque inuectus aperto,*

Flectit

	Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.
	Defessi Æneadæ, quæ proxima littora cursu
Homerus in	*Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.*
Od.113.	*Est in secessu longo locus: insula portum*
	Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Qui recolli-	*Frangitur, inq; sinus scindit sese vnda * reductos.*
guntur, &	*Hinc atq; hinc vastæ rupes, geminiq; minantur*
replicantur.	*In cælum scopuli: quorum sub vertice latè*
	Æquora tuta silent: tum syluis scena coruscis
	Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet vmbra.
	Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum
Naturali vt	*Intus aquæ dulces, * viuoq; sedilia saxo:*
viuo præter-	*Nympharum domus. hic fessas non vincula naues*
uehor ostia	*Vlla tenent, vnco non alligat anchora morsu.*
saxo.	*Huc septem Æneas collectis nauibus omni*
	Ex numero subit: ac magno telluris amore
	Egressi optata potiuntur Troës arena,
Malefactos	*Et sale* tabentes artus in littore ponunt.*
aspergine.	*Ac primùm silicis scintillam excudit Achates,*
Pro suscepit	** Suscepitq; ignem folijs, atque arida circum*
	Nutrimenta dedit, rapuitq; in fomite flammam.
	Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaq; arma
Inopia fati-	*Expediunt * fessi rerum: frugesq; receptas*
gati.	*Et torrere parant flammis, & frangere saxo.*
	Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
Quia naui-	*Prospectum latè pelago petit, Antea siquâ*
gantium	*Iactatum vento videat Phrygiasq; biremes,*
militum est	*Aut Capyn, aut celsis in puppibus* arma Caici.*
mos, puppi-	*Nauem in conspectu nullam, tres littore ceruos*
bus arma	*Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur*
religare: vt	*A tergo, & longum per valles pascitur agmen.*
alibi Pacem	*Constitit hic, arcúmque manu celerésque sagittas*
orare manu,	*Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.*
præfigere	*Ductorésque ipsos primùm capita alta ferentes*
puppibus	*Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnem*
arma.	

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam:
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauibus æquet. Homerus in Ili. 93.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet. Homerus in Od. 107.
O socij, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitùsque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa Accesserunt enim ad scopulos, non peruenerũt. i. pericula non tulerũt, sed propè adierunt.
Experti, reuocate animos, mœstúmq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.
Talia voce refert, curisq; ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt dapibusq; futuris:
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant:
Pars in frusta secant, verubusq; trementia figunt: Homerus in Ili. 10.
Littore ahena locant alij, flammasq; ministrant.
Tum victu reuocant vires: fusiq; per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguisq; ferinæ. Homerus in Ili. 10. 28. 273.
Postquam exempta fames epulis, mensæq; remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spemq; metumq; inter dubij seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti, Homerus in Ili. 263. 78. 273.
Nunc Amyci casum gemit & crudelia secum
Fata Lyci, fortémq; Gyan, fortémque Cloanthum.
Et iam finis erat, cùm Juppiter æthere summo
Despiciens mare velíuolum, terrasq; iacentes,
Littoraq;, & latos populos, sic vertice cœli

Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.

Secundum Stoicos, qui deos dicunt curare mortalia.

Atque illum tales iactantem pectore curas*
Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus. O qui res hominúmq; deûm
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

Participium pro nomine: volubilis enim significat annos, qui voluuntur, non voluunt: vnde illud, Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Certè hinc Romanos olim, voluentibus annis,*
Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucri,
Qui mare qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ, tristésq; ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:
Vnde per ora nouem vasto cum murmure mon
It mare præruptum & pelago premit arua so
Hîc tamen ille vrbem Pataui, sedésq; locauit

Quod ne victori quidem Aeneæ concedetur. Romani enim, non Troiani, dicti sunt eius posteri.

Teucrorum, & genti nomen dedit, armáq; fixit*
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amissis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disiungimur oris,
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque deorum,*

Homerus in Ili. 55.

Vultu quo cœlum, tempestatésq; serenat,
Oscula libauit natæ: dehinc talia fatur.*

Leuiter tetigit.

Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem, & promissa Lauini
Mœnia, sublimémq; feres ad sidera cæli
Magnanimum Aenean: neque me sententia v

Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet,
Longiùs & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosq; feroces
Contundet, moresq; viris, & mœnia ponet:*
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaq; transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumq; a sede Lauini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hîc iam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea, donec regina sacerdos*
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosq; suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terrasq; metu, cœlumq; fatigat,
Consilia in melius referet, mecumq; fouebit
Romanos rerum dominos gentemq; togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,
Cùm domus Assaraci Phthiam clarasq; Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano famam qui terminet astris,
Iulius, à magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, spolijs Orientis onustum,
Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.*
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis:
Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis

K *Post*

ὕστερον πρότερον, antè enim vrbs, pòst iura conduntur: sic illud, Arma, virumque cano Troiana, dicendum fuit Æneia: sed poëtarum est mos, nomina ex vicino vsurpare.

Quia bello Punico secundo, vt ait Ennius, Iuno placata cœpit fauere Romanis.

Quia post mortem C. Cæsar meruit aram, fastigium, flamminem. Vt Cicero in Philippicis, Suetonius, Plutarchus & alii.

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demisit ab alto,
Vt terræ, vtq; nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et iam iussa facit: ponuntq; ferocia Pœni
Corda, volente deo, imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentémq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima voluens,
Vt primùm lux alma data est exire, locósque
Explorare nouos, quas vento accesserat oras,
Qui teneant (nã inculta videt) hominésne, feræne*

Homerus in Od. 124.

Quærere constituit, socijsq; exacta referre.
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
** Arboribus clausam circum, atq; horrentibus *vmbris*

Pro vmbris arborum, vt illud, Molemque & montes.

Occulit: ipse vno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucrémq; fuga præuertitur Hebrum.
*Namq; humeris de more *habilem suspẽderat arcum*

Aptũ sexui.

Venatrix, dederátq; comas diffundere ventis:
Nuda genu, nodóq; sinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, iuuenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hic errantem fortè sororum,
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Homerus in Od. 52.

Sic Venus: at Veneris contrà sic filius orsus.
Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum.
O quàm te memorem virgo? namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat: ô dea certè:

Homerus in Ili. 269.

An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna?
Sis felix, nostrúmq; leues quæcunq; laborem.

Et quo sub cœlo tandem: quibus orbis in oris*
Iactemur doceas ignari hominúmq; locorúmq;
Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureóque altè suras vincire cothurno.
*Punica regna vides, Tyrios, & * Agenoris vrbem:*
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens. longa est iniuria, longæ
Ambages, sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primísque iugarat
Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factúmq; diu celauit, & ægram
(Multa malus simulans) vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris.
**Crudeles aras, traiectáque pectora ferro*
Nudauit: cæcúmq; domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriáque excedere suadet:
Auxiliúmque viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido sociósque parabat:
Conueniunt, quibus aut odium crudele Tyranni,*
Aut metus acer erat. naues, quæ fortè paratæ
Corripiunt, onerántque auro: portantur auari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenêre locos, vbi nunc ingentia cernes

Qua sub cœli parte.

Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem rex Phœniciæ fuit.

Piæ sunt aræ: sed respexit ad crudele factum Pygmalionis. Crudelis tyranni, non enim crudele sed iustum est odium in tyrannos.

Mœnia, ſurgentemq́ue nouæ Carthaginis arcem:
Mercatiq́ue ſolum facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
Quóue tenetis iter? Quærenti, talibus ille

Homerus in Ili. 9.

**Suſpirans, imoq́ue trahens à pectore vocem.*
O dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:

Homerus in Od. 98.

Antè diem clauſo componet veſper olympo.*
Nos Troia antiqua (ſi veſtras fortè per aures
Troiæ nomen iit) diuerſa per æquora vectos
Fortè ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas raptos qui ex hoſte penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.

Coritum Tuſciæ ciuitatem, vnde fuit Dardanus: qui ex Ioue natus eſt: ideo intulit poeta, Genus ab Ioue ſummo ſic Seruius.

Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue ſummo.*
Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor,
Matre dea monſtrante viam, data fata ſequutus:
Vix ſeptem conuulſæ vndis, Euroq́ue ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic inter fata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inuiſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namq́ue tibi reduces ſocios, claſſemq́ue relatam
Nuntio, & in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes:
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cygnos,*

Cygnos nauibus, aquilam tempeſtati comparat.

Ætherea quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſq́ue dedêre:
Haud aliter puppeſq́ue tuæ, pubeſq́ue tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.

Perge

Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.
*Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit:
*Ambrosiæq; comæ diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos:
Et vera incessu patuit dea. ille vbi matrem
Agnouit, tali fugientem est voce sequutus.
*Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incusat, gressumq; ad mœnia tendit.
At* Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et* multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Moliriue moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum* sublimis abit, sedesq; reuisit
Læta suas, vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà semita monstrat:
Iamq; ascendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduersasq; aspectat desuper arces.
*Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas, strepitumq; & strata viarum.
Instant * ardentes Tyrij: pars ducere muros,
Moliriq; arcem, & manibus subuoluere saxa:
Pars aptare locum tecto, & concludere sulco.
Iura, magistratusq; legunt, sanctumq; senatum.
Hîc portus alij effodiunt: hîc alta theatris
Fundamenta locant alij, immanesq; columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor: cùm gentis adultos
Educunt fœtus: aut cùm* liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto,
Ignauum fucos* pecus a præsepibus arcent.

Homerus in Ili. 36.
Homerus in Ili. 154.
Homerus in Ili. 36.
Homerus Od. 56. Apol. Arg. 53.
Homerus in Ili. 35. 169.
Diuino incessu.
Homerus in Od. 56.
Festinantes.
Homerus in Ili. 15.
Sine sordibus.
Pecus enim dicimus, quicquid humana lingua, & effigie caret.

Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum iam mœnia surgunt,
Æneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetq; viris, neque cernitur vlli.
** Lucus in vrbe fuit media, lætissimus vmbra:*
Quò primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodêre loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per secula gentem:
Hîc templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
*Hoc * primùm in luco noua res oblata timorem*
Leniit: hîc primùm Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Námq; sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam operiens: dum quæ fortuna sit vrbi,
Artificumq; manus inter se, operúmq; labores
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaq; iam fama totum vulgata per orbem.
Atridas, Priamumq;, & sæuum ambobus Achillem.
Constitit, & lachrymans, Quis iam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
*En Priamus, sun: hîc etiam sua præmia * laudi,*
Sunt lachrymæ rerũ: & mentem mortalia tangunt.
Solue metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait: atque animum pictura pascit inani,
** Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.*
Namq; videbat, vti bellantes Pergama circum
*Hac fugerent Graii, premeret * Troiana iuuentus.*
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
** Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis*

Vbicunque lucum Virgilius ponit sequitur cõsecratio.

Secuta enim alia quoque sunt quæ formidinem detraxere.

Virtuti.

Homerus in Il. 9 & 173.

Hectorem significat.

Homerus in Ili. 12.

Agnosci

Agnoscit lachrymans, primò quæ prodita somno
*Tydides multa vastabat cæde cruentus:
Ardentésq; auertit equos in castra prius, quàm
Pabula gustaßent Troiæ, Xanthúmq; bibissent.
Parte alia fugiens amißis Troilus armis
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis: curruq; hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen, huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.
*Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplúmque ferebant
Suppliciter, tristes, & tunsæ pectora palmis.
*Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
*Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimúmq; auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, vt currus, vtq; ipsum corpus amici,
*Tendentémq; manus Priamum conspexit inermes.
Se quoq; principibus permistum agnouit Achiuis,
Eoásq; acies, & nigri* Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, medijsq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audétque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuq; hæret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua:
*Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam* mille sequutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiénsq; deas supereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios instans operi, regnisque futuris.

Duo tantùm nominantur Diomedes, & Achilles, vt excusetur Æneas, si est a fortibus victus.

Homerus in Ili.59.

Homerus in Ili.263.271

Homerus in Ili.271.

Homerus in Ili.171.

Auroræ filij quæ ab Æthiopibus prima surgit ideo Niger Memnon, vt in Æthiopia natus, appellatur.

Homerus in Od.51.

Finitus numerus pro infinito.

Camera incurua, ad imaginē cœli referendam, quod conuexum est.

Desierat, segregauerat.

Lætitia ob socios liberatos, metu ob concursum Pœnorum.

Tum foribus diuæ, media testudine templi,*
Septa armis solioq; altè subnixa resedit.
Jura dabat, legesq; viris, operumq; laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subitò Æneas concursu accedere magno
Antea, Sergestumq;, videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumq; alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitúsq; alias adduxerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
Lætitiáque metuq; auidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube caua speculantur amicti.
Quæ fortuna viris classem quo littore linquant,
Quid veniant, cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit.

Blāditur: vt a laude beneuolentiā captet.

O regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,*
Justitiáq; dedit gentes frænare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti
Oramus, prohibe infandos a nauibus ignes:
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus: (Hesperiam Graij cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cùm subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitúsq; procacibus Austris,*
Perq; vndas, superante salo, perq; inuia saxa
Dispulit, huc pauci vestris adnauimus oris. [morem
Quod genus hoc hominum? quæue hūc tam barbara

Obstinatè vrgentibus.

Per-

Permittit patriæ? hoſpitio prohibemur arenæ.
*Bella cient,*primáq; vetant conſiſtere terra.*
Littore.
Si genus humanum,& mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis: quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior,& armis.
Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat vmbris:
Non metus: officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat: ſunt & Siculis regionibus vrbes,
Armáq; Troianóq; a ſanguine clarus Aceſtes.
*Quaſſatam ventis liceat*ſubducere claſſem,*
In terram trahere. deducere autẽ eſt, in mare mittere vt, Deducunt naues ſocij.
Et ſyluis aptare trabes,& ſtringere remos:
Si datur Italiam, ſocijs,& rege recepto,
Tendere, vt Italiam læti, Latiúmq; petamus:
Sin abſumpta ſalus,& te, pater optime Teucrûm
Pontus habet Libyæ, nec ſpes iam reſtat Iuli,
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedéſq; paratas,
Vnde huc aduecti, regemq; petamus Aceſten.
*Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore*fremebant*
Conſentiebant.
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum demiſſa profatur:*
Poëtica figura: vt illud Oculos ſuffuſa nitentes.
Soluite corde metum Teucri: ſecludite curas.
Res dura,& regni nouitas me talia cogunt
Moliri,& latè fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Troiæ neſciat vrbem?
Virtutéſq;, viróſq;, aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni:
Nec tam auerſus equos Tyria ſol iungit ab vrbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniáq; arua,
Siue Erycis fines, regemq; optatis Aceſten,
Auxilio tutos dimittam, opibúſq; iuuabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naues:
*Tros, Tyriúſq; mihi nullo diſcrimine*agetur.*
Regetur.

Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
Qui hoc vnum agant vt Æneam inueniant. *Afforet Æneas: equidem per littora* certos*
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, iam dudum erumpere nubem
Homerus in Il.226. *Ardebant. prior Æneam compellat Achates.*
Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem sociósque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfusa repentè
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Homerus in Od.53. *Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,*
Os, humerósque Deo similis, námque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, luménq; iuuentæ
Pulchrum: vt Horatius purpureis ales coloribus. **Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.*
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsue lapis circundatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisq; repentè
Homerus Od.210. **Improuisus ait: Coràm quem quæritis adsum*
Troius Æneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores:
Quæ nos relliquias Danaûm, terræq; marisq;
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Et publico & priuato dignaris hospitio. *Vrbe, domo* socias: grates persoluere dignas*
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid vbiq; est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dij tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Nascentium meritis. *Præmia digna ferant. quæ te tam* læta tulerunt*
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, noménque tuum, laudésq; manebunt

Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaq; Serestum:
Post alios, fortemq; Gyan, fortémq; Cloanthum.
Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto: & sic ore loquuta est:
Quis te nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patrijs, noua regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.*
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianæ, nomenq; tuum, regésque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.
Seque ortum antiqua Teucrorum a stirpe volebat.
Quare agite, ô tectis iuuenes succedite nostris,
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali, miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Æneam in regia ducit
Tecta: simul diuûm templis indicit honorem.
Nec minus interea socijs ad littora mittit.
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiámque dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur: medijsq; parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostróque superbo:
Ingens argentum mensis, cœlatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.*
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatẽ,

Homerus in Ili. 171.

Admirantis, non interrogantis, Seruius ait esse.

Quam subactam concessit Belo.

Ideo, non sum ignara bis enim intelligendũ, Non, vt ait Seruius.

A Belo primo Assyriorum rege, ad Belum, Didonis patrẽ, qui & ipse Assyrius fuit.

Ascanio ferat hæc, ipsumq; ad mœnia ducat
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis, auroq; rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ quos illa Mycenis,
*Pergama cùm peteret * inconcessosq; Hymenæos,*
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloq; monile
**Baccatum, & duplicem gemmis, auroq; coronam.*
Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.
At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia, vt faciem mutatus, & ora Cupido
*Pro dulci Ascanio veniat, donisq; * furentem*
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguã, Tyriosq; bilingues.
Vrit atrox Iuno: & sub noctem cura recursat.
Ergo his alligerum dictis affatur Amorem.
**Nate, meæ vires, mea magna potentia solus,*
Nate patris summi qui tela Typhoëa temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
*Littora * iacteturq; odijs Iunonis iniquæ,*
Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisq; moratur
Vocibus: & vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis: & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu chari genitoris ad vrbem
*Sidonium puer ire parat, mea * maxima cura:*
Dona ferens pelago, & flammis restantia Troiæ.

Non enim matrimonium, sed adulterium fuit cum Paride.

Margaritis ornatum.

Pro, incensam furere faciat: poëtica figura.

Homerus in Ili. 154.

Satis erat, iactatur. nam, que, abundat quod notauit Seruius.

Quod ei regnum Italię Romanaque tellus debebatur

Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos,* mediúsue occurrere possit.

Importunus

Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo,& notos pueri puer indue vultus:
Ut cùm te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemq; Lyæum:
Cùm dabit amplexus,atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem,fallasq; veneno.

Occultus ignis,definitio amoris est.

Paret Amor dictis charæ genitricis,& alas
Exuit,& gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos: vbi mollis* amaracus illum
Floribus,& dulci aspirans complectitur vmbra.

Sampsucus vocatur,

Iamq; ibat dicto parens,& dona Cupido
Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.
Cùm venit,aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda,mediamq; locauit.
Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt: stratoq; super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas,Cereremq; canistris

Homerus in Ili.95.

Expediunt,tonsisq; ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ,quibus ordine longo
Cura penum* struere,& flammis adolere penates.

Vnde structores dicũtur, qui fercula componunt.

Centum aliæ totidemq; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent,& pocula ponant.
Necnon & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenêre,toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ,mirantur Iulum,
Flagrantesq; dei vultus,* simulataq; verba,

Quia videbantur ab Ascanio dici,cùm tamen Cupido loqueretur.

Pallamq;,& pictum croceo velamen acantho,
Præcipuè infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit,ardescitq; tuendo
Phœnissa:& puero pariter,donisq; mouetur.

Ille

Ille vbi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inscia Dido
Insideat quantus miseræ deus, at memor ille
*Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iampridem resides animos, desuetáque corda.
Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ:
Crateras magnos statuunt, & * vina* coronant.
Fit strepitus tectis, vocemq; per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hîc regina grauem gemmis, auróque poposcit,
Impleuitq; mero pateram: quam Belus, & omn
A Belo soliti, tum facta silentia tectis.
Jupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiáque profectis
Esse velis, nostrósque huius meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ô cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in mensa laticum libauit honorem:
Primáque libato* summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
Post alij* proceres. cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solísq; labores,
Vnde *hominum genus & pecudes, vnde imber,
ignes:
Arcturum, pluuiásq; Hyadas, geminósq; Trion
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrij, Troésq; sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat

Inf

Præceptorum, quæ mater dederat.

Vina pro poculis posuit, Coronant autem, id est, implent vsque ad marginē.

Reginæ verecundiam ostendit.

Apol. Arg. 12.

Originem ducentium, si fabulæ respiciuntur, a Prometheo, aut a Deucalione, & Pyrrha.

Infelix Dido, longumq́; bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.
Nunc quibus Auroræ venisset filius armis,
Nunc quales Diomedis equi: nunc quantus Achilles.
Immo age, & a prima dic hospes origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusq́; tuorum,
Erroresque tuos, nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus ætas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARO-
NIS AENEIDOS
LIBER II.

ARGVMENTVM.

Didonis voluntati morem gerens Æne
Excidij Troiani seriem narrat: ea est hujusmo
di. Græci decimo belli Troiani anno, attriti
iam viribus, virtutique diffidentes, ad dolos
confugiunt: noctéque ea quæ vrbis incendi
um antecessit, fugam simulantes, circa Tene
latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo
tantæ magnitudinis, vt portis vrbis recipi non
posset. eius vtero lectissimum quemq; proce
includunt. Troiani partim fraude Sinonis i
pulsi, partim Laocoontis supplicio territi,
ruta muri parte, equum in arce statuunt. No
intempesta Græci à Tenedo profecti, per
rnuri ruinam, qua equus erat introductus,
bem inuadunt. Sinon reserato equi vtero
matos emittit: omnia ferro flammisque fœd
tur. Æneas interim ab Hectore in somnis
monetur, vt sibi fuga consulat, deósque pat
incendio eripiat. Ille tamen honestam mort
turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit,
feliciter primus impetus succedit Troia
donec Chorœbi consiliũ sequuti, sumptis G
corum armis suorum telis obruuntur. Int
Priami regia oppugnatur, Priamúsque i
Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas
frustra tentatis omnibus, cùm iam nihil
reliquum esset, sacra Anchisæ patri commit
eóque in humeros suos sublato, assumptis
Asca

Ascanio filio Creusaq; vxore, fugam arripit. Græci a tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam vxorem amittit: cuius quærendæ causa, per totam vrbē oberranti, obuia fit vxoris vmbra, virúmque mortis suæ certiorem facit. ipse ad socios reuertitur, quò iam magnus virorum mulierúmque numerus confluxerat, eius auspicium, quocunque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

Aliud Argumentum.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis,
Excisamq; vrbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit, charamq; amiserit ipse Creusam.

CONTICVERE *omnes * intentique ora tenebant.* — Homerus in Od. 111. & Apollonius Arg. 13.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.
Infandum regina iubes renouare dolorem:
*Troianas vt opes, & * lamentabile regnum* — quia magnum.
Eruerint Danai, quæque ipse miserrima vidi,
*Et quorum pars magna fui. * quis talia fando* — Homerus in Ili. 142.
*Myrmidonum, Dolopúmue, aut * duri miles Vlyssi* — Non laboriosi, sed, crudelis.
Temperet a lachrymis? & iam nox humida cœlo
Præcipitat, suadentq; cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem:
Quanquā animus meminisse horret, luctuq; refugit, — Ingeniosè: ac si diceret consilio deæ Troianis iratæ.
Incipiam. Fracti bello, fatisq; repulsi
Ductores Danaûm, tot iam labentibus annis,
*Instar montis equum diuina Palladis * arte*
Ædificant, sectáque intexunt abiete costas.

L. *Votum*

Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penitúsque cauernas
Ingentes, vterúmque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantùm sinus, & * statio malè fida carinis.
Huc se prouecti deserto in littore condunt:
Nos abijsse rati, & vento petijsse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu:
Panduntur portæ iuuat ire & Dorica castra,
Desertósque videre locos, littúsque relictum.
Hîc Dolopum manus, hîc sæuus tendebat Achilles:
Classibus hîc locus: hîc acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
Et molem mirantur equi: primúsque Tymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Siue * dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectáq; dona
Præcipitare iubent, subiectísq; vrere flammis,
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce.
Et procul. ô miseri, quæ tanta * insania, ciues?
Creditis auectos hostes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturáque desuper vrbi:
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inq; * feri curuam compagibus aluum

Contorsit,

Marginal notes:

* Vbi ad tempus naues stant, portus autem est vbi hyemant.
Homerus in Od. 70.
* Quo tunc omnes decepti.
* Insanorum enim est, cōtra se sentire.
* Quadrupedes: ab eo quòd toto corpore feratur.

*Contorsit, stetit illa tremens: vteroq; recusso
Insonuere cauæ, gemitumq; dedere cauernæ:
Et si fata deûm, si mens non læua fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaq; nunc stares, Priamiq; arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus vltro,
Hoc ipsum vt strueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
Obtulerat: fidens animi, atq; in vtrumq; paratus,
Seu* versare dolos, seu certè occumbere morti.*

Exercere.

*Vndique visendi studio Troiana iuuentus
Circumfusa ruit, certantq; illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab vno
Disce omnes.
Namq; vt conspectu in medio* turbatus inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi deniq; restat?
Cui neq; apud Danaos vsquam locus: & super ipsi
Dardanidæ infensi* pœnas cum* sanguine poscunt.*

Quasi turbatus: vt Exultat Amazon, quasi Amazon.

Tormenta & mortem.

*Quo gemitu conuersi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus:
Quidue ferat, memoret, quæ sit fiducia capto.
Ille hæc, deposita tandem formidine fatur.
Cuncta equidem tibi rex fuerint quæcunq; fatebor,
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.*

Homerus in Ili.4.

** Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis: & inclyta fama
Gloriæ, quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisêre neci, nunc * cassum lumine lugent.
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,*

Dum sermo habetur.

Priuatum, id est, mortuum.

Pauper in arma pater primus huc misit ab annis,
Dum stabat regno incolumis regnumq; vigebat
Consilijs: & nos aliquod nomenq; decusq;
Gessimus:* inuidia postquam pellacis Vlyssi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuq; trahebam,
Et casum insontis * mecum indignabar amici:
Nec* tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos,
Promisi vltorem, & verbis odia aspera moui.
*Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
Nec requieuit enim,* donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicquā ingrata reuoluo?
Quidue moror? si omnes vno ordine habetis Achiuos,
Idq; audire sat est: iamdudum sumite pœnas:
*Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum verò ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisq; Pelasgæ.
Prosequitur pauitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.
Fecissentq; vtinam, sæpe illos aspera ponti
Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.
Præcipuè cùm iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt * æthere nimbi.
Suspensi Eurypelum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isq; adytis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
Cùm primùm Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum
Argolica. vulgi quę vox vt venit ad aures,
Obstupuere animi, gelidusq; per ima cucurrit

Homerus in Ili. 321.

Tacitus.

Post impatientia doloris, nec tacui.

Homerus in Ili. 124.

Subaudi, me destinat aræ

Homerus in Ili. 7.

Homerus in Ili, 152.

Pro aëre, poëtica licentia.

Ossa

Ossa tremor, cui fata * *parent, quem poscat Apollo.*
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios, * *quæ sint ea numina diuûm*
Flagitat, & mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusq́ recusat
Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito * *rumpit vocem, & me destinat aræ.*
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamq́ dies infanda aderat: mihi sacra parari
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limosôque lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent,
Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumq́ parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te per superos & conscia numina veri,
Per si qua est, quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
His lachrymis vitam damus, & miserescimus * *vltro.*
Ipse viro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus dictisq́ ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
Noster eris, * *mihiq́ hæc edissere vera roganti.*
Quò molem hanc immanis equi statuere? quis author?
Quidue petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat ille dolis instructus, & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos æterni * *ignes, & non violabile vestrum*
Testor numen, ait: vos aræ, ensesq́ nefandi,

Mortem. Quis debeat immolari. & numina pro oraculis posuit.

Pro erumpit in vocem, & dictum est per contrarium: rumpitur enim silentium non vox vt, Quid me alta silentia cogis Rumpere? vocem autem rumpere est tacere.

Non sponte (iam enim rogati erant) sed insuper. Homerus in Ili. 10.

Vel ararum quas fugit: vel solem lunámque significat.

Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura:
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Ob ea, quæ latent in equo. Si qua* tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modo promissis maneas, seruatáque serues
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit: impius ex quo
Propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum Tydides sed enim scelerúmque* inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibúsque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm, fractæ vires, auersa deæ mens.
Nec dubijs ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis: salsúsque per artus
Sudor ijt, térque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas.
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Pro reconcilient. Omnia ni repetant Argis, numenque* reducant,
Quod pelago & curuis secum vexêre carinis.
Et nunc quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deósque parant comites, pelagóque remenso
Quod ita factum est. *Improuisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
Effigiem statuêre, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœlóque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub relligione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnum exitiũ (quod dij prius omen in ipsum

Conuer

Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq; futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in vrbem,
Vltro Asiam magno Pelopeïa ad mœnia bello.
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes
Talibus insidijs, periuriq; arte Sinonis
*Credita res: captiq; dolis, lacrymisq; * coactis,* — Arte expressis, non spõte fluentibus.
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miseris, multóq; tremendum
Obijcitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
*(Horresco referens) immensis orbibus * angues* — Angues aquarum sũt, serpentes terrarum, dracones templorum.
Incumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq;
Sanguineæ exuperant vndas, pars cætera pontum
Pone legit, sinuatq; immensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo, iamq; arua tenebant:
Ardentésq; oculos suffecti sanguine & igni,
*Sibila lambebant linguis * vibrantibus ora.* — Mobilibus, nullũ enim animal tam celeriter linguam mouet: vt triplicem habere videatur, cum vna sit.
Diffugimus visu exangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primùm parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisq; ligant ingentibus, & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atróq; veneno:
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus fugit cùm saucius aras
*Taurus, & * incertam excussit ceruice securim.* — Dubiè illisã, quia certam tauro morté non attulerit.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones

Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, *orandaq; diuæ
Numina conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subjiciunt lapsus, & stuppea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Fœta armis, circum pueri, innuptæq; puellæ
*Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæq; minans illabitur vrbi.
O patria, ó diuûm domus Ilium, & *inclyta bello
Mœnia Dardanidûm, quater ipso in limine portæ
Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæciq; furore:
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc* etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, *dei iussu non vnquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
* Inuoluens vmbra magna terramq; polumq;,
Myrmidonumq; dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
Littora nota petens, *flammas cùm regia puppis
Extulerat: fatisq; deûm defensus iniquis,
Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætiq; cauo se robore promunt

Marginal notes: Homerus in Ili. 9. — Hymnos. — Quia Troiani totam Mysiam superarunt. Vt antea sæpe. — Apollinis qui fidem sustulit vera dicenti, coitus promissi spe frustratus. — Homerus in Ili. 90. — More militiæ; vt, Dat clarum puppi signum.

Tisandrus, Sthenelusq́ duces, & dirus Vlyßes,
Demißum lapsi per funem, Athamásq́ Thoasq́,
**Pelidesq́ Neoptolemus, primúsque Machaon,*
Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem somno, vinóque sepultam.
Caeduntur vigiles: portisq́ patentibus omnes
Accipiunt socios: atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris*
Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosq́ effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterq́ cruento
Puluere, pérque pedes traiectus lora tumentes.
(Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes)
Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneraq́ illa gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios. vltro flens ipse videbar*
Compellare virum, & mœstas expromere voces,
O lux Dardaniae, spes ô fidissima Teucrûm,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te post multa tuorum
Funera post varios hominumq́, vrbisq́ labores
Defessi aspicimus? quae causa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur haec vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate dea, teq́ his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troia,
**Stat patriae, Priamoq́ datum. si Pergama dextra*
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suosq́ tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quaere:
Magna pererrato statues quae denique ponto,

Non Pelei filius, sed nepos, ex Achille patre.

Describit primam noctis partem.

Homerus in Ili. 269.

Homerus in Ili. 245.

Quia ratio exigebat, vt loqueretur ille, qui venerat.

Ab honestate fugam suadet.

Sic ait, & manibus vittas Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusq; obtecta recessit)*
Clarescunt sonitus, armorumq; ingruit horror.

Longe abfuit.

Excutior somno & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atq; arrectis auribus asto.
In segetem veluti cùm flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores,
Præcipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
**Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.*

Homerus in Ili.45.

Tum verò manifesta fides, Danaûmq; patescunt
Insidiæ, iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq; virûm, clangorq; tubarum,
Arma amens capio nec sat rationis in armis:*
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arm
Cum socijs ardent animi: furor, iraq; mentem
Præcipitant, pulchrumq; mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuûm,
Panthus Otriades, arcis Phœbiq; sacerdos,
Sacra manu, victósq; deos paruúmq; nepotem
Ipse trahit, cursúq; amens ad littora tendit.
Quo res summa loco Panthu? quã prendimus arc
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in vrbe.

Qui nec somnis credidi, nec rebus aspectis, vel Amens, vt in atroci, subitáque re quasi perturbatus, inops consilij.

Arduus armatos medijs in mœnibus astans*
Fundit equus: victorq; Sinon incendia miscet
Insultans, portis alij bipatentibus adsunt,

Vbi fuerat arx.

Mil

Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obsidere alij telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
*Portarum vigiles, & *cæco Marte resistunt.* Nocturno prælio.
Talibus Otriadæ dictis, & numine diuûm
In flammas, & in arma feror: quò tristis Erynnis,
Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypanisq; Dymasq;,
Et lateri agglomerant nostro, iuuenisq; Choræbus
Mygdonides: illis qui ad Troiam fortè diebus* Homerus in Ili.143.
Venerat, insano Cassandræ incensus amore,
*Et *gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat:* Homerus in Ili.58.
**Infelix qui non sponsæ precepta furentis* Homerus in Ili.185.
Audierat.
Quos vbi confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his: Iuuenes fortissima frustra* Refertur ad inferius verbum, Succurritis.
Pectora, (si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis, arisq; relictis,
Dij, quibus imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensæ, moriamur & in media arma ruamus:
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuuenum furor additus: inde, lupi ceu* Homerus in Ili.16.
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies catuliq; relicti Homerus in Ili.156.
Faucibus expectant siccis, per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Vrbis iter: nox atra caua circumuolat vmbra.* Naturale. n. est, vt obscurum omne sit concauum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lachrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perq; vias sternuntur inertia passim
Corpora perq; domos & relligiosa deorum

Limina.

Homerus in Ili. 159.

Varia mortis genera significat.

*Limina.*nec soli pœnas dant sanguine Teucri:*
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
Victoresq; cadunt Danai,crudelis vbiq;
*Luctus,vbiq; pauor,& *plurima mortis imago.*
Primus se Danaûm magna comitante caterua
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius,atque vltrò verbis compellat amicis:
Festinate viri nam quæ tam sera moratur
Segnities?alij rapiunt incensa, ferúntque
Pergama:vos celsis nunc primùm a nauibus itis?
Dixit,& extemplo (neque enim responsa dabantur
*Fida satis) *sensit medios delapsus in hostes.*
Obstupuit retróque pedem cum voce repressit:
**Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem*
Pressit humi nitens,trepidusq; repentè refugit
Attollentem iras,& cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus,densis & circumfundimur armis,
Ignarosq; loci passim,& formidine captos
*Sternimus:*aspirat primo fortuna labori.*
Atque hic exultans successu,animisq; Choræbus,
O socij,quà prima,inquit,fortuna salutis
Monstrat iter,quàq; ostendit se dextra,sequamur:
Mutemus clypeos,Danaûmq; insignia nobis
Aptemus:dolus,an virtus,quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi,sic fatus:deinde comantem
Androgei galeam,clypeiq; insigne decorum
Induitur,lateriq; Argiuûm accommodat ensem.
*Hoc Ripheus,hoc *ipse Dymas,omnisq; iuuentus*
Læta facit : spolijs se quisque recentibus armat.
Vadimus immisti Danais,haud numine nostro:
Multáque per cæcam congressi prælia noctem
*Conserimus,*multos Danaûm demittimus Orco.*
Diffugiunt alij ad naues,& littora cursu
Fida petunt,pars ingentem formidine turpi

Homerus in Ili. 5.

Homerus in Ili. 210.

Homerus in Ili. 30.

Fauet vnde & fauor aura dicitur: vt illud, Gaudens popularibus auris.

Multi hic distinguit, vt sit, Ego Æneas.

Homerus in Ili. 3.

Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo. Homerus in Ili.84.126.
**Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis.*
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra, adytisq; Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
Et sese medium iniecit moriturus in agmen.* Neglecta vita refertur enim ad affectum dimicantis.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primùm ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt: accerrimus Aiax, Homerus in Ili.92.
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis.
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusq;, Notusq;, & lætus eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbram
Fudimus insidijs, totáq; agitauimus vrbe,
*Apparent: primi clypeos *mentitáq; tela* Simulata, quæ nos esse Græcos mẽtiebantur.
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusq; Chorœbus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Dijs aliter visum, pereunt Hypanisq;, Dimásq;,
*Confixi a socijs: nec te tua plurima *Panthu* Vocatiuus Græcus.
Labentem pietas nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaûm: &, si fata fuissent* Pugnas, id est, pericula.
Vt caderem, meruisse manu. diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo

Iam

Jam grauior Pelias, & vulnere tardus Vlyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Homerus in Ili. 172. Hic vero ingentem pugnam, * ceu cætera nusq.
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
Homerus in Ili. 135. Sic Martem indomitum, Danaósque ad tecta ru-
entes
Cernimus, obsessumq. acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ: postésque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeosq. ad tela sinistris
Protecti obijciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contrà, turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt, (his se quando vltima cer-
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratásque trabes, veterum decora alta pa-
tum
Deuoluunt. alij strictis mucronibus imas
Obsedére fores: has seruant agmine denso.
om erus in Ili. 70. * Instaurati animi regis succurrere tectis.
Auxilioq. leuare viros, vimq. addere victis.
Limen erat, cæcæq. * fores, & peruius vsus
Quia paucis notæ, ideo cæcæ. Tectorum inter se Priami, postésq. relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Quasi puerũ Ad soceros, & auo puerum Astyanacta * trahe-
Euado ad summi fastigia culminis vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Homerus in Ili. 237. * Turrim in præcipiti stantem, summisq. sub astr-
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaûm solitæ naues, & Achaïca castra
Aggressi ferro circum, quà summa labantes
Juncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimúsq.: ea lapsa repentè ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina la-
Incidit. ast alij subeunt: nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.

Vestib-

Vestibulum ante ipsum, primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruscus ahena:
**Qualis vbi in lucem coluber mala gramina pastus,* Homerus in Ili.240.
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vnà ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: vnà omnis Scyria pubes* A Scyro insula, vno de cycladibus.
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postésq; a cardine vellit
Æratos: iamq; excisa trabe, firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatosq; vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miseróque tumultu
Miscetur: penitusq; cauæ plangoribus ædes* Camerata tecta.
Fœmineis vlulant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent postes, atque oscula figunt.
**Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi* Homerus in Ili.135.
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosq; trucidant
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
Exijt, oppositasq; euicit gurgite moles: Homerus in Ili,122.
Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit: vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemum, geminosq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,

Barba-

Barbarico postes auro: spolijsq; superbi
Procubuere: tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras,
Vrbis vbi captæ casum, conuulsaque vidit
Limina tectorum, & *medium in penetralibus h

In medijs ædibus.

Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferru
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

Sub dio, quod impluuium dicitur.

Ædibus in medijs, *nudóque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtáque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque vmbra complexa penates.
Hîc Hecuba, & natæ nequicquam altaria circu
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & diuûm amplexæ simulacra tenebat
Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus ar
Vt vidit, Quæ mens tam *dira miserrime coniux,

Propriè: quasi deorum ira infusa.

Impulit his cingi telis? aut quo ruis, inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc afferet Hecto
Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes:
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polytes,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat

Pro telo posuit.

Saucius: illum ardens infesto* vulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamq; manu tenet, & premit ha
Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Manifesta.

Hic Priamus, quanq; in *media iam morte tene
Non tamen abstinuit, nec voci iræq; pepercit.
At tibi pro scelere (exclamat) pro talibus ausis
Dij (si qua est cælo pietas, quæ talia curet)
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere lethum

Fec

Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille satum quo te mentiris, Achilles, Homerus in Ili. 174.
Talis in hoste fuit Priamo: sed jura fidemq́;
Supplicis erubuit, corpúsque exangue sepulchro
Reddidit Hectoreum, méque in mea regna remisit.
*Sic fatus senior, telumq́; * imbelle sine ictu* Inutile, sine vi.
Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus, referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori. illi mea tristia facta,
**Degeneremq́; Neoptolemum narrare memento:* Non respondentem moribus patris.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementẽ
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitq́; comam læua, dextráque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem,
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntẽ
Pergama, tot quondam populis, terrísque superbum
**Regnatorem Asiæ: iacet ingens littore truncus,* Imperauerat Phrygiæ, & Mygdonię, ideo regnator Asię vocatur.
Auulsumq́; humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primùm sæuus circunstitit horror,
Obstupui: subijt chari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudali vulnere vidi
Vitam exhalantem: subijt deserta Creusa,
Et direpta domus & paruis casus Juli.
Respicio, & quæ sit me circum copia lustro.* De exercitu loquitur.
Deseruére omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misêre, aut ignibus ægra dedêre.
** Jamq́; adeò super vnus eram, cùm limina Vestæ* Homerus in Ili. 121.
Seruantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio. dant clara incendia lucem
Erranti, passimq́; oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deserti coniugis iras
Permetuens, Troiæ & patriæ communis Erinnis,

Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Silicet hæc Spartam incolumis, patriasq; My-
nas
Aspiciet? partoq; ibit regina* triumpho?
Coniugiumq;, domumq;, patres, natosq;, videbit
Iliadum turba & Phrygijs comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
Fæminea in pœna est, nec habet victoria laudem,
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas: animumq; explesse iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar:
Cùm mihi se non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens confessa deam, qualisq; videri
Cœlicolis, & quanta solet:* dextraq; prehensum
Continuit, roseoq; hæc insuper addidit ore.
Nate quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non priùs aspicies, vbi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen?* superet coniuxne Creusa,
Ascaniusq; puer? quos omnes vndiq; Graiæ
Circum errant acies: & ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
*Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacenæ,
Culpatusue Paris: verùm inclementia diuûm
Has euertit opes, sternitq; a culmine Troiam.
Aspice (namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iussa *time, neu præceptis parere recusa)

Quasi de nobis victis.

Quæ Helenæ ictum minabatur.

Superuiuat.

Homerus in Ili. 32.

Veretur, ne imperanti sibi fugam non pariat.

Hic vbi disiectas moles, auulsáq; saxis Homerus in Ili. 129.
Saxa vides, mistoq; vndantem puluere fumum
Neptunus muros, magnóque emota tridenti
Fundamenta quatit, totámque a sedibus vrbem
Eruit, hic Juno Scæas sæuissima portas*
Prima tenet, sociumq; furens a nauibus agmen Quæ fugam vetaret.
Ferro accincta vocat.
Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, viresque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
**Eripe nate fugam, finémque impone labori.* Cape celeriter.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaq; Troiæ
Numina magna deûm.
Tum verò omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia:
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum Homerus in Ili. 46. 143.
Cum ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum Aliarum arborum.
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.*
Descendo, ac ducente Deo, flammam inter & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
Ast vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis, Quia non est integer sanguis in senibus, in quibus eum minui per ætatem, physici dicunt, vnde illis tremor.
Antiquasq; domos, genitor quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primumq; petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
*Exiliumq; pati. vos ô quibus * integer æui*
Sanguis (ait) solidæq; suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent sedes, satis vna, superque

Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic ô sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis,
Exuuiasq; petet: facilis iactura sepulcri est.
Iam pridem inuisus diuis, & inutilis annos

De veneris concubitu gloriantem.

Demoror, ex quo me diuûm pater atq; hominū re[x]*
Fulminis afflauit ventis & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusq; manebat.
Nos contra effusi lachrymis, coniuxq; Creusa,

Pro familia posuit: vt Cicero ad Atticum: Tota domus te salutat.

*Ascaniusq; omnisq; * domus: ne vertere secum*
Cuncta pater, fatoq; vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptóque, & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemq; miserrimus opto.
Nam quod consiliū, aut quæ iam fortuna dabatur?
Méne efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantumq; nefas patrio excidet ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui:
Et sedet hoc animo, perituræq; addere Troiæ
Teq; tuósque iuuat: patet isti ianua letho.
Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrēqui obtruncat ad ara[s]
Hoc erat alma parens, quòd me per tela, per igne[s]
Eripis? vt medijs hostem in penetralibus, vtque*
Ascaniumq;, patremq; meum, iuxtàque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma viri, ferte arma: vocat lux vltima victo[s]

Quibus me misere eripuit.

Reddite me Danais: sinite instaurata reuisam*
Prælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.

Homerus in Il. 70.

Hîc ferro accingor rursus, clypeóque sinistram*
Insertabam aptans, méq; extra tecta ferebam.

Homerus in Il. 70.

Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumq; patri tendebat Iulum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:

Epitheto commendat ætatem.

Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armi[s]
Hanc primùm tutare domum, cui paruus Iulu[s]*

(cu

Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cùm subitum, dictuq; oritur mirabile monstrum.
Namq; manus inter, mœstorumque ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli
*Lambere flamma comas, & circum tempora *pasci.* Crescere.
Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes:
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Iupiter omnipotens, precibus si flecteris vllis
**Aspice nos, hoc tantùm: & si pietate meremur,* Intuentes
Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma. enim dij
Vix ea fatus erat senior, subitoq; fragore iuuant.
*Intonuit *læuum, & de cœlo lapsa per vmbras* Prosperum.
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
*Cernimus *Idæa claram se condere sylua,* Vbi erat
**Signantemq; vias: tum longo limite sulcus* Aeneæ do-
Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant, mus.
Hic verò victus genitor, se tollit ad auras, Scintillis
Affaturq; deos, & sanctum sidus adorat. relictis.
Iam iam nulla mora est: sequor, & quà ducitis, Homerus in
adsum. Ili. 268.
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem.
Vestrum hoc augurium, vestróq; in numine Troia est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiusq; æstus incendia voluunt.
**Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ:* Quia iam
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit. consensisti.
Quo res cunque cadent, vnum & commune periclum,
Vna salus ambobus erit, mihi paruus Iulus
Sit comes & longè seruet vestigia coniux.

Vos famuli, quæ dicam animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus, templumq; vetustum
Desertæ Cereris, iuxtaq; antiqua cupressus,*
Religione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patriósque penates:
Me bello e tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus latos humeros, subiectaq; colla
Veste super fuluiq; insternor pelle leonis,
Succedóque oneri dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequitúrq; patrem non passibus æquis.
Ponè subit coniux, ferimur per opaca locorum:*
Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis*
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.
Iamq; propinquabam portis, omnémque videbar
Euasisse viam, subitò cùm creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorq; per vmbram
Prospiciēs, Nate, exclamat, fuge nate: propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hîc mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusam eripuit mentem, námque auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fatóne erepta Creusa
Substitit, errauitne via, seu lassa resedit,
Incertum: nec pòst oculis est reddita nostris.*
Nec prius amissam respexi, animúmque reflexi,
Quàm tumulū antiquæ Cereris, sedemq; sacratam
Venimus, hîc demum collectis omnibus, vna
Defuit, & comites natumq; virúmque fefellit.
Quem non incusaui amens, hominumq; deorúmque?
Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe?

Bene Cereris fanum ante vrbem facit esse: quia dea rusticorum est.

Dixit iam, Arboribusque obtecta recessit.

Consternat.

Tantū enim vmbram eius vidit.

As-

Ascanium, Anchisemq; patrem, Teucrosq; penates
Commendo socijs, & * curua valle recondo:
Ipse vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat casus renouare omnes, omnemq; reuerti
Per Troiam, & rursus caput obiectare periclis.
Principio muros, obscuraq; limina portæ,
Quà gressum extuleram, repeto & vestigia retro
Obseruata sequor per noctem, & * lumine lustro.
Horror vbique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum si fortè pedem, si fortè tulisset,
Me refero. irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
Procedo ad * Priami sedes, arcemq; reuiso.
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo,
Custodes lecti Phœnix, & dirus Vlysses
Prædam adseruabant: huc vndiq; Troïa gaza,
Incensis erepta adytis, mensæq; deorum,
Crateresq; auro solidi, * captiuaq; vestis
Congeritur: pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
* Ausus quin etiam voces iactare per vmbram,
Impleui clamore vias: mæstusq; Creusam
Ne quicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocaui.
Quærenti & tectis vrbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum insano iuuat indulgere labori,
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuûm
* Eueniunt. nec te comitem hinc asportare Creusam
Fas: haud ille sinit superi regnator olympi.

Sic & lib. 1. dixit, In cõuexo nemorum.

Oculis circunspicio.

Patris Creusæ.

Captiuorũ.

Contra salutem meam qui cuperent latere.

Homerus in Ili. 51.

Hic versus, vt Seruius animaduertit, abundat vna syllaba: si tollas hinc rectè habebit.

Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum,
Ad terram Hesperiam venies: vbi Lydius arua
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumq́ue, & regia coniux
Parta tibi. lachrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopûmue superba
Aspiciam, aut Graijs seruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna deûm, genitrix his detinet oris.* In quibus colebatur.
Jamq́ue vale, & nati serua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit, lachrymantem, & multa volentem
Dicere, deseruit: tenuésque recessit in auras. [tem
Ter conatus ibi collo dare brachia circum: Homerus in Ili. 249.
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventris, volucriq́ue simillima somno,
Sic demum socios, consumpta nocte reuiso.
Atque hîc ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio, admirans numerum, matrésque, virósque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibusq́ue parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Jamq́ue iugis summæ surgebat lucifer Idæ,
Ducebátque diem, Danaíque obsessa tenebant
Limina portarum, nec spes opis vlla dabatur.* Seruandæ vrbis.
Cessi, & sublato montem genitore petiui.

P. Virgi-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER III.

ARGVMENTVM.

Euersa Troia, Aeneas collectis suorum reliquiis, quæ cædi flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti nauium classe, primùm in Traciam defertur: Vbi cùm futuræ vrbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore cæsi prodigijs, Delum petit. Consultóque ibi Apollinis oraculo, cùm antiquam gentis suę matrem, hoc est primam originis suæ terram, repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verùm cùm ibi quoque, positis iam mœnibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus à dijs penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi suborta tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus, ab Harpijs infestatur, mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyrâm prætervectus Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in coniugiũ cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiũmque terra mariq; periculorum certiorem facit. Aeneas, relicta Epiro, Tarentum, primámq; Italiæ oram pręteruectus, ad eam Siciliæ partem, quę Aetne monti adiacet, appellitur. Ibi Achæmenidē ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctúsque ab eo de Cyclopum feritate, inde ancho-

choras soluit: memórque prçceptorum He-
ni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Si-
ciliæ littora longo circuitu circunuectus
dem Drepanum aduehitur: vbi Anchises t
senio, tum longæ nauigationis iactatione f
tigatus fatis concedit. Inde Italiam petitu
immissa ab Aeolo subita tempestate, in Af
cam ejicitur: quam partem libro primo
quitur.

Aliud argumentum.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas, vrbemq́; in littore Thracum
Mox aliam pulsus Cretæus condit in oris.
Cedit & hinc, Helenumq́; videt præceptaq́; su
Ætnæum Cyclopa fugit: sepelitq́; parentem.

Imperium Troianum, quod erat in Asia. Ilium enim est in Phrygia minore.

POSTQVAM * *res Asiæ, Priamiq́;*
tere gentem
Immeritam visum superis, ceciditq́; sup
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia
Diuersa exilia, & desertas quærere terras
Augurijs agimur diuûm: classemq́; sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Id
Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur:
Contrahimusq́; viros vix prima inceperat æsta
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat.
Littora tum patriæ lachrymans, portusq́; relin
Et campos vbi Troia fuit, feror exul in altum
*Cum * socijs, natoq́;, penatibus, & magnis dijs.*
Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycur
Hospitium antiquum Troiæ, socijq́; penates,
Dum fortuna fuit: feror huc, & littore curu

Duo humana posuit, & duo diuina. Patris non fit mentio, quia non peruenit in Italiam.

Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Æneadásque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorum operum, superóque nitentem
Cælicolum regi mactabam in littore taurum.
*Fortè fuit iuxta *tumulus, quo cornea summo* Et collis, & sepulchrum
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridémque ab humo conuellere syluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusq; coit formidine sanguis.
Rursus & alterius lentum conuellere vimen* Molle, & flexuosum.
Insequor, & caussas penitus tentare latentes:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa mouens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradiuumq; patrem Geticis qui præsidet aruis,
Ritè secundarent visus, omenque leuarent.* Bonum ac leue, id est, minimè graue, aut aduersum, facerent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nixu
Aggredior, genibusq; aduersæ obluctor arenæ,
Eloquar, an sileam? gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miserum Ænea laceras? iam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum:
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine pressus Homerus in Ili. 169.
Obstupui: steterúntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam, cũ pōdere magno,
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cùm iam diffideret armis

Dar-

Dardaniæ, cingique vrbem obsidione videret.
Ille vt opes fractæ Teucrûm, & fortuna recessit,
**Res Agamemnonias, victriciaq; arma sequu*
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & a
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames? postquam pauor ossa reliquit,*
Delectos populi ad proceres, primúmq; parentem
Monstra Deûm refero, & quæ sit sententia posco.
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
Linquere pollutū hospitium, & dare classibus Au-*
stros.
Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atráque cupresso
Et circum Iliades crinem de more solutæ.*
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
**Sanguinis & sacri pateras, animámque sepul*
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde vbi prima fides pelago placatáque venti
Dāt maria, & lenis crepitans vocat Auster in a
Deducunt socij naues, & littora complent.
Prouehimur portu: terræq; vrbésque recedunt.*
Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Aegæo:
Quam pius arcitenens oras, & littora circum
Errantem Mycone celsa, Gyaróque reuinxit:
Immotamq; coli dedit, & contemnere ventos.*
Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis vrbem.
*Rex Anius, rex idem hominū, Phœbiq; *sacerdos*
Vittis & sacra redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fe

Imperium, vt, Postquā res Asiæ, lib. 3.
Execrabilis: vt Sacræ panduntur portæ.
Pro classem Austris.
Gentis, aut prœliantiū.
De victimis sumpti.
In nauigātibus videtur.
Ob terræ motum.
Tunc erat hic mos, vt reges essent etiam sacerdotes, vel pontifices.

Et genus, & mansuram vrbem: serua altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli.
Quem sequimur? quóue ire iubes? vbi ponere sedes?
**Da pater augurium, atque animis illabere nostris.*
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repentè, Homerus in Ili. 268.
**Liminàque: laurúsque dei totúsque moueri*
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis, Breuem syllabam, que, pro longa posuit, ratione finalitatis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures.
Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis. Ho me rus Ili. 224.
Hæc Phœbus, mistóque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti quæ sint ea mœnia, quærunt,
Quò Phœbus vocet errantes, iubeátq; reuerti.
Tum genitor, veterum voluens monumēta virorū, Quia se moriturum sciebat.
*Audite ô proceres, ait, & spes discite *vestras.*
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto:
Mons Idæus vbi, & gentis cunabula nostræ.
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna:
Maximus vnde pater (si ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm est aduectus ad oras,
**Optauitq; locum regno. nondum Ilium, & arces* Pro, elegit vt, Pars optare locum.
Pergameæ steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáq; æra,
Idæúmque nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, & diuûm ducunt quà iussa, sequamur:
Placemus ventos, & Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu: (modò Iupiter adsit)* A Delo.
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores, Homerus in Ili. 126.
**Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.*
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albā.* Homerus in Ili. 31.

Fama

Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertáque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesq; astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq; volamus,
**Bacchatámq; iugis Naxon, viridemq; Do[...]*
Olearon, niueamq; Paron, sparsasq; per aequor
Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.*
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur socij, Cretam proauosq; petamus.*
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq; voco & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcémq; attollere tectis.
Iamq; ferè sicco subductæ littore puppes,
Connubijs aruisq; nouis operata iuuentus:*
Iura domosq; dabam, subitò cùm tabida membris
Corrupto cæli tractu, miserandáque venit
Arboribusq; satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora, tum steriles exurere Syrius agros.
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumq; remenso
Hortatur pater ire mari, veniámq; precari:
Quem fessis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat, quò vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
Effigies sacræ Diuum, Phrygiique penates,
Quos mecum a Troia, medijsque ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos astare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine, quà se*
Plena per incertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.

Vitibus cõsitam.

Præteruehimur.

Primi erant cultores Cretæ.

Sacrificium fecit: quia mos erat, vt neque vxor duceretur, neque ager araretur sine sacrificijs.

Cum nimbo, qui circa deos videri solet.

*Nos te, Dardania incensa, tuaq́; * arma secuti:*
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Idem venturos tollemus ad astra nepotes,
Imperiumq́; vrbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumq́; fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
*Est locus (Hesperium * Graij cognomine dicunt)*
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ,
Oenotrij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem:
Hæ nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus,
*Iasiusq́; pater, genus a * quo principe nostrum.*
Surge agè, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Corithum, terrasq́; requirat
Ausonias: Dictæa negat tibi Iupiter arua.
Talibus attonitus visis, ac voce Deorum
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatásque comas præsentiáque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus tendóque supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
** Intemerata focis, perfecto lætus honore*
Anchisen facio certum, rémque ordine pando.
*Agnouit prolem * ambiguam geminósque parentes,*
Séque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro.
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros?
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela

Pro, tuas partes, tuum imperium.

* Ab Hespero rege.

De Dardano non de Iasio dictum.

Theocrit.

Ritè perfecta.

Non incertam, sed duplicem.

Vela damus, vastumq; caua trabe currim*

Nauis definitio. Homerus Od. 110.

Postquam altũ tenuere rates, nec iam ampli
Apparent terræ, cœlum vndiq; pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imbe
Noctem hyemẽq; ferens, & inhorruit vnda te
Continuò venti voluunt mare: magnaq; surg
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.

Nubes caliginosa.

Inuoluere diem nimbi, & nox humida cœlum*
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes,
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem, noctemq; negat discernere cœlo,

Vide eius mortem lib. v. in fine.

Nec meminisse viæ media Palinurus in vnda.*
Tres adeò incertos cæca caligine soles.
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primùm se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora,
Adnixi torquent spumas, & cerula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me littora p
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ in Ionio magno: quas dira Celæno,

Apol. Arg. 32.

Harpyiæq; colunt aliæ, Phineia postquam
Clausa domus, mensasq; metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis, & ira Deûm Stygiis sese extulit vndis.

Sordis effusio.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
**Proluuies, vncæq; manus & pallida semper*

Necessitatẽ significat. nam sponte venimus, non deferimur.

Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus, ecce*
Læta boum passim campis armenta videmus
Caprigenumq; pecus, nullo custode, per herbam.
Irruimus ferro, & diuos, ipsumq; vocamus
In prædam partemq; Iouem, tunc littore cur
Extruimúsque toros, dapibúsque epulamur op
At subitò horrifico lapsu de montibus adsunt

Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntq; dapes, contactúque omnia fœdant
Immundo, tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus vmbris
Instruimus mensas, arisq; reponimus ignem.
Rursum ex diuerso cœli, cæcisque latebris*
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis,
Polluit ore dapes, socijs tunc arma capessant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, tectósq; per herbam.*
**Disponunt enses, & scuta latentia condunt.*
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedêre
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo: inuadunt socij, & noua prælia tẽtant,*
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt celeriq; fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,
Infelix vates, rupitq; hanc pectore vocem.*
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis,
Laomedontiadæ, bellúmne inferre paratis?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?*
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotẽs, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisq; vocatis
Ibitis Italiam, portusq; intrare licebit:
Sed non antè datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostræq; iniuria cædis
**Ambesas subigat malis absumere mensas.*
Dixit: & in syluam pennis ablata refugit.
At socijs subita gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,

E secreto montium loco.

Figura, pro disponunt, & tegunt.

Vel quia rarum est pugnare cum Harpyis, vel quia vulnerari non poterant.

Nuntia infelicitatis.

Neptunio.

Circum esas id est rotundas paniceas scilicet: quas maiores in honore deorum habebant.

Sed votis precibusq; iubent exposcere pacem.
Siue deæ, seu sint diræ, obscœnæq; volucres.
At pater Anchises, passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosq; indicit honores.
Dij prohibete minas: dij talem auertite casum:
Et placidi seruate pios. tum littore funem
Diripere, excussosq; iubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis
Quà cursum ventusq; gubernatorq; vocabant.
*Jam medio apparet fluctu * nemorosa Zacynthos,*
Dulichiumq; Sameq;, & Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna:
Et terram altricem sæui execramur Vlyssis.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis,
*Et * formidatus nautis aperitur Apollo.*
Hunc petimus fessi, & paruæ succedimus vrbi:
Anchora de prora iacitur stant littore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurq; Joui, votisq; incendimus aras,
Actiaq; Jliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias, oleo labente palestras
Nudati socij, iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes.
*Interea * magnum Sol circumuoluitur annum,*
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat vndas,
Ære cauo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & considere transtris.
Certatim socij feriunt mare: & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
Littoraq; Epiri legimus, portuq; subimus
Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes,

Homerus in Od. 92. Homerus in Ili. 24. Homerus in Ili. 32.

Ob locorum asperitatem non sponte sed quia fessi: est enim nautis formidatus.

Addidit magnum, ne lunaris annus, qui est triginta dierũ intelligeretur, addidit, Sol, ne quia dixerat, magnum, de illo omnium planetarum anno qui fuit annorum 36. millia acciperetur.

Cir

Coniugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisq; potitum.
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miroq; incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solennes tum fortè dapes & tristia dona,
Ante urbem in luco falsi Simoentis ad vndam
Libabat cineri Andromache, manesq; vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanē,
*Et *geminas, causam lachrymis, sacrauerat aras.*
Vt me conspexit venientem, & Troia circùm
Arma amens vidit, magnis exterrita monstris
**Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit:*
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.
Veráne te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? viuisne? aut, si lux alma recessit,
Hector vbi est? dixit, lachrymasq; effudit, & omnem
*Impleuit clamore locum, vix pauca *furenti*
Subiicio, & raris turbatus vocibus hisco:
Viuo equidem, vitamq; extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quae digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce loquuta est.
*O felix vna *ante alias Priameia virgo,*
Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
Iussa mori, quae sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa, diuersa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, iuuenemq; superbum
Seruitio enixae tulimus. qui deinde sequutus
**Ledaeam Hermionen, Lacedaemoniosq; hymenaeos*
Me famulam, famuloq; Heleno transmisit habendā.
Ast illum ereptae magno inflammatus amore

Vnam marito, alterā filio.

Obstupuit.

Impatienter dolenti.

Quia virgo extincta est.

Ledae neptem.

Coniugis, & * scelerum furijs agitatus Orestes
Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Troiano a Chaone dixit:
Pergamaq; Iliacamq; iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui * cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur auri
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ iam puero est, amissæ cura * parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosq; viriles
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longosq; ciebat
Incassum fletus, cùm sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert:
Agnoscitq; suos, lætusq; ad mœnia ducit:
Et multum lachrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & paruam Troiam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ.
Nec non & Teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex * accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterásque tenebant.
Iamq; dies, altérque dies processit: & auræ
Vela vocant, tumidoq; inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Troiugena, interpres diuûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, * Clarij lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ,
Fare age (namq; omnem cursum mihi prospera di[xit]
Relligio: & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum, dictuq; nefas Harpyia Celæno

Ob interfectam matrē.

Id est, tam prosperi.

Non Creusę, quam mortuam Andromache scire non poterat, sed patriæ, quæ communis omnium est parens.

De conuiuio intellige: sic Terentius, Accipit homo melius nemo.

Apollinis. ab oppido Clario, sito in finibus Colophoniorum.

Pro

Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamq́; famem) quæ prima pericula vito,
Quidue sequens tantos possim superare labores.
Hic Helenus, cæsis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem diuûm, vittásq́; resoluit*
Sacrati capitis: meq́; ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit.*
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos.
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata deûm rex
Sortitur, voluitq́; vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres*
Æquora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq́; vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinósque ignare paras inuadere portus,
** Longa procul longis via diuidit inuia terris.*
Antè & Trinacria lentandus remus in vnda,*
Et salis Ausonij lustrandum nauibus æquor.
Inferniq́; lacus, Æææq́; insula Circes,
Quam tuta possis vrbem componere terra.
** Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.*
Cùm tibi sollicito sacrati ad fluminis vndam,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus
**Triginta capitum fœtus enixa iacebit,*
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam inuenient, aderitq́; vocatus Apollo.
**Has autem terras, Italiq́; hanc littoris oram,*
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naritij posuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obsedit milite campos

Deorum ob iniurias sibi illatas.
Sollicitum, attentum.

Vicina exponit Seruius.

Homerus in Il. 5.
Flectendus vt, lentum vimen.
Homerus in Ili. 4.
Quo prodigio, regnaturum triginta annis Ascanium, significabatur.
Ostendentis est, nam Calabria non longè distat ab Epiro.

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.
Quin vbi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris iam vota in littore solues:
Purpureo velare comas adopertus amictu, — Imperatiuus Passiuus.
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in relligione nepotes,
Ast vbi digressum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, & *angusti rarescent claustra Pelori: — Quia a continenti tribus passiuũ millibus distant.
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit *medio vi pontus, & vndis — Pro, in medium, vt, it clamor cœlo
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & vrbes
Littore diductas angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos — Homerus in Od. 117.
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
*Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo — Primæ corporis partes
Pube tenus, postrema immani corpore pristis,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.
Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni
*Cessantem, longos & circumflectere cursus, — Immorantẽ.
Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
Præterea si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo:
Vnum illud tibi nate dea, præq; omnibus vnum

Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Iunonis magnæ primùm prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamq; potentem
*Supplicibus supera donis, sic deniq; * victor* Voti compos.
Trinacria fines Italos mittêre relicta.
Huc vbi delatus Cumæam accesseris vrbem,
*Diuinosq; * lacus, & Auerna sonantia syluis,* Auernum & Lucrinum: diuinos autem, id est, consecratos
Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijsq; notas & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
*Impulit & teneras turbauit * ianua frondes:* Non ianua, sed ventus per ianuam ingressus.
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti, abeunt, sedemq; odere Sibyllæ.
Hîc tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisq; sinus implere secundos.
Quin adeas vatem precibusq; oracula poscas
Ipsa canat, vocemq; volens atque ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaq; bella,
Et quo quemque modo fugiasq; ferasq; laborem,
Expediet: cursusq; dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
*Dona dehinc auro * grauia, sectoq; elephanto* Vltima syllaba contra consuetudinem producitur ratione finalitatis.
Imperat ad naues ferri, stipatq; carinis
Ingens argentum, Dodonæosq; lebetas,
Loricam consertam hamis, auroq; trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasq; comantes,
Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additq; duces.

Remigium supplet, socios simul instruit armis:
Interea classem velis aptare iubebat
Flanti. *Anchises, fieret vento mora ne qua * ferenti.*
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Amor: vt illud. Veneris iustissima cura. *Cura deûm, bis Pargameis erepte ruinis,*
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade (ait) ô felix nati pietate, quid vltrà
Prouehor, & fando surgentes demoror Austros?
Homerus Od. 130. ** Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,*
Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
Nec munera dat inferiora meritis. *Et Phrygiam Ascanio chlamydem * nec cedit honori:*
Textilibusq; onerat donis: ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monumenta mearũ
Homerus in Od. 130. *Sint, puer & longũ Andromaches testentur amorẽ*
Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
Homerus in Od. 19. *O mihi sola mei super Astyanactis imago:*
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis:
Aduersa. *Viuite felices, quibus est * fortuna peracta*
Vt illud, Italiæ fugientis prendimus oras. *Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.*
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum:
*Arua neque Ausoniæ, semper cedentia * retro,*
Quærenda: effigiem Xanthi, Troiamq; videtis,
Quam vestræ fecêre manus: melioribus opto
Auspiciis, & quæ fuerit minùs obuia Graiis.
Si quando Tybrim, vicináq; Tybridis arua
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam:
Cognatasq; vrbes olim, populosq; propinquos
Epiro, Hesperia quibus idem Dardanus autor,
Atque idem casus, vnam faciemus vtranque
Troiam animis. maneat nostros ea cura nepotes.

Pro-

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam cursusq; breuissimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,
Sortiti remos, passimq; in littore sicco*
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluuiásque Hyadas, geminosq; Triones,
Armatúmque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum: nos castra mouemus,*
Tentamusq; viam, & velorum pandimus alas.
Jamq; rubescebat stellis aurora fugatis,
Cùm procul obscuros colles, humilémque videmus
Italiam: Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitq; mero, Diuósque vocauit
Stans celsa in puppi.
Dij maris, &* terræ, tempestatumq; potentes,*
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusq; patescit
Jam propior, templúmq; apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socij, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro*
Turriti scopuli: refugítque a littore templum.
Quattuor hîc (primū omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore niuali.
Et pater Anchises, Bellum ô terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minātur.

Homerus in Ili. 118.

Officia remigandi.

Homerus in Ili. 46.

Faculam extulit vt illud, Flāmas cùm regia puppis Extulerat.

Maris, quod nauigo: terræ, quò sum iturus.

Procul intuentibus.

Sed tamen ijdem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre:
Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
*Præceptisq; Heleni, dederat quæ *maxima, rite*
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graiugenumq; domus suspectaq; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: attollit se diua Lacinia contrà,
Caulonisq; arces, & nauifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataq; saxa
*Audimus longè, fractasq; ad littora * voces,*
Exultantq; vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: nimirum hæc illa Charybdis,
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite ó socij, pariterq; insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusq; rudentem
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas,
Læuam cuncta cohors remis, ventisq; petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite & ijdem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedêre:
*Ter spumam elisam & * rorantia vidimus astra.*
Interea fessos ventus cum sole reliquit:
Ignariq; viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis:
*Interdumq; atram * prorumpit ad æthera nubem*
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flammarum, & sidera lambit.
*Interdum scopulos auulsaq; * viscera montis*

Quia dixerat. Pręque omnibus vnum Prædicam.

Quæ redduntur perculsu fluctuum ad saxa.

Homerus in Od. 150. Pro irrorata Euomit.

Partes. nam & ossa terrę dicuntur.

Erigit eructans, liquefactaq́; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq́; exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq́; insuper Ætnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis:* Fornacibus.
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.
Noctem illam tecti syluis immania monstra
Perferimus: nec quæ sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorũ ignes, nec lucidus æthra* Pro ætheris splendorem.
Siderea polus: obscuro sed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamq́; dies primo surgebat Eoo,
Humentemq́; aurora polo dimouerat vmbram:
Cum subito e syluis macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri, miserandaq́; cultu
Procedit, supplexq́; manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuies, immissaq́; barba,
**Consertum tegmen spinis. at cætera Graius,* Illigatum.
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis.
Isq́; vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul, paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq́; gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu precibusq́; tulit: Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen,
Tollite me Teucri, quascunq́; abducite terras.
**Hoc sat erit, scio me Danais e classibus vnum,* Vitasse Cyclopas.
Et bello Iliacos fateor petijsse penates.
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
**Spargite me in fluctus, vastoq́; immergite ponto.* Dilaceratũ.
Si pereo manibus hominum, perijsse iuuabit.
*Dixerat, & *genua amplexus, genibusq́; volutans* Homerus in Ili. 11.
Hærebat, qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri. Homerus in Ili. 271.
Ipse pater dextrã Anchises, haud multa moratus,

Dat

Dat iuueni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssi,
Nomine Achæmenides, Troiā genitore Adamasto
Paupere (mansissetq; vtinam fortuna) profectus.
Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruêre domus sanie dapibusq; cruentis
Intus opaca, ingens ipse arduus, altaq; pulsat
Sidera (dij talem terris auertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli.*
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
*Frangeret ad saxum, sanieq; * aspersa natarent*
Limina: vidi atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impunè equidem, nec talia passus Vlysses,
Oblitúsue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoq; sepultus
Ceruicem inflexam posuit, iacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum commista mero: nos magna precati
Numina, sortitiq; vices, vna vndique circum
*Fundimur, & telo lumen * terebramus acuto*
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,*
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.
Et tandem læti sociorum vlci scimur vmbras.
Sed fugite ô miseri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis, quãtusq; cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat,
Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine complent,

Cuius etiam aspectus metum inferret.

Expersa, magis placet Seruio, id est madefacta.

Terebrando obcæcamus.

Oculo per somnum clauso: quem comparat clypeo, ob magnitudinem: soli, ob splendorem.

Cùm vitam in syluis, inter deserta ferarum
Lustra, domosq; traho, vastosq; ab rupe Cyclopas
Prospicio: sonitumq; pedum, vocemq; tremisco.
Victum infelicem baccas, lapidosaq; corna* — Agrestium arborum fructus.
Dant rami & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans hanc primùm ad littora classem
Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; absumite letho.
Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole mouentem
Pastorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oues: ea sola voluptas,
**Solamenq; mali.* — Sic in antiquo libro Colociano. in alijs malè additur De collo fistula pendet
Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Jam medium: nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito: tacitiq; incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Sensit: & ad sonitum vocis vestigia torsit.* — Remigij, nõ hominum. dixit enim, Tacitique incidere funem.
Verùm vbi nulla datur dextram affectare potestas,
Nec potis Jonios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere vndæ penitusq; exterrita tellus
Jtaliæ, curuisq; immugijt Aetna cauernis.
At genus è syluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus astantes nequicquam lumine toruo* — Quia longinqui nocere nonpoterant.
Aetnæos fratres, cœlo capita alta ferenteis.
Concilium horrendum: quales cum vertice celso,

Aeriæ

Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſylua alta Iouis, lucuſue Dianæ.
Præcipites metus acer agit, quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contrà iuſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter vtranque viam, lethi diſcrimine paruo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retrò.
Ecce autem Boreas anguſta a ſede Pelori
** Miſſus adeſt, viuo præteruehor oſtia ſaxo*
Pantagiæ, Megaroſq; ſinus, Tapſumq; iacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Littora Achæmenides, comes infelicis Vliſſi.
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra
Plemmyrium vndoſum, nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare, qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iuſſi veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.*
Hinc altas cautes proiectaq; ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moueri
Apparet Camarina procul, campiq; Geloi,
Immaniſq; Gela fluuij cognomine dicta.
*Arduus inde * Agragas oſtentat maxima longè*
Mænia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teq; datis linquo ventis palmoſa Selinus:
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia cæſis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hîc pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſq; leuamen
Amitto Anchiſen, hîc me pater optime feſſum
Deſeris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
**Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,*

Fauore numinum, quæ ſuprà rogauerat Anchiſes: Ferte viam vento facilem.

Campis enim ſuperfunditur, vt Nilus.

Mons muro cinctus, in cuius ſumma parte oppidum.

Homerus in Ili. 195.

es mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
ic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
inc me digreßum veſtris deus appulit oris.*
ic pater Aeneas intentis omnibus vnus
ata renarrabat diuûm, curſusq; docebat.
onticuit tandem, factoq; hic fine quieuit.

*Confirmat animum Didonis, cùm ſe ad eam deorum voluntate dicit acceſſiſſe.

P. VIR-

P. VIRGILII MAR
NIS AENEIDOS
LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Dido amore Æneæ insaniens, anim morbum sorori aperit: eiusque consiliu quuta, ad nuptias animum adijcit. Juno que, vt Æneam faciliùs ab Italia auerter git cum Venere, vt eius bona venia licea neæ Elisam vxorem ducere: quóque id modiùs fieri possit, se opportunitatem ob ram ostendit. Postridie Aeneas, & Dido tum proficiscuntur. Ibi omnibus iam dę intentis, Juno subitam immittit temp tem. Comites alius aliò diffugiunt. Ae & Dido in idem antrum conueniunt, ibi infaustis ominibus coniunguntur. Inte Jupiter Iarbæ Getulorum regis, (quia nam sibi præferri iniquo animo fer precibus fatigatus) Mercurium mittit ad neam, iubetque vt relicta Africa in Ita nauiget. Ille Jouis imperio morem ge quæcunque ad nauigationem erant nec ria, clam per socios parari iubet: Cæterum do vbi classem instaurari sensit, suspica quod res erat, grauiter cũ ipso expostula cibusq;, & lachrymis tum per se ipsã, tum sororẽ, eum ab incepto reuocare conatur. neas iterũ in somnis a Mercurio admon intempesta nocte anchoras soluit. Illa dol impatiens, in editissima ędium parte, simula ne sacrorũ ingentẽ pyram extruit, ableg

Ba

Barce Sichæi nutrice, ne quid destinatæ morti impedimenti afferret, necem sibi consciscit.

Aliud Argumentum.

Ardet amore graui Dido, soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Æneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore necem sibi protinus infert.

AT regina graui iam dudum saucia cura, — Apol. Arg. 57. de Medea.
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusq; recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq;: nec placidam membris dat cura quietem.
*Postera Phœbea * lustrabat lampade terras* — Illustrabat.
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram:
Cum sic vnanimem alloquitur malè sana sororem,
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes!
*Quem sese * ore ferens! quàm forti pectore & armis!* — Vnde illud suprà, Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido.
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit heu quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumq; sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertæsum thalami, tedæq; fuisset:
Huic vni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates,
*Solus hic * inflexit sensus, animumq; labantem* — Pro impulsit * labare fecit.
Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel pater omnipotēs adigat me fulmine ad vmbras
Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam:
Vincla iugalia. — Antè pudor, quàm te violem, aut tua * iura resoluam.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq; sepulcro.
Sic effata sinum lachrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Solàne perpetua mærens carpêre iuuenta?
Homerus in Ili. 30. δῶρα ἀφροδίτης. — * Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto: ægram nulli quondam flexêre mariti,
Non Libyæ, non antè Tyro despectus * Iarbas,
Rex Libyæ. — Ductoresq; alij, quos Africa terra triumphis
Diues alit, placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
V. l, sæui, vel qui equis vtuntur sine frænis. — Et Numidæ * infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateq; furentes
Barcæi, quid bella Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu vrbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Coniugio tali! Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modò posce deos veniam, sacrisq; litatis
Da operam: vt, Indulget vino. — * Indulge hospitio, causasq; innecte morandi:
Dum pelago desæuit hyems, & aquosus Orion,
Quassatæq; rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
Spemq; dedit dubiæ menti, soluitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes

*Legiferæ Cereri, Phœboq́ patriq́ *Lyæo,*
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratq́ diem donis: pecudumq́ reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaq́ vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitq́ volatile ferrum
**Nescius: illa fuga syluas saltusq́ peragrat*
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
Sidoniasq́ ostentat opes, vrbemq́ paratam.
Incipit effari, mediaq́ in voce resistit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
Iliacosq́ iterum demens audire labores*
Exposcit, pendetq́ iterum narrantis ab ore.
Post vbi digressi, lumenq́ obscura vicissim
Luna premit, suadentq́ cadentia sidera somnos:
Sola domo mœret vacua, stratisq́ relictis
Incubat: illum absens absentem auditq́ videtq́:
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portúsue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq́
**Murorum ingentes, æquataq́ machina cœlo.*
Quàm simul ac tali persensit peste teneri
Chara Iouis coniux, nec famam obstare furori,
**Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:*

Qui aptè vrbibus libertatis est deus.

Homerus in Ili. 122.

Ignoratus a cerua non qui ceruam ipse nesciret.

Quæ vellet eadem, quæ nouerat, audire.

Qui videntur minari pinnarum altitudine.

Homerus in Ili. 73. 154.

Vel pater omnipotēs adigat me fulmine ad umbras
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam:
Antè pudor, quàm te violem, aut tua * iura resoluam.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq; sepulcro.
Sic effata sinum lachrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Soláne perpetua mœrens carpêre iuuenta?
* Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto: ægram nulli quondam flexêre mariti,
Non Libyæ, non antè Tyro despectus * Iarbas,
Ductoresq; alij, quos Africa terra triumphis
Diues alit, placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ * infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, latèq; furentes
Barcæi, quid bella Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu vrbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Coniugio tali! Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modò posce deos veniam, sacrisq; litatis
* Indulge hospitio, causasq; innecte morandi:
Dum pelago deseuit hyems, & aquosus Orion,
Quassatæq; rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
Spemq; dedit dubiæ menti, soluitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes

Vincla iugalia.

Homerus in Ili. 30. δῶρα ἀφροδίτης.

Rex Libyæ.

Vel, sæui, vel qui equis vtuntur sine frænis.

Da operam: vt, Indulget vino.

*Legiferæ Cereri, Phœboq́; patriq́; * Lyæo,*
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratq́; diem donis: pecudumq́; reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaq́; vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitq́; volatile ferrum
**Nescius: illa fuga syluas saltusq́; peragrat*
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
Sidoniasq́; ostentat opes, vrbemq́; paratam.
Incipit effari, mediaq́; in voce resistit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
Iliacosq́; iterum demens audire labores*
Exposcit, pendetq́; iterum narrantis ab ore.
Post vbi digressi, lumenq́; obscura vicissim
Luna premit, suadentq́; cadentia sidera somnos:
Sola domo mœret vacua, stratisq́; relictis
Incubat: illum absens absentem auditq́; videtq́;
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portúsue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq́;
**Murorum ingentes, æquataq́; machina cœlo.*
Quàm simul ac tali persensit peste teneri
Chara Iouis coniux, nec famam obstare furori,
**Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:*

Qui aptè vrbibus libertatis est deus.

Homerus in Ili. 122.

Ignoratus a cerua non qui ceruam ipse nesciret.

Quæ vellet eadem, quæ nouerat, audire.

Qui videntur minari pinnarum altitudine.

Homerus in Ili. 73. 154.

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis
Tuq́, puerq́ tuus, magnum & memorabile nomen:
Singula verba in hoc versu habēt emphasin. *Vna dolo diuûm si fœmina victa duorum est.*
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactósq́ Hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petesti.
Ardet amans Dido, traxitq́ per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusq́ regamus
Auspicijs liceat Phrygio seruire marito,
Dotalésq́ tuæ Tyrios permittere dextræ.
Homerus in Ili. 155. *Olli (sensit enim simulata mente loquutam,*
Quò regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
*Si modò quòd memoras, factum * fortuna sequatur.*
Tangit tria, fortunam id est casum, fata, voluntatem deorum. *Sed fatis incerta feror, si Iupiter vnam*
Esse velit Tyrijs vrbem Troiaq́ profectis,
Misceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Iuno:
*Mecum erit * iste labor: nunc qua ratione, quod instat*
Vt exploremus a Ioue. *Confieri possit, paucis (aduerte) docebo.*
Venatum Æneas, vnáque miserrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
Aperuerit, nocte tectū. *Extulerit Titan, radijsq́ * retexerit orbem.*
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltúsq́ indagine cingunt,
Nubium caligine. *Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.*
*Diffugient comites, & * nocte tegentur opaca.*
Eadem verba 158. *Speluncam Dido, dux & Troianus eandem*
*Deuenient, adero, & * tua si mihi certa voluntas,*
Connubio iungam stabili, propriamq́ dicabo.

His

Hic Hymenæus erit. Non aduersata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit:
It portis, *iubare exorto, delecta iuuentus: Lucifero.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro:
Massyliq; ruunt equites, & odora canum *vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostróq; insignis, & auro
Stat sonipes: ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circundata lymbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non & Phrygij comites, & *lætus Iulus
Incedunt: ipse antè alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina iungit.
*Qualis, vbi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo:
Instauratq; choros, mistiq; altaria circum
Cretésq;, Dryopesq; fremunt, pictiq; Agathyrsi:
Ipse iugis Cynthi graditur, mollique *fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela sonant humeris. haud illo *segnior ibat
Æneas, tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atque inuia lustra,
Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrêre iugis: alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montesq; relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, iamq; hos cursu, iam præterit illos,
Spumantemq; dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure cœlum

Plus significat, quàm multitudo, vt ait Seruius.

More puerorum.

Apoll. Arg. 10.

Vnguentatum.

Deformior, nam virtus, & pulchritudo inuicē vsurpantur. quod notauit Seruius.

Incipit: insequitur commista grandine nimbus,
Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus,
Dardaniúsque nepos Veneris, diuersa per agros,
Tecta metu petiére. ruunt de montibus amnes,
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Deueniunt: prima & Tellus, & pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
Vt in ijs nuptijs, quas mors secutura esset. *Connubij, summóque * vlularunt vertice Nymphæ.*
Ille dies primus lethi primúsque malorum
Causa fuit: neque enim specie, famáue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:
Definitio famæ. *Fama, * malum, quo non aliud velocius vllum:*
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Homerus in Ili. 45. & Callimachus. *Parua metu primo, * mox sese attollit in auras:*
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cæo, Enceladóque sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Non ipsius, sed omnium corporibus vt si diceret, quot sunt arenæ. *Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt * corpore plumæ,*
Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes.
Tam ficti prauique tenax, quàm nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:
Qui superior inferiori. *Venisse Ænean, Troiano a sanguine cretum,*
*Cui se pulchra viro * dignetur iungere Dido.*
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fouere,

Regna-

Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad Regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditq; animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Joui* centum latis immania regnis,

Finitus numerus pro infinito.

Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuûm æternas, pecudúmq; cruore
Pingue solum, & varijs florentia limina sertis.
Isq; *amens animi, & rumore accensus amaro,

Vt & amator, & barbarus.

Dicitur ante aras, media inter numina diuûm,
*Multa Jouem manibus supplex orasse supinis.
*Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis

Homerus in Ili. 8.

Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
Aspicis hæc? an te genitor, cùm fulmina torques,

Homerus in Il. 18.

Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
*Fœmina quæ nostris errans in finibus, vrbem

Inuidiam quærit a sexu.

Exiguam pretio posuit, cui littus arandum,
Cuiq; loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille* Paris cum semiuiro comitatu

Inuidiam quærit a persona.

Mæonia mentum mitra, crinémq; madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famámq; fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasq; tenentem

Homerus in Ili. 86.

Audijt omnipotens, oculósq; ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca* Zephyros: & labere pennis,

Qui Mercuriû vehant.

Dardaniumq; ducem (Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatisq; datas non respicit vrbes)
*Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.

Homerus in Ili. 14.

Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graiumq; ideo bis vindicat armis:

Quę aliquā-do multa pareret imperia.

*Sed fore, qui * grauidam, imperijs belloque frementem*
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum:
Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascanione pater Romanas inuidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua?
Nauiget, hæc summa est: hîc nostri nuntius esto.

Homerus in Od.42.

**Dixerat: ille patris magni parêre parabat*
Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
Aurea. quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cùm flamine portant.

Caduceum ei ab Apolline donatū.

Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco*
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila. iamque volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit:
Atlantis cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Leui volatu.

Hîc primùm paribus nitens Cyllenius alis*
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad vndas

Mergo.

*Misit, *aui similis, quæ circum littora, circum*
Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter cælumque volabat,
Littus arenosum Libyæ, ventosque secabat.

Natus enim Maia, Atlantis filia.

**Materno veniens ab auo Cyllenia proles.*
Vt primùm alatis tetigit magalia plantis
Æneam fundantem arces, ac tecta nouantem

Toga duplex, amictus auguralis.

Conspicit, atque illi stellatus iaspide fulua
*Ensis erat: Tyrioque ardebat murice * læna,*

Demissi

Demißa ex humeris: diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altæ
*Fundamenta locas, pulchramq́; *vxorius vrbem* — Vxori seruiens.
Extruis, heu regni, rerúmque oblite tuarum.
*Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo — Homerus in Ili. 163. 117
Regnator, cælum, & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras,
Quid struis: aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli — Homerus in Ili. 271.
Respice, cui regnum Italiæ, Romanáque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At verò Æneas aspectu obmutuit amens:
Arrectæq́; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcésque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperióque Deorum.
*Heu quid agat? quo nunc reginam *ambire furentem* — Blanditijs circumuenire.
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc:
In partésq; rapit varias, perq́; omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est: — Homerus in Ili. 14.
Mnesthea Sergestúmque vocat: fortémque Cloanthum,
Classem aptent taciti, socios ad littora cogant,
Arma parent, & quæ sit rebus causa nouandis
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
*Tempora, quis rebus *dexter modus, ocyus omnes* — Optimus rebus euentus.
Imperio læti parent, ac iußa facessunt.
At Regina dolos (quis fallere poßit amantem?)

Præsensit: motúsque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. *eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursúmq; parari.
Sæuit inops animi, totamq; incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyas, vbi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus vltro:
*Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas? tacitusq; mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quinetiam hyberno moliris sidere classem,
Et medijs properas aquilonibus ire per altum
*Crudelis. quid si non arua aliena domosq;
Ignotas peteres? & Troia antiqua maneret?
Troia per vndosum peteretur classibus æquor?
Méne fugis? per ego has lachrymas, dextrámque tuam, te,
(Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odêre, infensi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor, &, qua sola sidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat,
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
*Ante fugam soboles: si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te* tantùm ore referret,
Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.

Quæ & Iarbæ nuntiauerat.

Apol. Arg. 80.

In te ipsum odio mei.

Iam enim & pudorem, & regnũ neglexi.

Quasi dicat vt si te non possum, tui saltem imaginem haberem.

Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ, Homerus in
**Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.* Ili. 102.
*Pro re pauca loquar: Nec ego *hanc abscondere furto* Subaudiri
Speraui (ne finge) fugam: nec coniugis unquam profectionẽ
Prætendi tedas, aut hæc in fœdera veni. ait Seruius.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspicijs, & sponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primum, dulcesq; meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
*Et *recidiua manu posuissem Pergama victis.* Post casum
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, restituta.
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæq; aspectus detinet vrbis:
*Quæ tandem, Ausonia Teucros *considere terra* Quandoqui-
Inuidia est? & nos fas extera quærere regna. dem fatis
Me patris Anchisæ, quoties humentibus vmbris promittitur.
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
*Me puer Ascanius, capitisq; *iniuria chari,* Quam illi
*Quem *regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus aruis.* infero.
Nunc etiam interpres diuûm, Ioue missus ab ipso, Ei debito.
(Testor vtrunque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemq; his auribus hausi.
**Desine meq; tuis incendere, teque querelis:* Homerus in
Italiam non sponte sequor. Ili. 102.
*Talia dicentem iamdudum *auersa tuetur,* Irata.
Huc illuc voluens oculos, totumq; pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur: Homerus in
**Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author,* Ili. 174.

Perfide:

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt vbera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reser[illegible]
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus a[illegible]
tem est?

Quid prius, quid posterius dicam.

Quæ quibus *anteferam? iam iam nec maxima I[illegible]
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amissam classem, socios a morte reduxi:
Heu furijs incensa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuûm fert horrida iussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos

Homerus in Ili. 5.

Sollicitat: *neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis: pete regna per vndas.
Spero equidem medijs. si quid pia numina possunt,

Luiturum.

Supplicia *hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et cùm frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub i[illegible]

Cùm Aeneas multa dicere pararet.

His *medium dictis sermonem abrumpit, & aura
Ægra fugit, seq; ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantẽ & multa pa[illegible]
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsáq; membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq; reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnóq; animum labefactus am[illegible]
Iussa tamen Diuûm exequitur, classemq; reuisit.

Ob regis præsentiam.

*Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas
Deducunt toto naues. natat vncta carina.
Frondentésque ferunt remos, & robora syluis

Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hyemis memores, tectóq; reponunt,
It* nigrum campis agmen, prædámq; per herbas Hemiſtichiū Ennij de elephantis ait Seruius eſſe.
Conuectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigántq; moras: opere omnis ſemita feruet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quóſue dabas gemitus, cùm littora feruere latè
Proſpiceres arce ex ſumma, totúmq; videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
*Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis? Apol. Arg. 81.
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori,
Nequid inexpertum, fruſtra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circùm
Vndique conuenêre: vocat iam carbaſus auras,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum *ſperare dolorem, Pro, timere, vt ſuprà.
Et perferre ſoror potero: Miſeræ hoc tamen vnum
Exequere Anna mihi: ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus.
Sola viri *molleis aditus, & tempora noras. Faciles vt, Et quæ molliſſima tempora fandi.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, claſſémue ad Pergama miſi,
Nec patris Anchiſæ cineres, manéſue reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miſeræ det munus amãti:
Expectet facilémque fugam, ventóſq; ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec *pulchro vt Latio careat, regnúmq; relinquat: Quod illi pulchrum videtur.
Tempus inane peto, requiem, ſpatiúmque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Extremam

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt vbera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reseru[o]?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus am[an]tem est?
Quid prius, quid posterius dicam. *Quæ quibus *anteferam? iam iam nec maxima Iu[no]*
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amissam classem, socios a morte reduxi:
Heu furijs incensa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuûm fert horrida iussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Homerus in Ili. 5. *Sollicitat: *neque te teneo, neque dicta refello.*
I, sequere Italiam ventis: pete regna per vndas.
Spero equidem medijs, si quid pia numina possu[nt],
Luiturum. *Supplicia *hausurum scopulis, & nomine Dido*
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et cùm frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub im[os].
Cùm Aeneas multa dicere pararet. *His *medium dictis sermonem abrumpit, & aur[as]*
Ægra fugit, seq; ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantē & multa para[ntem]
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsáq; membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq; reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnóq; animum labefactus am[ore]
Iussa tamen Diuûm exequitur, classemq; reuisit.
Ob regis præsentiam. **Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas*
Deducunt toto naues. natat vncta carina,
Frondentésque ferunt remos, & robora syluis

Insabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hyemis memores, tectóq; reponunt,
It *nigrum campis agmen, prædamq; per herbas — Hemistichiũ
Conuectant calle angusto, pars grandia trudunt — Ennij de e-
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt, — lephantis
Castigantq; moras: opere omnis semita feruet. — ait Seruius
Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus? — esse.
Quósue dabas gemitus, cùm littora feruere latè
Prospiceres arce ex summa, totúmq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor? — Apol. Arg.
*Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis? — 81.
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori,
Nequid inexpertum, frustra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circùm
Vndique conuenêre: vocat iam carbasus auras,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum *sperare dolorem,
Et perferre soror potero: Miseræ hoc tamen vnum — Pro, timere,
Exequere Anna mihi: solam nam perfidus ille — vt suprà.
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.
Sola viri *molleis aditus, & tempora noras. — Faciles vt,
I soror, atque hostem supplex affare superbum: — Et quæ mol-
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem — lissima tem-
Aulide iuraui, classémue ad Pergama misi, — pora fandi.
Nec patris Anchisæ cineres, manésue reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amãti:
Expectet facilémque fugam, ventósq; ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec *pulchro vt Latio careat, regnumq; relinquat: — Quod illi
Tempus inane peto, requiem, spatiúmque furori, — pulchrum
Dum mea me victam doceat fortuna dolere. — videtur.

Extremam

Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Sola morte. Quam mihi cùm dederis, cumulatam* morte relinq
Talibus orabat, talesq; miserrima fletus
Fertq; refertq; soror. sed nullis ille mouetur
Fletibus: aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasq; viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cùm robore quercum
Homerus in Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Ili. 12. Eruere inter se certant, it stridor, & altè
Consternunt terram, concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc, atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas.
Mens immota manet, *lachrymæ voluuntur inanes.
Ipsius, non Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Annæ, aut Mortem orat, tædet cœli conuexa tueri.
Didonis. Quò magis inceptum peragat, lucemq; relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaq; in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Diuina, vt Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
si numen Velleribus niueis & *festa fronde reuinctum:
coleret. Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Nam tacen- Visa viri, nox cùm terras obscura teneret:
tis bubonis Solaq; culminibus ferali* carmine bubo
felix omen Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
est. Multaq; præterea vatum prædicta priorum
In somnis Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem
legit Ser. In* somnis ferus Æneas: semperq; relinqui
pro in som- Sola sibi, semper longam incomitata videtur
nijs. i. Vi- Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
gilijs. *Eumenidū veluti demens videt agmina Pentheu
Euripides.

Et

Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas: Bacchis, &
Aut Agamemnonius* scenis agitatus Orestes Aeschylus
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris Eumenidib.
Cùm fugit, vltricesq; sedent in limine Diræ. Tragœdijs
Ergo vbi concepit furias euicta dolore, celebratus.
Decreuitq; mori: tempus secum ipsa modúmq; frequenter
Exigit: & mœstam dictis aggressa sororem, actus.
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inueni, germana viam, (* gratare sorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem. Antiquè pro
Oceani finem iuxta, solémque cadentem gratulari.
Vltimus Æthiopum locus est: vbi maximus Atlas
Axem humero* torquet stellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epuláśq; draconi Sustinet, re-
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos, git, vt suprà
Spargens humida mella, soporiferumq; papauer. cœlum, &
Hæc se carminibus promittit soluere mentes, terras qui
Quas velit, ast alijs duras immittere curas: numine tor-
Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retro: quet.
Nocturnósq; ciet manes. mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor chara Deos, & te germana, tuúmq;
Dulce caput, magicas inuitam accingier arteis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, & * arma viri, thalamo quæ fixa reliquit Gladium.
Impius, exuuiásq; omneis, lectúmq; iugalem,
Quo perij, superimponas. abolere nefandi
Cuncta viri monimenta iubet monstrátq; sacerdos.
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet,* quàm monte Sichæi. Subaudi,
Ergo iussa parat. quàm conti-
At regina pyra penetrali in sede sub auras gerint mor-
te Sichæi.

Erecta ingenti, tedis atque ilice secta,
Intenditq; locum sertis, & * fronde coronat
Cupresso. — Funerea: super exuuias, ensémque relictum,
Effigiémq; toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
Refertur ad verbum tonat, non ad Deos. — *Tercentum tonat ore Deos, Erebumq;, Chaósque,
Tergeminámque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum * lacte veneni.
Succum nigrum intelligit, qui exprimitur ex illis herbis. — Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola manibusq; pijs altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura Deos, & conscia fati
Sidera: tum si quod non equo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustumq; memorq; precatur.
Apol. Arg. * — *Nox erat & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, syluæq;, & sæua quierant
Æquora: cùm medio voluuntur sidera lapsu:
* Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
*Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Homerus in Ili.204. — Lenibant curas, & corda oblita laborum:
At non infelix animi Phœnissa: nec vnquam
Soluitur in somnos, oculísue aut pectore noctem
Accipit, ingeminant curæ, rursúsq; resurgens
Sæuit amor, magnóque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmq; ita corde volutat.
Non iterum, sed vicissim. — En quid agam? * rursúsne procos irrisa priores
Experiar? Nomadúmq; petam connubia supplex,
Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrûm
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat antè leuatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?

Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusq́; superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ sentis periuria gentis?*
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouanteis?
An Tyrijs, omniq́; manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere vt merita es, ferróq́; auerte dolorem.
Tu lachrymis euicta meis: tu prima furentem
His germana malis oneras, atque obijcis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non seruata fides cineri promissa Sichæo.*
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq́; ita visa monere est,
(Omnia Mercurio similis, vocemq́; coloremq́;,
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ)
**Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?*
Nec quæ circunstent te deinde pericula cernis
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?*
Illa dolos dirumq́; nefas in pectore versat
Certa mori, varióq́; irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps: dum præcipitare potestas?*
Iam mare turbari trabibus, sæuásq́; videbis
Collucere faces, iam feruere littora flammis,*
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. varium, & mutabile semper
Fœmina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum verò Æneas subitis exterritus vmbris,
Corripit e somno corpus, sociosq́; fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris,
Soluite vela citi: Deus æthere missus ab alto,

Quia per ius iurandum Laomedon fefellit Neptunum, & Apollinem qui Troiam illi condiderant.

Sichæi coniugis, est enim Sichæo pro Sichæio

Ili. 14. 264.

Pro quolibet vento, nam Zephyris de Africa nauigari, non potest. Festinus.

Ob illud quod est infra: Ferte citi flam̃as. Homerus in Ili. 14.

Festinare fugam, tortósque incidere funes,
Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum
Quisquis es, imperióque *iterum paremus ouantes.
Adsis ó, placidúsque iuues, & sidera cœlo
Dextra feras. Dixit. vaginaq; eripit ensem
Fulmineum, strictoq; ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntq; ruúntque,
Littora deseruêre: latet sub classibus æquor.
Annixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Et *iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina e speculis vt primùm *albescere lucem
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Littoraq; & vacuos sensit sine remige portus:
Terq; quatérque manu pectus percussa decorum,
Flauentesq; abscissa comas: Proh Jupiter, ibit
Hic (ait) & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequentur?
Diripiéntque rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mentem insania mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit cùm sceptra dabas. en dextra fidésque,
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subijsse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus? & vndis
Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
Ascanium? patrijsq; epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna. fuisset:
Quem metui moritura? faces in *castra tulissem,
Impleßémque foros flammis, natumq; patrémque
Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.
Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tuq; harum interpres curarum, & conscia Juno,

Iam enim paruerat præparatione nauigiorum.

Homerus in Ili, 114.

Figura hypallage: non enim albescit lux, sed luce albescunt omnia.

Homerus in Il. 38.

Classem, vt Non castra mouemus.

Nocturnis

Nocturnisq́; Hecate triuijs vlulata per vrbes:*
Et diræ vltrices, & dij morientis Elisæ:
Accipite hæc, meritumq́; malis aduertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est:
Et si fata Iouis poscunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret videatq́; indigna suorum*
Funera: nec cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaq́; inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos ô Tyrij stirpem, & genus omne futurum*
Exercete odijs cineriq́; hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,*
Qui face Dardanios, ferroq́; sequare colonos.
Nunc, olim, quocunq́; dabunt se tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsiq́; nepotes.
Hæc ait: & partes animum versabat in omneis,
Inuisam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
(Namq́; suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha,*
Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
Sic veniat: tuq́; ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quæ ritè incepta paraui,
Perficere est animus, finémq́; imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,

A matronis in eius sacris

Homerus in Od. 81.

Implorauit ab Euandro & Tarchonte.

Quasi ad posteros loquitur. Infert enim genus omne futurum. Hannibalem intelligit, qui vastauit multisque cladibus Italiam afflixit.

Quia dijs inferis sacrificātes aspergebantur aqua: vt lib. 6. Spargens rore leui.

Sanguineam voluens aciem, maculisq; trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensemq; recludit
*Dardanium, * non hos quæsitum munus in vsus.*
Hîc postquam Iliacas vestes notumq; cubile
Conspexit, paulùm lachrymis & mente morata,
Incubuitq; toro, dixitq; nouissima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata deusq; sinebant
Accipite hanc animam, meq; his exoluite curis.
Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:
*Et nunc magna mei sub terras ibit * imago.*
Vrbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
*Vita virum, * pœnas inimico a fratre recepi:*
Felix heu nimium felix, si littora tantùm
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit & os impressa toro, Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. sic? sic iuuat ire sub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemq; cruore
Spumantem, sparsasq; manus it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis gemituq;, & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus æther.
** Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis*
Carthago, aut antiqua Tyros: flammeq; furentes
Culmina perq; hominum voluantur perq; Deorum.
Audiit exanimis, trepidoq; exterrita cursu,
*Vnguibus ora soror * fœdans, & pectora pugnis*
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræq; parabant?
Quid primùm deserta querar? comitémne sororem

Non enim ideo reliquerat eum Æneas, vt eo in suam necem vteretur Dido.

Vmbra corporis post obitum.

Nulla, n. auari pœna grauior, quã amittere pecuniam, cuius causa scelus commiserat.

Homerus in Ili. 200.

Cruentans.

Spreuisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor atq; eadem hora tulisset.
Hic etiam struxi manibus, patriosq; vocaui*
Voce Deos, sic te vt posita crudelis abessem?
Extinxti te meq; soror populumq; patresq;
Sydonios, vrbemq; tuam. date, vulnera lymphis*
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. sic fata gradus euaserat altos*
Semianimemq; sinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atq; atros siccabat veste cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitoq; innixa leuauit:
Ter reuoluta toro est, oculisq; errantibus alto
Quæsiuit cœlo lucem ingemuitq; reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
**Difficilesq; obitus, Irim demisit olympo,*
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.
Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,*
Sed misera ante diem, subitoq; accensa furore:
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios aduerso sole colores,
Deuolat: & supra caput astitit. Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.
Sic ait: & dextra crinem secat: omnis & vnà
Dilapsus calor, atq; in ventos vita recessit.*

Subaudi, rogos.

Permittite, aut date aquam.

Rogi.

Quia non natura, non fato, sed casu perierat. Seruij error. Homerus in Ili. 163.

Anima recedēte, corpus friget. Vitam aut[e] pro anima posuit, vt li. 4. Georg. Tenues nascentem accessere vitas.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER V.

ARGVMENTVM.

Æneas, relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste benignè exceptus, manibus Anchisę patris, quem superiori anno, eodem die, apud Drepanum sepeliuerat, anniuersarium sacrum facit, ludosque apud tumulum eius instituit, suaque victoribus præmia decernit. Nauali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem iuueniliter se iactantem cæstu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis, dignitatisq; habita ratione, Acestæ decernuntur, cuius sagitta in aërem emissa subitò exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ aui cum primę nobilitatis pueris equestres ludos pugnámque imaginariam exhibet. Interea Troiæ mulieres, hortatu Iridis, longæque nauigationis tædio, ignem in classem conijciunt, quatuorque naues exurunt: cæteræ subita à Ioue immissa pluuia, incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchises Aeneę filio in somnis apparẽs, Iouis verbis admonet, vt Nautæ consilium sequutus, mulieres, imbellesque senes in Sicilia relinquat, ipse cum iuuentutis robore, integræque ætatis flore in Italiam nauiget, Sibyllæq; inprimis antrum adeat: illius enim ductu ad se in campos Elysios esse peruenturũ, vbi & posteritatis suæ seriem, omniumque in-

stantium

ſtantium bellorum diſcat euentum. Monitis itaq; paternis morem gerens Æneas, oppidũ in Sicilia condit, nomine Aceſtam: eò & matrum & ſenum bello inutilium coloniam tranſcribit: ipſe cùm exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, nauiganti Aeneæ mare tutum præſtat. Palinurus in tanta ſecuritate ſomno ſuccumbens, vnà cum gubernaculo in mare excutitur: eiuſque vicem ſupplet Aeneas.

Aliud Argumentum.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam: tumulóque patris perſoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt ſocios. Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

INTEREA medium Æneas iam claſſe tenebat
Certus iter fluctuſq; atros Aquilone ſecabat:* Ob Aquilonis flatum.
Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Eliſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſa latet duri magno ſed amore dolores
Polluto, notúmq; furens quid fœmina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla* Impropriè. non enim ſunt naues.
Occurrit tellus, maria vndiq;, & vndique cœlum:* Al. cœlum vndique & vndiq; pontus.
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememq; ferens: & inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? ſic deinde loquutus

Vela contrahere, non penitus deponere: infert enim, Obliquatq; sinus in ventum.

Collıgere *arma iubet, validisq; incumbere remis.
Obliquatq; sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non si mihi Juppiter author
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, neque tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoq; vocat, vertamus iter. nec littora longè
Fida reor* fraterna Erycis, portusq; Sicanos:
Si modò rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Æneas: Equidem sic poscere ventos
Iamdudum, & frustra cerno te tendere contrà.
Flecte viam velis: an sit mihi gratior vlla,
Quoq; magis fessas optem dimittere naues,
Quam quæ* Dardanium tellus mihi seruat Acesten,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociasq; rates, occurrit Acestes,
Horridus in iaculis, & pelle Libystidis vrsæ:
Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cùm primo stellas oriente* fugarat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumuliq; ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a sanguine diuûm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuiniq; ossa parentis
Condidimus terra, mœstasq; sacrauimus aras.
Iamq; dies (*ni fallor) adest, quem semper acerbum,

Erix enim Veneris filius.

Natum Egesta, Hippotis Troiani filia

Effecerat, vt abijsse viderentur, quæ tamen semper fixæ sunt.

Ob confu... an...

Semper honoratum (sic dij voluistis) habebo.
Hunc ego Gætulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicóue mari deprensus & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solennésq; ordine pompas
Exequerer, struerémque suis altaria donis.*
Nunc vltrò ad cineres ipsius & ossa parentis
(Haud equidẽ sine mente reor, sine numine diuûm)
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:*
Poscamus ventos: atque hæc mea sacra quotannis
Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naues adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radijsq; retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
Quiq; pedum cursu valet, & qui viribus audax:
Aut iaculo incedit melior leuibúsue sagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere cæstu:*
Cuncti adsint, meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.*
Hoc Helymus facit hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua,
**Hic duo rite mero libans carchesia Baccho*
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro:
Purpureósq; iacit flores, ac talia fatur:
Salue sancte parens, iterum saluete recepti
Nequicquam cineres, animæq; vmbræq; paternæ.*
Non licuit fines Italos fataliáq; arua,
Nec tecum Ausoniũ, quicunq; est quærere Tybrim.
Dixerat hæc: adytis cùm lubricus anguis ab imis

ni, quæ erat apud maiores.

Congruis.

Non dicit, exequias. vult. n. quasi a numine ventos posci.

Duro.

Veneri dicata.

Homerus in Ili. 250.

victimarum.

Quatuor enim esse in homine animas, vegetatiuam, vitalem, sensualem, intellectualem Philosophi dixêre.

Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsúsq; per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & læuia pocula serpens,
Leuiter gustauit. **Libauitq; dapes, rursúsque innoxius imo*
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores:
Incertus geniúmne loci, famulúmne parentis
Homerus in Ili. 250. *Esse putet: cædit* quinas de more bidentes,*
Totq; sues, totidem nigrantes terga iuuencos:
Homerus in Ili. 251. *Vinaq; fundebat pateris, animámque vocabat*
Anchisæ magni, manésque Acheronte remissos.
Nec non & socij, quæ cuiq; est copia, læti
Dona ferunt onerántque aras, mactántque iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fusiq; per herbam
Subijciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonámque serena
Auroram Phaetontis equi iam luce vehebant:
Homerus in Ili. 252. **Famaq; finitimos & clari nomen Acestæ*
Exciverat. læto complerant littora cœtu
Visuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoq; locantur
Quales sacrari solent. *In medio: * sacri tripodes, viridesq; coronæ,*
Et palmæ pretium victoribus: armaq; & ostro
Inceptos. sic pugnam committere. *Perfusæ vestes: argenti auriq; talenta:*
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.*
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi:

*Ingentémque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus, triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi:
Sergestúsq;, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scylláque Cloanthus
*Cærulea, genus vnde tibi Romane Cluenti.

Nigra. nam cæruleum ad nigrum vergit.

Est procul in pelago saxum, spumantia contra
Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt vbi sidera Cori:
Tranquillo silet, immotáque attollitur vnda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt: ipsíq; in puppibus auro
*Ductores longè effulgent ostróq; decori.

Non gubernatores, sed domini.

Cætera populea velatur fronde iuuentus:
Nudatósq; humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentáq; brachia remis
Intenti expectant signum: exultantiáq; haurit
Corda pauor pulsans, laudúmq; arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos: totúmq; dehiscit
Conuulsum remis, rostrisq; ruentibus æquor.
*Non tam præcipites bijugo certamine campum

Homerus in Ili. 256.

Corripuêre, ruuntq; effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ * vndantia lora

Largè effusa.

Concussêre iugis, proniq; in verbera pendent.
Tum plausu, fremitúq; virûm, studijsq; fauentum
Consonat omne nemus: vocémq; inclusa volutant
Littora. pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primúsq; elabitur vndis. [anthus
*Turbam inter fremitúmq; Gyas, quem deinde Clo-

Id est, in ipso principio

Conse-

Consequitur melior remis, sed pondere pinus
Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusq; locum tendunt superare priorem.*
Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisq; feruntur
Frontibus, & longæ sulcant vada salsa carinæ.
Iamq; propinquabant scopulo, metamq; tenebant,
Cùm princeps medióq; Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis compellat voce Menœten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum:
Littus ama, & læuas stringat sine palmula cautes:
Altum alij teneant. Dixit: sed cæca Menœtes*
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quò diuersus abis? iterum, Pete saxa Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat & ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemq; Gyæ, scopulósque sonantes*
Radit iter læuum interior, subitusq; priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruêre genæ, segnemq; Menœten,
Oblitus decorisq; sui, sociúmq; salutis*
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister
Hortaturq; viros, clauumq; ad littora torquet.
At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaq; fluens in veste Menœtes,
Summa petit scopuli, siccaq; in rupe resedit,
Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto, Mnestheóq;, Gyan superare morantem.*
Sergestus capit ante locum scopulóq; propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem rostro premit æmula Pristis.

[Margin notes:]
Id est, tertiumnā Gyas primus, Cloanthus secundus.
Homerus in Ili. 255.
Homerus in Ili. 154.
Quorū salus agebatur, deiecto gubernatore.
Inscitia gubernantis.

*At media socios incedens naue per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis
Hectorei socij, Troiæ quos sorte suprema
Delegi comites: * nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus vsi,
*Ionioq; mari, Maleæq; sequacibus vndis.
Non iam prima peto Mnesteus: neq; vincere certo:
(Quanquam, ó) sed superent, quibus hoc Neptune dedisti:
Extremos pudeat rediisse. hoc vincite ciues,
Et prohibete nefas.* Olli certamine summo
Procumbunt. vastis tremit ictibus * ærea puppis:
Subtrahiturq; solum. Tum creber anhelitus artus,
Aridaq; ora quatit: sudor fluit vndique riuis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Námq; furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioq; subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes, & acuto in* murice remi
Obnixi crepuêre, illisaq; prora pependit.
Consurgunt nautæ, & magno clamore * morantur:
Ferratasq; sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractósque legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successuq; acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisq; vocatis,
*Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subitò commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans: plausumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto
*Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas:
Sic Mnestheus: sic ipsa fuga secat vltima Pristis
Æquora: sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primùm in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuibúsq; vadis, frustráque vocantem
Auxilia,

Homerus in Ili. 254.
Homerus in Ili. 181.
Iuxta Charybdin.

Homerus in Ili. 255.
Non re vera ærea, sed firma, fortis, vt iunctos temo trahat æreus orbes

Saxi acumine.

Retroagunt.

Vicina littoribus vnde altũ est longè positum.

Secat purum aërem.

Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsámque ingenti mole Chimæram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iamq; ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus urget.

Homerus in Ili. 260.

**Tum vero ingeminat clamor: cunctiq; sequentem*
Instigant studijs: resonat clamoribus æther.

Quasi iam certum, victoria parta.

Hi proprium decus, & partum indignantur honorem
** Ni teneant, vitamq; volunt pro laude pacisci.*
** Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.*
Et fors æquatis cepissent præmia rostris,

Pro, palmam vtranque.

*Ni *palmas ponto tendens vtrasq; Cloanthus,*
Fudissétque preces, diuosq; in vota vocasset:
** Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,*
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum

Debitor. vnde vota soluentes, dicimus absolutos. hinc illud in Bucol. Damnabis tu quoque votis, id est, reos facies.

*Constituam ante aras voti *reus, extáque salsos*
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: cumq; imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorciq; chorus Panopæáque virgo,
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro:
Muneraq; in naues ternos aptare iuuencos,

Homerus in Ili. 258.

Vinaq;, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam: quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:

Homerus in Ili. 223.

**Intextusq; puer frondosa regius Ida*
Veloces iaculo ceruos cursúque fatigat,

Volans.

*Acer, anhelanti similis: quem *præpes ab Ida*
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palmas nequicquam ad sidera tendunt

Custodes

Custodes: sæuitq; canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Leuibus huic hamis consertam, auroque trilicem
*Loricam (*quam Demoleo detraxerat ipse* Homerus in
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto) Ili. 261.
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus, Sagarisque ferebant Homerus in
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim Ili. 53. 270.
Demoleus cursu palantes Troas agebat.
**Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas.* Homerus in
Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis. Ili. 258.
**Iamque adeò donati omnes, opibusque superbi,*
Puniceis ibant euincti tempora tænijs, Homerus in
Cùm sæuo e scopulo multa vix arte reuulsus,* Ili. 257.
Amissis remis, atque ordine debilis vno, Id est, virtu-
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat. te.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Aerea quem obliquum rota transijt, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumq; viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénsque oculis, & sibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, séque in sua membra plicantem.
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
**Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.* Homerus in
Sergestum Æneas promisso munere donat, Ili. 11.
Seruatam ob nauem lætus, sociosque reductos.
**Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ.* Homerus in
*Cressa *genus, Pholoë, geminique sub vbere nati.* Ili. 256.
Hoc pius Aeneas misso certamine, tendit, Græca figu-
Gramineum in campum: quem collibus vndiq; curuis ra vt illud
Cingebant syluæ: mediáque in valle, theatri lib. 8. Qui
Circus erat: quò se multis cum millibus heros genus, vnde
Consessu medium tulit, extructóque resedit. domo.
**Hic qui fortè velint rapido contendere cursu,* Homerus in
Inuitat pretijs animos, & præmia ponit. Ili. 252.

Vndique conueniunt Teucri, mistiq; Sicani:
Nisus, & Euryalus primi.
Euryalus forma insignis, viridiq; iuuenta,
Nisus amore pio pueri. quos deinde sequutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
Hûc Salius simul, & Patron, quorũ alter Ac*
Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes, Helymus Panopes
Aßueti syluis, comites seniorũ Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in medijs sic deinde loquutus.
Accipite hæc animis, lætásq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit:
**Gnossia bina dabo leuato lucida ferro*
Spicula, cælatámq; argento ferre bipennem.
Omnibus hîc erit vnus honos, tres præmia prim
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.
**Primus equum phaleris insignem victor haben*
Alter Amazoniam pharetram, plenamq; sag*
Threicijs: lato quam circum amplectitur aur
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc vbi dicta, locum capiunt, signoq; repent
Corripiunt spatia audito, liménq; relinquunt
Effusi, nimbo similes: simul vltima signant.*
Primus abit, longéq; ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus interuallo,*
Insequitur Salius: spatio pòst deinde relicto,
Tertius Euryalus.
*Euryalúmq; Helymus sequitur: * quo deinde sub*
Ecce volat, calcémq; terit iam calce Diores,
*Incumbens *humero: spatia & si plura supersint,*
Transeat elapsus prior, ambiguúmue relinquat.
Iámq; ferè spacio extremo fessiq; sub ipsum

Fin

Epirota. Acarnania enim pars Epiri.

Cretensia. Gnossos enim ciuitas Cretæ.

Homerus in Ili. 252.

Quasi Amazoniam. visitata figura.

Il. 260. 254.

Intuentur auiditate vincendi.

Sic Cice. loquutus in Bruto.

Homerus in Ili. 254.

Flexo humero.

Finem aduentabant, læui cùm sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis vt fortè iuuencis
Fusus humum, viridesq; super madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo sed pronus in ipso
Concidit, immundóq; fimo sacróque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:*
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena,
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plausúq; volat, fremitúq; secundo:
Pòst Helymus subit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ consessum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptúmq; dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lachrymæq; decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui subijt palmæ, frustráq; ad præmia venit
Vltima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, Vestra inquit, munera vobis
Certa manent pueri: & palmã mouet ordine nemo:
Me liceat casum miserari insontis amici.
Sic fatus: tergum Gætuli immane leonis*
Dat Salio, villis onerosum atq; vnguibus aureis.*
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso
Digna dabis? primam merui qui laude coronam,*
Ni me quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
Turpia membra fimo, risit pater optimus olli:*
Et clypeum efferri iussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
**Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.*
**Post vbi confecti cursus, & dona peregit:*

Turpitudinẽ plurali numero. Seruius ait significari: sed errat. nam legimus in Cicerone: Pompeius, amores nostri: & Est mihi in amoribus.

Pro, tergus, plus est, quã oneratum. Id est virtute.

Homerus in Ili. 257.
Homerus in Ili. 257.
Homerus in Ili, 259.

Nunc si cui virtus, animusq; in pectore præsens,
Adsit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,
Victori velatum* auro vittisq; iuuencum:
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuò vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq; virûm se murmure tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra,
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore (qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
Perculit, & fulua* moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus.
Ergo alacris, cunctosq; putans excedere pugna,
*Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi: quò me decet vsque teneri?
Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, *reddiq; viro promissa iubebant.
Hîc grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus vt viridante toro consederat herbæ.
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis Deus ille magister
Ne quicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnem
Trinacriam? & *spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentq; effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus iste

Solent etiã habere laminas quasdam auratas, vnde illud: Aurata iuuencum.

Morienti similem.

Homerus in Ili. 75.

Homerus in Ili. 37.

Quasi debita.

Homerus in Ili. 75.

Homerus in Ili. 14r.

Homerus in Ili. 75.

Ex-

Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta:
Haud equidem pretio inductus, pulchroq; iuuenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq; intendere brachia tergo.
*Obstupuere animi: * tantorum ingentia septem*
Terga boum plumbo insuto ferroq; rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeq; recusat:
Magnanimusq; Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces,
Quid si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemq; hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondã tuus arma gerebat:
** Sanguine cernis adhuc, sparsoq; infecta cerebro.*
His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus
Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
*Idq; pio sedet Æneæ, probat * author Acestes:*
Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto:
Solue metus, & tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosq;
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus vterque,
** Brachiaq; ad superas interritus extulit auras.*
Abduxere retro longè capita ardua ab ictu:
Immiscentq; manus manibus, pugnamq; lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusq; iuuenta
*Hic * membris, & mole valens: sed tarda trementi*
Genua labant: vastos quatit æger anhelitus artus.

Seruius ait ad homines referri, & ideo distinguendum, non ad boues.

Erycis, ab Hercule occisi.

Huius certaminis.

Homerus in Ili. 159.

Pro, membrorum mole, vt molemque & [illegible]

Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vasto
Dant sonitus, erratq; aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, nisuq; immotus eodem
Ictus. *Corpore* tela modo, atque oculis vigilantibus exit.*
Ille velut celsam oppugnat qui molibus vrbem,
Pro, circumsidet. *Aut montana * sedet circum castella sub armis:*
Nunc hos nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Arte locum. & varijs assultibus irritus vrget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Homerus in Ili.743. ** Præuidit, celeriq; elapsus corpore cessit.*
Entellus vires in ventum effudit: & vltrò
Ipse grauis grauiterq; ad terram pondere vasto
Homerus in Ili.118. *Concidit: * vt quōdam caua concidit aut Erymantho*
Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.
Consurgunt studijs Teucri, & Trinacria pubes
It clamor cœlo: primusq; accurrit Acestes,
Æquæuumq; ab humo miserans attollit amicum.
Homerus in Ili. 52. ** At non tardatus casu, neque territus heros,*
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Motu celerem. ** Præcipitemq; Daren ardens agit æquore toto,*
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies, quàm multa grādine nimbi
Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
Creber vtraq; manu pulsat, versatq; Dareta.
Homerus in Ili.260. ** Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,*
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumq; Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Homerus in Ili 57. ** Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?*
Non vires alias, conuersaq; numina sentis?
Cede Deo, Dixitq;, & prælia voce diremit.

Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
Iactantemq; vtroque caput, craßumq; cruorem
Ore reiectantem mistosq; in sanguine dentes,
*Ducunt ad naues. galeamq;, ensemq; * vocati* Sponte enim non veniebant, pudore Daretis vecti.
Accipiunt: palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor superans animis, tauroq; superbus,
Nate dea, vosq; hæc, inquit, cognoscite Teucri.
*Et mihi quæ fuerint * iuuenili in corpore vires,* Carisius legendum ait, Iuuenali.
Et qua seruetis reuocatum a morte Dareta.
Dixit: & aduersi contra stetit ora iuuenci:
Qui donum astabat pugnæ: durosq; reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus
Arduus, effractoq; illisit in oßa cerebro.
**Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.* Homerus in Ili. 34.
Ille super tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animã pro morte Daretis
Persoluo: hic victos cæstus, artemq; repono.
**Protinus Æneas celeri certare sagitta* Homerus in Ili. 262.
Inuitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
Ingentiq; manu malum de naue Seresti
*Erigit: & volucrem * traiecto in fune columbam,* Pro extenso.
Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
*Conuenêre viri: * deiectamq; ærea sortem* Homerus in Ili. 262.
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hyppocoontis.
Quem modò nauali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus ô clarißime frater.
*Pandare, qui quondam * iußus confundere fœdus* A Mineruæ.
In medios telum torsisti primus Achiuos.
Extremus galeaq; ima subsedit Acestes,
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.
*Tum validis * flexos incuruant viribus arcus* Incuruos flectunt, debuit dicere.
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaq; per cælum, neruo stridente, sagitta

Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras:
Et venit, aduersiq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq; exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
*Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterq; oculos telumq; tetendit.
Ast ipsam* miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in* vota vocauit.
Iam vacuo lætam cælo speculatus, & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamq; reliquit in astris
Aërijs, fixamq; refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes,
Qui tamen ætherias telum contorsit in auras,
Ostentans* artem pariter arcumq; sonantem.
Hic oculis subitò obijcitur, magnoq; futurum
Augurio monstrum docuit pòst exitus ingens:
*Seraq; terrifici cecinerunt omina vates.
Námque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitq; viam flammis, tenuésq; recessit
Consumpta in ventos: cælo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq; volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superósque precati
Trinacrij Teucriq; viri, nec maximus omen
Abnuit Æneas, sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
*Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspicijs exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis:
*Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus

Homerus in Ili. 262.
Quia victoria caruit.
Nam apud Lycios colebatur quasi heros.
In gestu manifestam.
Grauia: vt Salustius, Serum bellum in angustijs futurum.
Percipe.
Homerus in Il. 67.

Perre sui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:*
Et primum ante omnes victorem appellat Acestẽ.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis solus auem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:*
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese, comitémq; impubis Iuli
Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
Vade age, & Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursúsq; instruxit equorum:
Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis.
Sic ait: ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, & campos iubet esse patentes.*
Incedunt pueri. paritérque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
Pars leues humero pharetras, it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores: pueri bisseni quenque secuti,
Agmine partito fulgent, paribúsq; magistris.*
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
(Nomen aui referens) Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus, bicolor maculis: vestigia primi*
Alba pedis, frontemq; ostentans arduus albam.
Alter, Atys: genus vnde Atij duxêre Latini:
Paruus Atys, pueróq; puer dilectus Iulo.
**Extremus formâq; ante omnes pulcher Iulus*
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum & pignus amoris.

Participium sine verbi origine.

Ad dona.

Iubet populum discedere, vt cãpus pateat.

Equitum enim dicebantur magistri. Homerus in Ili. 255.

Ordine extremus, forma primus.

Cætera Trinacrijs pubes senioris Acestæ
Fertur equis.

Gloriæ cupiditate.

Excipiunt plausu pauidos, gaudentq; tuentes*
Dardanidæ, veterumq; agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum, oculosq; suorum
Lustrauere in equis, signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuitq; flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni

Aciebus, vocati autem, ictu flagelli, id est, virgæ in morem flagelli sonantis.

Diductis soluêre choris: rursusq; *vocati*
Conuertêre vias infestáque tela tulêre.
Inde alios ineunt cursus, aliosq; recursus
Aduersis spatijs, alternosq; orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.

Homerus in Ili. 243.

Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille vijs habuisse dolum, quà signa sequendi
Falleret indeprensus, & irremeabilis error:
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu

Implicant, intexunt.

**Impediunt, texuntq; fugas, & prælia ludo:*
Delphinum similes: qui per maria humida nando
Carpathium Libycumq; secant, luduntq; per vndas.
Hunc morem, hos cursus, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,

Post longũ interuallũ.

Albani docuere suos. hinc maxima porrò*
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem:
Troiáq; nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
Hæc celebrata tenus sancto certamina patri.

Sequitur enim Palinuri mors. Homerus in Ili. 53. 204

Hîc primùm fortuna fidem mutata nouauit.*
Dum varijs tumulo referunt solennia ludis,
**Irim de cælo misit Saturnia Iuno*
Iliacam ad classem, ventosq; aspirat eunti,

Multa

Multa mouens, nec dũ antiquũ saturata dolorem.
*Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa citò decurrit tramite virgo.

* Homerus in Ili.16.

Conspicit ingentem concursum, & littora lustrat:
Desertosq; videt portus, classemq; relictam.
At procul in* sola secreta Troades acta
Amissum Anchisen flebant: cunctæq; profundum
Pontum aspectabant flentes. Heu, tot vada fessis
Et tantum superesse maris, vox omnibus vna:
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.

Deserta, sic Terentius: Venit meditatus e solo loco.

Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conijcit, & faciemq; deæ, vestémque reponit:
Fit Beroe, Ismarij coniux longæua Dorycli:
Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuissent:
Ac sic Dardanidûm mediam se matribus infert.
O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ô gens
Infelix, cui te* exitio fortuna reseruat?
Septima post Troiæ excidium iam vertitur æstas:

Non regno, sed exitio.

Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhospita saxa
Sideráq; emensæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur* fugientem, & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quid prohibet muros iacere, & dare ciuibus vrbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste penates,
Nulláne iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?

Alibi Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.

Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces, Hîc quærite Troiam:
Hîc domus est, inquit, vobis, nunc tempus agi res:
Nec tantis mora* prodigijs: en quattuor aræ
Neptuno: Deus ipse faces, animumq; ministrat.
Hæc memorans prima infensum vi corripit ignem,
Sublatáq; procul dextra conixa coruscat,

In bonam partẽ vsurpatur.

Et iacit. arrectæ mentes, stupefactáque corda
Iliadum. hic vna e multis, quæ maxima nata,
Pyrgo,* tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Ardentesq; notate oculos, qui* spiritus illi,
Qui vultus, vocisq; sonus vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Ægram, indignantem tali quòd sola careret
Munere. nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres* primò ancipites, oculisq; malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisq; vocantia regna:
Cùm dea se paribus per cœlum sustulit* alis,
Ingentémque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstris, actæq; furore
Conclamant, rapiuntq; focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesq;
Coniiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneósque theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
*Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus? quò nũc quò tenditis (inquit)
Heu miseræ ciues? non hostem inimicáque castra
Argiuûm, vestras spes vritis. en ego vester
Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diuersa metu per littora passim
Diffugiunt, syluasq;, & sicubi concaua furtim

Quinquaginta.

Odor: vt, diuinum vertice odorẽ Spirauêre.

Ante cognitum numen.

Homerus in Ili. 204.

Classem: vt lib. 3. Nos castra mouemus.

Saxa petunt piget incepti, lucisq́ : suosq́
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaq́ pectore Iuno eſt:* Furoris cauſſa.
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires
*Indomitas poſuêre, * vdo ſub robore viuit* Aquis vicino.
**Stuppa vomens tardum fumum: lentuſq́ carinas* Antiquè dixit. eſt enim a ſtipando.
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum, infuſaq́ flumina proſunt.
**Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem,* Homerus in Ili. 27.
Auxilióque vocare Deos, & tendere palmas.
*Iupiter omnipotens, ſi nondum * exoſus ad vnum* Antiquè, pro, odiſti.
Troianos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos: da flammam euadere claſſi
Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaq́ hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm effuſis imbribus, atra
*Tempeſtas *ſine more furit, tonitruq́ tremiſcunt* Sine exemplo.
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſq́ nigerrimus auſtris:
Implenturq́ ſuper puppes, ſemuſta madeſcunt
Robora, reſtinctus donec vapor omnis, & omnes
Quattuor amiſſis ſeruatæ a peſte carinæ.
At pater Aeneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans Siculis ne reſideret aruis,
*Oblitus * fatorum, Italáſne capeſſeret oras.* Oraculorũ.
Tum ſenior Nautes, vnum Tritonia Pallas
*Quem docuit, multaq́ inſignem reddidit * arte,* Virtute.
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira Natus enim.
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſq́ his Aeneam ſolatus vocibus infit.
Nate dea, quò fata trahunt retrahuntq́, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
*Eſt tibi Dardanius * diuinæ ſtirpis Aceſtes:* Criniſo fluuio.
Hunc cape conſilijs ſocium, & coniunge volentem:

Huic

Huic trade, amissis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incepti, rerumq; tuarum est:
Longæuosq; senes, ac fessas æquore matres,
Et quicquid tecum inualidum, metuensq; pericli est,
Delige: & his habeant terris sine mœnia fessi.
Ab ipso Aceste. Vrbem appellabunt* permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum verò in curas animus diducitur omnes.
Quasi maior caussa cogitationis. Et * nox atra polum bigis subuecta tenebat:
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ subitò tales effundere voces,
Nate mihi vita quondam, dum vita manebat,
Chare magis, nate Iliacis exercite fatis,
Homerus in Ili. 51. *Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortissima corda,
Vnde lib. 9. Natos ad flumina Deferimus, sæuóque gelu duramus & æstu. Defer in Italiam, gens dura, atque* aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pete nate meos, non me impia namque
Tartara habent, tristesq; vmbræ: sed amœna piorum
Consilia, Elysiumq; colo. huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, & quæ dentur mœnia disces.
Iámque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Homerus in Od. 96. Æneas, quò deinde ruis? quo proripis inquit?
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Antiquę aut ob ignis fauillas. Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes:
Pergameumque larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Homerus in li. 266. *Extemplo socios, primúmque accersit Acestem:
Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis

Ed

Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſilijs, nec iuſſa recuſat Aceſtes.
*Tranſcribunt vrbi matres, populúmque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra nouant flammiſq; ambeſa reponunt
Robora nauigijs: aptant remoſq;, rudenteſq;,
Exigui numero, ſed bello viuida virtus.
Interea Æneas vrbem deſignat aratro,
Sortiturq; domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Eſſe iubet, gaudet regno Troianus Aceſtes:
Indicitq;* forum, & patribus dat iura vocatis.
Tunc vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumulóque ſacerdos,
Et lucus latè ſacer additur Anchiſeo
Iámque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi ſtrauerunt æquora venti:
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter ſe noctemq;, diemq; morantur.
Ipſæ iam matres, ipſi quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemq;* fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lachrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde iubet, ſoluique ex * ordine funes.
Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; ſalſos
*Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit,
*Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes:
Certatim ſocij feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taléſque * effundit pectore queſtus.
Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
Quam

Reſpexit ad morem Romanorum. tranſcripti n. in colonias deducebantur.

Locum, & tempus agendorum negotiorum conuentus qui dicitur.

Homerus in Ili. 14.

Profectionis Referri ad illud, cædere ait Seruius.;

Homerus in Ili. 11.

Id eſt, cum dolore vt illud, lib. 6. Funditque preces rex pectore ab imo.

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio, fatisue infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odijs satis est, pœnam traxisse per omnem
Relliquias Troiæ: cineres, atque ossa peremptæ
Insequitur.* causas: tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Lybicis tu testis in vndis
Quam molem subitò excierit: maria omnia cœlo
Miscuit, Aeolijs nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.
Prò scelus, ecce etiam Troianis matribus * actis
Exussit fœdè puppes, & classe subegit
Amissa socios * ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro liceat dare tuta per vndas
Vela tibi, liceat Laurentum attingere Tybrim:
Si concessa peto, sidant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis. merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœliq;, mariq;.
*Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaq; testor)
Aeneæ mihi cura tui, cùm Troia Achilles
Exanimata sequens impungeret agmina muris,
*Millia multa daret letho: gemerentq; repleti
Amnes: nec reperere viam, atque euoluere posset
In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aeneam, nec dijs nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cùm vertere ab imo
*Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoque mens eadē perstat mihi: pelle timores.
Tutus quos optas portus accedet Auerni:
Unus erit tantùm, amissum* quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulsit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor: spumantiaq; addit

Margin notes:

Eæ sunt quas Iuno exequitur lib.10.

In furorem.

Pro ignobili. non enim ignota, ad quā bis Troiani venerāt

Homerus in Ili.224.

Homerus in Ili.232.

Homerus in Ili.236.

De Miseno loquitur: vnde illud lib. 6. Inter saxa virum spumosa immerserat. vnda.

Frena feris, manibusq; omnes effundit habenas.
Cæruleo per summa leuis volat æquora* curru:

Homerus in Ili. 137.

Subsidunt vndæ, tumidumq; sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inoúsque Palæmon,
Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis.
*Læua tenent Thetis & Melite, Panopeáq; virgo

Sexum imbecilliorem sinistræ parti prudenter applicat.

Nisæe, Spióq;, Thaliáque, Cymodoceq;.
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem, iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere *pedem, paritérq; sinistros,

Funem, quo velum tenditur.

Nunc dextros soluêre sinus: vnà ardua torquent
Cornua, detorquentq;: ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alij cursum contendere iussi.
Iámque ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
Cùm leuis æthereis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimouit tenebrosum, & dispulit* vmbras,

Suas nam semper deos ambit nimbus.

Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppique Deus consedit in alta,
Phorbanti similis, funditq; has ore loquelas:
Iaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem:
*Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti.

Prosperæ vt lib. 3 Æquatis classem procedere velis.

Pone caput, fessósque oculos furare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Méne salis placidi vultum, fluctúsque quietos
Ignorare iubes: méne huic confidere monstro?
Æneam credam quid enim fallacibus austris,
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauúmque affixus & hærens

Nus-

Nusquam amittebat, oculósque sub astra tenebat:
Ecce Deus ramum lethæo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super vtraque quassat
Quasi reluctanti.
*Tempora, *cunctantique natantia lumina soluit.*
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et super incumbens, cùm puppis parte reuulsa,
Cúmque gubernaclo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Neptuni præsidio.
*Currit iter *tutum non secius æquore classis,*
Promissísque patris Neptuni interrita fertur.
Iámque adeò scopulos Sirenum aduecta subibat:
Difficiles quondam, multorúmque ossibus albos,
Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant:
Æneas.
Cùm pater amisso fluitantem errare magistro*
Sensit: & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
Nomen prò aduerbio vt alibi.
**Multa gemens, casúque animum concussus amici.*
O nimium cœlo, & pelago confise sereno,
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena.

P. VI

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS
LIBER VI.

ARGVMENTVM.

Cumas aduectus Æneas antrum Sibyllę petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula & futuri belli euentum discit. Miseni cadauer in littore inuentum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatisque hostijs deos inferos veneratus, Sibylla duce per auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quòd sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem inuenit, eumque vnà in vlteriorem ripam traijcere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphijque, & exequiarū spe consolatur. Post hæc Stygem traiectus Æneas, Cerberóque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorumque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum qui amoris impatientia manus sibi consciuerant. Ibi Elisam conspicatus cùm se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit. Inde progressus Deiphobum in sedibus eorum qui bello aliquando claruerunt, multis vulneribus lacerum conspicit, necisq; eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad læuam Tartaro, sceleratorumque pœnas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aure-

umque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hęc ad fortunatorum sedes iter instituit, & a Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Aeneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Iulii Cæsaris, & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octauiæ filium, immaturam morte pręreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde eburneam portam ad superos egressus, socios reuisit, relictisque Cumis Caietam petit.

Aliud argumentum.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit infera regna:
Congressusq; patri, discit genus omne suorum
Quoq; modo casus valeat superare futuros.

Ad Aeneæ desiderium retulit, cupientis ad Italiam peruenire.
Definitio syluę.
Venerandæ vt: Horrendum syluis, & religione parentum.

SIC fatur lachrymans classiq; immittit habenas.
Et * *tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.*
Obuertunt pelago proras tum dente tenaci
Anchora fundabat naues & littora curuæ
Prætexunt puppes, iuuenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis, pars densa ferarum
** Tecta rapit, syluas, inuentaq; flumina monstrat.*
At pius, Aeneas arces, quibus altus Apollo
*Præsidet * horrendęq; procul secreta Sibyllæ,*
Antrum immane petit: magnã cui mentẽ animũq;
Delius inspirat vates, aperitq; futura.

In

Iam subeunt Triuiæ lucos, atque aurea tecta,
Dedalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos,
Chalcidicaq́ leuis tandem superastitit arce.
Redditus his primùm terris tibi Phœbe sacrauit
**Remigium alarum, posuitq́ immania templa.* Quia & nauium, & volucrum sunt alę: vnde illud lib. 3. Velorum pandimus alas.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum: stat ductis sortibus vrna.
Contrà elata mari respondet Cnossia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostáque furto
Pasiphaë: mistumq́ genus, prolesq́ biformis
Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
*Magnum *reginæ sed enim miseratus amorem* Ariadnes, regis filię.
Dedalus, ipse dolos tecti, ambagesq́ resoluit,
Cæca regens filo vestigia, tu quoque magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Afforet: atque vna Phœbi, Triuiæq́ sacerdos
Deiphobe Glauci: fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
*Nunc *grege de intacto septem mactare iuuencos* Impropriè, pro armento. nam de iuuencis dicturus est.
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Aeneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo poscere fata
*Tempus (ait) *Deus ecce Deus. Cui talia fanti,* Iam afflata est numine.
Ante fores subitò non vultus, non color vnus,

Non comptæ mansêre comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorq́; * videri,
Nec mortale sonans: afflata est numine quando
Iam propiore dei. Cessas in vota precesq́;
Tros (ait) Ænea, cessas? neque enim antè dehiscent
*. Attonitæ magna ora domus, & talia fata
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, funditq́; preces rex pectore ab imo:
Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
* Dardana qui Paridis direxti tela manusq́;
Corpus in Aeacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penitusq́; repostas
* Massylûm gentes, prætentáq; Syrtibus arua:
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
Hæc Troiana tenus fuerit fortuna sequuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas est parcere genti
Dijq́; deæq́; omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ, tuq́; ô sanctissima vates,
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesq́; deos, agitatáque numina Troiæ.
Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa
Instituam, festosq́; dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hîc ego namque tuas sortes, arcanaq́; fata
Dicta meæ genti ponam, lectósque sacrabo
Alma viros, * folijs tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
* Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq́; premendo.
Ostia iamq́; domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisq́; ferunt responsa per auras:

Pro videbatur.

Facientis attonitos.

Homerus in Il. 52.

Pro Africæ, posuit enim speciem pro genere. Quia Massyla Africæ mediterranea pars est ad quam Æneas classe peruenire non potuit.

Palmæ in quibus scribebant.

Bacchantis more furit vel quia idē est Apollo, qui liber, qui Sol.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra*
Defuerint. alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipse dea, nec Teucris addita Iuno
Vsquam aberit, cùm tu supplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non orauerис vrbes?
Causa mali tanti coniux iterum hospita Teucris,
Externíq; iterum thalami.
Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito
Quam tua te fortuna sinet, via prima salutis.
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antróq; remugit,
Obscuris vera inuoluens: ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Vt primùm cessit furor, & rabida ora quierunt,*
Incipit Æneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mî facies, inopináue surgit:
*Omnia * præcepi, atque animo mecum antè peregi,*
Vnum oro, (quando hîc inferni ianua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)*
Ire ad conspectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medióq; ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagíq; minas, cœlíq; ferebat
*Inualidus, vires vltra, * sortémq; senectæ.*
Quin, vt te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat, natíq; patrísq;

Tyberinus, inquit, & Numicus, in quem cecidit Æneas pro Simoi, Xanthóque aderunt.

Non penitus recessit, sed cœpit imminui.

Æschylus Prometheo.

Pro lacu posuit. nam Auernum significat.

Sors enim senectæ quies est, atque otium, vt pueritiæ ludus.

Alma precor miserere, potes namque omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara, fidibúsque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,

Homerus in Ili. 5.

*Itque reditque viam toties, * quid Thesea? magnum*
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Ioue summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat:
Tunc sic orsa loqui vates: Sate sanguine diuûm
Tros Anchisiade: facilis descensus Auerni:
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras,

Tria genera hominum tangit dilectos a Ioue, præditos virtute, dijs genitos.

*Hoc opus, hic labor est, * pauci, quos æquus amauit*
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti, potuere. tenent media omnia syluæ,
Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & folijs, & lento vimine ramus,

Id est, Proserpinæ.

*Iunoni * infernæ dictus sacer, hunc tegit omnis*
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.

Sibi charum

*Hoc sibi pulchra * suum ferri Proserpina munus*
Instituit, primo auulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo altè vestiga oculis, & ritè repertum
Carpe manu, namque ipse volens, facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea, iacet exanimum tibi corpus amici,

Solicitus es.

(Heu nescis) totámque incestat funere classem,
*Dum consulta petis, nostróque in limine * pendes:*

Sed

Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro,
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis*

Exceptis tamen tribus hominum generibus quos nominauit.

Aspicies. Dixit pressoq; obmutuit ore.
Aeneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, cæcosq; volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant,
Quem sociũ exanimũ vates, quod corpus humandũ
Diceret, atque illi Misenum in littore sicco,
Vt venere, vident indigna morte peremptum:
Misenum Aeoliden: quo non præstantior alter,
*Aere ciere viros, * Martemq; accendere cantu.*

Hoc hemistichium dicitur addidisse, dum Augusto recitaret.

Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
*Postquam illum victor vita * spoliauit Achilles,*
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora sequutus.

Ad bellum retulit, in quo victis auferuntur exuuiæ.

** Sed tum fortè caua dum personat æquora concha*
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,
Aemulus exceptũ Triton (si credere dignum est)*
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipuè pius Aeneas. Tum iussa Sibyllæ,

Homerus in Ili 264.

Haud mora, festinant flentes: aramq; sepulchri
Congerere arboribus cœloq; educere certant.

Insidijs oppressum, quasi virtute vinci non posset.

** Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum:*
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

Homerus in Ili. 250.

Nec non Aeneas opera inter talia primus
*Hortatur socios, paribusq; * accingitur armis.*

Instruitur officijs.

Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans syluam immensam, & sic ore precatur:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia veri
Heu nimium de te vates, Misene loquuta est.
Quasi a Venere, Æneæ matre, missæ sunt enim in eius deæ tutela. *Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè* columbæ*
Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi sedêre solo. tum maximus heros
Maternas agnoscit aues: lætusq; precatur
Este duces, ô si qua via est cursúmq; per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuq; ô dubijs ne deface rebus
** Alma parens. Sic effatus vestigia pressit,*
* Al. Diua. *Obseruans quæ signa ferant, quo tendere pergant.*
Optimum augurium, quia pascebant. ** Pascentes illæ tantum prodire volando,*
Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
Inde vbi venêre ad fauces graueolentis Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Splendor. *Discolor vnde auri per ramos * aura refulsit.*
Quale solet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, auidusq; refringit
Ad ipsius auiditatem respexit. **Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.*
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
** Principio pinguem tædis, & robore secto*
Homerus in Ili. 150. *Ingentem struxêre pyram: cui frondibus atris*
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Homerus in Ili. 273. *Constituunt: decorantq; super fulgentibus armis.*
Pars calidos latices & ahena vndantia flammis
Homerus in Ili. 276. *Expediunt,* corpusq; lauant frigentis & vngunt.*
**Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,*
Homerus in Ili. 276. **Purpureásque super vestes, velamina nota,*

Conijciunt: pars ingenti subiêre pheretro,
Triste ministerium: & subiectam* more parentum
Auersi tenuêre facem, congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit:
*Relliquias vino, & bibulam lauêre fauillam:
*Ossaq; lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ:
Lustrauitque viros, dixitq; nouissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suáque arma viro, remúmque tubamq;
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur æternúmque tenet per secula nomen.
His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastóque immanis hiatu,
Scrupia, tuta lacu nigro, nemorúmq; tenebris:
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad* conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quattuor hîc primùm nigrantes terga iuuencos
Constituit,* frontique inuergit vina sacerdos:
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libámina prima,
Voce vocans Hecaten cœlóque Erebóque potentem.
Supponunt alij cultros, tepidúmq; cruorem
*Suscipiunt pateris, ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina vaccam.
Tum stigio regi nocturnas * inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri

Propinquioribus enim virilis sexus hoc dabatur officium.
Homerus in Ili. 276.
Homerus in Ili. 276.
Homerus in Ili. 276. & Od. 103.

Ad cœli curuitatem.
Lib. 4. ait: Media inter cornua fundit.

Pro suscipiunt.
Homerus in Ili. 216.
Perficit, exponit Seruius & ait esse verbum sacrorum.

Syluarum: visæq; * canes vlulare per vmbram,
Aduentante dea: Procul ô, procul este profani,
Conclamat vates, totoq; absistite luco.
Tuq; inuade viam, vaginaq; eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dij quibus imperiũ est animarum vmbræq; silentes,
Et chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia late,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,
Pandere res alta terra, & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras,
Pérq; domos Ditis * vacuas, & inania regna:
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in syluis, vbi cœlum condidit vmbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulũ ante ipsum primisq; in faucibus Orci,
Luctus & vltrices posuere cubilia Curæ:
Pallentesq; habitant Morbi, tristisq; Senectus:
Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas
(Terribiles visu formæ) Lethúmq;, Labórque.
Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine Bellum
Ferreiq; Eumenidum thalami, & Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In * medio ramos, annosaq; brachia pandit
Vlmus opaca ingens; quam sedem somnia vulgò
Vana tenere ferunt, folijsq; sub omnibus hærent.
Multáq; præterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæq; biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisq; armata Chimæra
Gorgones, Harpyiæq;, & forma * tricorporis vmbræ.
Corripit hîc subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamq; aciem venientibus offert.

* Furiæ Lucanus, Stygiasque canes in luce superna Destituam.

* Simulacra enim illic sunt quæ inania esse dubium non est.

* Homerus in Ili. 155. & Od. 121.

* Vestibulo, aut absolutum est: & intelligitur de porta eburnea.

Homerus in Ili. 9.

* Erili & Geryonis.

*Et ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas
Turbidus hic cœno, vastaq; voragine gurges
Aestuat, atque omnem* Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon cui plurima mento
Canities inculta iacet: *stant lumina flammæ:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
Et *ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior. sed cruda deo, viridisq; senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atque viri, defunctáque corpora vita
Magnanimûm heroum pueri, innuptæq; puellæ.
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum:
Quàm multa in syluis autumni frigore *primo
Lapsa cadunt folia: aut terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit* apricis.
Stabant orantes, primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ vlterioris amore:
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.
Ast alios longè summotos arcet arena.
Aeneas, (miratus enim motusq; tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidue petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt.
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos:
Anchisa generate, Deûm *certissima proles,
Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem:
Dij cuius iurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis quam cernis, *inops, inhumataq; turba est.

Por-

Homerus in Ili. 249.

In Cocytum id est, per Stygem.

Homerus in Ili. 4.

Nigra tristi alibi: Cum caput obscura niti dum ferrugine texit.

Ergo vltima autumni parte.

Sine frigore in Africa,

Ex eo quòd subire inferos potuit.

Quæ neque legitimam habuit, neque imaginariam sepulturam.

Portitor ille Charon: hi, quos vehit vnda sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc littora circum:
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit.

Quid enim iniquius, quàm ob alterius negligentiam puniri? nemo enim culpa sua caret sepulchro.

Multa putans, sortémq; animo miseratus iniquam.*
Cernit ibi mœstos, & mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul a Troia ventosa per æquora vectos
Obstruit auster, aqua inuoluens nauèmque, virósque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi, medijs effusus in vndis.
Hunc vbi vix multa mœstum cognouit in vmbra
Sic prior alloquitur: Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioq; sub æquore mersit?

Homerus in Ili. 131.

Dic age, namque mihi fallax haud antè repertus,*
Hoc vno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finésque canebat
Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade: nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaclum multa vi forte reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusq; regebam,
Præcipitans traxi mecum, maria aspera iuro,
Non vllum pro me tantum cepisse timorem,

Gubernaculo.

Quàm tua ne spoliata armis excussa magistro,*
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis.

Asperas.

Tres notus hybernas immensa per æquora noctes*
Vexit me violentus aqua, vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab vnda.

Lucanorum.

Paulatim adnabam terræ, iam tuta tenebam:
Ni gens crudelis madida cum veste grauatum,*

Pren

Prensantémq; vncis manibus capita aspera montis,
Ferro inuasisset, prædámq; ignara putasset.
**Nunc me fluctus habet, versántq; in littore venti.*
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram*
Iniice, (namque potes) portúsque require Velinos:
Aut tu si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine diuûm
Flumina tanta paras, Stygiámq; innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas:
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates.
Vnde hæc ó Palinure tibi tam dira cupido?
*Tu Stygias inhumatus aquas, amnémque *seuerum*
Eumenidum aspicies, ripámue iniussus abibis?
Desine fata deûm flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor duri solatia casus,
Nam tua, finitimi longè latéque per vrbes,*
Prodigijs acti cœlestibus, ossa piabunt:
Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent:
Æternúmq; locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsúsq; parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuióq; propinquant.
Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedémq; aduertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro:
*Quisquis es, * armatus qui nostra ad flumina tẽdis,*
Fare age quid venias: iã istinc & cõprime gressum
Vmbrarum hîc locus est, somni noctísq; soporæ,
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoúmq;:
Dijs quanquam geniti, atque inuicti viribus essent.

*Tar-

Homerus in Od. 39.

Qui etiam ad inferos descenderis.

Id est, triste.

De historia ductum. Lucanis enim pestilentia laborantibus, respondit oraculum, manes Palinuri placandos.

Quasi dicat nihil pium molitur armatus.

Homerus in Ili. 88.

Ipsius Charontis, non enim coniungendum est, dominā Ditis.

*Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit,
Ipsius a solio regis, traxitq; trementem:
Hi* dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contrà breuiter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hîc insidiæ tales (absiste moueri)
Nec vim tela ferunt. licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat umbras:
Casta licet patrui seruet Proserpina limen.
Troius Aeneas, pietate insignis, & armis,
Ad genitorem, imas *Erebi descendit ad umbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas. tumida ex ira tunc corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæq; propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat,* laxátque foros: simul accipit alueo
Ingentem Aeneam: *gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluuium incolumes, vatémq; virumq;
Informi limo, glaucaq; exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns iam colla* colubris,
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga resoluit
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, custode* sepulto,
Euaditq; celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantúmque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

Pars est inferorum, vbi sedes eorum qui bene vixerunt.

Multitudine enim remota, quasi laxantur spatia Homerus in Ili. 62.

Fingit enim pro pilis habere serpentes.

Dormiente, sine pulsu, id est, motu.

Hos iuxta falsò damnati crimine mortis.
Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes:
*Quæsitor Minos vrnam mouet: ille silentum
Conciliúmq; vocat, vitasq; & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucémq; perosi
Proiecêre animas, quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obstant, tristiq; palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in * omnẽ
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit. curæ non ipsa in morte relinquunt.
Hic Phædram, Procrinq; locis, mœstámq; Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Euadnenq; & Pasiphaen. his Laodamia
It comes, & iuuenis quondam, nunc fœmina, Cæneus
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
Errabat sylua in magna: quam Troius heros,
Vt primùm iuxta stetit, agnouitque per vmbram
*Obscuram (qualem primo quis surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)
Demisit lachrymas, dulciq; affatus amore est.
Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferróque extrema sequutam.
Funeris heu tibi causa fui, per sidera iuro,
Per superos, & siqua fides * tellure sub ima est,
Inuitus regina tuo de littore cessi.
Sed me iussa deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca centa situ cogunt, noctémque profundam.
Imperijs egere suis. nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.

Quæsitores sunt, qui exercendis quæstionibus præsunt

Ostendit plures esse in quibus libido dominatur.

Recenti morte.

Apud inferos enim promissa nõ habent exitum.

Siste

Siste gradum teq; aspectu ne subtrahe nostro.*
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Aeneas ardentem, & torua tuentem
*Lenibat dictis animum, lachrymasq; * ciebat.*
Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum, coniux vbi pristinus illi
Respondet curis, æquatq; Sichæus amorem.
Nec minus Aeneas casu perculsus iniquo,
Prosequitur lachrymās lōgè, & miseratus euntē(m).
Inde datum molitur iter. Iamq; arua tenebant*
Vltima, quæ bello clari secreta frequentant:
Hîc illi occurrit Tydeus, hîc inclytus armis
Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.
Hîc multum fleti ad superos, bellóque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
*Ingemuit, * Glaucumq;, Medontaq;, Thersilochum,*
Tres Antenoridas, Cererique sacrum Polybeten,
Idæumq; etiam currus, etiam arma tenentem.*
Circumstant animæ dextra, læuaq; frequentes.
Nec vidisse semel satis est: iuuat vsque morari,
Et conferre gradum, & veniendi discere caussa.
At Danaûm proceres, Agamemnoniaq; phalanges
Vt videre virum, fulgentiáque arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
** Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.*
Atque hîc Priamiden laniatum corpore toto
** Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:*
Ora, manusq; ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.*
Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem

Sup-

Abibat enim vt irata.

Id est, ciere poterat: nec tamen illam placauit.

Ratione fati, aut oblatum fortuitò.

Homerus in Ili. 192.

Priami enim fuerat auriga.

Vt sit in metu.

Qui Helenā duxerat: mortuo Paride.

Turpi: vt Terentius, Illúmne, obsecro, inhonestum hominem?

Supplicia, & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te cæde Pelasgûm
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tum egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocaui.
Nomen & arma locum seruant: * te amice nequiui
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hic Priamides: Nihil ô tibi amice relictũ est:
Omnia Deiphobo soluisti, & funeris * vmbris.
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersêre malis: illa hæc monimenta reliquit.
Namq; vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti: & nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo:
Illa chorum simulans, * euantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnóque grauatum,
Infelix habuit thalamus: pressitq; iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæq; simillima morti.
Egregia interea * coniux arma omnia tectis
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpũt thalamo, comes additur vnà
Hortator scelerum * Æolides. dij talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actus
An monitu diuûm? an quæ te fortuna fatigat,

Tuum corpus.

Non funeri, sed vmbris funeris. non enim funus ibi potuit esse, vbi nec cadauer fuerat.

Bacchantes: a Libero, qui Euan dicitur.

Helena, quæ occiso Paride, Deiphobo nupsit eius fratri.

Vlysses Æoli nepos, Anticleę filius, quæ ante Laërtis nuptias cum Sisypho Eoli filio concubuit.

Vnde Vlisses natus, quod ei apud Ouidium etiam Aiax obijcit.

Vt tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursus traiecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterq; affata Sibylla est.
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hîc locus est, partes vbi se via findit in ambas.
Dextera quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hâc iter Elysium nobis, at læua malorum

Vbi puniũtur impij.

Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.*
Deiphobus contrà: Ne sæui magna sacerdos:

Minuam vestrum numerum. Ennius: Nauibus explebant sese.

Discedam, explebo numerum, reddarq; tenebris.*
I decus i nostrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt triplici circundata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq; adamante columnæ:

Non ad sexum, sed ad virtutem retulit: vt Cic. virum res illa quærebat.

Vis vt nulla virûm, non ipsi excindere ferro*
Cœlicolæ valeant, stat ferrea turris ad auras:
Tysiphoneq; sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis seruat noctesq; diesq;.
Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractæq; catenæ.
Constitit Æneas strepitumq; exterritus hausit:
Quæ scelerum facies? (ô virgo effare) quibúsue
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
Sed me cùm lucis Hecate præfecit Auernis,

Quis dij nocentibus statuerunt.

Ipsa deûm pœnas docuit perq; omnia duxit.*
Cnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatq; auditq; dolos, subigitq; fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani.

Distuli

Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tysiphone quatit insultans, toruosq; sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæua sororum.
Tum* demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ. cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sæuior intus habet sedem.* tum Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub vmbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
*Hic & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonia pœnas,
Dum flammas Iouis & sonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per Graium, populos, mediæq; per Elidis* vrbem
Ibat ouans, diuumq; sibi poscebat honorem:
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum cursu simularet equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemq; immani turbine adegit.
*Nec non & Tityon, terræ omnipotentis alumnum,
Cernere erat. per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq; immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fœcundaq; pœnis
Viscera,* rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirrithoumq;?
Quos super atra silex iamiam lapsura cadentiq;
Imminet adsimilis: lucent genialibus altis

Mittuntur, ait, post verbera ad supplicium æternum.
Homerus in Ili. 82.

Homerus in Od 97.

In qua ipse Iupiter præcipuè colebatur.

Homerus in Od. 102.

Pascitur: vt Rimantur prata Caystri.

Aurea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ
Regifico luxu: furiarum * maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exurgitq; facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatúsue parens, & fraus innexa clienti:
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est)
Quiq; ob * adulterium cæsi, quiq; arma sequuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
Inclusi pœnam expectant. ne quære doceri
Quam pœnã, aut quæ forma viros fortunáue mersit.
Saxum ingens voluunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendent. sedet, æternumq; sedebit
Infelix Theseus: Phlegyasq; miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per vmbras:
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum inuasit natę vetitosq; hymenæos:
Ausi omnes immane nefas, ausoq; potiti.
* Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua sacerdos,
Sed iam age, carpe viam, & susceptum* perfice munus.
Acceleremus, ait. Cyclopum* educta caminis
Mœnia conspicio, atq; aduerso fornice portas,
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
Corripiunt spatium medium, foribusq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua ramumq; aduerso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,

Fames: vt Vobis furiarum ego maxima pando.

Vt Aegysthus. qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis vxore.

Contra opinionem: nã fertur ab Hercule liberatus.

Homerus in Ili. 22.

Id est, redde ramum.

Magna sic enim cuiuslibet rei significatur magnitudo.

Deuenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.
*Largior hîc campos æther, & lumine vestit
Purpureo: solemq; suum, sua sidera norunt.

Quàm est in cætera inferorum parte

Pars in gramineis exercent membra palæstris:
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno:
Hic genus antiquum Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi heroës nati melioribus annis,
Ilusq; Assaracusq;, & Troiæ Dardanus author
Arma procul, currusq; virûm miratur inanes.
Stant terræ defixæ hastæ, passimq; soluti
Per campos pascuntur equi: quæ gratia currûm,*
Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Pro, curruũ licẽtia poëtica.

Conspicit (ecce) alios dextra, leuaq; per herbam
Vescentes, lætumq; choro Pæana canentes,*
Inter odoratum lauri nemus: vnde supernè
Plurimus Eridani per syluam voluitur amnis.

Laudes Apollinis.

Hîc manus ob patriam pugnando vulnera passi:
Quiq; sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quiq; pij vates, & Phœbo digna loquuti,*
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes,
Quiq; sui memores alios fecêre merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.

Id est, vera, quæ Apollinem decerent.

Quos circumfusos sic est affata Sibylla:
*Musæum ante omnes, medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis.
Dicite felices animæ, tuq; optime vates:
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:

Theologus fuit post Orpheum.

Nulli certa domus: lucis habitamus opacis
Riparumq; toros, & prata recentia riuis*
Incolimus. sed vos (si fert ita corda voluntas)
Hoc superate iugum & facili iam tramite sistam.
Dixit: & antè tulit gressum, camposq; nitentes
Desuper ostentat, dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus conualle virenti
**Inclusas animas, superumq; ad lumen ituras,*
Lustrabat studio recolens: omnemq; suorum
Fortè recensebat numerum, charosq; nepotes,
Fataq; fortunasq; virûm, moresq; manusq;.
Isq; vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas vtrasq; tetendit:
Effusæq; genis lachrymæ, & vox excidit ore:*
Venisti tandem, tuaq; expectata parenti
*Vicit * iter durum, pietas: datur ora tueri,*
Nate, tua, & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarq; futurum,
*Tempora dinumerans: nec me * mea cura fefellit.*
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis iactatum nate periclis!
Quàm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes da iungere dextram,
Da genitor, teq; amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
**Ter conatus ibi collo dare brachia circum:*
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq; simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia syluis,
*Lethæumq;, *domos placidas qui prænatat amnem,*
Hunc circum innumeræ gentes populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes æstate serena

Virentia riuorum causa.

A multitudine separatas, quo facilius agnoscerentur

Quasi seni

Ad inferos.

Id est, tu, mea cura, vt illud, Veneris iustissima cura: sic exponit Seruius.

Homerus in Od. 96.

Elysios campos.

Fr

Floribus insidunt varijs, & candida circum
Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, causasq; requirit
Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porrò,
Quiue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises, Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices, & longa obliuia potant.
Has equidem memorare tibi, atq; ostendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta. [est
O pater, ánne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas? iterumq; ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo,
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,*
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus*
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiũtq;, dolent, gaudentq;: nec auras
*Respiciunt clausæ tenebris, & * carcere cæco.*
Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusq; necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.*
Ergo exercentur pœnis: veterumq; malorum
Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Speciem pro genere posuit.

Qui securos faciunt, vt morbi pallidi qui pallidos faciunt.

Pro aëre, & æthere posuit.

Elementa, quæ membra sunt mundi.

Corpus intelligit.

Conglutinata.

Supplicia quæ sunt apud manes.

Quisq; suos patimur manes: exinde per amplum*
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purúmque reliquit
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluêre per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno.

Vel præteritorum, vel futurorum.

Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,*
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises, natúmque, vnáque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem:
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit

Considerare.

Aduersos legere, & venientum discere vultus.*
Nunc age, Dardaniã prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumq; in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.

Sine ferro.

*Ille (vides?) *pura iuuenis qui nititur hasta,*
Proxima sorte tenet lucis loca. primus ad auras
Ætherias, Italo commistus sanguine surget

Omnes enim Albani reges Syluij dicti sunt.

Syluius, Albanum nomen, tua posthuma proles,*
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis regem, regúmque parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,
Et Capys. & Numitor: & qui te nomine reddet,
Syluius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albam.

Quercea, quę dabatur ijs, qui ciuem in prælio seruassent.

Qui iuuenes quantas ostentant, aspice vires,
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.*
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces:

Hunc versũ reperit Iunius in veteri libro.

**Laude pudicitiæ celebreis, addentq; superbos*
Pomerios, Castrumq;, Inui, Bolamq;, Corámque.
Hæc tum nomina erunt, nũc sunt sine nomine terræ.

*Quin & * auo comitem sese Mauortius addet*
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo superûm iam signat honore?
En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemq; vnà sibi muro circundabit arces,
*Felix prole virûm: qualis * Berecynthia mater*
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cælicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
Romanósque tuos hic Cæsar, & omnis Iuli
*Progenies, magnum cæli * ventura sub axem.*
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
*Augustus Cæsar, * diuûm genus: aurea condet*
Secula qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. iacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisq; vias, vbi cælifer Atlas
*Axem humero * torquet stellis ardentibus * aptum:*
Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna
Responsis horrent diuûm, & Mæotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec verò Alcides tantum telluris obiuit:
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nysæ de vertice tigres.
*Et * dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaq; menta
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra

Numitori, cum quo Romulus, & Remus, eius nepotes, vno anno regnauerunt.
Phrygia: nã Berecynthos castellũ est Phrygiæ.
Assequuturra cœlestes honores.
Sustinet, regit.

Aptum autem, id est, vicinum.

Hortantis pro, dubitas.

Missus in imperium magnum, cui deinde subibit

Otiosos, quasi nimiū sedentes.

Otia qui rumpet patriæ residesq; mouebit*
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoq; iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamq; superbam

Et libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris.

**Vltoris Bruti, fascesq; videre receptos?*
Consulis imperium hic primus, sæuasq; secures
Accipiet, natosq; pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix vtcunq; ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudúmq; immensa cupido.
Quin Decios Drusosq; procul, sæuúmque securi

Quæ Galli, victis Romanis abstulerant.

*Aspice Torquatum, & *referentem signa Camillum.*
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, stragémque ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis, atque arce Menæci
Descendens gener, aduersis instructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella,

Ad Cæsarē hoc pertinet, & ait, Parce, vt victorem simul & clementem significet.

Neu patriæ validas in viscera vertite vires:
*Túque prior, tu parce, *genus qui ducis olympo.*
Proiice tela manu sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.

Attiliç gentis: cui agrū colenti delata ob virtutem dictatura est.

Quis te magne Cato, tacitū, aut te, Cosse relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? paruóq; potentem
Fabricium? Vel te sulco Serrane serentem?*
Quò fessum rapitis Fabij? tu maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.

Excudent alij spirantia mollius æra,
Credo equidem: viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius: cœliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises: atq; hæc mirantibus addit.
*Aspice, vt insignis spolijs Marcellus *opimis*
Ingreditur, victorq; viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu
Sistet eques. sternet Pœnos: Gallumq; rebellem,
*Tertiaq; arma * patri suspendet capta Quirino.*
Atque hîc Æneas: (vnà namq; ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso est!
Sed nox atra caput tristi circumuolat vmbra.
Tum pater Anchises lachrymis ingressus obortis:
O nate. ingentem luctum ne quære tuorum,
Ostendent terris hunc tantùm fata, neque vltra
Esse sinent, nimium vobis Romana propago
*Visa potens superi, * propria hæc si dona fuissent.*
Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus! vel quæ Tyberine videbis
Funera: cùm tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
*In tantum spe * tollet auos: nec Romula quondam*
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, inuictaq; bello
Dextera. non illi quisquam se impunè tulisset
Obuius armato, seu cùm pedes iret in hostem,

Interfecto Gallorum duce Viridomaro. Quia Romã condidit: Numæ autẽ lex prima opima spolia suspendi Ioui iubebat, secunda Marti, tertia Quirino hęc Seruius.

Perpetua, vt libro 1. propriamque dicabo.

Exiget antiquitatem generis

Seu

Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer, siqua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores: animamq; nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Futuræ laudis. *Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,*
Incenditq; animum famæ venientis amore:*
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurentesq; docet populos, vrbemq; Latini:
Et quo quemq; modo fugiatq; feratq; laborem.
Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His vbi tum natum Anchises, vnaq; Sibyllam
Ternet, Vnde secta dicitur, quia propositum tenet. *Prosequitur dictis, portaq; emittit eburna:*
** Ille viam secat ad naues, sociosq; reuisit.*
Tum se ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes.

P. VI

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Caietam nutricem suam Æneas sepelit, locumque ipsum ab eius nomine Caietam appellat. Inde Circes sedem præteruehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur, aduersoque flumine subuectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cùm ex Ascanij verbis cognouisset eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrent, & vrbis condendæ locũ peterẽt. Latinus legatione benignè audita præter postulata Lauiniã filiã suã quã & ex Fauni (patris sui oraculis, & Augurum responsis externo viro tradere iubebatur) vltro Æneæ coniugẽ offert. Interim Iuno, prosperis Troianorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis euocat: quæ primùm Amatam, Latini vxorem, deinde ipsum etiam Turnum furijs implet: atque inde ad Troianorum iuuentutem conuersa, quæ tum fortè venationi dedita erat, mansuetum illis ceruum obijcit, Tyrrhei armentarij regij liberis inprimis charum: quem cùm Ascanius sagitta vulnerasset, rustici arreptis armis, in Troianos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit, cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galesus agricola regionis totius locupletissimus: qui cùm in vrbem

mortui

mortui essent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, iniuriamque manu vindicandam extimulant. Verum dum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Troianis initi memor, adduci non posset, vt illis bellum indiceret, Iuno ipsa belli portas aperuit. Tum auspicia ad bellum sequitur Mezentius vna cum Lauso filio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tyburtini fratres, Camilla ex Volscorum gente mulier fortissima, alijque complures, quorum catalogus ad finem libri recensetur.

Aliud Argumentum.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satam Iuno furiam euocat: illa Latinos
Inter, & Aeneadas bellum serit, & ciet arma.
Portinus auxilijs terra instruit Itala Turnum.

Sicut Misenus, & Palinurus.

TV quoque littoribus nostris Aeneïa nutrix*
Æternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc seruat honos sedem tuus, ossaq; nomen

Ob hispaniæ distinctionẽ

Hesperia in magna, siqua est ea gloria signat.*
At pius exequijs Æneas ritè solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumq; relinquit.

Circa noctẽ.

Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum*

Homerus in Od. 102.

Luna negat: splendet tremulo sub lumine Pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu: tectisq; superbis

Homerus in Od. 64.

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.

[a] Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigeriq; sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pij paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira subirent,
Neptunus ventis impleuit vela secundis:
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamq; rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cùm venti posuêre, omnisq; repentè resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonsæ.*
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit: hunc inter fluuio Tyberinus amœno,
Verticibus rapidis, & multa flauus arena,
In mare prorumpit. variæ circùmque supràque
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucóque volabant.
Flectere iter socijs: terræq; aduertere proras
Imperat, & lætus fluuio succedit opaco.
Nunc age, qui reges Erato quæ tempora rerum,*
Quis Latio antiquo fuerit status, aduena classem
Cùm primùm Ausonijs exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ reuocabo exordia pugnæ.*
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totámq; sub arma coactam
Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nymphæ genitū Laurente Marica
[b] Accipimus. Fauno Picus pater, isque parentem
Te Saturne refert: tu sanguinis vltimus author.

Quorum dissimiles, id est impij, qui illa passi sunt.

Remi. ita dicti a decutiendis fluctibus, vt a tondendo tonsores.

Tempora. n. vt ait Lucretius, nulla sunt nisi a rebus colligantur.

Cerni interitum.

Hoc adiecit ob varias opiniones de conditoribus vrbis Romæ.

Filius

Filius huic fato diuûm prolésque virilis
Nulla fuit, primáq; oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, & tantas seruabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totáque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus auis, atauísq; potens: quem regia coniux
Adiungi generum* miro properabat amore:
Sed varijs portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multósque* metu seruata per annos,
Quam pater inuentam primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedêre apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates. Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen easdem
Partibus ex ijsdem, & summa dominarier arce.
Præterea *castis adolet dum altaria tædis:
Et iuxta genitorem astat Lauinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atq; omnem ornatum flamma crepitante cremari.
Regalésq; accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: tum fumida lumine fuluo
Inuolui, ac totis* Vulcanum spargere tectis.
Id verò horrendem, ac visu mirabile ferri,
Námque fore illustrem famæ, fatisq; canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucósque sub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima* sacro
Fonte sonat, sæuamq; exhalat opaca Mephitim.

Noua intemperantia.

Religione quę nascitur ob timorem.

Pijs.

Incendium bellicum significat.

Omnis enim fons alicui deo dicatus.

Hu

Hinc Italæ gentes, omnisq; Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt: huc dona sacerdos
Cùm tulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnósque petiuit,
Multa modis simulachra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruitúrque deorum* — Ob multa simulacra.
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes:
Atque harum effultus tergo, stratisq; iacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
O mea progenies: thalamis neu crede paratis.* — Ob Turnum
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumq; a stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, quà Sol vtrunq; recurrens* — Id est, imperio suo.
Aspicit Oceanum, vertiq;, regiq; videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitúsq; silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:
Sed circum latè volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat, cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
Æneas primiq; duces & pulcher Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas* — Placentæ sũt ex farre, melle, oleo, sacris aptæ.
Subijciunt epulis, (sic Iuppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hîc fortè alijs, vt vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, malisq; audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus inquit Iulus.
Nec plura alludens, ea vox audita laborum* — Per iocum.
Prima tulit finem: primámq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.

Continuò Salue fatis mihi debita tellus,
Vósque (ait) ô fidi Troiæ saluete Penates.
Hîc domus, hæc patria est, genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cùm te nate, fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu, moliriq́; aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,* — Extrema scilicet omnium periculorum.
Exitiis positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quiue habeant homines, vbi mœnia gentis
Vestigemus & a portu diuersa petamus.
Nunc pateras libate Ioui, precibusq́; vocate* — Id est vinũ. posuit.n. continens pro contento.
Anchisen genitorem: & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniúmque loci, primámque deorum
Tellurem, nymphásque & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctisq́; orientia signa,
Idæúmque Iouem, Phrygiamq́; ex ordine matrem
Inuocat, & duplices Cœlóque, Erebóque parentes.
** Hîc pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto* — Homerus in Ili, 84.
Intonuit: radijsq́; ardentem lucis, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hîc subitò Troiana per agmina rumor,
Aduenisse diem quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno* — Dixit iam, Et vina reponite mensis.
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cùm prima lustrabat lampade terras
Orta dies, vrbem, & fines, & littora gentis
Diuersi explorant: hæc fontis stagna Numici,
Hunc Tybrim fluuiũ: hîc fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni,
Centum oratores augusta ad mœnia regis* — Augurio consecrata.
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,

Donis

Donaq; ferre viro, pacemq; exposcere Teucris.
Haud mora festinant iussi, rapidisq; feruntur
Passibus: ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturq; locum, primasq; in littore sedes
*Castrorum in morem * pinnis atque aggere cingit.* Id est muro, in quo sunt pinnæ.
Iamq; iter emensi, turres & tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroq; subibant:
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantq; in puluere currus:* Non currus sed equos sub curribus domitant.
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuq; ictuq; lacessunt.
Cùm prouectus equo longæui regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Aduenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.
Tectum augustum, ingens centum sublime columnis
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
** Horrendum syluis, & relligione parentum.* Venerandũ.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
*Hæ sacris sedes epulis: hîc ariete * cæso* Hoc sacrificium in ianua Palatij fiebat festis diebus.
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq; paterq; Sabinus:
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem:
Saturnusq; senex, Ianiq; bifrontis imago,
*Vestibulo astabant: aliiq; * ab origine reges,* Pro, Aboriginum reges sed est metro prohibitus.
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaq; præterea sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq; secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaq; clypeiq;, ereptaq; rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo, paruaq;, sedebat
*Succinctus * trabea, læuaq; ancile gerebat* Augurum toga de cocco, & purpura.
Picus equûm domitor, quem capta cupidine coniux

Aurea, percussum virga, versumq; venenis,
Fecit auem Circe, sparsitq; coloribus alas.
Tali intus templo diuûm, patriaq; Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocauit,
Atque hæc ingressis placido* prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neq; enim nescimus & vrbem,
Et genus: auditiq; aduertitis æquore cursus)
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Littus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas portuq; sedetis:
Ne fugite hospitium: néue ignorate Latinos,
Saturni gentem haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte sua* veterisq; dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus vt agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threïciamq; Samum, quæ nunc Somothracia fertur.
Hinc illum Coryti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cæli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce sequutus:
*Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus acti
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, littúsue fefellit:
Consilio hanc omnes, animisq; volentibus vrbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
Gaudet* auo, rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos: quibus actus vterque
Europæ, atq; Asiæ fatis concurrerit orbis:

Legatorum enim fuerat vt ipsi antè loquerentur

Ac si diceret, aurei seculi more viuimus.

Beneuolentiam conciliat ab honore & genere.

Generis origine: nam alius non est Iuppiter Troianorũ, sed vnius Aeneę.

Audijt,

Audijt, & siquem tellus extrema refuso
Submouet Oceano, & siquem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluuio ex illo tot vasta per æquora vecti
Dijs sedem exiguam patrijs littusq́; rogamus*
Innocuum, & cunctis vndamq́; auramq́; patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama leuis, tantiq́; abolescet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramq́; potentem,
Siue fide, ceu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiêre sibi, & voluêre adiungere gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperijs egêre suis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit: iussisq́; ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas.
** Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:*
Hoc Priami gestamen erat, cùm iura vocatis
More daret populis, sceptrumq́; sacerq́; tiaras,
Iliadumq́; labor, vestes.
Talibus Ileonei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora: soloq́; immobilis hæret,
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
** Picta mouet; nec sceptra mouent Priameïa tantum,*
Quantum in connubio natæ, thalamoq́; moratur,
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem.
Hunc illum fatis externa a sede profectum
Portendi generum, paribusq́; in regna vocari
** Auspicijs: hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Arte vtitur ad impetrãdum apta. Petit enim dijs, & petit exiguam sedem.

Homerus in Ili. 18.

Pateram significat.

Homerus in Ili. 33.

Acu laborata.

Potestate pari.

Tandem lætus ait: Dij nostra incepta secundent,
Pax. *Auguriumq́; suum: dabitur Troiane* quod optas,*
Munera nec sperno: non vobis rege Latino,
Pro libertate, vt alibi. *Diuitis* vber agri, Troiæue opulentia deerit.*
Ipse modò Æneas (nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusq́; vocari)
Adueniat, vultus neue exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ
Oracula. *Non patrio ex adyto* sortes non plurima cælo*
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata
Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Spectauit legionis Romanæ morem, in qua erant equites trecenti. *Stabant* tercentum nitidi in præsepibus altis*
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisq́; tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum, geminosq́; iugales
Semine ab æthereo spirantes naribus ignem:
Ingeniosa, vt Dædalus. *Illorum de gente, patri quos* Dædala Circe*
Supposita de matre nothos furata creauit.
Talibus Æneadæ donis, dictisq́; Latini,
Ad differentiam, nam & Argi erant in Italia, a Diomede conditi. *Sublimes in equis redeunt, pacemq́; reportant.*
Ecce autem Inachijs sese referebat ab Argis*
Sæua Iouis coniux, aurasq́; inuecta tenebat,
Et lætum Æneam, classemq́; ex æthere longè
Dardaniam Siculo prospexit ab vsq́; Pachyno.
Homerus in Ili. 191. *Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,*
Deseruisse rates. stetit acri fixa dolore:
Tum, quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
Voluntatibus. *Heu stirpem inuisam, & * fatis contraria nostris*

Fata Phrygum, num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medias acies, mediosq́; per ignes
Inuenêre viam: at credo mea numina tandem
Fessa iacent, odijs aut exaturata quieui.
Quin etiam patria excussos infesta per vndas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.*
Absumptæ in Teucros vires cœliq́; mariśq́;.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: concessit in iras
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
(Quod scelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone merente?)
Ast ego magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea, quòd si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod vsquam est.
Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere atq́; moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere regum.
Hac gener, atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba, nec face tantùm
Cisseis prægnans ignes enixa iugales.
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestæq́; iterum recidiua in Pergama tædæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisq́; ciet tenebris: cui tristia bella,*
Iræq́;, insidiæq́;, & crimina noxia cordi.

Per Iunonē aërem intelligimus. ergo me, cùm dixit, imbres, tonitrua, tempestates significat.

Cissei filia Hecuba vxor Priami.

Homerus in Ili. 6 2.

Odit & ipse pater Pluton: odêre sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora:
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur.
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte, laborem,
Hanc operam: ne noster honos,* infractáue cedat
Fama loco: neu connubijs ambire Latinum
Æneadæ possint, Italósue obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atque odijs versare domos: tu verbera tectis,
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: * fœcundum concute pectus,
Disijce compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatq; simul, rapiatq; iuuentus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celsa petit,* tacitumq; obsedit limen Amatæ.
Quam super aduentu Teucrûm, Turniq; hymenæis
Fœmineæ ardentem curæq;, iræq; coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Conjicit, inq; sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes, & leuia pectora lapsus
Voluitur attactu nullo,* fallitq; furentem,
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitq; comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues,* vdo sublapsa veneno,
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem,
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Molliùs, & solito matrum de more loquuta est,
Multa super nata lachrymans, Phrygijsq; hymenæis.
Exulibúsne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæq; tuiq;?
Nec matris miseret, quã primo Aquilone relinquet
Perfidus,

Vel antehac infracta, vel valde fracta cedat.

Malitiæ plenum.

Pro tacitè. non enim refertur ad limen.

Sine sensu accipientis furorem injicit. Serpentum enim vda corpora.

Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamq; Helenam Troianas vexit ad arces?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum
Et *consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idq; sedet, Fauniq; premunt te iussa parentis:
Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno si prima domus repetatur origo,
Inachus, Acrisiusq; patres, mediæq; Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contrà stare videt, penitusq; in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totámq; pererrat:
Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
*Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur spatijs: stupet inscia turba,
Impubésq; manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populósq; feroces.
Quin etiam in syluas, *simulato numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maiorémque orsa furorem,
Euolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædasq; moretur:
Euohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. etiam molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem
Fama volat: furijsq; accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruêre domos, ventis dant colla, comasq;.
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.

Ipsius Amatæ filius enim Venuliæ fuit, Amatæ sororis.

Homerus in Ili. 158. 211

Non quòd ipsa simularet (id enim est sanorũ) sed quia ita fureret, vt speraret se Liberi sacra celebrare.

Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ Turniq; canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: toruumq; repentè
Clamat: Io matres audite vbi quæque Latinæ,
Siqua pijs animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas, capite Orgia mecum,*
Talem inter syluas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit vndique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnémque domum vertisse Latini:
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
**Acrisionæis Danaë fundasse colonis,*
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus auis, & nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit: tectis hîc Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem:
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit oliuæ:
Fit Calybe Iunonis anus, templiq; sacerdos:
Et iuueni ante oculos his se cum vocibus offert.
Turne tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardanijs transscribi sceptra colonis?*
Rex tibi coniugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusq; in regnum quæritur hæres.
I nunc ingratis offer te irrise periclis:
Tyrrenas i sterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeò tibi me, placida cùm nocte iaceres,*
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, & armari pubem portisq; moueri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pulchro*

Motronarũ, nam meretricibus non dabantur.

Nominandi casus: refertur enim ad Danaë, non ad colonis.

Propriè de colonis, qui transcribi dicebantur.

Homerus in Ili. 2(?)4.

Suprà, Fluuio Tiberinus amœno.

Consedêre duces, pictasq́; exure carinas.
Cælestûm vis magna iubet: rex ipse Latinus
Ni dare coniugium, & dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic iuuenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ora refert, Classes inuectas Tybridis vndam,
Non vt rere, meas effugit nuntius aures:
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Juno
Immemor est nostri.
Sed te victa *situs, veriq́; effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi,* diuûm effigies, & templa tueri:
Bella viri, pacemq́; gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At iuueni* oranti subitus tremor occupat artus:
Diriguêre oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaq́; se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:
*Verberaq́; insonuit, rabidoq́; hæc addidit ore.
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum
Bella manu lethumq́; gero.
Sic effata, facem iuueni coniecit, &* atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pauor, ossaq́; & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens * fremit, arma toro, tectisq́; requirit.
Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli:
*Ira super. magno veluti cùm flamma sonore
Virgea suggeritur costis vndantis aheni,
Exultantq́; æstu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atq́; altè spumis exuberat amnis:

Qui ex vetustate nascitur. Homerus in Od.55.

Loquenti.

Pro, verberibus.

Furiali, inferno.

Cum clamore poscit. Homerus in Ili.203.

Nec iam se capit vnda: volat vapor ater ad aura
Ergo iter ad regem, polluta pace Latinum
Indicit primus iuuenum, & iubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisq; venire Latinisq;.
Hæc vbi dicta dedit, diuosq; in vota vocauit:*

Quia votis nuncupatis bella sumebantur.

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atq; iuuenta;
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se conscitat alis,
Arte noua speculata locum, quo littore pulcher
*Insidijs, cursuq; feras * agitabat Iulus.*

Aptius ad cursum, quã ad insidias refertur. nã cursu agitãmus, insidijs circumuenimus.

Hîc subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit ordore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causa fuit, belloq; animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhusq; pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
Pectebatq; ferum, puroq; in fonte lauabat.*

Id est, quadrupedem, vt illud lib. 11. In latus inque feri.

Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili,
Errabat syluis, rursusq; ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes: fluuio cùm fortè secundo
Deflueret, ripaq; æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaq; multo*

Alecto, sic de Venere, lib. 11. Descendo, ac ducente deo

Perq; vterum sonitu, perq; ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,

Successit.

Successitq; gemens stabulis: questuq; cruentus,
Atq; imploranti similis, tectum omne repleuit.
Syluia prima soror palmis percussa lacertos,
*Auxilium vocat, & * duros conclamat agrestes,* Ex laborum consuetudine.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera syluis)
Improuisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis, quod cuiq; repertum
Rimanti, telum ira facit: vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis vt fortè coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæua e speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuq; recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
*Contremuit * nemus, & syluæ intonuêre profundæ.* Locus haud longè ab Aricia.
Audijt & Triuiæ longè lacus, audijt amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesq; Velini:
Et trepidæ matres pressêre ad pectora natos.
*Tum verò ad * vocem celeres, qua buccina signum* Buccinæ.
Dira dedit, raptis concurrunt vndiq; telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effudit apertis.
Direxêre acies: non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusue præustis,
Sed ferro ancipiti decernunt: atraq; latè
Horrescit strictis seges ensibus, æraq; fulgent Homerus in Ili. 21.
Sole lacessita, & lucem sub nubila iactant:
Fluctus vti primo cœpit cùm albescere vento, Homerus in Ili. 218.
Paulatim sese tollit mare, & altiùs vndas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem stridente sagitta, Id est, sagitta: vt lib. 2. infesto vulnere Pyrrhus.
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus Almon
*Sternitur. hæsit enim sub gutture, * vulnus, & vdæ*
Vocis iter, tenuemq; inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, seniorq; Galesus,

Dum

Dum paci medium se offert: iustissimus vnus
Qui fuit, Ausoniisq; olim ditissimus aruis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.

Homerus in Ili. 58.

**Atque ea per campos æquo dum Marte geru*
Promissi dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ:
Deserit Hesperiam, & cœli conuexa per aura

Voti compos.

Iunonem victrix affatur voce superba:*
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coëant, & fœdera iungant:
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teu

Eadem verba lib. 4. 125.

Hoc etiam his addam tua si mihi certa volun*
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendamq; animos insani Martis amore,
Vndiq; vt auxilio veniant: spargã arma per agr
Tum contra Iuno: Terrorum & fraudis abun*
est.

Terrorum, ex tot hominum cæde: fraudis, ex ceruo vulnerato.

Stant belli caussæ, pugnatur comminus armis:
Quæ sors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.
Te super æthereas errare licentius auras
Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede locis: ego si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytiq; petit sedem: supera ardua linquens.
Est locus Italiæ in medio sub montibus altis,

Notus. Quòd hostiæ admotæ concidant, & moriantur.

**Nobilis, & fama multis memoratus in oris,*
Amsancti valles densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrunque latus nemoris, medioq; fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula ditis*
Monstrantur: ruptoq; ingens Acheronte vorago

Pesti-

Pestiferas aperit fauces: queis condita Erynnis,
Inuisum numen, terras cœlumq; leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum: ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus, cæsosq; reportant, Cruentati.
Almonem puerum, fœdatique ora Galesi:
Implorantq; deos, obtestantúrque Latinum.
Turnus adest, medióque in crimine cædis, & ignis
Terrorem ingeminat: *Teucrósq; in regna vocari, Quasi exules, & perfidos.
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
Tum quorum attonitæ Baccho nemora auia matres
Insultant* thyasis (neque enim leue nomen Amatæ). Choreis.
Vndique collecti coëunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, peruerso numine poscunt,
Certatim regis circunstant tecta Latini.
*Ille velut pelagi rupes immota, resistit: Homerus in Ili. 170.
Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
Verùm vbi nulla datur* cæcum exuperare potestas Fremitum populi.
Consilium, & sæuæ nutu Iunonis eunt res:
Multa deos, aurásque pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procella.
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine* pœnas Quia bellũ sumebant contra voluntatem deorum.
O miseri, te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium: votisq; deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisq; in limine portus;
Funere fœlici spolior. Nec plura loquutus,
Sepsit se tectis, rerúmque reliquit habenas.
Mos erat, *Hesperia in Latio, quem protinus vrbes Id est, antiquo. nam duo Latia fuerunt.
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima mouent in prælia Martem:
Siue Getis inferre manu lachrymabile bellum,

Hyrca-

Hyrcanisue, Arabisue parant, ceu tendere ad Indos,
*Auroramq; sequi, Parthosq; reposcere signa.
Sunt geminæ Belli portæ (sic nomine dicunt)
Relligione sacræ, & sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternáq; ferri
Robora: nec custos absistit limine Ianus:
Has vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse* Quirinali trabea, cinctúq; Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes:
Æreáq; aßensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristesq; recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersúsque refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina deûm cælo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt:
Pars læues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui, subiguntq; in cote secures:
Signáq; ferre iuuat: sonitúsq; audire tubarum.
Quinque adeò magnæ, positis incudibus, vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tybúrq; superbum,
Ardea,* Crustumeriq;, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cauant capitum flectuntq; salignas
Vmbonum crates: alij thoracas ahenos,
Aut læues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica iámque sonant: it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad iuga cogit equos, clypeúmq;, auróq; trilicem
Loricam

Ortum diei pro populis dixit.

Regali, purpurea scilicet albo admisto: nam trabearum tria genera fuere, deorum, regum, augurum.

Crustumerium dicitur sed metri causa mutauit.

Loricam induitur, fidoq; accingitur ense.
**Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; mouete,* Homerus in Ili. 22.
Qui bello exciti reges, quæ quemque sequutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis: *
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
*Primus *init bellum Tyrrhenis asper ab oris* Homerus in Ili. 25.
Contemptor diuûm Mezentius, agmináque armat.
Filius huic iuxtà Lausus: quo pulchrior alter* * Homerus in Ili. 48.
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equûm domitor, debellatórque ferarum, * Homerus in Ili. 171.
Ducit Agyllina nequicquam ex vrbe sequutos
*Mille viros: *dignus patrijs qui lætior esset* Homerus in Ili. 115.
Imperijs, & cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum,
Victorésque ostentat equos, satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus: clypeoq; insigne paternum,
Centum angues, cinctámq; gerit serpentibus hydram.
Collis Auentini sylua quem Rhea sacerdos *
**Furtiuum partu sub luminis edidit auras,* Homerus in Ili. 22.
Mista deo mulier, postquam Laurentia victor: *
**Geryone extincto, Tirynthius attigit arua,* Hispaniæ rege.
Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, scuósque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruq; Sabello.
Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,* Homerus in Ili. 104.
Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeóque humeros innexus amictu.
**Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,* Homerus in Ili. 22.
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catillusq;, acérque Coras, Argiua iuuentus.
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
**Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto* Homerus in Ili. 56.

Descendunt Centauri, Omelen Othrynq; niualem
Linquentes, cursu rapido dat euntibus ingens
Sylua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec prænestinæ fundator defuit vrbis,
**Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,*
Inuentumq; focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus hunc legio latè comitatur agrestis:
Quiq; altum Præneste viri, quiq; arua Gabinæ*
Iunonis, gelidúmq; Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt: quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, currúsue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.
At Mesapus equûm domitor, Neptunia proles,*
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
Iam pridem resides populos, desuetáq; bello
Agmina in arma vocat subitò, ferrumq; retractat.
Hi Fescenninas acies, æquosq; Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaq; arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucosq; Capenos.*
Ibant æquati numero, regemq; canebant:
**Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,*
Cùm sese e pastu referunt, & longa canoros
*Dant per colla modos: *sonat amnis, & Asia longè*
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aëriam sed surgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus magniq; ipse agminis instar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, postquã in partẽ data Roma Sabinis.

Homerus in Ili. 64.

Quæ Gabijs colitur.

Hoc dicit, quia per mare ad Italiam venerat.

vnde porta Capena, quæ juxta est, nomen accepit.

Homerus in Il. 21

Caystrus, qui cohæret Asiæ paludi.

*Vnà ingens Amiterna cohors, prisciq; * Quirites,* Sabini, a quibus & Romani dicti sunt Quirites.
Ereti manus omnis, oliuiferæq; Mutuscæ:
Qui Nomentum vrbem, qui rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montémque Seuerum
Casperiamq; colunt, Forulosq;, & flumen Himellæ:
Qui Tyberim, Fabarimq; bibunt, quos frigida misit
*Nursia: & * Hortinæ classes, populiq; Latini:* Hortini equites, qui classes dicuntur.
Quósq; secans infaustum interluit Allia nomen.
Quàm multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
Saeuus vbi Orion hybernis conditur vndis,
Vel cùm Sole nouo densæ torrentur aristæ.
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis
Scuta sonant, pulsúque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hostis
Curru iungit Halesus equos, Turnóque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, & quos te collibus altis
Aurunci misêre patres, Sidicináque iuxta
Æquora: quiq; Cales linquunt: amnísque vadosi
*Accola Vulturni, pariterque Saticulus * asper,* Moribus, & est populus Campaniæ.
Oscorúmque manus, teretes sunt aclides illis
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello.
Leuas cetra tegit, falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem generasse Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Iam senior: patrijs sed non & filius aruis Homerus in Ili. 24.
Contentus, latè iam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; rufas, Batulumq; tenent, atq; arua Celennæ Propriè: quia recens suberis cortex in quāuis formam facilè flectitur.
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
*Tegmina queis capitum * raptus de subere cortex:*
Ærataq; micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misêre in prælia Nursæ,

Vfens, infignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetáque multo
Venatu nemorum, durus Æquicola glebis:
Armati terram exercent, ſemperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam & felici comptus oliua,
Archippi regis miſſu fortiſſimus Vmbro.
Vipereo generi, & grauiter ſpirantibus hydris,
Spargere qui ſomnos cantúque manuq; ſolebat,
Mulcebatq; iras, & morſus arte leuabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Eualuit: neque eum iuuêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aritia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymmettia circum
Littora: pinguis vbi & placabilis ara Dianæ.*
Homerus in Ili. 13. Phædræ.
*Namque ferunt fama, Hippolytum, poſtquam arte *nouercæ*
Occiderit, patriáſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cæli veniſſe ſub auras,
A Pæone, deorum medico.
**Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ.*
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis,
Flumine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.
Cõmendat, ſegregatum ab alijs.
At Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
*Sedibus, & nymphæ Egeriæ, nemoriq; *relegat:*
Solus vbi in ſyluis Italus ignobilis æuum
Exigeret, verſoq; vbi nomine Virbius eſſet.

Vnde

Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi, quòd littore currum
Et iuuenem monstris pauidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
**Ipse inter primos præstanti corpore Turnus* — Homerus in Il.23.
Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprà est:
**Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram* — Homerus in Ili.48.
Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At leuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
Argumentum ingens, & custos virginis Argus,* — Ne reuerti posset in formam prioré
Cælataq; amnem fundens pater Inachus vrna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataq; totis
Agmina densantur campis, Argiuaq; pubes,
Auruncæq; manus, Rutuli, veterésque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici:
**Qui saltus Tyberine tuos sacrúmq; Numici* — Homerus in Ili.23.
Littus arant, Rutulósque exercent vomere colles,
Circæumq; iugum: queis Juppiter Anxuris armis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ iacet atra palus, gelidusq; per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Vfens.* — Significat fluminis angustias.
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix: non illa colo calathisue Mineruæ
Fœmineas aßueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursúq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
**Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,* — Homerus in Ili.233.
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisq; effusa iuuentus, — Apol, Arg. 8

Turbaq; miratur matrum, & prospectat euntem
Attonitis inhians animis: vt regius ostro*
Velet honos leues humeros, vt fibula crinem
Auro internectat, Lyciam vt gerat ipsa pharetr
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

Ore ob stuporem patefacto.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latijque totius finitimarumq; vrbium sibi auxilia adiungit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tyberini monitu aduerso flumine in ea loca subuehitur, in quibus postea Roma condita fuit: Euandrique regis, qui ex Arcadia profugus in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxilium implorat. Euander Æneam, aduentus eius caussa cognita, benignè hospitio excipit, sacrisq; Herculis, quibus tum intentus erat adhibitum, caussam ritusque sacrificij edocet, locaque eius tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridie Æneas equitum quadringentorum subsidio adiutus (quibus prçerat Pallas, vnicus Euandri filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit, ipse cum reliquis Agillam florentissimam Tyrrhenorum ciuitatē petit, cui cum Mezentio, quem ob intolleran-dam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus vxoris blanditijs adductus, priuigno suo arma fabricatur, eademq; a Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cùm cętera omnia, tum clypeum imprimis, qui res a posteritate sua strenuè gerendas habebat depictas, studiosè admiratur.

Aliud Argumentum.

Vidit ut Aeneas summa vi bella parari,
Arcadas Euandrumq; senem sibi fœdere iungit,
Dardanioq; duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber in clypeoq;
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

VT Belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit & rauco strepuerunt cornua cantu:
Vtq; acres concussit equos, utq; impulit arma:
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
**Coniurat trepido Latium, sæuitq; iuuentus*
Effera ductores primi Mesapus & Vfens,
Contemptorq; deûm Mezentius, undiq; cogunt
Auxilia, & latos uastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem:
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros
Aduectum Æneam classi victosq; penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci
Edoceat: multasq; viro se adiungere gentes
Dardanio & latè Latio increbescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem si fortuna sequatur,
Euentum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,*
Quàm Turno regi aut regi apparere Latino,
Talia per Latium, quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu.
Atque animũ nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ*
Omnia peruolitat latè loca, iamq; sub auras
Erigitur, summiq; ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes

Erant n. tria militiæ genera, coniuratio, & euocatio, in tumultu: quæ hic significantur, tertium sacramentum. Ostendit victorem Aeneam cum ipso etiam Diomede bella gesturum.

Quia primò aquam ferit inde tendit ad tecta.

Ali-

Alituum, pecudumq́ genus sopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, gelidiq́ sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello
Procubuit, serámq́ dedit per membra quietem.
Huc deus ipse loci, fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter* senior se attollere frondes
Visus, eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
O sate gente deûm, Troianam ex hostibus vrbem
Qui* reuehis nobis, æternáque Pergama seruas,
Expectate solo Laurenti, aruisq́ Latinis:
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste penates,
Neu belli terrere minis, tumor omnis & iræ
Concessere Deûm.
Jamq́ tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa, iacebit
Alba solo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano, nunc qua ratione quod instat,
Expedias victor, paucis (aduerte) docebo.
Arcades* his oris (genus a Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui signa secuuti)
Delegêre locum, & posuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
Aduersum remis superes subuectus vt amnem.
Surge age, nate dea, primisq́ cadentibus astris,
Iunoni fer ritè preces, irámque, minasq́
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem

Homerus in Ili. 249.

Pertinet ad reuerentiam.

Ob Dardanum, Troiani generis authorem, ex Italia profectum.

Ad has oras exponit Seruius.

Persolues: ego sum pleno quem flumine cernis

Minuentem: quod Tiberis propriũ est.

**Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,*
Cæruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.
Hîc mihi magna domus, celsis caput vrbibus exit.
**Dixit, deinde lacu fluuius se condidit alto*

Homerus in Ili.16.

Ima petens: nox Æneam, somnúsque reliquit.
Surgit & ætherei spectans orientia solis
Lumina, ritè cauis vndam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces:

Seruius ait sic inuocari solitum.

Nymphæ, Laurẽtes Nymphæ, genus amnibus vnde est,
Túque ô Tybri tuo genitor cum flumine sancto,*
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.

Adesto Tiberine cum tuis vndis.

Quo te cunque lacus miserantem incõmoda nostra
Fonte tenet, quocunque solo pulcherrimus exis:
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum,

Non enim dubitat Æneas de fide oraculi, sed petit celeritatem.

Adsis ô tandem, & propius tua numina firmes.*
Sic memorat, geminasq; legit de classe biremes,
Remigióq; aptat: socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum, atq; oculis mirabile monstrum,
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridiq; in littore conspicitur sus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.
Tybris ea fluuium, quam longa est, nocte tumentem

Bona fama, cùm neminem læderent.

Leniit, & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni, placidæq; paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:*

Id est, apparentes in flumine vicinarum syluarum imagines.

Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
**Miratur nemus insuetum fulgentia longè*
Scuta virûm fluuio, pictásq; innare carinas.
Olli remigio noctémq;, diémque fatigant,
Et longos superant flexus, variisq; teguntur
Arboribus, viridesq; secant placido æquore syluas.*

Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcémque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquauit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus aduertunt proras, vrbiq; propinquant.
Fortè die ſolennem illo rex Arcas honorem
**Amphitryoniadæ magno, diuiſque ferebat*
Ante vrbem in luco: Pallas huic filius vnà,
Vnà omnes iuuenum primi, pauperq; ſenatus
Thura dabant: tepidúſque cruor fumabat ad aras.
Vt celſas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito: cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptóque volat telo obuius ipſe:
Et procul e tumulo, Iuuenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit:
*Qui*genus vnde domo: pacémne huc fertis, an arma?*
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
(Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ)
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo:*
Euandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait: coramq; parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Accepitque manu, dextrámque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco: fluuiumq; relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:
Nõ equidẽ extimui, Danaũ quòd ductor & Arcas,
Quodq; a ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis:

* Herculi Amphitryonis filio.

* Id eſt, quo genere: vt illud, Creſſa genus Pholoë.

* Vt vos quoque. quærit enim beneuolentiã a ſimilitudine fortunę.

Sed mea me virtus, & sancta oracula diuûm,
Cognatiq; patres, tua terris * didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater vrbis & author,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes.
Vobis Mercurius pater est, quem * candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab vno.
His fretus, non legatos neque prima per artem
*Tentamenta tui * pepigi: meme ipse meumq;
Obieci caput, & supplex ad limina veni,
Gens eadem, quæ te crudeli * Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnẽ Hesperiã penitus sua sub iuga mittant:
Et mare quod suprà teneant, quódq; alluit infrà:
Accipe, daq; fidem, sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, & rebus * spectata iuuentus.
Dixerat Aeneas: ille os, oculosq; loquentis
Iamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert, Vt te fortissime Teucrûm
Accipio, agnoscóque libens? vt verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni, vultumq; recordor!
Nam memini Hesiones visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta,
Mirabarq; duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises, mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.

Antiquum verbum, pro sparsa, diuulgata.

Splendidior n. Maia inter Pleiadas.

Experimenta pactus sum.

Rutuli a Danao rege.

Troiano bello per decennium.

Homerus in Ili. 10.

Ille mihi insignem pharetram, Lyciasq; sagittas
Discedens, chlamydemq; auro dedit intertextam,
Frenáque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.*
Ergo & quam petitis, iuncta est mihi fœdere dextra
Et lux cùm primùm terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusq; iuuabo.
Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differre nefas celebrate fauentes
Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula: gramineóque viros locat ipse sedili:
Præcipuúmque toro, & villosi pelle leonis*
Accipit Aeneam: solióque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim, aræq; sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerántq; canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchúmque ministrant.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Postquã exempta fames, & amor cõprèssus edendi,
Rex Euandrus ait: Non hæc solennia nobis,
Has ex more dapes hanc tanti numinis aram
Vana superstitio, veterúmue ignara deorum
Imposuit, sæuis hospes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritósque nouamus honores.
Iamprimùm, saxis suspensam hanc aspice rupem,*
Disiectæ procul vt moles, desertáque montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxére ruinam.
Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inaccessam radijs: sempérque recenti
Cæde tepebat humus, foribusq; affixa superbis
Ora virûm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas*
Auxi-

Impropriè nam bina tantum dici de ijs, quæ singulari carent numero, ait Seruius.

Structo ex herbis, & super sedile posito.

Homerus in Ili. 78.

Homerus in Ili. 10. 249.

Quasi iam iamque lapsuram.

Vt multis.

Auxilium, aduentúmq; dei nam maximus vltor,
*Tergemini nece Geryonis *spolijsq; superbus*
Alcides aderat, taurosq; hac victor agebat
Ingentes vallémque boues, amnémq; tenebant.
At furijs Caci mens effera, nequid inausum,
Aut intentatum sceler iśue, doliue fuisset,
Quattuor a stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas.
Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
*Cauda in speluncam tractos, versisq; *viarum*
Indicijs raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cùm iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitúmque pararet,
Discessu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastóque sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit,
Hîc verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisq; grauatum
**Robur, & aërij cursu petit ardua montis.*
Tum primùm nostri Cacum vidêre timentem,
Turbatumq; oculis. fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq; petit: pedibus timor addidit alas.
Vt sese inclusit, ruptisque immane catenis
Deiecit saxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultósque emunijt obice postes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnémque
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens, ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat
Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.*
Stabat acuta silex, præcisis vndique saxis,
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
**Dirarum nidis domus opportuna volucrum.*

Abductis bobus. Quæ vestigijs signatæ furtum sæpe patefaciunt.

Clauam.

Non corpore, sed animo, vt egês consilij.

Non mali ominis, sed humanis cadaueribus vescentium.

Hanc

Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit, & imis
Auulsum soluit radicibus: inde repentè
Impulit: impulsu quo maximus insonat æther.
Dissultant ripæ, refluitq; exterritus amnis:
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuêre cauernæ:
'Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens Homerus in Ili. 220.
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, supérque immane barathrum
Cernatur, trepidéntq; immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repentè
Inclusumq; cauo saxo, atque insueta rudentem,* Clamantem
Desuper Alcides telis premit omniaq; arma
Aduocat, & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca.
Prospectum eripiens oculis, glomerátq; sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seq; ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebuláq; ingens specus æstuat atra.
*Hic Cacum in tenebris incendia * vana vomentem* Nihil Herculem lædentia.
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis:
Abstractæq; boues, abiuratæq; rapinæ* Contra ius retentæ.
Cælo ostenduntur pedibúsque informe cadauer
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum villosáq; setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes. Id est, ministra: vt lib. 11. At Triuiæ custos.
Ex illo celebratus honos, Lætiq; minores
Seruauêre diem: primusq; Potitius author
Et domus Herculei custos Pinaria sacri,*

Hanc

Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quale agit ô iuuenes, tantarũ in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communémq; vocate deum, & date vina volentes.
Herculi cõsecrata. *Dixerat, * Herculea bicolor cùm populus vmbra*
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit:
Et sacer impleuit dextram scyphus. ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosq; precantur.
In noctem inclinato. ** Deuexo interea propior fit vesper Olympo:*
Jamq; sacerdotes, primúsque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammásque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
Qui tripudiantes circuibant aras. *Tum* Salij ad cantus, incensa altaria circum*
Populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu geminósque premens eliserit angues:
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Homerus in Ili. 114. *Troiámq; Oechaliamq;: vt* duros mille labores*
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Homerus in Ili. 88. *Pertulerit. Tu nubigenas, inuicte bimembres,*
Hyleúmque Pholumq; manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
Homerus in Ili. 88. ** Te Stygij tremuêre lacus: te ianitor Orci,*
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Id est prudentissimum te non circumuenit. *Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhœus*
*Arduus, arma tenens: * non te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Jouis proles, decus addite diuis:
Magis quam omnia, vltra omnĩa. *Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.*
*Talia carminibus celebrant: * super omnia Caci*
Speluncam adijciunt, spirantémq; ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.

Exin se cunctis diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt: ibat rex obsitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta, natúmque tenebat
Ingrediens, varióque viam sermone leuabat.
Miratur, facilésque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & singula lætus
Exquiritque, auditque virûm monimenta priorum.
Tum rex Euandrus Romanæ conditor arcis:*
Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæque tenebant,
Gensque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos neque cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis*
Composuit, legésque dedit: Latiúmque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Auréaque (vt perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,*
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venêre Sicanæ,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Tybris:
A quo pòst Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuêre locis: matrisque egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus author Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram,*
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros

Id est, Pallanteæ vbi postea palatium fuit.

Pro, indoctum.

Non aureæ id est, pulcherrimi coloris, sed infecta, vt sunt corpora vitiosa.

Quam fecit extinctæ matri.

Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quale agit ô iuuenes, tantarũ in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communémq; vocate deum, & date vina volentes.
Dixerat,* Herculea bicolor cùm populus vmbra — Herculi cõsecrata.
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit:
Et sacer impleuit dextram scyphus. ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosq; precantur.
*Deuexo interea propior fit vesper Olympo: — In noctem inclinato.
Jamq; sacerdotes, primúsque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammásque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
Tum* Salij ad cantus, incensa altaria circum — Qui tripudiantes circuibant aras.
Populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu geminósque premens eliserit angues:
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Troiámq; Oechaliamq;: vt* duros mille labores — Homerus in Ili. 114.
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Pertulerit. Tu nubigenas, inuicte bimembres, — Homerus in Ili. 88.
Hyleimque Pholumq; manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
*Te Stygij tremuêre lacus: te ianitor Orci, — Homerus in Ili. 88.
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhœus
Arduus, arma tenens:* non te rationis egentem — Id est prudentissimum te non circumuenit.
Lernæus turba capitum circunstetit anguis.
Salue vera Jouis proles, decus addite diuis:
Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant: *super omnia Caci — Magis quam omnia, vltra omniã.
Speluncam adijciunt, spirantémq; ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.

Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt. ibat rex obsitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta, natúmque tenebat
Ingrediens, varióque viam sermone leuabat.
Miratur, facilésque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & singula lætus
Exquirítque, auditque, virûm monimenta priorum.
Tum rex Euandrus* Romanæ conditor arcis:

Id est, Pallanteæ vbi postea palatium fuit.

Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæque tenebant,
Gensque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos neque cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus* indocile, ac dispersum montibus altis

Pro, indoctum.

Composuit, legésque dedit: Latiúmque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris,
Aureáque (vt perhibent) illo sub rege fuere
Sæcula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac* decolor ætas,

Non aurea id est, pulcherrimi coloris, sed infecta, vt sunt corpora vitiosa.

Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venêre Sicanæ,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Tybris:
A quo pòst Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuêre locis: matrisque egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus author Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & *aram,

Quam fecit extinctæ matri.

Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscū Carmētis honorē
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros

Montis Palatini.

Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Asylum
Rettulit) & gelida monstrat sub* rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argileti:
Testaturq; locum, & letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes

Magna vt alibi.

*Dira loci: iam tum syluam, saxúmque tremebant.
Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem,

Homerus in Ili. 10.

(*Quis Deus incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum

Homerus in Ili. 198.

Credunt se vidisse* Iouem, cùm sæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimbósque cieret.

Vnum Iani, alterum Saturni.

Hæc* duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterúmq; vides monimenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant

Quasi tuta Caco mortuo.

Pauperis Euandri: *passimq; armenta videbant
Romanóque foro & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad sedes, Hæc (inquit) limina victor
Alcides subiit: hæc illum regia cepit.

Quasi rem arduam, & difficilem.

*Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignũ
Finge deo, rebúsq; veni non asper egenis.
Dixit, & angusti subter fastigia tecti
Ingentem Æneam duxit: stratísque locauit,
Effultum folijs & pelle Libystidis vrsæ.
Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumq; minis & duro mota tumultu
Vulcanum alloquitur: thalamoq; hæc coniugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges

*Debita,

*Debita, caſuráſque inimicis ignibus arces: Fatis exitio
Non vllum auxilium miſeris, non arma rogaui deſtinata.
Artis opíſque tuæ: nec te, chariſſime coniux,
Incaſsúmue tuos volui exercere labores.
*Quamuis & Priami deberem plurima natis: Homerus in
Et durum Æneæ fleuiſſem ſæpe laborem. Ili. 208.
Nunc Iouis imperijs Rutulorum conſtitit oris: Homerus in
*Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numẽ Ili. 209.
Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei,
Te potuit lachrymis Tythonia flectere coniux.
Aſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiúmque meorum.
*Dixerat, & niueis hinc atque hinc Diua lacertis Homerus in
Cunctantem amplexu molli fouet: ille repentè Ili. 155.
Accepit ſolitam flammam, notuſq; medullas Homerus in
Intrauit calor, & labefacta per oſſa cucurrit, Ili. 156.
Non ſecus atque olim tonitru cùm rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia coniux.
*Tum pater æterno fatur deuinctus amore, Homerus in
*Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit Ili. 157.
Quo tibi diua mei? *ſimilis ſi cura fuiſſet: Ili. 209.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt:
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ Puro.
Quod fieri ferro, *liquidóue poteſt electro:
Quantum ignes, animæq; valent: abſiſte, precando Homerus in
Viribus indubitare tuis.* Ea verba loquutus Ili. 157.
Optatos dedit amplexus, placidúmq; petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
*Curriculo expulerat ſomnũ: cùm fœmina primùm Tempore,
Cui tolerare colo vitam, tenuíque Minerua,

Impositam cinerem & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulasq; ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos:
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus, Æoliamq;
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus & Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: stridentq; cauernis
**Stricturæ Chalybum & fornacibus ignis anhelat;*
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq; Steropesq; & nudus membra Pyracmon,
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis & alitis Austri,
**Fulgores nunc terrificos, sonitumq; metumq;*
Miscebant operi, flammisq; sequacibus iras.
Parte alia Marti currumq; rotasq; volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma,*
Certatim squamis serpentum, auróque polibant,
Connexosq; angues, ipsamq; in pectore diuæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
**Tollite cuncta (inquit) cæptosq; auferte labores*
Ætnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus vsus,*
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus; at illi
Ocyus incubuêre omnes, pariterq; laborem

Ferræ sunt, ferri in massam coactæ.

Homerus in Ili. 6.

Pro, turbantis.

Homerus in Ili. 2 9.

Pro, tempus est vti viribus.

*Sor-

*Sortiti: fluit æs riuis, auriq́ metallum:
Vulnificúsque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: septenósque orbibus orbes
Impediunt. alij ventosis follibus auras
Accipiunt redduntq́, alij * stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi bracchia tollunt
In numerum, versantq́ tenaci forcipe massam.
Hæc pater Æolijs properat dum * Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior: tunicáque inducitur artus,
Et Tyrrhenæ pedum circundat vincula plantis:
Tum lateri, atque humeris Tegeæū subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressúmq́ canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor & promissi muneris heros.
*Nec minus Æneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, medijsq́ residunt
Ædibus: & licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
*Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires, hinc Thusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murū circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentáq́ regna
Iungere castra paro, quam sors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata * vetusto
Vrbis Agyllinæ sedes: vbi Lydia quondam

Diuiserunt inter se, vt alibi, sortiti remos.

Tingendo stridere faciunt.

Quia deiectus a Iunone ob deformitatem, cecidit in Lemnum.

Homerus Ili. 14. Od. 10.

Homerus Ili. 104.

Homerus Ili. 104.

Vt illud lib. 3. Postquam res Asiæ.

Antiquo opere.

Gens bello præclara iugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora,
*(Tormenti genus) & *sanie taboq; fluentes*
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues infanda furentem
Armati circunsistunt, ipsumq; domúmque,
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
**Confugere, & Turni defendier hospitis armis.*
Ergo omnis furijs surrexit Etruria iustis:
Regem ad supplicium præsenti marte reposcunt.
*His ego te Ænea ductorem millibus *addam.*
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
Signaq; ferre iubent: retinet longæuus aruspex
Fata canens, O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterũ, virtusq; virũm, quos iustus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
*Externos *optate duces. Tum Etrusca resedit*
Hoc acies campo, monitis exterrita diuũm.
*Ipse oratores ad me, regniq; *coronam*
Cum sceptro misit, mandatq; insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaq; regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, sechisq; effœta senectus
Inuidet imperium, seræq; ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere, ô Teucrũm, atque Italũm fortissime ductor.

Sanie mortui: tabo viuentis.

Historicè, pro confugiebat.

Quasi, fortè multis, vt sit firmus exercitus.

Votis.

Insigne. nã coronam Tuscos reges nunquã habuisse, ait Seruius.

Hunc

*Hunc tibi præterea spes, & * solatia nostri,*
Pallanta adiungam, sub te tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo: totidemq; suo tibi nomine Pallas.
*Vix ea fatus erat: defixiq; ora * tenebant*
Æneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multaq; dura suo tristi cum corde putabat,
Ni signum cælo Cytherea dedisset aperto.
** Namq; improuiso vibratus ab æthere fulgor*
*Cum sonitu venit: & ruere * omnia visa repente.*
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterum atq; iterũ fragor intonat ingens:
*Arma inter * nubem, cæli in regione serena,*
*Per * sudum rutulare vident, & pulsa tonare.*
Obstupuere animis alij, sed Troïus heros
Agnouit sonitum, & diuæ promissa parentis.
Tum memorat: Ne verò hospes, ne quære profectò
Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
hoc signum cecinit missuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant:
Quas pœnas mihi Turne dabis: quam multa sub vndas
Scuta virûm, galeasq;, & fortia corpora volues,
*Tybri pater: poscant acies, & * fœdera rumpant.*
Hæc vbi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
*Excitat: * hesternumq; larem, paruosq; penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Post hinc ad naues graditur, sociosq; reuisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,

Quia amissa coniuge, * vnicum habebat solatium.

Tristes ob auxiliorum paucitatem, ait Seruius. Homerus in Ili. 115.

Serenum est post pluuias quasi subudum.

Homerus in Ili. 204.

Quæ se facturum Latinus promiserat.

Cui pridie sacrificauerat.

Præstantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua,* segnisq́; secundo defluit amni,
Nuntia ventura Ascanio rerumq́; patrisq́;.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua.
Ducunt * exortem Æneę, quem fulua leonis
Pellis obit totum præfulgens vnguibus aureis:
Fama volat paruam subitò vulgata per vrbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
* Vota metu duplicant matres, propiusq́; periclo
It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lachrymans, ac talia fatur,
* O mihi præteritos referat si Iuppiter annos:
Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq́; incendi victor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi
Nascenti cui * tres animas Feronia mater,
(Horrendum dictu) dederat terna arma mouenda,
Ter letho sternendus erat, cui tum tamen omnes
Abstulit hæc animas dextra, & totidē exuit armis:
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam,
Nate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam,
Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.
At * vos ô superi, & diuûm tu maxime rector
Iuppiter, Arcadij quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant:
Si visurus eum viuo, & venturus in vnum:
Vitam oro, patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum fortuna minaris:
Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te chare puer, mea* sera, & sola* voluptas,
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures

Sine remigio.

Optimum, & præcipuum.

Homerus in Ili. 20.

Homerus in Ili. 15.

Homerus in Ili. 43.

Per tres animas perfectum indicat virum.

A suis laudibus ad curam filij cōuertitur.

Nam & serò & solus est susceptus.

Pulueret. Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
Inde alij Troiæ proceres: *ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis:
*Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,
(Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes)
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq; sequuntur
Pulueream nubem, & fulgentes ære cateruas.
Olli per dumos quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedãte putrẽ sonitu quatit vngula cãpum.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum *latè sacer: vndique colles
Inclusêre caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos
Aruorum pecorisq; deo, lucumq;, diémque:
Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis: celsóque omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Æneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt, fessíq; & equos, & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumq; in valle reducta
Vt procul e gelido secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis, seq; obtulit* vltrò:
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
*Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Homerus in Ili. 115.

Homerus in Ili. 244.

Quia non solùm a ciuibus, sed & ab incolis colebatur.

Homerus in Il. 212. 211.

Confessa deum.

Homẽrus in Ili. 212.

Homerus in Ili. 212. *Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit:
Miraturque interq; manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam flammasq; vomentem,
Homerus in Ili. 211. *Fatiferumq; ensem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cùm cærula nubes
Homerus in Ili. 215. *Solis inardescit radijs, longèq; refulget.
Tum leues ocreas electro, auróque recocto,
Homerus in Ili. 215. Hastámq; & clypei non enarrabile textum.
*Illic res Italas, Romanorúmque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturiq; inscius æui,
Fecerat ignipotens, illic genus omne futuræ
Subaudi ad Augustum. *Stirpis ab Ascanio, pugnatáq; in ordine bella
Fecerat: & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam
i. tergere. Mulcere alternos, & corpora *fingere lingua.
Nec procul hinc Romã, & raptas sine more Sabinas
Cauea est, vbi populus spectat. Consessu *caueæ, magnis Circensibus actis,
Addiderat: subitòq; nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatióque seni, Curibusq; seueris.
Post ijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras paterásque tenentes
In omnibus sacris plus valent fœminei generis victimæ. Stabant, & cæsa iungebant fœdera *porca.
Haud procul inde, citæ Metiũ in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; viri mendacis viscera *Tullus
Per syluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Tellus, legit Stephanus. Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat
Accipere, ingentiq; vrbem obsidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemq; minanti
Aspiceres: pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.

In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo:*
Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant,*
Defensi tenebris & dono noctu opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:*
Virgatis lucent sagulis. tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis:
Hic exultantes Salios, nudósque Lupercos,
Lanigerosq; apices, & lapsa ancylia cælo
Extuderat: castæ ducebant sacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem scopulo, furiarumq; ora trementem:
Secretósque pios, his dantem iura Catonem.*
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstúmque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq; instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auróq; effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
Cum patribus, populóque, penatibusq;, & magnis dijs,
Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriúmque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis & dijs Agrippa secundis,*
Arduus, agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
Hic ope barbarica, varijsq; Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro

Ægyptum,

Summa clypei parte.

Curiam Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis.

Id est, parũ aberat quin tenerent.

Pro barba, sic accipit Seruius.

Studiose fecerat in clypeo.

Censorium, non. n. Vticensem laudasset, qui contra Cæsarem Augusti patrẽ, arma tulerat.

Significat, deos fauisse primũ Augusto, dei de Agr-

Ægyptum, viresq; Orientis, & ultima secum
Bactra vehit: sequiturq; (nefas) Ægyptia con
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis rostrisq; stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.

Quod inuenit Agrippa primus.

Tanta mole viri* turritis puppibus instant,
Stuppea flamma manu, telisq; volatile ferrum
Spargitur: arua noua Neptunia cæde rubescunt.
Regina in medijs patrio vocat agmina sistro,
Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.

Homerus in Ili. 220.

*Omnigenumq; deûm monstra, & latrator An
Contra Neptunum, & Venerem, contráq; Miner
Tela tenent: sæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro, tristésque ex æthere Diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:

Homerus in Ili. 125.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis

Vento de Apulia flante. Antoniano, Dalmatico, Alexandrino.

Vela dare, & laxos iamiamq; immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens, vndis, &* Iapyge ferri:
Contrà autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemq; sinus, & tota veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrosaq; flumina victos.

Marmoreũ n. erat templum, aduecto marmore de portu Lunę, qui est in Liguria.

At Cæsar triplici inuectus Romana* triumpho
Mœnia, dijs Italis votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.
Lætitia, ludisq; viæ plausuq; fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi strauêre iuuenci.
Ipse sedens *niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis

Postib

...ibus. Incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis & armis.
Hic Nomadum genus, & discinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat iam mollior undis:
Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis:
*Indomitique * Dahæ, & pontem indignatus Araxes.*
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque, & fata nepotum.

Al. Dacę vel Daci.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IX.

ARGVMENTVM.

Absente Ænea & in Tuscia conquirendis auxilijs occupato, Turnus a Iunone per Iridem admonitus ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quā proximè ad hostes copias admouet. Qui cùm suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, vt illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat enim classis materia ex Ideæ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Iuppiter, naues omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Post hæc imminente iam nocte, Turnus aduersus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit, ijs Messapum præficit. Interim consultantibus Troianorum ducibus quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem, vltro eam prouinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, coniunctissimum amicorum par: qui cùm vrbe emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cùm magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spolijs exornant. Verum cùm instante iam luce se recipere conantur, a Volscentis equitibus cōspecti, ad syluas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & a Volscente, frustra deprecāte Niso,

...so, confoditur. Nisus quoque cæso Volscen-..., & Euryali nece strenuè vindicata, multis ...lneribus confossus super amici corpus con-...tit. Capita hastis affixa, in castra deferuntur ...i a Troianis e mœnibus agnita, ingen-...m in vrbe luctum excitant. Interim ...rnus totis viribus hostes oppugnat, magna ...inque strages editur. Ibi Ascanius Numanũ ...olentiùs se iactantem sagittæ ictu interficit, ...andarus & Bitias successu elati portã reclu-...dunt, hostesque subeuntes ingenti cæde pro-...pellunt. Eius rei nuntio accepto Turnus per ...rtam patentem in oppidum irrumpit, Tro-...anosque in fugam conuertit, tandem hostium ...ultitudine circumuentus, paulatim cedit ad ...am oppidi partem quæ fluuio alluitur: & vt ...erat armatus, flumen tranans, incolumis ad su-...os reuertitur.

Aliud argumentum.

Ad Turnum properè Junonia mittitur Iris,
Instigatq; animos, acies mouet ille, Phrygásque
Obsidet; unde igni euersa est Æneia classis.
Euryalus Nisusq; luunt nece prælia noctis.
Vi Turnus potitur castris, mox pellitur inde.

ATque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum, luco tum fortè parẽtis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat:
Ad quem sic roseo Thaumantias ore loquuta est,
Turne, quod optanti diuûm promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltro.
Æneas, vrbe & socijs & claße relicta,

Ita vocat fortes viros sine felicitate, vt alibi pallantem: vterque autem est occisus.

Sceptra

Sceptra Palatini, sedémque petiuit Euandri.
Nec satis: extremas Coriti penetrauit ad vrbes:
Lydorúmque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tēpus equos, nūc poscere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra,
Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis, — Quæ absente Ænea turbari facilè possunt. Homerus in Ili. 204.
Ingentémque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicesq; ad sidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est voce sequutus:
*Iris, *decus cœli, quis te mihi nubibus actam*
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repentè
Tempestas? video medium discindere cœlum,
**Pallantésq; polo stellas, sequar omina tanta,* — Quasi in alienum tempus errore venientes.
Quisquis in arma vocas, & sic effatus, ad vndam
Processit, summóq; hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans, onerauitq; æthera votis.
Iámque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equûm, diues pictai vestis, & auri.
Messapus primas acies, postrema coërcent
Tyrrhidæ iuuenes, medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
**Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,* — Id est, per profundam altitudinem
Cùm refluit campis, & iam se condidit alueo,
Hic subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab aduersa conclamat mole Caïcus:* — Non interrogans (ipse enim nuntiat) sed cum admiratione.
Quis globus, ó ciues, caligine voluitur atra!
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros:
Hostis adest: eia ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri, portas & mœnia complent.
Namq; ita discedens præceperat optimus armis
Æneas: siqua interea fortuna fuisset,* — Casus bellicus.
Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
Castra modo, & tutos seruarent aggere muros.

Ergo

Ergo, etsi conferre manum pudor, iráq; monstrat,
Obijciunt portas tamen, & præcepta facessunt:
Armatiq; cauis expectant turribus hostem.
**Turnus vt antè volans tardum præcesserat agmen,* Homerus in
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi Il. 85.
Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristáque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, o iuuenes, qui primus in hostem?
*En, ait, & iaculum intorquens *emittit in auras,* More Romano, hasta enim in hostium fines immissa, pugnæ principium indicabatur.
Principium pugnæ, & campo sese arduus infert.
Clamorem excipiunt socij, fremituq; sequuntur
Horrisono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare se campo, non obuia ferre
Arma viros, sed castra fouere. huc turbidus atque huc
Lustrat equo muros, aditúmque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres,
*Nocte super *media: tuti sub matribus agni* Vltra mediam noctem.
Balatum exercent: ille asper, & improbus ira
Sæuit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces:
Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet.
Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
**Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat,* Homerus in
Aggeribus septam circum, & fluuialibus vndis, Ili. 172.
Inuadit: sociosq; incendia poscit ouantes:
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum vero incumbunt: vrget præsentia Turni,
*Atque omnis facibus pubes *accingitur atris.* Armatur, instruitur
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commistam Vulcanus ad astra fauillam.
Qui deus ô Musæ tam sæua incendia Teucris

Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. prisca fides facto, sed fama perennis.
Formare cogitabat: non. n. in Ida, sed in Antandro facti. Tempore quo primùm Phrygia* formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat:
Ipsa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem. Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
Pinea sylua mihi multos dilecta per annos:
Lucus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq; obscurus acernis:
Has ego Dardanio iuueni, cum classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius vrget.
Solue metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
Neu cursu quassatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur. prosit nostris in montibus ortas.
Sustinet, regit. Filius huic contrà,* torquet qui sidera mundi,
O genitrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
Pro, ius. *Fas habeant? certúsq; incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
Liberatæ longa nauigatione. Immo vbi* defunctæ finem, portúsq; tenebunt
Ausonios, olim quæcunque euaserit vndis,
Dardaniúmq; ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magniq; iubebo
Æquorû esse deas, qualis Nereia Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat: idq; ratum Stygii per flumina fratris,
Ili. 11. Per pice* torrentes, atráque voragine ripas
Ardentes. Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cùm Turni iniuria matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
Id est, nimbus deorum. Hic primùm* noua lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæiq; chori, tum vox horrenda per auras

Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Neue armate manus: maria antè exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. vos ite solutæ,
Ite deæ pelagi: genitrix iubet, & sua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumq; modo demersis æquora rostris
Ima petunt, hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
*Obstupuere animis Rutuli: conterritus * ipse*
Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans, reuocatq; pedem Tyberinus ab alto:

Etsi Neptuni esset filius

At non audaci cessit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis atq; increpat vltro.
**Troianos hæc monstra petunt: his Iuppiter ipse*
Auxilium solitum eripuit, non tela, nec ignes
**Expectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris,*
Nec spes vlla fugæ: rerum pars altera adempta est:
Terra autem in manibus nostris tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Siqua Phryges præ se iactant responsa deorum.
**Sat fatis Venerique datum est, tetigere quòd arua*

Homerus in Ili. 83.

Si quidem nauibus amissis iam periere.

Fertilis Ausoniæ Troes. sunt & mea contrà
Fata mihi ferro sceleratam excindere gentem,
*Coniuge prærepta: *nec solos tangit Atridas*
Iste dolor, solisq; licet capere arma Mycenis.

Homerus in Ili. 172.

Sed periisse semel satis est peccare fuisset
Ante satis, penitus modò non genus omne perosos
*Fœmineum: * quibus hæc medij fiducia valli,*

Homerus in Ili. 97.

Fossarumq; moræ lethi discrimina parua,
Dant animos. an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu, considere in ignes?
Sed vos ô lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?

Homerus in Ili. 98.

Non* armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo & pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeò melior quoniam pars acta diei
* Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubijs obsidere portas
Cura datur Messapo, & mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti. ast illos centeni quemque sequuti
Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices: fusiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
* Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
*Hæc super e vallo prospectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Æneas, siquando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio* sortita periclum
Excubat exercetq; vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem leuibusq; sagittis)
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Troiana nec induit* arma,
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
* His amor vnus erat, pariterq; in bella ruebant:

Gladio enim quem fecerat vulcanus vtebatur, vnde illud, En: em quem Dauno ignipotens deus ipse parenti Fecerat.

Homerus in Ili. 20.

Homerus in Ili. 93.

Homerus in Ili. 91.

Homerus in Il. 107.

Sorte diuisa ad pericula depellenda.

Per ætatem.

Homerus in Ili. 177.

Tum quoque communi portam statione tenebant,
Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?*
Aut pugnã, aut aliquid iamdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete est.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinoq; soluti
Procubuere: silent latè loca: percipe porro
Quid dubitẽ: & quæ nunc animo sententia surgat.*
Ænean acciri omnes populusq; patresq;
Exposcunt, mittiq; viros qui certa reportent.
Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Mene igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
** Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,*
Argolicum terrorem inter Troiæq; labores*
Sublatum erudijt: nec tecum talia gessi,
Magnanimũ Ænean, & fata extrema sequutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc. Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter: aut quicunque oculis hæc aspicit æquis.
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casúsue, deúsue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
Mandet humo solita: aut, si qua id fortuna vetabit*
Absenti ferat inferias, decoretq; sepulchro.
Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris
*Quæ te sola puer multis e * matribus ausa*

Pro magna, alibi exitiosum significat.

Pro cogitare incipiam

Homerus in Ili. 44. Quem Græci Troianis inferebant, non quo ipsi turbarentur

Vbi cæteri sepeliuntur. Matres non nisi nobiles dici ait Seruius.

Non* armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem saxo & pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeò melior quoniam pars acta diei
* Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubijs obsidere portas
Cura datur Meßapo, & mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti. ast illos centeni quemque sequuti
Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices: fusiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
* Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
* Hæc super e vallo prospectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Æneas, siquando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio* sortita periclum
Excubat exercetq; vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem leuibusq; sagittis)
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Troiana nec induit* arma,
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
* His amor vnus erat, pariterq; in bella ruebant:

Gladio enim quem fecerat vulcanus vtebatur, vnde illud, En ensem quem Dauno ignipotens deus ipse parenti Fecerat.

Homerus in Ili. 10.

Homerus in Ili. 93.

Homerus in Ili. 91.

Homerus in Il. 107.

Sorte diuisa ad pericula depellenda.

Per ætatem.

Homerus in Ili. 177.

Tum quoque communi portam statione tenebant,
Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?* Pro magna, alibi exitiosum significat.
Aut pugnã, aut aliquid iamdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete est.
Cernis quae Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinoq; soluti
Procubuere: silent latè loca: percipe porro
Quid dubitẽ: & quae nunc animo sententia surgat.* Pro cogitare incipiam
Aenean acciri omnes populusq; patresq;
Exposcunt, mittiq; viros qui certa reportent.
Si tibi quae posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & moenia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Mene igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
* *Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,* Homerus in Ili. 44.
Argolicum terrorem inter Troiaeq; labores* Quem Graeci Troianis inferebant, non quo ipsi turbarentur
Sublatum erudijt: nec tecum talia gessi,
Magnanimũ Aenean, & fata extrema sequutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad haec. Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter: aut quicunque oculis haec aspicit aequis.
Sed si quis (quae multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casúsue, deúsue,
Te superesse velim: tua vita dignior aetas.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
Mandet humo solita: aut, si qua id fortuna vetabit* Vbi caeteri sepeliuntur.
Absenti ferat inferias, decoretq; sepulchro. Matres non nisi nobiles dici ait Seruius.
Neu matri miserae tanti sim caussa doloris
Quae te sola puer multis e matribus ausa*

Inq; salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) quòd nequeā lachrymas perferre parentis.
Auxilij egentem, me discedente. *At tu, oro, solare* inopem, & succurre relictæ.*
Hanc sine me spem ferre tui audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante omnes pulcher Iulus
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Homerus in Ili. 109. *Namque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creusa*
Solum defuerit: nec partum gratia talem*
Quæ peperit te talem debet ab omnibus coli. *Parua manet, casus factum quicunque sequetur.*
Per caput hoc iuro (per quod pater antè solebat)
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq; secundis,
Hæc eadem matriq; tuæ generiq; manebunt.
Homerus in Ili. 108. **Sic ait illachrymans: humero simul exuit ensem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Homerus in Ili. 168. *Cnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.*
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentísque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas iuuenumq; senúmque
Prosequitur votis, nec non & pulcher Iulus,
Ante annos animumq; gerens, curámq; virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
Homerus in Ili. 112. **Egressi superant fossas, noctisq; per vmbram*
Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio. passim vino somnóque per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasq; viros, simul arma iacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore loquutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res.
Homerus in Ili. 112. **Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis*
A tergo possit, custodi & consule longè.

Hac

Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocémque premit: simul ense superbum
[*]Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis Homerus in
Extructis, toto proflabat pectore somnum. Ili. 107.
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxtà famulos temerè inter tela iacentes,
[*]Armigerumq; Rhemi premit, aurigamq; sub ipsis Homerus in
Nactus equis, ferróque secat pendentia colla. Ili. 64.
Tum caput ipsi aufert domino: truncumq; relinquit Homerus in
Sanguine singultantem, [*]atro tepefacta cruore Ili. 140.
Terra, [*]torīq; madent. nec non Lamyrūq; Lamumq;. Homerus in
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte Ili. 45.
Luserat, insignis facie, multoq; iacebat
Membra deo victus felix, si protinus illum Homerus in
Æquasset nocti ludum, in lucemq; tulisset. Ili. 122. 109.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans 134.
(Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: [*]incensus & ipse Exemplo
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem, Nisi.
Fadumq;, Hebesumq; subit Rhœtúmque, Abarimq;
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntē:
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animā, & cū sanguine mista
Vina refert moriens: hic [*]furto feruidus instat: Latenter e-
Iamq; ad Messapi socios tendebat, vbi ignem nim sæuie-
Deficere extremum, & religatos ritè videbat bat nocturno
Carpere gramen equos: breuiter cùm talia Nisus, no prælio.
(Sensit enim nimia cæde, atq; cupidine ferri) Homerus in
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat. Ili. 9.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt

Gladio enim quem fecerat vulcanus vtebatur, vnde illud, Ensem quem Dauno ignipotens deus ipse parenti Fecerat.

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis*
Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo & pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeò melior quoniam pars acta diei

Homerus in Ili. 10.

** Quod superest, læti bene gestis corpora rebus*
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Homerus in Ili. 93.

Interea vigilum excubijs obsidere portas
Cura datur Meßapo, & mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuti
Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices: fusiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.

Homerus in Ili. 91.

** Collucent ignes: noctem custodia ducit*
Insomnem ludo.

Homerus in Il. 107.

** Hæc super e vallo prospectant Troës, & armis*
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Æneas, siquando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.

Sorte diuisa ad pericula depellenda.

Omnis per muros legio sortita periclum*
Excubat exercetq; vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem leuibusq; sagittis)
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter

Per ætatem. Homerus in Ili. 177.

Non fuit Æneadum, Troiana nec induit arma,*
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
** His amor vnus erat, pariterq; in bella ruebant:*

Tum

Tum quoque communi portam statione tenebant,
Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuique deus fit* dira cupido?
Pro magna, alibi exitiosum significat.
Aut pugnã, aut aliquid iamdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete est.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinoq́; soluti
Procubuere: silent latè loca: percipe porro
Quid* dubitẽ: & quæ nunc animo sententia surgat.
Pro cogitare incipiam
Ænean acciri omnes populusq́; patresq́;
Exposcunt, mittiq́; viros qui certa reportent.
Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Méne igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
* Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,
Homerus in Ili. 44.
Argolicum* terrorem inter Troiæq́; labores
Quem Græci Troianis inferebant, non quo ipsi turbarentur
Sublatum erudijt: nec tecum talia gessi,
Magnanimũ Ænean, & fata extrema sequutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc. Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ouantem
Juppiter: aut quicunque oculis hæc aspicit æquis.
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casúsue, deúsue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
Mandet humo* solita: aut, si qua id fortuna vetabit
Vbi cæteri sepeliuntur.
Absenti ferat inferias, decoretq́; sepulchro.
Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris
Quæ te sola puer multis e* matribus ausa
Matres non nisi nobiles dici ait Seruius.

Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Caussas nequicquam nectis inanes:
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait. vigiles simul excitat: illi
Succedunt, seruantq; vices, statione relicta.
Ipse comes Niso graditur, * *regemq; requirunt.*
Ascanium regis filium sic lib. 6. Reginæ sed enim miseratus amorem
Cætera per terras, omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus
* *Consilium summis regni de rebus habebant.*
Quid facerent, quisue Æneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes
Homerus in Ili. 107.
Castrorum, & campi medio. tum Nisus, & unà
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Homerus in Ili. 108.
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
Æneadæ, neque hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus, Rutuli somno vinoq; soluti
Conticuere: locum insidijs conspeximus ipsi,
Qui patet, in biuio portæ, quæ proxima ponto,
Interrupti ignes, aterq; ad sidera fumus
Erigitur si * *fortuna permittitis vti,*
Occasione oblata.
Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum spolijs, ingenti cæde peracta
Affore cernetis. nec nos via fallit euntes.
Vidimus obscuris * *primam sub vallibus vrbem*
Primam vrbis partem.
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
Hîc annis grauis, atq; animi maturus Alethes:
Dij patrij, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
* *Cùm tales animos iuuenum, & tam certa tulistis*
Homerus in Ili. 108.
Pectora. sic memorans humeros dextrasq; tenebat
Amborum, & vultû lachrimis atq; ora rigabat.
Seruius legit, Laudi.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro * *talibus ausis*
Præmia

Præmia posse reor ? solui ? pulcherrima primùm
Dij moré sq; dabunt vestri, tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto
(Excipit Ascanius) per magnos Nise Penates,
Assaracíq; Larem: & canæ penetralia Vestæ
Obtestor (quæcunque mihi fortuna, fidésq; est,
In vestris pono gremijs) reuocate parentem,
Reddite conspectum. nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si verò capere Italiam, sceptrisq; potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum, cristasq; rubentes
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuósq; dabit, suaq; omnibus arma:
Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te verò, mea quem spatijs propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum,
Verbor úmque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: tantùm fortuna secunda
Aut aduersa cadat. sed te super omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus,
Mecum excedentem: non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc, ignaram huius quodcunq; pericli est

bus istis: & exponit, virtutibus: vt a laude virtus intelligatur, id est, ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Homerus in Ili. 9 4.

Homerus in Ili. 5.

Homerus in Ili. 1 0 9.

Ita legit Seruius, & exponit, super hæc.

Hoc tantùm promittere de me possum.

Inq; salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) quòd nequeã lachrymas perferre parentis.
Auxilij egentem, me discedente. *At tu, oro, solare* inopem, & succurre relictæ.*
Hanc sine me spem ferre tui audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante omnes pulcher Iulus
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Homerus in Ili. 109. *Namque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creusa*
Solum defuerit: nec partum gratia talem*
Quæ peperit te talem debet ab omnibus coli. *Parua manet, casus factum quicunque sequetur.*
Per caput hoc iuro (per quod pater antè solebat)
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq; secundis,
Hæc eadem matriq; tuæ generiq; manebunt.
Homerus in Ili. 108. **Sic ait illachrymans: humero simul exuit ensem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Homerus in Ili. 168. *Cnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.*
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas iuuenumq; senúmque
Prosequitur votis, nec non & pulcher Iulus,
Ante annos animumq; gerens, curámq; virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
Homerus in Ili. 112. **Egressi superant fossas, noctisq; per vmbram*
Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio. passim vino somnóque per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasq; viros, simul arma iacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore loquutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res.
Homerus in Ili. 112. **Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis*
A tergo possit, custodi & consule longè.

Hæc

Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocémque premit: simul ense superbum
**Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis* Homerus in Ili. 107.
Extructus, toto proflabat pectore somnum.
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxtà famulos temerè inter tela iacentes,
**Armigerumq; Rhemi premit, aurigamq; sub ipsis* Homerus in Ili. 64.
Nactus equis, ferróque secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino: truncumq; relinquit Homerus in Ili. 140.
*Sanguine singultantem, *atro tepefacta cruore*
*Terra, *toriq; madent. nec non Lamyrũq; Lamumq;* Homerus in Ili. 45.
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoq; iacebat
Membra deo victus felix, si protinus illum Homerus in Ili. 122. 109. 134.
Æquasset nocti ludum, in lucemq; tulisset.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
*Nec minor Euryali cædes: *incensus & ipse* Exemplo Nisi.
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumq;, Hebesumq; subit Rhœtúmque, Abarimq;
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntẽ:
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animã, & cũ sanguine mista
*Vina refert moriens: hic *furto feruidus instat:* Latenter enim sæuiebat nocturno prælio.
Iamq; ad Meßapi socios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos ritè videbat
Carpere gramen equos: breuiter cùm talia Nisus,
(Sensit enim nimia cæde, atq; cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat. Homerus in Ili. 9.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt

Pictosque, Carisius legit lib. 1.

*Armaq; craterasq; simul, * pulchrosq; tapetas.*
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tyburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cùm iungeret absens
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti,
Post mortem bello Rutuli, prædáq; potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.

Homerus in Ili. 140.

** Tum galeam Meßapi habilem cristisq; decoram*
Induit, excedunt castris, & tuta capeßunt.
Interea præmißi equites ex vrbe Latina,

Propriè nã legio de peditibus, turma de equitibus dicitur.

*Cætera dum * legio campis instructa moratur,*
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
Iámq; propinquabant castris, muróque subibant,
** Cùm procul hos læuo flectentes limite cernunt:*
Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra

Homerus in Ili. 110.

Prodidit immemorem, radijsq; aduersa refulsit.
Haud temerè est visũ: conclamat ab agmine Volscẽs
State viri: quæ causa viæ? quiue estis in armis?

Homerus in Ili. 110.

Quóue tenetis iter? Nihil illi tendere contrà,
Sed celerare fugam in syluas, & fidere nocti.

Semitas transuersas, quæ sunt a latere viæ militaris.

*Obijciunt equites sese ad * diuortia nota,*
Hinc atq; hinc omnemq; aditum custode coronant.
Sylua fuit, latè dumis, atque ilice nigra
Horrida: quam densi complerant vndiq; sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, onerosáq; præda
Impediunt, fallitq; timor regione viarum.
Nisus abit: iamq; imprudens euaserat hostes,
Atque locos, qui pòst Albæ de nomine dicti

Ad se ipsum, non ad Euryalum refert, vt ait Seruius.

Albani: tum rex stabula alta Latinus habebat.
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum:
*Euryale * infelix, qua te regione reliqui?*
Quáue sequar? rursus perplexũ iter omne reuoluẽs
Fallacis syluæ, simul & vestigia retrò

Obseruat & legit, dumisq; silentibus errat:
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
*Nec longum in * medio tempus, cùm clamor ad aures* Inter auditum, sonum, & visum Euryalum.
Peruenit, ac videt Euryalum, quē iam manus omnis
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
Tu dea, tu præsens nostro succurre labori, Homerus in Ili. 50.
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos.
Siqua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi,
Suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras. Homerus in Ili. 50.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conijcit: hasta volans noctis diuerberat vmbras, Obscurum hunc esse locum ait Seruius.
Et venit aduersi in tergum Sulmonis, ibiq;
*Frangitur, ac * fixo transit præcordia ligno.*
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
Dum trepidant, it hasta Tago per tempus vtrumq;
Stridens, traiectoq; hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec teli conspicit vsquam
Authorem, nec quò se ardens immittere possit.
*Tu tamen * interea calido mihi sanguine pœnas* Donec ille inuenitur.
Persolues amborum, inquit: simul ense recluso
Ibat in Euryalum tunc verò exterritus amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius aut tantum potuit perferre dolorem.

*Me

Subaudi, occidite.

* *Meme! adsum qui feci: in me conuertite ferrum,*
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
Nec potuit cœlum hoc (& sidera conscia) testor.
Tantùm infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rumpit.
Voluitur Euryalus letho, pulchrosq; per artus
It cruor, inq; humeros ceruix collapsa recumbit:

Homerus in Ili, 87.

**Purpureus veluti cùm flos succisus aratro*
Languescit moriens lassóue papauera collo
Demisere caput pluuia, cùm fortè grauantur.
At Nisus ruit in medios, solumq; per omnes
Volscentem petit: in solo Volscente moratur: [hinc
Quem circum glomerati hostes, hinc comminus atq;
Proturbant: instat non segniùs, ac rotat ensem
Fulmineum donec Rutuli clamantis in ore

Homerus in Ili. 64.

Condidit aduerso, & moriens animã abstulit hosti,*
Tum super exanimem sese proiecit amicum

Quasi contentus perempto hoste

*Confossus, * placidaq; ibi demum morte quieuit.*
Fortunati ambo: siquid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, spolijsq; potiti,
Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.

Homerus in Ili. 113.

* *Nec minor in castris luctus Rhamnete reperto*
Exangui, & primis vna tot cæde peremptis,
Serranoq;, Numaq;, ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesq; viros, tepidumq; recenti
Cæde locum, & plenos spumanti sanguine riuos.*
Agnoscunt spolia inter se, galeamq; nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithone croceum linquens Aurora cubile:
Iam sole infuso, iam rebus luce retectis,

Spumat enim sanguis cùm effunditur: & adhuc effundebatur: quia dixit, Semineceśque viros.

*Turn

*Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat: æratasq; acies in prælia cogit Homerus in
Quisque suas, varijsq; acuunt rumoribus* iras. Ili. 114.
Quin ipsa arrectis (visu mirabile) in hastis Ex Euryali,
Præfigunt capita (& multo clamore sequuntur) & Nisi auda-
Euryali, & Nisi. cia suscep-
Æneadæ duri murorum in parte sinistra tas.
Opposuere aciem, (nam dextra cingitur amni)
Ingentesq; tenent fossas, & turribus altis
Stant mœsti: simul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miseris, atroq; fluentia tabo.
*Interea pauidam volitans pennata per vrbem Homerus in
Nuntia fama ruit, matrisq; allabitur aures Ili. 246.
Euryali: ac subitus miseræ calor ossa reliquit:
Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa:
Euolat infelix, & fœmineo vlulatu,
Scissa comam,* muros amens, atq; agmina cursu Homerus in
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli, Ili. 70. 246.
Telorûmue memor: cœlum dehinc questibus implet:
Hunc ego te Euryale aspicio? tune ille senectæ Homerus in
Sera meæ requies? potuisti linquere solam Ili. 247.
Crudelis?* nec te sub tanta pericula missum, Homerus in
Affari extremum miseræ data copia matri? Ili. 275.
Heu terra ignota, canibus data præda Latinis, Ili. 128. 247.
*Alitibusq; iaces: nec te tua funera mater Homerus in
Produxi pressiue oculos, aut vulnera laui, Ili. 3.
Veste tegens: tibi quam noctes festina diesq;
Urgebam, & tela curas solabar aniles.
Quò sequar? aut quæ nunc artus, auulsaq; membra
Et* funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te Cadauer.
Nate refers? hoc sum terraq;, mariq; sequuta?
Figite me, si qua est pietas: in me omnia tela
Conijcite, ô Rutuli: me primam absumite ferro,
Aut tu magne pater diuûm miserere, tuoq;
Inuisum hoc detrude caput sub Tartara telo.

Quando

Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mœstumq́; per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
Non cum iniuria, sed cum celeritate. **Corripiunt, interq́; manus sub tecta reponunt.*
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cœlumq́; remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Homerus in Ili. 136. *Quærunt pars aditum, & * scalis ascendere muros*
Quà rara est acies, interlucetq́; corona
Non tam spissa viris. telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Il. 46. 16. 208. ** Assueti longo muros defendere bello.*
**Saxa quoq́; infesto voluebant pondere, si qua*
Homerus in Il. 131. *Possent tectam aciem perrumpere: cum tamen omnes*
Ferre libet subter densa testudine casus:
Nec iam sufficiunt. nam quà globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem voluuntq́;, ruuntq́;:
Quæ Rutulos stravit latè, armorumq́; resoluit
Id est, ipsam testudinem quæ armorum erat connexio. ** Tegmina. nec curant cæco contendere Marte*
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Homerus in Ili. 166. *Vos ô Calliope precor aspirate canenti,*
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisq́; virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis enim divæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
Circa portas. ** Opportuna loco: summis quam viribus omnes*

Expugnare Itali summaq́ euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perq́ cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraq́ malorum
Velle fugam. dum se glomerant, retroq́ residunt
*In partem quæ * peste caret, tum pondere turris* Id est, incendio.
Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole sequuta,
Confixiq́ suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. vix vnus Helenor
Et Lycus elapsi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem serua Lycimnia furtim
** Sustulerat, vetitisq́ ad Troiam miserat armis:* Educauerat
Ense leuis nudo, parmáque inglorius alba. supra, Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Isq́ vbi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies astare Latinas,
Vt fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit, seseq́ haud nescia morti
Iniicit, & saltu supra venabula fertur: Sublatum.
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes Homerus in
** Irruit, & qua tela videt densissima tendit.* Ili. 129.
At pedibus longè melior Lycus, inter & hostes, Homerus in
Inter & arma fuga muros tenet, altaq́ certat Ili. 117.
*Prendere tecta * manu, sociumq́ attingere dextras.* Quia tunc
Quem Turnus pariter cursu teloque sequutus alti non erant muri.
Increpat his victor: Nostras euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit:
** Qualis vbi aut leporē, aut candenti corpore cygnū* Homerus in
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis: Ili. 241.
** Quæsitum aut matri multis balatibus agnum* Homerus in
Martius a stabulis rapuit lupus: vndiq́ clamor, Ili. 50.

Tollitur,

Tollitur: inuadunt, & fossas aggere complent.

Homerus in Ili. 132.

Ardentes tædas alij ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portæ subeuntem: ignésque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
(Hic iaculo bonus, hic longè fallente sagitta)
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniúmque, Dioxippum, Promolumque,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idan,
Priuernum Capys: hunc primo leuis hasta Themillæ

Qui tegmẽ, id est, scutũ proiecerit.

*Strinxerat: ille manum proiecto tegmine, *demens*
Ad vulnus tulit. ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manus, abditáque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis.
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,

Simethos fluuius est Siciliæ.

*Eductum Martis luco, * Simethia circum*
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena:

Quia plumbum iactum dissoluitur nimio rotatu, & aëris calore.

*Et media * aduersi liquefacto tempora plumbo*
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primùm bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortémque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumidúsque noua præcordia regna
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valló que teneri,

Ab Hercule primũ, post a Græcis capti.

** Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?*
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?

No

Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlysses.
Durum a stirpe genus: natos ad flumina primùm
*Deferimus, sæuoq; * gelu duramus, & vndis.* Pro gelidis vndis.
Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.* Aliorum labor nostræ pueritiæ ludus est.
At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, versaq; iuuencûm
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatq; vigorem.
Caniciem galea premimus: semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis:* Purpura.
Desidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ. Homerus in Ili. 18.
**O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta*
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum. A monte Berecyntho.
*Tympana vos, buxusq; vocat * Berecynthia matris*
Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius: neruoq; obuersus equino
Contendit telum, diuersaq; brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus:
Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipsa tibi ad tua templa feram solennia dona,
**Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum* Homerus in Ili. 119.
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem:* Æqualem matri, nondum patri.
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audijt, & cœli genitor de parte serena,
Intonuit læuum. sonat vna lethifer arcus:
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit. I verbis virtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt. Et dixit, & fecit.
Hæc tantùm Ascanius. Teucri clamore sequuntur,

Lætitiaq; fremunt, animosq; ad sidera tollunt.
Aetheria tum fortè plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, vrbemq; videbat
Nube sedens: atque his victore m affatur Iulum.
Macte noua virtute puer (sic itur ad astra)
Ob Venerẽ, Geniture autem, ob Iulium Cæsarẽ, & Augustum. *Dijs *genite, & *geniture deos, iura omnia bella*
Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus ab alto
Æthere se mittit: spirantes dimouet auras,
Ascaniumq; petit forma tum vertitur oris*
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchisæ*
Homerus in Ili. 185. *Armiger antè fuit, fidusq; ad limina custos:*
Tum comitem Ascanio pater addidit, ibat Apollo
Homerus in Ili. 99. *Omnia longæuo similis, vocemq; coloremq;,*
Terribilia. *Et crines albos, & * sæua sonoribus arma.*
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit satis Æneide telis impunè Numanum
Oppetijsse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidit armis:
Cetera parce puer bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaq; tela
Dardanidæ, pharetramq; fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasq; in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Homerus in Ili. 10. *Intendunt acres arcus, amentaq; torquent.*
Sternitur omne solum telis tum scuta cauaq;
Homerus in Ili. 138 *Dant sonitum flictu galeæ: pugna aspera surgit:*
** Quantus ab occasu veniens pluuialibus Hœdis*
Homerus in Ili. 104 *Verberat imber humũ: quã multa grandine nimbi*
In vada præcipitãt, cũm Iuppiter horridus Austris*
Aër, vt alibi *Torquet aquosam hyemẽ, & cælo caua nubila rũpit.*

*Pandũ-

*Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti, Homerus in Ili. 13r.
Quos Iouis eduxit luco syluestris Hiera,
*Abietibus iuuenes patriis, & montibus æquos. Homerus in Ili. 113.
Portam quæ ducis imperio commissa recludunt
Freti armis, vltroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac læua pro turribus astant
Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes:
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
Etiam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno, diuersa in parte furenti,
Turbantiq; viros, perfertur nuntius hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos:
Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis* alti, i.nobilis.
Coniecto sternit iaculo, volat Itala cornus
Aëra per tenuem, stomachóq; infixa sub altum
Pectus abit: reddit specus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
Tum Meropem, atq; Erymantha* manu, tum sternit Gladio.
Aphydnum.
Tum Bitian ardentem oculis, animisq; frementem,
Non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeũ super intonat ingẽs.
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam,
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam iaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitúsque vadis illisa recumbit.
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum sonitu Prochyta alta tremit, * durumq; cubile
Inarime, Iouis imperijs imposta Typhœo.
* Hîc Mars armipotens animum, viresq; Latinis
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
Immisitq; fugam Teucris, atrumq; timorem.
Vndiq; * conueniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatorq; animo deus incidit.
Pandarus vt fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multósque suorum
Mœnibus exclusos * duro in certamine linquit:
Ast alios secum includit recipitq; ruentes,
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltróque incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis effulsit, & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeoq; micantia fulgura mittit.
Agnoscunt faciem inuisam, atque immania mẽbra
Turbati subitò Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira
Effatur: Non hæc * dotalis regia. Amatæ,
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli * subridens sedato pectore Turnus:

Inci-

Homerus in Ili. 48.

Mortiferum.

Homerus in Ili. 21, 170.

Tali scilicet quibus Mars animos addidit.

Sine spe inuadendi.

Tibi data per dotem.

Confidentia virtutis.

Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
** Excepêre auræ vulnus: Saturnia Iuno*
Detorsit veniens: portæq; infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris author.
Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesq; immani vulnere malas.
Fit sonus ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atq; arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atq; illuc humero ex vtroq; pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
** Et si continuò victorem ea cura subisset*
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
Vltimus ille dies bello gentiq; fuisset:
Sed furor ardentem cædisq; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum (Iuno vires animumq; ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma,
Ignaros deinde in muris, Martemq; cientes,
Alcandrumq;, Haliumq;, Noemonaq; Prytanimq;,
Lyncea tendentem contrà, sociosq; vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat, huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput. inde ferarum
*Vastatorem Amycum quo non * felicior alter*
Vngere tela manu ferrumq; armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Musis,
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper

Homerus i Ili. 35. 227

Homerus i Ili. 48.

Homerus i Ili. 180.

Homerus i Ili. 86.

Id est, peri tior.

Et Citharæ cordi,* numerosq; intendere neruos.
Rythmos Semper equos atq; arma virûm, pugnasq; canebat.
facere intẽ- Tandem ductores, audita cæde suorum,
tione neruo- Conueniunt Teucri. Mnestheus, acerq; Serestus,
rum. Palantesq; vident socios, hostemq; receptum.
Homerus in *Et Mnestheus; Quo deinde fugam, quò tenditis? in-
Ili.86. quit.
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
Homerus in *Vnus homo, & vestris ô ciues vndique septus
Ili.150. Aggeribus, tantas strages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ veterumq; deorum,
Et magni Æneæ segnes miseretq; pudetq;?
Homerus in *Talibus accensi firmantur, & agmine denso
Ili.65. Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere ac partem, quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Homerus in Et glomerare manum,* ceu sæuum turba leonem
Ili.123. Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens retrò redit: & neq; terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contrà,
Ille quidem hoc cupiens, potis est, per tela virosq;
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, & mens exæstuat ira.
Homerus in * Quinetiam bis tum medios inuaserat hostes:
Ili.124. Bis conuersa fuga per muros agmina vertit:
Sed manus e castris properè coit omnis in vnum:
Homerus in Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Ili.175. Sufficere, aeriam cœlo nam Iuppiter Irim
Homerus in Demisit, germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ili.124. Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Homerus in * Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Ili.131.175. Nec dextra valet:* iniectis sic vndique telis,
Homerus in Obruitur:* strepit assiduo caua tempora circum
Ili.124. Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt:

Discussæ

Discussaeque iubae capiti nec sufficit vmbo
Ictibus, ingeminant hastis & Troës, & ipse
Fulmineus Mnestheus: tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas) Sordidum.
Flumen agit: fessos quatit aeger anhelitus artus.
Tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit: ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis:
Et laetum ad socios abluta caede remisit.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER X.

ARGVMENTVM.

Iuppiter conuocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Troianorum periculo insatiabilique Iunonis odio conqueritur: aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contrà malorũ omnium causam in Troianos, veluti primos belli authores, atque adeò in Venerem ipsam reijcit. Frustra itaque tentata reconciliatione Iuppiter vbi nullum videt esse contentionum finem, ne aut vxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat: sed pro sua se æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionẽ parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxilijs adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi nymphas paulò antè in eam formam ex nauibus suis transformatas, obuias habet: ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsq; conspectum prouectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna priùs edita hostium strage, tandẽ a Turno occiditur. Cuius rei dolore

lore percitus Æneas magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque eruptione facta, suas cum patre copias coniungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata a Joue venia, præsenti eum periculo eripit, obiecta illi falsa Æneæ imagine: quam dum in nauim quandam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeę proxima deuehitur. Interim Mezentius, Jouis monitu pugnæ succedens, magnum tam Troianorũ quàm Etruscorũ numerum prosternit: donec ab Ænea hastę ictu vulneratus & a Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque dum patrem vlcisci conatur, ab Ænea interficitur: eius rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prœlium redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadem qua filius, dextra concidit.

Aliud Argumentum.

Placat & vxorem dictis, & iurgia nata
Juppiter. Auxilijs instructus Troïus heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant.
Occidit, Turno Pallas, victorq; superbus
Ænea eripitur. Mezentius interit acer.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi: Homerus in
Conciliumq; vocat diuûm pater, atque hominum rex Ili. 8. 82.
Sideream in sedem: terras vnde arduus omnes, Homerus in Ili. 82.
Castraq; Dardanidûm aspectat, populosq; Latinos.
Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse, Cui, Ennianum sermonem Seruius ait esse.
Cælicolæ magni, quianam sententia nobis

Versa retro? tantumq; animis certatis iniqui?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumq; lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus:
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas:

Bellum per fœciales indicere. Seruius.

Tum certare odijs, tum res rapuisse licebit:*
Nunc sinite, & placidum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert:

Homerus in Ili. 25.

**O pater, ô hominum, diuûmque æterna potestas,*
(Namque aliud quid sit, quod iam implorare queamus?)
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq; feratur
Per medios insignis equis? tumidusq; secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iã mœnia Teucros:

Antiquè pro murorum.

Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum, & inundant sanguine fossas.*
Æneas ignarus abest, nunquámne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:

Homerus in Ili. 53.

Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
Tydides: equidem (credo) mea vulnera restant:*
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua, atque inuito numine Troës

Per superos Apollinem intelligit, per manes Creusam, Aeneæ vxorem, & Anchisen patrem.

Italiam petiere: luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio: sin tot responsa sequuti
Quæ superi,* manesq; dabant: cur nunc tua quisquam*
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventósq; furentes
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat

Sors rerum mouet: & superis immissa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per vrbes.
Nil super imperio moueor. sperauimus ista
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura, per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
Æneas sanè ignotis iactetur in vndis,
Et quamcunque viam dederit fortuna sequatur:
**Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.* Homerus in
Est Amathus, & celsa mihi Paphos, atque Cythera, Ili. 180.
Idaliæq; domus positus inglorius armis
Exigat hic æuum: magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs. quid pestem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
Totq; maris, vastæq; exhausta pericula terræ,
Dum Latiũ Teucri, recidiuaq; Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atq; solum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoēnta
Redde oro miseris: iterumq; reuoluere casus
Da pater Iliacos Teucris. *Tum regia Iuno*
Acta furore graui: Quid me alta silentia cogis Homerus in
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem? Ili. 38.
Ænean hominum quisquam diuûmq; subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petijt fatis authoribus: esto,
Cassandræ impulsus furijs: num linquere castra
Hortati sumus aut vitam committere ventis?* Incertis &
Num puero summam belli, num credere muros? inanibus.
Tyrrhenámue fidem, aut gentes agitare quietas?
*Quis deus in * fraudem, quæ dura potentia nostra* Id est, peri-
Egit? vbi hic Iuno, demissáue nubibus Iris? culum.
Indignum est Italos Troiam circundare flammis

Nascen-

Nascentem, & patria Turnum consistere terra,
Pungit Venerem, Æneç matrem non enim dea Venilia sed nympha. *Cui Pilumnus auus, cui * diua Venilia mater.*
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atq; auertere prædas?
Quid, soceros legere & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graium,
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem conuertere Nymphas.
Nos aliquid Rutulos contrà iuuisse nefandum est.
Æneas ignarus abest: ignarus & absit.
Est Paphos Idaliumq; tibi, sunt alta Cythera:
Quid grauidā bellis vrbem, & corda aspera tentas?
Molles quæ etiam sine inimicis perire possent. *Nósne tibi * fluxas Phrygiæ res vertere fundo*
Conamur? nos, an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa, fuit consurgere in arma
Europamq; Asiamq;, & fœdera soluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Homerus in Ili. 263. *Aut ego tela dedi, fouiue cupidine bella?*
Tunc decuit metuisse tuis nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctiq; fremebant
Cælicolæ, assensu vario, ceu flamina prima
Cùm deprensa fremunt syluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit: eo dicente, deûm domus alta silescit
Et tremefacta solo tellus. silet arduus æther:
Pro tenet. vnde sectæ philosophorum, propria quędam instituta retinentium. *Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus:*
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta:
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
*Quæ cuiq; est fortuna hodie, quā quisq; * secat spem,*
Tros Rutulusue fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,

Sub errore malo Troiæ, monitisq́; sinistris.
Nec Rutulos soluo: sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq́; ferent: rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, atráq; voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum. Homerus in Il.11.
Hic finis fandi. solio tum Iuppiter aureo
Surgit: *cælicolæ medium quem ad limina ducunt. Homerus in Ili.12.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis. Homerus in Ili,120.
At legio Æneadûm vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ. miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxêre corona.
Asius Imbracides, Hicetaoniusq́; Thymœtes,
Assaraciq́; duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies, hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab* alta. Nobili.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, *Lyrnesius Acmon, Phryx: nam Lyrnesos ciuitas est phrygiæ.
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis:
Moliriq́; ignem, neruóq; aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum:
(Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti vel quale per artem
Inclusum buxo, aut *Oricia terebintho Oricos ciuitas est Epiri, iuxta quam nascitur terebinthus.
Lucet ebur) fusos ceruix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generose domo: vbi pinguia culta
Exercentq́; viri, Pactolúsque irrigat auro.
Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit:

Et

Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Jlle inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte secabat.
Namque vt ab Euandro castris ingressus Etruscis
Regem adit, & regi memorat nomenque genúsque:
Quidue petat, quidue ipse ferat: Mezentius arma
Quæ sibi conciliet, violentáque pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet: immiscetque preces: haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœdusque ferit: tum * libera fatis
Classem conscendit iussis gens Lydia diuûm
Externo commissa duci. Æneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas secumque volutat
Euentus belli varios: Palláśque sinistro
Affixus lateri, iam quærit sidera, opacæ
Noctis iter, iam quæ passus terráque marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantúsque mouete,
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagóque vehatur.
Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Clusi,
Quique vrbem liquêre Cosas: queis tela sagittæ,
* Corytique leues humeris, & lethifer arcus.
Vna toruus Abas, huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: ast Ilua trecentos
Jnsula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum, diuûmque interpres Asylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes,
Mille * rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,

Permittētibus fatis: quia pugnare non poterant, ob illud, Externos optare duces, lib. 8.

Pharetra.

Homerus in Ili. 28.

Raptim ducit.

Vrb

Vrbs Etrusca solo sequitur pulcherrimus Astur,
Astur* equo fidens, & versicoloribus armis.
Tercentum adijciunt (mens omnibus vna sequendi) Eques optimus.
Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in aruis:
Et Pyrgi veteres,* intempestaeq; Grauiscae. Pestiferae, quasi sine temperie: Grauiscae enim dictae, quòd graue aërem sustinerent.
Non ego te Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim Cycne: & paucis comitate Cupauo:
Cuius olorinae surgunt de vertice pennae:
Crimen amor vestrum formaeq; insigne paternae,
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, vmbramq; sororum:
Dum canit, & maestum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
Filius aequales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquae saxúmque vndis immane minatur,
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicae Mantûs, & Thusci filius amnis:
Qui muros, Matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues auis. sed non genus omnibus vnum:
Gens illi* triplex, populi sub gente* quaterni: Quia Mantua vrbs Tusciae, tres habuit tribus quae in quaternas curias diuidebantur.
Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
Mincius infesta ducebat in aequora pinu.
It grauis Auletes, centenaq; arbore fluctum
Verberat assurgens, spumant vada* marmore verso. Mari.
Hunc vehit immanis Triton, & caerula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem praefert, in Pristin desinit aluus:
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiae, & campos salis aere secabant.

Iamq;

Iamq; dies cælo concesserat, almaq; curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neq; enim membris dat cura quietem)

Et lib. 5. dedit ei gubernandi peritiam.

*Ipse sedens clauumq; * regit, velisq; ministrat,*
Atq; illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq; e nauibus esse
Iusserat. innabant pariter, fluctusq; secabant,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longè regem lustrantq; choreis:
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens, dextra puppim tenet: ipsaq; dorso
Eminet, ac læua tacitus subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilásne deûm gens
Ænea? vigila: & velis immitte rudentes.

Qui post fœdus bellum commouit. vnde illud Latini regis ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas

Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
*Nunc pelagi nymphæ, classis tua. * perfidus vt nos*
Præcipites ferro Rutulus flammaq; premebat,
Rupimus inuitæ tua vincula, teq; per æquor
Quærimus, hanc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, æuumq; agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro fossisq; tenetur
Tela inter media, atq; horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenet forti permistus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube: & clypeum cape, quẽ dedit ipse
Inuictum ignipotens, atq; oras ambijt auro.
Crastina lux (mea si non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.

Moderationis, quippe quæ fuerat nauis.

Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
*Haud ignara * modi, puppim, fugit illa per vndas*
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse

Tros

Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit.
*Tum breuiter supera aspectans conuexa precatur: Homerus in Ili. 268.
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes, biiugiq; ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite * propinques Familiare facias: vt, Et propius res aspice nostras.
Augurium, Phrygibusq; adsis pede diua secundo.
Tantum effatus: & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctémque fugarat.
Principio socijs edicit, signa sequantur:
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent se.
Iamq; in conspectu Teucros habet & sua castra,
Stans celsa in puppi. clypeum tum deinde sinistra
Extulit ardentem *clamorem ad sidera tollunt Homerus in Ili. 26. 56.
Dardanidæ e muris: spes addita suscitat iras.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
*Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant Homerus in Ili. 29.
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusq; ea mira videri
Ausonijs donec versas ad littora puppes
Respiciunt, totúmq; allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisq; a vertice flamma Homerus in Ili. 48.
Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes:
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ Homerus in Ili. 239.
Sanguinei lugubre rubent, *aut Syrius ardor:
Ille sitim morbósq; ferens mortalibus ægris
Nascitur, & læuo contristat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro,
*Quod votis optastis, adest perfringere dextra Homerus in Ili. 171.
In manibus Mars ipse, viri. nunc coniugis esto
Quisque suæ tectiq; memor. *nunc magna referto
Facta, patrum laudes. vltro occurramus ad vndam, Homerus in Ili. 83. 171.
Dum trepidi, egressiq; labant vestigia prima,
Audentes fortuna iuuat.

Cogitat quidem, nõ tamen facit, ne diuiso exercitu, vtrobique vincantur.

Hæc ait: & secum* versat quos ducere contrà,
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi seruare recursus
Languentis pelagi, & breuibus se credere saltu:
Per remos alij. speculatus littora Tarchon,
Quà vada nõ sperat, nec fracta remurmurat vnda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Aduertit subitò proras, sociósq; precatur:
Nunc ó lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumq; sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppes statione recuso,
Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socij consurgere tonsis,
Spumantesq; rates aruis inferre Latinis:
Donec rostra tenent siccum, & sedêre carinæ
Omnes innocuæ: sed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis, * dorso dum pendet iniquo,
Anceps, sustentata diu, fluctusq; fatigat,
Soluitur, atque viros medijs exponit in vndis:
Fragmina remorum quos & fluitantia transtra
Impediunt, retrahitq; pedes simul vnda relabens.
Nec* Turnum segnis retinet mora. sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contrà in littore sistit.
Signa canunt: primus turmas inuasit agrestes
Æneas. *omen pugnæ: strauitq; Latinos,
Occiso Therone: virûm qui maximus vltro
Æneam petit: huic gladio, perq; ærea scuta,
Per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum iam matre peremptâ,
Et tibi Phœbe sacrum: casus euadere ferri
Cui licuit paruo. nec longè Cissea durum,
Immanemq; Gyam, sternentes agmina claua,
Deiecit letho, nihil* illos Herculis arma,

Arenæ durioris cumulo

Homerus in Ili. 130.

Quia vt nũc sic vbique vincet Aeneas.

Homerus in Il. 48. 64.

Nil validæ iuuere manus:genitórque Melampus,
Alcidæ comes, vsque graues dum terra labores
Præbuit. ecce Pharo, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix noua gaudia, Cydon,
Dardania stratus dextra, securus amorum,*
Qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obuia Phorci
Progenies. septem numero, septenáque tela
Conijciunt: partim galea, clypeoq; resultant
Irrita, deflexit partim stringentia corpus*
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non vllum dextera frustra
*Torserit in Rutulos) *steterūt quæ in corpore Graiū*
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et iacit: illa volans clypei transuerberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor. fratrémq; ruentem
Sustentat dextra. transiecto missa lacerto*
Protinus hasta fugit, seruatq; cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Ænean petijt: sed non & figere contra
Est licitum, magníq; femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primæuo corpore, Lausus*
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa: pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit, transiecto gutture. at ille
Frōte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threïcios, Boreæ de gente suprema,
Et tres quos Idas pater, & patria Ismara mittit,*
Per varios sternit casus. occurrit Halesus,
Auruncæq; manus: subit & Neptunia proles,
Insignis Messapus equis. expellere tendunt*

Cydones Cretenses erant: porro de Cretensibus legitur, intemperantes in amore puerorum fuisse.

Homerus in Ili. 51.

Homerus in Ili. 141.

Retroacto.

Homerus in Ili. 87.

Mezentij filius.

Thraciæ vrbs.

Homerus in Ili. 135.

	Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
	Ausoniæ. magno discordes æthere venti
	Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
	Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
	Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contrà.
	Haud aliter Troianæ acies, aciésq; Latinæ
Homerus in Ili. 4 5.	**Concurrunt: hæret pede pes, densúsq; viro vir.*
	At parte ex alia, qua saxa rotantia latè
	Intulerat torrens, arbustáque diruta ripis,
	Arcadas insuetos acies, inferre pedestres
Pro Latinis.	*Vt vidit Pallas* Latio dare terga sequaci,*
	Aspera queis natura loci dimittere quando
	Suasit equos: vnum quod rebus restat egenis,
	Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amari[s],
	Quò fugitis socij? per vos, & fortia facta,
	Per ducis Euandri nomen, deuictáq; bella,
	Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
Homerus in Ili. 1 5 8.	*Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hostes*
	Est via, qua globus ille virûm densissimus vrget:
	Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit:
	Numina nulla premunt: mortali vrgemur ab hoste
	Mortales: totidem nobis animæq; manusq;.
	Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
	Deest iam terra fugæ: pelago Troiámne petemus?
	Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes,
	Obuius huic primùm fatis adductus iniquis
Vt eos hortaretur exemplo.	*Fit Lagus: hunc magno vellit dum pondere saxum,*
	Intorto figit telo, discrimina costis
	Per medium quà spina dedit: hastamq; receptat
	Ossibus hærentem: quem non super occupat Hisbo,
	Ille quidem hoc sperans. nam Pallas antè ruentem,
	Dum furit incautum, crudeli morte sodalis
Pulmo tumidus est naturaliter.	*Excipit, atque ensem* tumido in pulmone recondit.*
	Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetusta
	Anchemolum, thalamos ausum incestare nouercæ.

Vo

Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis:
Daucia, Laridæ, Tymberq; simillima proles,
Indiscreta suis gratusq; parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abstulit ensis:
Te decisa suum Laridæ dextera quærit:
**Semianiméśq; micant digiti ferrumq; retractant.*
Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
Facta viri mistus dolor & pudor armat in hostes.
**Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter*
*Traijcit: hoc spatium, tantúmq; *moræ fuit Ilo.*
Ilo namque procul validam direxerat hastam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratremq; Tyren: currúq; volutus
Cadit semianimis Rutulorum calcibus arua.
At velut optatò ventis æstate coortis
Dispersa immittit syluis incendia pastor:
Correptis subitò medijs extenditur vnà
Horrida per latos acies Vulcania campos:*
Ille sedens victor flammas despectat ouantes:
Non aliter sociûm virtus coit omnis in vnum,
Teq; iuuat Palla sed bellis acer Halesus*
Tendit in aduersos, seq; in sua colligit arma.
Hic mactat Ladona Pheretáq;, Demodocumq;
Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
Elatam in iugulum. saxo ferit ora Thoantis,
Ossáq; dispergit cerebro permista cruento.
**Fata canens syluis genitor celarat Halesum:*
Vt senior letho canentia lumina soluit,
Iniecere manum Parcæ, telisq; sacrarunt
Euandri. quem sic Pallas petit antè precatus:
Da nunc Tybri pater ferro, quod missile libro,*
Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
Hæc arma, exuuiasq; viri tua quercus habebit.
Audijt illa deus dum texit Imaona Halesus,*

Homerus in Ili.49.

Homerus in Ili 48.

Ad mortem.

Homerus in Ili.117.

Vis ignea.

Post scutum se clausit.

Homerus in Ili.28.

Vicinum inuocat numē nam circa ripas eius pugnabant.

Id est, spoliat: sic Plaut.

Hominem detexam pallio.

Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli sinit agmina, primus Abantem
Homerus in Ili. 7. Oppositum interimit, * pugnæ nodumq; moramq;
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci:
Et vos ô Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq; & viribus æquis:
Extremi addensent acies: nec turba moueri
Tela manúsq; sinit, hinc Pallas instat & vrget,
Hinc contrà Lausus: nec multum discrepat ætas:
Egregij forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus, ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Pallantem enim Turnus, Lausum occidit Æneas. Mox illos sua fata manent * maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum qui volucri curru medium secat agmen.
Vt vidit socios, Tempus desistere pugna:
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Homerus in Ili. 242. Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socij cesserunt æquore iusso.
At Rutulûm abscessu iuuenis, tum iussa superba
Miratus stupet in Turno corpusq; per ingens
Lumina voluit obitq; truci procul omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni,
Homerus in Ili. 134. * Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
Aut letho insigni: sorti pater æquus vtrique est.
Tolle minas: fatus medium procedit in æquor.
Homerus in Ili. 77. Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis pedes apparat ire
Comminus: vtq; leo specula cùm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat: haud alia est Turni venientis imago.
Vt posset hasta feriri. Hunc vbi * contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, siqua fors adiuuet ausum
Viribus imparibus: magnumq; ita ad æthera fatum

Po

Per patris hospitium, & mensas quas aduena adisti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremq; ferant morientia lumina Turni.
Audijt Alcides iuuenem: magnumq; sub imo
Corde premit gemitũ, lachrymasq; effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis,
**Stat sua cuique dies: breue & irreparabile tempus* Homerus in
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis, Ili. 72.
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deũm: quin occidit vnà
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum Homerus in
Fata vocant, metasq; dati peruenit ad æui. Ili. 147.
**Sic ait, atque oculos Rutulorum reijcit aruis.* Homerus in
At Pallas magnis emittit viribus hastam: Ili. 30.
Vaginâq; caua fulgentem diripit ensem.
Illa volans, humeris surgunt quà tegmina summa,
*Incidit, atque viam clypei*molita per oras,* Quasi cum
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni. difficultate.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto Homerus in
In Pallanta, diu librans, iacit: atque ita fatur: Ili. 40.
Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
**Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,* Homerus in
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri, Ili. 57.
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu,
*Loricaq; moras, & pectus perforat*ingens.* Non pectus,
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum: sed cuspis.
Vna eadémq; via sanguisq;, animusq; sequuntur. non enim
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere: ingens pue-
Et terram hostilem moriens petit ore cruento. ri pectus.
Quem Turnus super assistens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
est,

Constabunt. Largior: haud illi* stabunt Æneia paruo
Hospitia, & laeuo pressit pede, talia fatus,
Exanimem rapiens immania pondera baltei,
Danai filiarum, quae suos viros occiderunt omnes vna nocte. Impressumque* nefas: vna sub nocte iugali
Caesa manus iuuenum foedè, thalamique cruenti:
Quae bonus Eurytion multo caelauerat auro.
Quo nunc Turnus ouat spolio, gaudetque potitus.
Nescia mens hominum fati, sortisque futurae,
Et seruare modum rebus sublata secundis.
Homerus in Ili. 271. Turno tempus erit, magno cùm optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cùm spolia ista diemque
Oderit. At socij multo gemitu lacrymisque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
Homerus in Ili. 275. O* dolor, atque decus magnum rediture parenti:
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert,
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos.
Nec iam fama mali tanti, sed certior author
Aduolat Æneae: tenui discrimine lethi
In fugam. Esse suos, tempus* versis succurrere Teucris.
Proxima quaeque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne superbum
Caede noua quaerens. Pallas, Euander, in ipsis
Homerus in Ili. 226. Omnia sunt oculis: mensae quas aduena primus
Tunc adijt, dextraeque datae.* Sulmone creatos
Quatuor hîc iuuenes, totidem quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Homerus in Ili. 229. Captiuoque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde Mago procul infensam cùm tenderet hastam,
Homerus in Ili. 227. Ille astu subit, ac tremebunda superuolat hasta:
Et* genua amplectens effatur talia supplex:
Homerus in Ili. 64. 116. Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serues natoque patrique.
Altè infossa, fossae commissa. Est domus alta: iacent penitus* defossa talenta
Caelati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi: non hîc victoria Teucrûm

Ver-

Potitur: haud anima vna dabit discrimina tanta. Homerus in
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit: Ili. 116. 230.
Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli* commercia Turnus * Ignoscendi
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto. facultatem.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus, galeam læua tenet: atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triuiæq; sacerdos,
*Infula cui sacra redimibat tempora vitta: Fascia de al-
Totus collucens veste, atque insignibus armis. bo & cocco.
Quem congressus agit campo, lapsumq; superstans
Immolat, ingentiq; vmbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue tropheum.
*Instaurant acies Vulcani stirpe creatus Jam fusas.
Cæculus & veniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo
Crediderat, cœloq; animum fortasse* ferebat: Æquabat.
Caniciemq; sibi, & longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis, Homerus in
Syluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat, Ili. 121.
Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta
Loricam clypeiq; ingens onus impedit hasta.
*Tum caput orantis nequicquam, & multa parãtis Homerus in
Dicere, deturbat terræ: truncumq; repentè Ili. 117.
Prouoluens, *super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc metuende iace: *non te optima mater
Condet humi, patrióue onerabit membra sepulchro: Homerus in
Alitibus linquêre feris: aut gurgite mersum Ili. 112.
Vnda feret, piscesq; impasti vulnera lambent. Homerus in
Protinus Antheũ, & Lycã, prima agmina Turni Il. 130. 166.
Persequitur, fortémq; Numã, fuluumq; Camertem,
Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri

Qui fuit Ausonidûm, & * tacitis regnauit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasq; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribúsq; arsisse. Iouis cùm fulmina contrà
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses:
Sic toto Æneas desæuit in æquore victor,
Vt semel intepuit mucro. * quin ecce Nyphei
Quadrijuges in equos, aduersaq; pectora tendit:
Atque illi * longè gradientem & dira frementem
Vt vidêre metu versi, retroq; ruentes,
Effunduntq; ducem, rapiúntque ad littora currus.
Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fratérq; Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Æneas tanto feruore furentes:
* Irruit, aduersaq; ingens apparuit hasta.
Cui Liger
Non * Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & aui
His dabitur terris. vesano talia latè
Dicta volant Ligeri: sed non & Troius heros
Dicta parat contrà. iaculũ nam torquet in hostem.
Lucagus, vt pronus pendens in verbera telo
Admouit bijugos proiecto dum pede læuo
Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei: tum læuum perforat inguen.
Excussus curru moribundus voluitur aruis,
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertêre ex hostibus vmbræ.
Ipse rotis saliens iuga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos, frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane sine hanc animã, & miserere precãti.

Quia veniente hoste, cum nemo nunciaret, improuiso captæ sunt.

Homerus in Ili. 64.

Longis gradibus.

Homerus in Ili. 116.

Duos nominat, a quibus est victus Aeneas

Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
*Talia per campos edebat funera ductor — Homerus in Ili. 46.
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandē erumpunt, & castra relinquunt
Ascanius puer & nequicquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iuppiter vltro:
*O germana mihi, atq; eadem gratissima coniux: — Homerus in Ili. 30.
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes: non viuida bello
Dextra viris, animusq; ferox, patiensq; pericli.
Cui Iuno submissa: Quid ô pulcherrime coniux,
Sollicitas ægram, & tua* tristia dicta timentem? — Seuera.
Si mihi quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisq; pio det sanguine pœnas.
*Ille tamen nostra deducit origine nomen: — Homerus in Ili. 264.
Pilumnusq; illi quartus pater, & tua larga
*Sæpe manu multisq; onerauit limina donis. — Homerus in Ili, 86.
Cui rex ætherei breuiter sic fatur Olympi:
Si mora præsentis lethi, tempusq;* caduco — Morituro.
Oratur iuueni, meq; hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum atq; instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat: sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumq; moueri
Mutariue putas bellum, spes pascis inanes.
Cui Iuno illachrymās: Quid si quod voce grauaris,
Mente dares atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem grauis exitus: aut ego veri
*Vana feror, quòd vt ô potius formidine falsa — Ignara veritatis.
Ludar: & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cælo se protinus alto

Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
Iliacamq́; aciem, & Laurentia castra petiuit.
Homerus in Ili. 55. *Tum dea nube caua tenuem sine viribus vmbram
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardanijs ornat telis, clypeumq́; iubasq́;
Diuini assimulat capitis, dat inania verba.
Dat sine mente sonum gressusq́; effingit euntis.
Suscepta. Morte* obita quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatq́; virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus stridentémq́; eminus hastam
Conijcit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum verò Æneam auersum vt cedere Turnus
Elatus, arrogantia tumens. Credidit, atque animo spem * turbidus hausit inanem;
Quò fugis Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur strictumq́; coruscat
Mucronem, nec ferre videt sua gaudia ventos.
Abrupti saxi altitudine. Forte ratis celsi coniuncta* crepidine saxi
Expositis stabat scalis, & ponte parato,
Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conijcit in latebras, nec Turnus segnior instat,
Exuperatq́; moras, & pontes transilit altos.
Ne redire posset in prælium. Vix proram attigerat, * rumpit Saturnia funem,
Auulsamq́; rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
Obuia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Artis, per quam euaserat. Respicit ignarus* rerum, ingratusq́; salutis.
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum

Duxti

Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
Quò feror? vnde abij? quæ me fuga, quémue reducet?
Laurentésne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meáq; arma secuti?
Quósq; (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitúmq; cadentûm
Accipio. quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ô potius miserescite venti:
In rupes in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, sæuisq; vadis immittite Syrtes:
Quò neq; me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
*Hæc memorãs, animo nunc huc nũc fluctuat illuc: Homerus in Ili. 85.
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & *crudum per costas exigat ensem: Crudelem.
Fluctibus an iaciat medijs, & littora nando
Curua petat, Teucrûmq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus vtramque viam: ter maxima Iuno
Continuit, iuuenémque *animo miserata repressit. Pro, animo.
Labitur alta secans, fluctúque æstúq; secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad *vrbem. Ardeam.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrósq; inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,
Vni odijsq; viro telisq; frequentibus instant.
*Ille velut rupes, vastum quæ prodit in æquor Homerus in Ili. 170.
Obuia ventorum furijs, expostáque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœliq; marisq;.
Ipsa immota manens: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi: cum quo Latagũ, Palmúmq; fugacem.
Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciémque aduersam: poplite Palmum
Succiso volui segnem sinit armáque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Euantem Phrygium, Paridisq; Mimanta
Æqualem, comitémque, vna quem nocte Theano

In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Cisseis regina Parin creat. vrbe paterna
Occubat ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Homerus in Ili. 189. 121. *Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosq; palus Laurentia) sylua
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitq; ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusue accedere virtus,
Sed iaculis, tutisq; procul clamoribus instant:
Homerus in Ili. 189. *Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius ira,
Non vlli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
Disponit se. Ille autem impauidus partes *cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Venerat antiquis Corcti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos:
Homerus in Il. 50. *Hunc vbi miscentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis, & pactæ coniugis ostro:
Homerus in Ili. 26. *Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
Cornibus eminentem. Conspexit capream, aut *surgentem in cornua ceruum,
Gaudet hians immane, comasq; arrexit, & hæret
Visceribus super accumbens lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes,
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.
Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus:
Obuius aduersoq; occurrit, seq; viro vir
Furto, id est, insidijs. Contulit, haud *furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus & hasta,
Homerus in Ili. 46. *Pars belli haud temnenda viris, iacet altus Orodes.
Conclamant socij lætum Pæana sequuti.

*Ille

Ille autem expirans: non me, quicunque es inulto, — Homerus in Ili. 187.
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arua tenebis.
Ad quem subridens mista Mezentius ira:
Nūc morere: ast de me diuū pater, atque hominū rex — Homerus in Ili. 245.
Viderit, hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget — Homerus in Ili. 118.
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspē
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orsen:
Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten,
*Illum, *infrenis equi lapsu tellure iacentem:* — Asperrimi.
Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deijcit Atronium Salius, Saliumque Nealces,
Insignis iaculo, & longè fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
Funera: cædebant pariter pariterque ruebant
*Victores victique: *neque his fuga nota, nec illis.* — Homerus in Ili. 115.
Dij Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrà spectat Saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet vndas,
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Æneas, speculatus in agmine longo,
Obuius ire parat. manet imperteritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat:
Atque oculis spatium emensus quantū satis hastæ,
Dextra mihi deus, & telum quod missile libro,

Nunc

Nunc adsint voueo, prædonis corpore raptis
Indutum spolijs, ipsum te Lause trophæum
Æneæ, dixit, *stridentémque eminus hastam
Iecit. at illa volans clypeo est excussa, proculq;
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab argis
Hæserat Euandro, atque Itala consederat vrbe,
Sternitur infelix *alieno vulnere, cælumq;
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
*Tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem
Æere cauum triplici, per* linea terga, tribusq;
Transijt intextum tauris opus, imaq; sedit
Inguine, sed vires haud pertulit. ocyus ensem
Aeneas,* viso Tyrrheni sanguine, lætus
Eripit a femore, & trepidanti feruidus instat.
Ingemuit chari grauiter genitoris amore,
Vt vidit Lausus, lachrymæq; per ora voluta.
Hîc mortis duræ casum, tuaq; optima facta
Siqua fidem tanto est* operi latura vetustas,
Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inq; ligatus
Cedebat, clypeoq; inimicum hastile trahebat:
Proripuit iuuenis, seseq; immiscuit armis.
Iamque assurgentis dextræ, plagamq; ferentis
Æneæ subijt mucronem, ipsumq; morando
Sustinuit, socij magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaq; conijciunt, proturbantq; eminus hostem
Missilibus. furit Æneas, tectusque tenet se.
*Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator.
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, vt possint sole reducto
Exercere diem: sic obrutus vndique telis

Homerus in Ili.46.

Telo in Aeneam destinato.

Homerus in Ili. 35.

Lino enim tegebantur scuta.

Homerus in Ili.122.

Pietati, & virtuti Lausi.

Homerus in Ili.42. 133.

Aeneas

Æneas nubem belli, dum* detonet, omnem
Sustinet: & Lausum increpitat, Lausoq; minatur: Dum impetus hostium remittatur.
Quò moriture ruis, maioraq; viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: sæuæ iamq; altius iræ
Dardanio surgunt ductori: extremaq; Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque exigit ensem
Per medium Æneas iuuenem, totumq; recondit.
Transijt & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
*Impleuitq; sinum sanguis: tum vita per auras Homerus in Ili.227.
Concessit mœsta ad manes, corpusq; reliquit.
*At verò vt vultum vidit morientis & ora, Homerus in Ili.57.
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextramq; tetendit:
Et mentem subijt patriæ pietatis imago.
Quid tibi nunc miserande puer pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. Increpat vltro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de* more capillos. Tunc enim viri, vt mulieres, componebant capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
Arboris accliuis trunco procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quiescunt.
*Stant lecti circum iuuenes: ipse æger, anhelans Homerus in Il.41.
*Colla fouet fusus propexam in pectore barbam: Sustinens se trunco arboris.
Multa super Lauso rogitat, multosq; remittit
Qui reuocent, mœstiq; ferant mandata parentis.
At Lausum socij exanimum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
*Agnouit longè gemitum præsaga mali mens: Homerus in Ili.201.

Homerus in Ili. 201. 104

Quæ aspicio ab Ænea tibi illata & vulnera, pro vulnus.

Homerus in Ili. 203.

Lausi cruore perfusa.

Equo se præbente.

Quia victus iam sit.

In vulnus parata.

Caniciem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantáne me tenuit viuendi nate voluptas,
Vt pro me hosti ili paterer succedere dextræ,
Quē genui? tua ne hæc genitor per * *vulnera seruor,*
Morte tua viuens? heu nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen,
Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisq; paternis.
Debueram patriæ pœnas, odijsq; meorum
Omnes per mortes animam sontem ipse dedisse:
** Nunc viuo, neq; adhuc homines, lucemq; relinquo,*
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur, & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud deiectus equum duci iubet, hoc decus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mœrentem, & talibus infit.
Rhœbe diu (res siqua diu mortalibus vlla est)
*Viximus: aut hodie victor spolia illa * cruenta,*
Et caput Æneæ referes, Lausiq; dolorum
Vltor eris mecum: aut aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim fortissime, credo
Iussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
*Dixit, & * exceptus tergo consueta locauit*
Membra, manusq; ambas iaculis onerauit acutis,
Ære caput fulgens, cristaq; hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit. æstuat ingens
*Imo in corde * pudor, mistoq; insania luctu,*
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus.
Atque hic Ænean magna ter voce vocauit.
Aeneas agnouit eum, lætusq; precatur:
Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo:
Incipias conferre manum.
*Tantum effatus, & * infesta subit obuius hasta.*
Ille autem. Quid me erepto sæuissime nato

Terres?

Terres? hæc via sola fuit qua perdere posses.
Nec mortem horremus, nec diuûm parcimus ulli.
Desine, iam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumq́ intorsit in hostem:
Inde aliud super, atque aliud figitq́ volatq́
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum astantem læuos equitauit in orbes,
Tela manu iaciens: ter secum Troïus heros
Immanem ærato circunfert tegmine syluam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congressus iniqua,* Pedes contra equitem
Multa mouens animo, iam tandẽ erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq́ equitem super ipse sequutus
Implicat: ejectoq́ incumbit cernuus armo.* Quia cecidit in faciẽ, quasi in eam partem quã cernimus.
Clamore incendunt cælum Troësq́ Latiniq́:
Aduolat Æneas, vaginaq́ eripit ensem:
Et super hæc, Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cælum, mentemq́ recepit:
Hostis amare, quid increpitas mortémque minaris? Homerus in Ili. 227.
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Vnum hoc per (si qua est victis venia hostibus) oro
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem
**Et me consortem nati concede sepulchro.*
Hæc loquitur, iuguloq́ haud inscius accipit ensem: Homerus in Ili. 249.
Vndantiq́ animam diffundit in arma cruore.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XI.

ARGVMENTVM.

Occiso Mezentio, victor Aeneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Euandri vrbem remittit: vbi summo & patris & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis missi dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio vtrique suorum cadauera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renuntiat. Ea spe destitutus Latinus, consilio conuocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Aeneam mittendos censet, ibi Drances & Turnus pro inueterato inter ipsos odio, se mutuis conuitijs proscindunt. Interim Æneas bipartitò diuisis copijs, leuis armaturæ equites planis itineribus ad vrbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca syluis montibusq; impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cuius rei nuntio Laurentũ perlato, concilium dimittitur, paranturque ea quæ ad vrbis defensionem putantur pertinere. Turnus cognito per exploratores Aeneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur, equitibus Messapũ & Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias,

quà necessariò Aeneæ ad vrbem iter erat, breuiori itinere occupat, atque ibi in insidijs substitit. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio vtrinque euentu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dũ Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum eius pulchritudine capta, incautiùs insequitur, ex insidijs ab Arunte hasta traijcitur. Quam tamẽ sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipse paulo pòst ab Opi Dianæ ministra sagitta traiectus, offensi numinis pœnas persoluit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt: Troiani vrbis oppugnationem parant. Eius calamitatis nuntio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis quas obsederat angustijs, suis auxilio occurrit. Eodem subsequitur & Aeneas: & quoniam, imminente iam nocte prælium committi non poterat, vtrique positis castris ante vrbem considunt.

Aliud argumentum.

Occisis proprium pars vtraq; reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit. extincta Rutuli dant terga Camilla.

OCeanum interea surgens aurora reliquit. Homerus in
Aeneas (quanquam & socijs dare tempus humandis Ili. 82.
**Præcipitant curæ, turbataq; *funere mens est)* Vrgent. funere autem
Vota deûm primo victor soluebat Eoo. Pallantis.
**Ingentem quercum decisis vndique ramis* Homerus in
Constituit tumulo: fulgentiaq; induit arma, Ili. 112.

Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens, aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumq; locis, clypeumq; ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Maxima res effecta viri, timor omnis abesto,
Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ: manibusq; meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosq; Latinos,
Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
Ne qua mora ignaros (vbi primùm vellere signa
Annuerint superi, pubemq; educere castris)
Impediat segnesq; metu sententia tardet.
Interea socios, inhumataq; corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est,
Ite ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperére suo, decorate supremis
Muneribus: mœstamq; Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Sic ait illachrymans, recipitq; ad limina gressum,
Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes
Seruabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit: sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs charo datus ibat alumno.
Circùm omnes, famulùmq; manus, Troianaq; turba,
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Vt verò Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstóq; immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuiq; patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lachrymis ita fatur obortis,

Perfracta ita in trophæis poni consueuere.

Homerus in Ili. 245. 11.

Homerus in Ili. 248.

Immaturo. translatio a pomis.

Ancillæ Aeneæ: nam honestas mulieres in Sicilia omnes reliquerat, excepta Euryali matre.

Tent,

Tene, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensq; moneret
Acres esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatq; altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cœlestibus vllis
**Debentem vano mœsti comitamur honore.* Quia perijt.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatiq; triumphi:
Hæc mea magna fides, at non Euandre pudendis* Homerus in Il.141.207.
Vulneribus pulsum aspicies, nec sospite dirum
Optabis nato funus pater, hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule.
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus
*Imperat: & * toto lectos ex agmine mittit* Ergo Troianos, Tuscos, Arcades.
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintq; patris lachrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alij crates & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno:
Extructosq; toros obtentu frondis inumbrant.
Hîc iuuenem agresti sublimem in stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit,
Non iam mater alit tellus, viresq; ministrat.
Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Æneas, quas illi, læta laborum,
**Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido* Homerus in Ili.60.
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Harum vnam iuueni, supremum mœstus honorem

Induit: arsurásque comas obnubit amictu.
Multáque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Homerus in Ili. 250. Addit* equos & tela, quibus spoliauerat hostem.
Vinxerat & post terga manus, quos mitteret vmbris
Sacra sunt mortuorum *Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas:
Indutósque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicáque nomina figi.
Quasi præ dolore non posset ire. *Ducitur infelix æuo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
Homerus in Ili. 195. *Post bellator equus, positis in signibus Æthon
It lacrymans, guttisq; humectat grandibus ora.
Hastam alij galeámque ferunt. nam cætera Turnus
Homerus in Ili. 250. Victor habet.* tū mœsta phalāx, Teucriq; sequūtur,
Tyrrhenique duces, &* versis Arcades armis.
Lugentum more, qui mucronem hastę, non cuspidem contra terram tenebant. Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
Substitit Æneas gemitúque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant salue æternum mihi maxime Palla,
Æternúmque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumq; in castra ferebat.
Iamq; oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamq; rogantes:
Homerus in Ili. 80. *Corpora per campos, ferro quæ fusa iacebant,
Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ:
Homerus in Ili. 264. *Nullum cum victis certamen & æthere cassis:
Parceret hospitibus quondam socerísque vocatis.
Homerus in Ili. 80 *Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
Admirantis, non dubitantis. *Quæ nam vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemné exanimis & Martis sorte peremptis

Oratis?

Oratis equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni nisi fata locum sedemq; dedissent:
Nec bellum cum gente gero, rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
Vixet cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & *miseris supponite ciuibus ignem. — Quasi aliena culpa pereuntibus.
Dixerat Æneas, olli obstupuere silentes:
Conuersiq; oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperq; odijs & crimine Drances
Infensus iuueni Turno, sic ore vicissim — Homerus in Il. 17.
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus* cœlo te laudibus æquem? — Iis, qui in cœlo sunt.
Iustitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te si qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaq; subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc vnoq; omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies, & pace* sequestra — Media.
Per syluas Teucri mistiq; impunè Latini
Errauere iugis, ferro sonat alta * bipenni — Nomen proprium pro epitheto vsurpauit.
Fraxinus: euertunt actas ad sidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos. — Homerus in Il. 276.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum Euandriq; domos & mœnia complet,
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetusto — Ij qui erant intra vrbem.
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.
Contrà turba Phrygum veniens plangentia iungit

Homerus in Ili.203.

Homerus in Ili.205.

Superaui naturalem ordinem vitæ longiore.

Homerus in Ili.257.

Homerus in Il.275.

Sicut reliqui duces a Pallante cæsi.

Agmina:* quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mæstam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis est vis vlla tenere:
Sed venit in medios* pheretro Pallanta reposto,
Procumbit super atq; hæret lachrymansq; gemensq;
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc ô Palla dederas promissa parenti,
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuuenis miseræ, belliq; propinqui
Dura rudimenta: & nulli exaudita deorum
Vota, precesq; meæ, tuq; ô sanctissima coniux,
Felix morte tua, neq; in hunc seruata dolorem.
Contrà ego viuendo* vici mea fata, superstes
Restarem vt genitor. Troum socia arma sequutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem,
Atque hæc pompa domū me, non Pallanta referret,
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. quòd si immatura manebat
Mors natum, cæsis * Volscorum millibus antè,
*Ducentem in Latium Teucros, cecidisse iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quàm pius Æneas, & quàm magni Phryges, ô quàm
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt quos dat tua dextera letho.
Tu* quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas & idem si robur ab annis,
Turne, sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quòd vitam moror inuisam Pallante perempto,
Dextera caussa tua est, Turnum gnatoq; patriq;
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus

Fortunæq; locus: *non vitæ gaudia quæro. *Homerus in*
Nec fas, sed gnato manes perferre sub imos. *Ili. 253.*
Aurora interea miseris mortalibus almam *Homerus in*
Extulerat lucem, referens opera atque labores. *Il. 14. 80.*
Iam pater Æneas, iam curuo in littore Tarchon
Constituêre pyras: *huc corpora quisque suorum *Homerus in*
More tulêre patrum, subiectisq; ignibus atris, *Ili. 8c.*
Conditur in tenebras altum caligine cœlum. *Homerus in*
*Ter circum accensos cincti fulgentibus armis *Ili. 248.*
Decurrêre rogos: ter mæstum funeris ignem
Lustrauere in equis, vlulatusq; ore dedere.
*Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma: *Homerus in*
It cœlo clamorq; virûm, clangorq; tubarum. *Ili. 80.*
Hinc alij spolia, occisis derepta Latinis,
Coniiciunt igni galeas, ensesq; decoros,
Frenaq; *feruentésq; rotas: pars munera nota, *Nimio cursu*
Ipsorum clypeos, & non felicia tela. *Horat. Me-*
*Multa boum circa mactantur corpora morti: *taque, fer-*
Setigerosq; sues, raptásq; ex omnibus agris *uidis euita-*
In flammam iugulant pecudes. tum littore toto *ta rotis.*
Ardentes spectant socios semiustaq; seruant *Homerus in*
Busta: neque auelli possunt: nox humida donec *Ili. 248.*
Inuertit cœlum stellis fulgentibus *aptum. *Homerus in*
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini *Ili. 250.*
Innumeras struxere pyras, & corpora partim *Coniunctū,*
Multa virûm terræ infodiunt: auectaq; partim *vt alibi.*
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cætera, confusæq; ingentem cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant, tunc vndiq; vasti *Homerus in*
Certatim crebris collucent ignibus agri. *Ili. 251.*
*Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram: *Homerus in*
*Mærentes altum cinerem & confusa ruebant *Ili. 80.*
Ossa focis, tepidóque onerabant aggere terræ.
*Iam verò in tectis prædiuitis vrbe Latini
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus. *Homerus in*
Hic *Ili. 266.*

Hic matres, miseræq́; nurus, hic chara sororum
Pectora mærentum, pueriq́; parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turniq́; hymenæos:
Ipsum armis ipsumq́; iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores.
**Ingrauat hæc sæuus Drances: solumq́; vocari*
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà varijs sententia dictis
Pro Turno: & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mæsti magni Diomedis ab vrbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda aut pacem Troiano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Ænean manifesto numine ferri
Admonet ira deûm, tumuliq́; ante ora recentes.*
Ergo concilium magnum, primosq́; suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
**Olli conuenêre fluuntq́; ad regia plenis*
Tecta viris: sedet in medijs & maximus æuo,
Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.*
Atque hîc legatos Aetola ex vrbe remissos
**Quæ referant, fari iubet: & responsa reposcit*
Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita farier infit:
Vidimus ô ciues Diomedem, Argiuáque castra:
Atque iter emensi casus superauimus omnes,*
Contigimusq́; manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Postquam introgressi, & corâm data copia fandi,
Munera præferimus, nomen patriámq́; docemus:

Maiorem concitat inuidiam.

Cæsorum in pugna.

Homerus in Ili. 15.

Homerus in Ili. 15.

Homerus in Ili. 103.

Itineris, vt flumina, latrones.

Qui

Qui bellũ intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Ausonij, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, suadetq́; ignota lacessere bella?
Quicunque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda manus. scit triste* Mineruæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, vltorq́; Caphareus.
Militia ex illa diuersum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
Exulat: Aetnæos vidit Cyclopas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam, versósq́; penates
Idomenei? Libycóue habitantes littore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achiuûm
Coniugis infandæ prima inter limina dextra
Oppetijt: deuicta Asia subsedit adulter.
Inuidisse deos patrijs vt redditus oris
Coniugium optatũ & *pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
Et socij amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusq́; vagantur, aues (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lachrymosis vocibus implent.
Hæc adeò ex illo mihi iam speranda fuerunt
Tempore, cùm ferro cœlestia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad* tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum post eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætórue malorum.
Munera, quæ patrijs ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam: stetimus tela aspera contra,
Contulimusq́; manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.

Primi enim Ausones tenuisse dicuntur Italiam.

Iratæ Græcis ob strupum Cassãdræ.

Homerus in Ili. 51.

Homerus in Ili. 59.

Homerus in Ili. 53.

Quarum etiam victoria perniciosa est.

Homerus in Ili.20. — *Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, vltro Inachias venisset ad vrbes
Dardanus, & versis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
Dardanius populus. — *Hectoris Æneæq; manu victoria Graiûm
Hæsit, & in decimum vestigia rettulit annum.
Homerus in Ili.197. — *Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
Hic pietate prior, coëant in fœdera dextræ
Homerus in Ili.187,197. — Qua datur: ast armis concurrant arma caueto.
Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati, variúsq; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus vndis.
Homerus in Ili.103. — *Vt primùm placati animi, & trepida ora quierunt,
Præfatus diuos solio rex infit ab alto:
Antè equidem summa de re statuisse Latini,
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
Originem ducente a dijs. — Bellum importunum ciues cum gente* deorum,
Inuictisq; viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite. spes sibi quisque: sed hæc quàm angusta videtis.
Cætera qua rerum iaceant perculsa ruina,
Quasi dicat, narratione non egent. — Ante* oculos interq; manus sunt omnia vestras.
Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
Nunc adeò quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager Thusco mihi proximus amni,
Longus in occasum, fines super vsque Sicanos.
Aurunci Rutulíq; serunt, & vomere duros

Extr-

[Exer]cent colles: atque horum asperrima pascunt.
Haec omnis regio & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, sociosq; in regna vocemus.
Considant, & tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines aliamq; capeßere gentem
Est animus, poßuntq; solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere valent, iacet omnis ad vndam
Materies, ipsi numerumq; modumq; carinis
Præcipiant: nos æra, manus, * naualia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisq; manu prætendere ramos.
Munera portantes eborisq; aurisq; talenta,
Et sellam, regni trabeamq; insignia nostri.
Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia stimulisq; agitabat amaris:
Largus opum, & * lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis author:
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atq; aggerat iras.
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis ó bone rex cuncti se scire fatentur
Quid fortuna ferat populi, sed dicere * mußant.
Det libertatem fandi, flatusq; remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros
(Dicā equidē, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidiße ducum, totamq; videmus
* Consediße vrbem luctu dum Troia tentat
Castra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, diciq; iubes, vnum optime regum,

Posuit pro trabibus ex quibus naues fiunt.

Homerus in Ili. 17.

Homerus in Ili. 14.

Verentur.

Homerus in Ili. 92. 100.

Iacere afflictam.

Adiici-

Adijcias: nec te vllius violentia vincat,
Homerus in Ili. 79. Quin gnatam egregio genero dignisq; hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod si tantus habet mentes & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso:
Cedat ius proprium regi, patriæq; remittat.
Singula verba pondus habent. Quid* miseros toties in aperta pericula ciues
Proijcis? ô Latio caput horum & caussa malorum.
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis (& esse
Nil moror) en supplex venio miserere tuorum:
Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi
Abductis ad bellum colonis. Vidimus, ingentes &* desolauimus agros.
Aut (si fama mouet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est)
Homerus in Ili. 69. *Aude, atque aduersum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles, inhumata infletaq; turba,
Virtus. Sternamur campis: etiam tu: siqua tibi* vis,
Si Patrij quid Martis habes, illum aspice contrà,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Homerus in Ili. 184. Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore voces:
Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,
Homerus in Ili. 22. Tum cùm bella manus poscunt: patribusq; vocatis
Primus ades, sed non replenda est curia verbis,
Arcet, repellit. Quæ tutò tibi magna volant, dum* distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi: meq; timoris
Argue tu Drance, tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæis
Insignis agros, possit quid viuida virtus,
Experiare licet, nec longè scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant vndiq; muros.

Imus in aduersos? quid cessas? an tibi Mauors
Ventosa in lingua pedibusq. fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam meritò fœdissime pulsum* — Homerus in Ili. 8 5.191.
Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine & Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
Inclusus muris, hostiliq. aggere septus.
Nulla salus bello? (capiti cane talia demens* — Quasi vates futura diuinans.
Dardanio, rebusq. tuis) proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atq. extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc & Tydides, & Larißæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cùm se pauidum contra mea iurgia fingit
Artificis scelus, & formidine crimen acerbat.* — Est enim sceleratorũ, simulare formidinem.
Nunq̃ animam talem dextra hac (absiste moueri)
Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.
Nunc ad te, & tua magne pater consulta reuertor.
Si nullam nostris vltra spem ponis in armis:
Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreßum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
(Quanquam ô si solitæ quicquam virtutis adeßet,
**Ille mihi ante alios, fortunatúsque laborum,* — Homerus in Ili. 267.
Egregiusq. animi, qui, nequid tale videret,
**Procubuit moriens, & humũ semel ore momordit)* — Homerus in Ili. 21.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioq. vrbes Italæ populiq. supersunt:
**Sin & Troianis cum multo gloria venit* — Homerus in Ili. 194.
Sanguine, sunt illis sua funera, parq. per omnes

Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variusque labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.
Homerus in Ili.6. *Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi?
At Messapus erit: felixque Tolumnius, & quos
Tot populi misére duces. nec parua sequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
Homerus in Ili.30. Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas.
Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obsto:
Non adeò has exosa manus victoria fugit,
Vt solus dicar seruasse rempub. Vt *tanta quicquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contrà: vel magnum præstet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, socerque Latino,
Turnus ego, haud vlli veterum virtute secundus,
Deuoueo. solum Æneas vocat? & vocet oro.
Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
Homerus in Ili. 8. Morte luat: siue est virtus & gloria tollat.
Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant
Certantes: castra Æneas aciémque mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisque vrbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino a flumine Teucros,
Tyrrhenámque manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
Pectora: & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Queruntur. Arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuuentus.
Flent mœsti* mussantque patres: hic vndique clamor
Dissensu magnus vario se tollit in auras,
Pars est Padi. Haud secus atque alto in luco cùm fortè cateruæ
Consedere auium, piscosóue amne *Padusæ
Dant

Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Imò ait, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice* maniplis: Signiferis, qui triginta fuerunt in legione.
Duc, ait: & Rutulos equites Messapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment, turresq; capessant:
Cætera, quà iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur vrbe.
*Concilium ipse pater, & magna incœpta Latinus Homerus in Ili.27.
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
Multáque se incusat, qui non acceperit vltro
Dardanium Æneam, generumq; adsciuerit vrbi.
*Præfodiunt alij portas, aut saxa sudesq; Ante portas faciunt fossas.
Subijciunt: bello dat signum rauca cruentum
Buccina. tunc muros varia cinxere corona
Matronæ pueriq;: vocat labor vltimus omnes.
Nec non ad templum, summasq; ad Palladis arces
*Subuehitur magna matrum regina caterua, Pilento scilicet, vt lib. 8. Pylentis matres in mollibus.
Dona ferens: iuxtáque comes Lauinia virgo,
Causa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœstas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præses Tritonia virgo, Homerus in Ili.69.
Frange manu telum Phrygij prędonis, & ipsum
*Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis. Homerus in Ili.69.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
*Iamq; adeò Rutulum thoraca indutus ahenis Homerus in Ili.218.
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempore nudus adhuc: Laterìq; accinxerat ensem: Homerus in Ili.72.114.
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce,
Exultátque animis, & spe iam præcipit hostem. Homerus in Ili.164.
*Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis

Tandem liber equus, campóq; potitus aperto,
Aut ille in pastus armentáque tendit equarum,
Aut aßuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectísq; fremit ceruicibus altè
Luxurians: luduntq; iubæ per colla, per armos.
Obuia cui Volscorum acie comitante Camilla
Occurrit, portúq; ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram* defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, sui meritò si qua est fiducia forti,
Audeo & Æneadũ promitto occurrere turmæ,
*Soláque Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.
Turnus ad hæc, oculos* horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quásue referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Æneas (vt fama fidem missíq; reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma
Præmisit,* quaterent campos: ipse ardua montũ
Per deserta iugo properans aduentat ad vrbem.
Furta paro belli conuexo in tramite syluæ,
Vt biuias armato obsidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.
Tecum acer Messapus erit, turmæq; Latinæ,
Tyburtíq;* manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociósq; duces: & pergit in hostem.
Est curuo anfractu* valles, accommoda fraudi,
Armorúmq; dolis, quam densis frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus: tenuis quò semita ducit,
Angustæq; ferunt fauces, aditúsq; maligni.
Hanc super, in speculis summóq; in vertice montũ
Planities ignota iacet, tutíq;* receptus;

Arte quadã & facili cõcinnoque motu.

Homerus in Ili. 1 38.

In armis egregia, metuenda.

Perturbarẽt insidias.

Catillus, & Corax, fratres.

Pro vallis, ob metri necessitatẽ.

Quò se citò recipere potest exercitus.

Seu dextra læuaq; velis occurrere pugnæ,
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitq; locum, & syluis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus socijs sacráq; caterua
Compellabat: & has tristis Latonia voces
Ore dabat, Graditur bellum ad crudele Camilla,
*O virgo, & * nostris nequicquam cingitur armis,* Quibus vtraq; gaudemus.
Cara mihi ante alias. neq; enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitáq; animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno, viresq; superbas,
Priuerno antiqua Metabus cùm excederet vrbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisq; vocauit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
Ipse sinu præ se portans iuga longa petebat* Remotiora.
Solorum nemorum: tela vndiq; sæua premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugæ medio summis Amasenus abundans* Inter fugam.
Spumabat ripis (tantus se nubibus imber
Ruperat) ille innare parens infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet. omnia secum
Versanti, subitò vix hæc sententia sedit.
Telum immane manu valida quod fortè gerebat
Bellator solidum nodis & robore cocto,* Hastæ enim igni durari plerũque consueuerunt.
Huic natam, libro & syluestri subere clausam,
Implicat, atq; habilem mediæ circumligat hastæ.
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
**Ipse pater famulam voueo. tua prima per auras* Quia soli parentes potestatem habent auctorandi.
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris.
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere vndæ: rapidum super amnem

Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius iam vrgente caterua,
Dat sese fluuio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, donum Triuiæ, de cespite vellit.

Hoc dicit, nec in ciuitates, nec in priuatam admissus est* domum.

Non illum* tectis vllæ non mœnibus vrbes
Accepere (neque ipse manus feritate dedisset)
Pastorum & solus exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris,
Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculáq; ex humero paruæ suspendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,

Thraciam a flumine Strymone.

*Strymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum: sola contenta Diana
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi comitúmq; foret nunc vna mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis vrgetur acerbis,

Homerus in Ili.285.

*Labere nympha polo, finésque inuise Latinos,
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicunque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italúsue, mihi pariter det sanguine pœnas.

Homerus in Ili.2[illegible]6.

Pòst ego nube caua miserandæ corpus & arma
Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.

Qui descendit ad luctū, contrà de

Dixit: at illa leues cœli demissa per auras
Insonuit, *nigro circundata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,

Etrusci-

Etruſciq; duces, equitumq; exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis.
Huc obuerſus & huc: tum latè ferreus haſtis
Horret ager, campiq; armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà, celeréſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
Aduerſi campo apparent: haſtaſq; reductis
Protendunt longè dextris, & ſpicula vibrant:
Aduentuſq; virûm, fremituſq; ardeſcit equorum,
Jamq; intra iactum teli progreſſus vterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore. frementeſq;
Exhortantur equos fundunt ſimul vndique tela
Crebra, niuis ritu: cœlumq; obtexitur vmbra.
Continuò aduerſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primiq; ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
*Fulminis in morem, aut tormento * ponderis acti,*
Præcipitat longè, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſiq; Latini
Reijciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
Jamq; propinquabant portis: rurſuſq; Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſq; datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſq; ſuperiacit vndam
*Spumeus, extremamq; * ſinu perfundit arenam:*
Nunc rapidus retro atq; æſtu reuoluta reſorbens
Saxa, fugit, littuſq; vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos,
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes:
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitq; virum vir,

Venere ad lætitiam deſcendente, lib. 8. Æthereos inter dea candida nimbos.
Homerus in Il. 45.
Homerus in Ili. 222.
Homerus in Ili, 19.

Vt pilæ ferreæ.

Retro agunt

Flexu vndarum.

Tũ verò & gemitus morientũ, & sanguine in alto
Armaq; corporaq; & permisti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilocus Remuli (quando ipsum horrebat adire)

Homerus in Ili.251.

*Hastam intorsit equo, ferrumq; sub aure reliquit.
Quo sonipes ictu furit arduus, altaq; iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura:
Voluitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq; animis, ingentem corpore & armis
Deijcit Herminium: nudo cui vertice fulua
Cæsaries, nudiq; humeri: nec vulnera terrent

Transfert ad hominem, quod est quadrupedis.

Tantus in arma patet. latos huic hasta per *armos
Acta tremit, duplicatq; virum transfixa, dolorem.
Funditur ater vbique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortem.

Non verè Amazon, sed quasi Amazon.

At medias inter cædes exultat *Amazon,
Vnum exerta latus pugnæ pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ:
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,

Homerus in Ili.87.

*Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites Larinaq; virgo,
Tullaq; & æratam quatiens Tarpeia securim,

Ad decus ad ornamẽtum.

Italides: quas ipsa *decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisq; bonas belliq; ministras.
Quales Threiciæ cùm flumina Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum *Hyppoliten, seu cùm se Martia curru

Duas Amazonum reginas nominat.

*Penthesilea refert: magnoq; vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Homerus in Ili.59. 185.

*Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

Sangui-

Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensq; suo se vulnere versat.
Tu Lyrim, Pagasumq; super: quorum alter habenas
Suffuso reuolutus equo dum colligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem, — Casuro, exponit Seruius.
Præcipites pariterq; ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturq; incumbens eminus hasta
Tereaq; Harpalicumq; & Demophoonta, Chromimque.
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo, — Homerus in Ili. 87.
Tot Phrygij cecidere viri. procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur. — Nouis, insolitis.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis:
Agrestisq; manus armat sparus. ipse cateruis
Vertitur in mediis, & toto vertice suprà est.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine verso)* — Fraude circũuentum.
Traijcit, & super hæc inimico pectore fatur:
Syluis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Aduenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redargueret; nomen tamen haud leue patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten aduersum cuspide figit
Loricam galeamq; inter, quà colla sedentis* — Equitis.
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequiturque sequentem.* — Breuiore scilicet circulo.
Tum validam perq; arma viro perq; ossa securim,
Altior insurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic subitoq; aspectu territus hæsit
Apenninicolæ bellator filius Auni,

Quos omnes fallaces esse, ait Cato lib. 2. Originum.

Vana, inanis more venti.

Fallax, mobilis.

Homerus in Il. 116. 241.

Homerus in Ili. 235.

Stulti. stultus enim, qui nõ mouetur iniuria.

Homerus in Ili. 43.

Haud Liguru extremus, dum fallere fata sinebant,*
Isq; vbi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse neque instantem reginam auertere cernit:
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc. Quid tam egregium, si fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede solo, pugnæq; accinge pedestri.
Jam nosces ventosa ferat cui gloria laudem.*
Dixit, at illa furens, acriq; incensa dolore
Tradit equum comiti, paribusq; assistit in armis,
Ense pedes nudo, puraq; interrita parma.
At iuuenis vicisse dolo ratus, auolat ipse,
(Haud mora) conuersisq; fugax aufertur habenis,
Quadrupedemq; citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, frustráque animis elate superbis,
Nequicquam patrias tentasti lubricus artes:*
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo. & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisq; aduersa prehensis
Congreditur, pœnasq; inimico a sanguine sumit.
Quàm facilè accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamq; tenet, pedibusq; euiscerat vncis:
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator, atque deorum
Obseruans oculis, summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaq; agmina Tarchon
Fertur equo, varijsq; instigat vocibus alas,
Nomine quenque vocans, reficitq; in prælia pulsos.
Quis metus, ó nunquam dolituri, ó semper inertes*
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum? quidue hæc geritis tela irrita dextris?

At non in Venerem segnes nocturnáque bella
Aut vbi curua choros indixit tibia * *Bacchi,*
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus & ipse,
Concitat, & Venulo aduersum se turbidus infert,
Dereptumq; ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini
Conuertere oculos. volat igneus æquore Tarchon
Arma virumq; ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat, contrà ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, & vim viribus exit.
Vtq; volans altè raptum cùm fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; vnguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtũ ex agmine Tarchon
Portat ouans. ducis exemplum * *euentúmq; sequuti*
Mæonidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima tentat:
Quà se cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Quà victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamq; hos aditus, omnémq; pererrat
Vndiq; circuitum, & certam quatit improbus hastã.
Forte sacer * *Cybelo Chloreus, olimq; sacerdos,*
Insignis longè Phrygijs fulgebat in armis;
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis

* Quia ludi theatrales apud veteres erant in honorem Bacchi.

Homerus in Ili. 180.

Homerus in Ili. 132.

* Primùm virtutem, deinde felicitatem ponit.

* Montẽ pro numine posuit, quod in eo colitur.

In plumam squamis auróque inserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
Al. auro cō-serta. *Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:*
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Pro, casses. **Cassida tum croceam chlamydemq; sinusq; crepantes*
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troïa, captiuo siue vt se ferret in auro,
Venatrix: vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur, totumq; incensa per agmen
Impatienti irrationabili. **Fœmineo prædæ & spoliorum ardebat amore.*
Telum ex insidijs cùm tandem tempore capto
Conijcit, & superos Aruns sic voce precatur:
Mons est Hirpinorum in Flaminia. *Summe deûm, sancti custos* Soractis Apollo,*
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Occisæ. *Omnipotens, non* exuuias, pulsæue tropbæum*
Virginis, aut spolia vlla peto. mihi cætera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
Homerus in Ili. 16. *Pulsa cadit, *patriam remeabo inglorius vrbem,*
Audijt, & voti Phœbus succedere partem
Homerus in Ili. 177. *Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.*
Sterneret vt subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret,
Non dedit: inq; Notos vocem vertere procellæ.
Ergo vt missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Conuertere animos acies, oculósq; tulere
Cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa, nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumq; altè bibit acta cruorem.

Con

Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistóq; metu nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quàm tela inimica sequantur,
Continuò in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnóue iuuenco,
Conscius audacis facti, caudamq; remulcens
Subiecit* pauitantem vtero, syluasq; petiuit:
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns:
Contentusq; fuga, medijs se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic expirans Accam, ex æqualibus vnam,
Alloquitur (fida ante alias quæ* sola Camillæ,
Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca soror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata nouissima perfer,
Succedat pugnæ, Traianosq; arceat vrbe.
Iamq; vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exoluit se corpore: lentáq; colla
Et captum letho posuit caput, arma relinquens:
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea* clamor
Sidera: deiecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrheniq; duces, Euandriq; Arcadis alæ.
At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis. spectatq; interrita pugnas,
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentum
Prospexit tristi mulctatam morte Camillam,

Homerus in Ili. 170.

Pro, ipse pauitans.

Subaudi, consueuerat.

Troianorũ, præ lætitia scilicet ob Camillam occisam.

Inge-

Ingemuitq́,deditq́ has imo pectore voces:
Heu nimium virgo,nimium crudele luisti
Supplicium,Teucros conata lacessere bello.
Nec tibi desertæ in dumis,coluisse Dianam
Profuit,aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte:neq́ hoc sine nomine lethum
Per gentes erit,aut famam patieris inulta.
Nam quicunq́ tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens* monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis,opacaq́ ilice tectum.
Hic dea se primùm rapido pulcherrima nisu
Sistit,& Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis,ac vana tumentem,
Cur(inquit)diuersus abis?huc dirige gressum,
Huc periture veni:capias vt digna Camillæ
Præmia:* túne etiam telis moriere Dianæ?
Dixit,& aurata volucrem Threïssa sagittam
Deprompsit pharetra,cornuq́ infensa tetendit:
Et duxit longè,donec curuata coïrent
Inter se capita,& manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri,dextra neruóque papillam.
*Extemplo teli stridorem aurasq́ sonantes
Audijt vnà Aruns,hæsitq́ in corpore ferrum.
Illum expirantem socij atq́ extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit,domina amissa,leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli,fugit acer Atinas:
Disiectiq́ duces,desolatiq́ manipli
*Tuta petunt,& equis auersi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros,lethumq́ ferentes
Sustentare valet telis,aut sistere contrà:
Sed* laxos referunt humeris languentibus arcus,

Aut enim sub montibus,aut in domibus veteres sepeliebantur.

Dolet enim mortis genere nobilitari.

Homerus in Ili.40.10.

Homerus in Ili.3.

Homerus in Ili.237.

Solutos.

Qua-

Quadrupedumq; putrem cursu quatit vngula campum.
Voluitur ad muros* caligine turbidus atra
Puluis, & e speculis percussæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cæli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super mixto premit agmine turba.
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso
Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorum,
Confixi expirant animas.* pars claudere portas,
Nec socijs aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq; miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inq; arma ruentum.
Exclusi ante oculos, lachrymantumq; ora parentum,
*Pars in præcipites fossas, vrgente ruina
Voluitur: immissis pars cæca & concita frenis
*Arietat in portas, & duros obice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) vt videre Camillam,
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum sudibusq; imitantur obustis
Præcipites, primæq; mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in syluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuueni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies cecidisse Camillam:
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum iam ad mœnia ferri:
Ille furens (nam sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumq; tenebat,
Cum pater Æneas, saltus ingressus* apertos,
Exuperatq; iugum, syluaq; euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoq; feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Æneas fumantes puluere campos
Prospexit longè, Laurentiaq; agmina vidit:

Paulò post dicet, Fumántes puluere campos.

Homerus in Ili. 131.

Homerus in Ili. 130.

Id est, more arietis, vel. lici instrumenti, irruit in portas.

Sine insidijs quas antè exposuerat Turnus.

Fortem, vt lib. I. sæuus Hector, Homerus in Ili. 78.

Et qui tuentur, & obsident.

Et sæuum Æneam agnouit Turnus in armis,
Aduentúmq; pedum, flatúsq; audiuit equorum:
Continuóq; ineant pugnas, & prælia tentent:
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctémq; die labente reducat.
Considunt castris ante vrbem, & mœnia vallant.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XII.

ARGVMENTVM.

Attritis duobus aduersis prælijs Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus vbi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, regináque multis eum cum lachrymis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: eiusque rei Æneam per quendam ex suis Idmonem nomine facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solennique vtrinque sacramento fœdus sancitur. Id Iunonis impulsu a Iuturna nympha Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conuersa, perturbatur: primúsque omnium Tolumnius augur falso augurio certam suis victoriam promittens, vnum ex Gylippi filijs hasta traijcit. Æneas quoque dum subiti tumultus caussam ignorans suos reuocare conatur, ab incerto authore sagitta vulneratus, prœlio excedere cogitur. Qua re intellecta, Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionẽ oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretensi dictamo herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnũque nominatim ad pugnam deposcit. Verùm cùm Turnus sui copiam non faceret (Iuturna enim, quę excusso Metisco auriga, currum eius moderabatur, in diuersam semper partem ha-

benas deflectens, cõgredi eos nõ patiebatur) oppugnandæ vrbis consilium capit, admotoque ad mœnia excercitu, in propũgnacula proximaque ędificia ignem coniecit. Ibi Amata cùm Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nuntiatis cùm eò rem deductam videret, vt sibi necessariò dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum vrbem se inspiciente in hostium potestatem peruenire, vltro Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamẽ prouocat. Ea pugna superior Æneas, cùm victi hostis precibus iam pene ad misericordiam flecteretur, cõspecto in humeris eius balteo quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repètè ira accensus gladio per pectus adacto, eum vita spoliat.

Aliud argumentum.

Troianis, Rutulusq; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur
Dictamno: Rutuliq; luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

Nunquam antea victos Venatoris, quia latrones vocabantur milites conducti, & venatores ipsi quoque suas operas locabant.

TVrnus vt infractos aduerso Marte Latinos*
Defecisse videt: sua nunc promißa reposci,
Se signari oculis: vltro implacabilis ardet,
Attollitq; animos. Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo, gaudetq; comantes
Excutiens ceruice toros, fixumq; latronis*
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atq; ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: Nihil est quod dicta retractent

Ignaui

Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigere recusent.
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentq; Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.* Casus nominat, ne de eius virtute dubitare videatur.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: nec non aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris,
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri,
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fuerat: idq; omnes diuiq; hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,* Quia Venilia, Turni Mater, Amatæ soror vxoris Latini.
Coniugis & mœstæ lachrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quò referor toties? quæ mentem insania mutat? Homerus in Ili. 49.
Si Turno extincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim natam & connubia nostra petentem?
Respice res bello varias, miserere parentis* Casus memorat, vt paulò antea, ne ignauiæ videatur eũ arguere.
Longæui, quem nunc mœstum patria Ardea longè
Diuidit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescitq; medendo.

Vt primùm fari potuit, sic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas: lethùmque sinas pro laude pacisci.
Homerus in Ili. 46. 2. Vt in bello Troiano.
Et nos tela pater, ferrumq; haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœmineæ tegat, & vanis sese occulat vmbris.*
At regina noua pugnæ conterrita sorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc vna senectæ,
Tu requies miseræ: decus imperiumq; Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum committere Teucris.
Homerus in Ili. 25.
Qui te cunque manent isto certamine casus,
Et me Turne manent simul hæc inuisa relinquam
Lumina, nec generum Ænean captiua videbo.
Accepit vocem lachrymis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Homerus in Il. 40.
Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitq; in virgine vultus.
Ardet in arma magis, paucisq; affatur Amatam:
Homerus in Ili. 39. 267.
Ne quæso, ne me lachrymis, neue omine tanto
Prosequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater, neque enim Turno mora libera mortis.
Homerus in Ili. 30.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. Cùm primùm crastrina cœlo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant
Et Rutulûm nostro dirimatur sanguine bellum:

Illo

Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit,
Poscit equos: gaudetq; tuens ante ora frementes,
*Pilumno quos ipsa * decus dedit Orithya,* Homerus in Ili.111.
*Qui candore * niues anteirent, cursibus auras.*
Circumstant properi aurigæ, manibusq; lacessunt
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem, alboq; orichalco
*Circundat loricam humeris: simul aptat * habendo*
Ensemq; clypeumq;, & rubræ cornua cristæ.
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin, quæ in medijs ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabant, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quassatq; trementem,
Vociferans: Nunc, ô nunquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
*Loricamq; manu valida * lacerare reuulsam*
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaq; madentes.
His agitur furijs, totoq; ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventosq; lacessit
Ictibus & sparsa ad pugnam proludit arena.
*Nec minus interea maternis * sæuus in armis*
Æneas acuit Martem, & se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
** Tum socios, mœstiq; metum solatur Iuli,* Homerus in Ili.41.
Fata docens, regiq; iubet responsa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto se gurgite tollunt

Ad decus: vt supra, Quos ipsa decus sibi dia Camilla Delegit.

Ad habendum, vt cõgruè possint inhærere.

Pro, laceratam reuellere.

Fortis, vt alibi.

Solis equi, lucemq; elatis naribus efflant:
*Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis
Dimensi Rutuliq; viri Teucriq; parabant:
In medioq; focos, & * dijs communibus aras
Gramineas, alij fontémq; ignémq; ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidûm, pilatáq; plenis
Agmina se fundunt portis, hinc Troius omnis
Tyrrhenusq; ruit varijs exercitus armis:
Haud secus instructi ferro quam si aspera Martis
Pugna vocet, nec non medijs in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostróq; decori:
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.
Vtq; dato signo spatia in sua quisque recessit,
*Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidiq; senes, turres & tecta domorum
Obsedere: alij portis sublimibus astant.
At Iuno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neq; nomen erat neq; honos aut gloria montis)
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
Laurentum Troumq; acies, vrbémq; Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem
Diua deam, * stagnis quæ fluminibúsq; sonoris
Præsidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacrauit)
Nympha, decus fluuiorum, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum ascendêre cubile,
Prætulerim, cœliq; libens in parte locârim,
Disce tuum (ne me incuses) Iuturna dolorem.
Quà visa est fortuna pati, Parcæq; sinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis,

Locus Homeri. Ili. 7. de Menelai, & Paridis pugna.

Marti, Bellonæ victoriæ: qui in bellis vtriq; parti fauere possunt.

Homerus in Ili. 3.

Iuturna fons est iuxta Numicum fluuium saluberrimus.

Par-

Parcarumq; dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aspicere hanc oculis, nō fœdera possum.
Tu pro Germano si quid præsentius audes,
Perge, decet: forsan miseros meliora* sequentur.

* Fortè possit ordo fatorum mutari.

Vix ea cùm lachrymas oculis Iuturna profudit,
Terq; quaterq; manu pectus percussit honestum.
Non lachrymis hoc tempus (ait Saturnia Iuno)
Accelera, & fratrem si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumq; excute fœdus.
Author ego audendi. Sic exhortata reliquit

Homerus in Ili. 39.

Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum

Homerus in Ili. 33.

Aurati bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen. bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
Et iuxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris, puráque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum* suis, intonsamq; bidentem
Attulit, admouitq; pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.

More Romano: vt Cæsa iungebant fœdera porca.

Tum pius Æneas, stricto sic ense precatur:
Esto nunc sol testis, & hæc mihi terra precanti,

Homerus in Il. 34.

Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,

Homerus in Ili. 34.

Iam melior, iam diua precor: tuq; inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella pater sub numine* torques:

Regis.

Fontesq; fluuiósque voco, quæq; ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Conuenit Euandri victos discedere ad vrbem:

Cedet Iulus agris, nec pòst arma vlla rebelles
Æneadæ referent, ferróue hæc regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nobis victoria* Martem,
(Vt potiùs reor, & potiùs dij numine firment:)
Non ego nec Teucris Italos parêre iubebo:
Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deosq; dabo: socer arma Latinus habeto:
Imperium solenne socer, mihi mœnia Teucri
Constituent, vrbiq; dabit Lauinia nomen.
Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus
Suspiciens cœlum, tenditq; ad sidera dextram:
Hæc eadem Ænea, terram, mare, sidera iuro,
Latonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem,
Vimq; deûm infernam, & diri sacraria Ditis:
Audiat hæc genitor* qui fœdera fulmine sancit.
Tango aras, mediosq; ignes, & numina testor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunq; cadent, nec me vis vlla volentem
Auertet: non si tellurem effundat in vndas
Diluuio miscens, cœlúmue in Tartara soluat:
*Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui fundet virgulta nec vmbras,
Cùm semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære* decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum. tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario misceri pectora motu.
Tum magis vt* propiùs cernunt non viribus æquis,
Ad-

Pro, si Mars annuerit victoriam.

Qui faciendis fœderibus præest.

Homerus in Ili. 7.

Orichalco splendorem auri possidente.

Diligentius.

Adiuuat incessu tacito progressus, & aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentésque genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem simulac Iuturna soror crebrescere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam assimulata Camerti: Homerus in Ili. 39.
(Cui genus a proauis ingens, clarúmque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum:
Rumorésque serit varios: ac talia fatur:
Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus vnam
*Obiectare animam? *numeróne an viribus æqui* Homerus in Ili. 16.
Non sumus? en omnes & Troës & Arcades hîc sunt,
Fatalísque manus, infensa Etruria Turno:
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
*Succedet fama, *viuúsque per ora feretur:* Tanquam de viuo omnes loquentur.
Nos patria amissa dominis parêre superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus aruis.
Talibus incensa est iuuenum sententia dictis,
Iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini, Homerus in Ili. 31.
Qui sibi iam requiem pugnæ rebúsque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdúsque precantur
Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, & alto Homerus in Ili. 132.
*Dat signum cælo: quo non *præstantius vllum* Seruius legit, præsentius, & opinor rectè.
Turbauit mentes Italas, monstróque fefellit.
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra,
Littoreas agitabat aues, turbámque sonantem
Agminis aligeri, subitò cum lapsus ad vndas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus vncis.
Arrexere animos Itali cunctǽque volucres Redeunt cũ clamore.
Conuertunt clamore fugam (mirabile visu)

Ætheraq; obscurant pennis, hostemq; per auras
Factâ nube premunt, donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædámque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penitúsque in nubila fugit.
Venerantur. Tum verò augurium Rutuli clamore* salutant
Expediuntq; manus: primusq; Tolumnius augur
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petiui,
Accipio, agnoscóq; deos. me, me duce ferrum
Corripite ô Rutuli, quos improbus aduena bello
Territat, inualidas vt aues, & littora vestra
Vi populat, petet ille fugam, penitusq; profundo
Vela dabit: vos vnanimi densate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
Ineuitabilis *Certa secat. simul hoc: simul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactáque corda tumultu.
Hasta volans, vt fortè nonem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contrà, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo:
Figuratè, pro vnius. Horum* vnum ad medium, teritur qua sutilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet:
Egregium forma iuuenem & fulgentibus armis,
Transadigit costas, fuluáque extendit arena.
At fratres, animosa phalanx, accensáq; luctu,
Pars gladios stringunt manibus: pars missile ferrum
Corripiunt, cæciq; ruunt: quos agmina contra
More vndæ fluunt. Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus *inundant
Troes, Agyllniq;, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras. it toto turbida cælo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterásq; focósq; ferunt. fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.

In-

Infrenant alij currus aut corpora saltu* — Id est equos
Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus regem, regisq; insigne gerentem*
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus, — Diadema.
Aduerso proterret equo. ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo inuoluitur aris
In caput inq; humeros: at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloq; orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur:
Hic habet, hæc melior magnis data victima diuis.* — Id est, Lethali percussus est vulnere. Terent. Captus est, | habet.
Concurrunt Itali, spoliántq; calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagámq; ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidorémq; ambusta dedit: super ipse sequutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis,
Impressóq; genu nitens, terræ applicat ipsum:
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primáq; acie per tela ruentem
**Ense sequens nudo superiminet: ille securi* — Homerus in Ili. 147.
Aduersi frontem mediam mentúmq; reducta
Disijcit, & sparso latè rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem — Homerus in Ili. 146.
**Nudato capite, atque suos clamore vocabat.* — Vt posset agnosci.
Quò ruitis? quæue ista repens discordia surgit?
O cohibete iras: ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges. mihi ius concurrere soli.
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi sacra.* — Quasi a Turno violata.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, casúsne deúsne,

Attu-

Attulerit: pressa est insignis gloria facti.
Nec sese Æneæ iactauit vulnere quisquam.
Turnus vt Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosq; duces, subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltúq; superbus
Regit alibi, Emicat in currum, & manibus* molitur habenas,
parat. *Multa virûm volitans dat fortia corpora letho.
Homerus in Semineces voluit multos, aut agmina curru
Ili.277. Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
*Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
Homerus in Sanguineus Mauors clypeo increpat, atque furentes
Ili.77. Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
Homerus in Ante Notos Zephyrúmque volant: * gemit vltima
Ili.27. pulsu
Thraca pedum, circumq; atræ Formidinis ora,
Homerus in Iræq; insidiæq; dei comitatus aguntur.
Ili.45. Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Pro misera- Fumantes sudore quatit (*miserabile) cæsis
biliter. Hostibus insultans: spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mistáq; cruor calcatur arena.
Jamq; neci Sthenelúmq; dedit, Thamyrimq; Polumq;
Hunc congressus, & hunc, illũ eminus, eminus ambos
Imbracidas, Glaucũ atq; Ladẽ: quos Imbrasus ipse
Homerus in *Nutrierat Lycia, paribusq; ornauerat armis,
Ili.57. Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Homerus in Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Ili.109. Nomine auum referens, animo, manibusq; parentem:
Homerus in Qui quondã castra vt Danaûm speculator adiret,
Ili.111. Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus.
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Id est, pœna Affecit* pretio: nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul vt campo Turnus conspexit aperto,
Homerus in Antè leui iaculo longum per inane secutus,
Ili.30. Sistit equos bijuges, & curru desilit: atque

Semia-

Eminùs? lapsóque superuenit: & pede collo
Impresso, dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit iugulo atq; hæc insuper addit:
En agros, & quam bello Troiane petisti
Hesperiam metire iacens. hæc præmia, qui me
Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, coniecta cuspide mittit:
Chloreáque, Sybarimq;, Daretáq;, Thersilochumq;,
Et *sternacis equi lapsum ceruice Thymœten.
At velut Edoni Boreæ cùm spiritus alto
Insonat Ægeo, sequiturq; ad littora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno quacunq; viam secat, agmina cedunt,
Conuersæq; ruunt acies: fert impetus ipsum,
Et cristam aduerso curru quatit aura volantem.
Non tulit instantem Phegeus, animisq; frementem:
Obiecit sese ad currum, & spumantia frænis
Ora citatorum dextra contorsit equorum.
Dum trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitq; infixa bilicem
Loricam, & summum* degustat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuersus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat,
Quem rota præcipitem & *procursu concitus axis
Impulit, effuditq; solo. Turnusq; sequutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumq; reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusq; comes castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
*Sæuit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere: auxilióque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, teliq; latebram
Rescindant penitus, seséq; in bella remittant.

Ferocis, qui facilè sternit sedenté.

Leuiter, tangit.

Impetu.

Quia non potest in pugnam procedere.

Iam-

Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Homerus in Ili.28. Iasides,* acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium citharámq; dabat, celerésque sagittas.
Ille vt depositi proferret fata parentis,
Homerus in Il.41. * Scire potestates herbarum, vsúmq; medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno iuuentum & mœrentis Iuli
Concursu, lachrymisq; immobilis. ille retorto
Medicinalē Pæone deorum medico. *Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, Phebiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatq; tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nil author Apollo
Homerus in Il.41. Subuenit: & sæuus campis magis ac magis horror
Crebrescit propiusq; malum est. iam puluere cœlum
Stare vident. subeunt equites, & spicula castris
Homerus in Il.116. Densa cadunt medijs: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentum.
Qui natus erat ex vulnere indignè illato. Hic Venus, indigno* nati concussa dolore.
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem folijs, & flore comantem
Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.
A parte totum corpus intelligendum. Hoc Venus, obscuro* faciem circundata nimbo
Detulit: hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans spargitq; salubris
Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans: subitóque omnis de corpore fugit
Homerus in Ili.182. Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis.
Iamq; sequuta manum, nullo cogente sagitta
Excidit, atq; nouæ redière in pristina vires.
Arma citi properate viro: quid statis? Iapis

Concla-

Conclamat,primusq; animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus,non arte magistra
Proueniunt,neque te Ænea mea dextra seruat:
Maior agit * deus,atque opera ad maiora remittit.
Apollo inuentor medicinæ.
Ille auidus pugnæ, suras incluserat auro
Hinc atq; hinc oditq; moras,hastámq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus,loricáque tergo est,
Homerus in Ili.72.
Ascanium fusis circum complectitur armis:
*Summáque per galeam delibans oscula,fatur:
Sophocles in Aiace, vbi Aiax filium alloquitur,& in Oedipo tyranno,in extremo.
Disce *puer virtutem ex me,verumq; laborem,
Fortunam ex alijs:nunc te mea dextra bello
Defensum dabit,& magna inter præmia ducet.
Tu facito,mox cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor,& te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas,& auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit,portis sese extulit,ingens
Telum immane manu quatiens.simul agmine denso
Antheus Mnestheusq; ruunt:omnisq; relictis
Turba fluit castris. tum cæco puluere campus
Miscetur,pulsúq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus,
Vidêre Ausonij,gelidusq; per ima cucurrit
Ossa tremor.prima ante omnes Iuturna Latinos
Audijt,agnouitq; sonum:& tremefacta refugit.
Ille volat campóq; *atrum rapit agmen aperto.
Pulueris nube coopertum.
*Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus
Homerus in Ili.42.
It mare per medium(miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis:dabit ille ruinas
Arboribus,stragémque satis,*ruet omnia latè:
Euertet.
Antè volant,sonitúmq; ferunt ad littora venti)
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit:densi cuneis se quisq; coactis
Agglomerant. ferit ense grauē Thymbræus Osirim:
Homerus in Ili.56.
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,

Vsentemq; Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cœlum clamor: versiq; vicissim

Homerus in Ili 182.

Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neq; aduersos dignatur sternere morti:
Nec pede congressos nec equo, nec tela ferentes

Homerus in Ili.185.

*Insequitur: *solum densa in caligine Turnum*
**Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.*

Homerus in Ili.57.

Hoc concussa metu mentem Iuturna virago,
**Aurigam Turni media inter lora Metiscum*

Homerus in Ili.62.

Excutit, & longè lapsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibusq; vndantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq; & corpus & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cùm diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parua legens, nidisq; loquacibus escas:

Magnis: vt Vacua atria lustrat Saucius.

Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum*
Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidoq; volans obit omnia curru:
Iamq; hic germanum, iamq; hic ostendit ouantem,

Ab ea parte, qua veniebat Æneas.

Nec conferre manum patitur: volat auia longè.*
Haud minus Æneas tortos legit obuius orbes,
Vestigatq; virum, & disiecta per agmina, magna
Voce vocat: quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentauit equorum,
Auersos toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
Diuersæq; vocant animum in contraria curæ.

Homerus in Ili.29.

Huic Messapus, vti læua duo forte gerebat*
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.

Texit, vt omnino feriri non posset.

Subsistit Æneas, & se collegit in arma,*
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasq; excussit vertice cristas.
Tum verò assurgunt iræ, insidijsq; subactus

Diuersos

Diuersos vbi sensit equos, currumq́ referri,
Multa Iouem & læsi testatus fœderis aras:
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis sæuam nullo discrimine cædem*
Suscitat, irarumq́ omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuersas, obitumq́ ducum, quos æquore toto
Inq́ vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tantôn' placuit concurrere motu,
Iuppiter: æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus: & qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas & crates pectoris ense.
Turnus equo deiectum Amicum, fratremq́ Diorẽ
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit. curruq́ abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaimq́ neci fortemq́ Cethegum,
*Tres vno congressu, & * mæstum mittit Onytem,*
Nomen Echionium, matrisq́ genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq́ domus: nec nota potentum
Munera, conductaq́ pater tellure serebat.
Ac velut immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam, & virgulta sonantia lauro:
Aut vbi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currũt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas, Turnusq́ ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atauos & auorum antiqua sonantẽ

Obtruncat vniuersos æquè: nemini parcit.

Homerus in Ili. 50.

Natura tristem, & seuerum.

Homerus in Ili. 115.

Homerus in Ili. 115.

Homerus in Ili. 115.

Nomina, per regesq́; actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
Excutit, effunditq́; solo: hunc lora, & iuga subter
Prouoluêre rotæ, crebro super vngula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo animisq́; immane frementi
Homerus in Ili. 226. *Occurrit, telumq́; aurata ad tempora torquet:*
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graiûm fortissime Creteu
Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum,
Ænea veniente sui: dedit obuia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & latè terram consternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles.
Homerus in Ili. 226. *Hic tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida,*
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
Totæ adeò conuersæ acies, omnesq́; Latini,
Omnes Dardanidæ. Mnestheus, acerq́; Serestus,
Et Messapus equûm domitor, & fortis Asylas.
Thuscorumq́; phalanx, Euandriq́; Arcadis alæ
Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.
Nec mora nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret vt ad muros, vrbiq́; aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille vt vestigans diuersa per agmina Turnum,
Oculorum. *Huc atq́; huc* acies circumtulit, aspicit vrbem*
Immunem tanti belli, atq́; impunè quietam.
Continuò pugnæ accendit maioris imago.
Mnesthea Sergestumq́; vocat, fortemq́; Serestum,
Ductores: tumulumq́; capit, quò cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec scuta, aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur:

*Ne-

*Nequa meis esto dictis mora: Juppiter hac stat:
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Vrbem hodie,* caussam belli, regna ipsa Latini,
(Ni frænum accipere) & victi parêre fatentur.
Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem libeat dum prælia Turno
Nostra pati? rursusq; velit concurrere victus?
Hoc caput, ô ciues, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces properè, fœdusq; reposcite* flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densaq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improuiso subitusq; apparuit ignis.
Discurrunt alij ad portas, primosq; trucidant:
Ferrum alij torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas, magnaq; incusat voce Latinum:
Testaturq; deos, iterum se ad prælia cogi:
Bis iam Jtalos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem alij reserare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipsumq;* trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros.
Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumóque impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cærea castra
Discurrunt, magnisq; acuunt stridoribus iras:
Voluitur* ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem prospicit hostem,
Incendi muros, ignes ad tecta volare,
Nusquã acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, & subitò mentem turbata dolore,

Homerus in Ili. 56.

Ob Lauiniã Latini filiam

Id est, flammas fœderis innouemus vrbis incendio. Nam, reposcite, est reuocate, vt ait Seruius.

Pro, trahere volunt: vt videat vrbis discrimen.

Respexit ad colorem fumi, nam in odore color non est.

Se caussam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines
Et roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam* infelix vulgatur fama per vrbem.
Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Coniugis attonitus fatis, vrbisque ruina,
Caniciem immundo perfusam puluere turpans:
Multaque se incusat, qui non acceperit antè
Dardanium Ænean, generúmque asciuerit vltro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque
Iam minus atque minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
* Commistum clamorem, arrectasque impulit aures
Confusæ sonus vrbis, & illætabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisue ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait, adductisque* amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror vt conuersa Metisci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac Turne sequamur
Troiugenas: quà prima viam victoria pandit.
Sunt alij qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris.
Nec* numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O soror, & dudum agnoui, cùm prima per artem
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
Et* nunc nequicquam fallis dea. sed quis Olympo

Nuntiat enim res infelices.

Ex oppugnatione, & morte reginæ.

Consilij egens.

Cæsorum a te.

Homerus in Ili. 61.

Dc-

Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri lethum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iam spondet fortuna salutē?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum (quo non superat mihi charior alter)
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum. Homerus in Ili. 263.
Occidit infelix ne nostrum dedecus Vfens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis. Homerus in Ili. 55.
Excindi ne domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnū fugientem hæc terra videbit? Homerus in Ili. 52.
**Vsque adeóne mori miserum est? vos ó mihi manes* * Fugæ.
Este boni, quoniam superis aduersa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ.*
Descendam, magnorum haud vnquā indignus auorū.
Vix ea fata erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages, aduersa sagitta
Saucius ora, ruitq; implorans nomine Turnum, Homerus in Ili. 123.
**Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.*
Fulminat Æneas armis, summasq; minatur
Deiecturum arces Italûm, excidioq; daturum:
Iamq; faces ad tecta volant: in te ora Latini,
*In te oculos referunt, *mussat rex ipse Latinus,* * Dubitat.
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucémq; exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus & acer Atinas
Sustentant aciem: circum hos vtrinq; phalanges
Stant densæ, strictusq; seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
*Obstupuit *varia confusus imagine rerum* * Multiplice nuntio.
Turnus, & obtutu tacito stetit, æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistóq; insania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus. * Mentis caligo.
Vt primùm discussæ vmbræ, & lux reddita menti*
est,

Ardentes oculorum acies ad mœnia torsit
Turbidus, eq; rotis magnam respexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum vndabat vortex, turrimq; tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Quò posset ad ea loca trahi, quibus instaret. *Subdiderátque* rotas, pontesq; instrauerat altos.*
Jam iam fata, soror superant: absiste morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna sequamur.
Stat conferre manum Æneæ: stat quicquid acerbi est
Morte pati. nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro, sine me furere ante furorem.
Homerus in Ili. 65. *Dixit, & e curru saltum dedit ocyus aruis:*
Perq; hostes, per tela ruit, mæstamq; sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum de vertice præceps
Homerus in Ili. 139. *Cùm ruet auulsum vento, seu turbidus imber*
Proluit, aut annis soluit sublapsa vetustas:
Pars montis *Fertur in abruptum magno mons improbus actu,*
Exultatq; solo, syluas, armenta virosq;
Jnuoluens secum: disiecta per agmina Turnus
Homerus in Ili. 123. *Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuso*
Sanguine terra madet, stridéntq; hastilibus auræ:
Significatq; manu, & magno simul incipit ore:
Homerus in Ili. 30. 74. *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.*
Quæcunque est fortuna, mea est: me veriùs vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes; medij, spatiumq; dedere.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces:
Præcipitatq; moras omnes. opera omnia rumpit,
Lætitia exultans: horrendumq; intonat armis.
Quantus Athos, aut quãtus Eryx, aut ipse, coruscis
Cùm fremit ilicibus, quantus gaudetq; niuali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò & Rutuli certatim, & Troes, & omnes

Conuertêre oculos Itali, quiq; alta tenebant
Mœnia, quiq; imos pulsabant ariete muros:
Armaq; deposuere humeris, stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diuersis partibus orbis,
*Inter se coijsse viros, & * decernere ferro.* — Antiquam lectionem ait Seruius fuisse, cernere.
Atq; illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clypeis atq; ære sonoro:
(Dat gemitum tellus) tum crebros ensibus ictus
*Congeminant: * fors & virtus miscentur in vnum.* — Casus in Turno, virtus in Ænea.
At velut ingenti Syla summóue Taburno,
Cùm duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussantq; iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quē tota armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaq; obnixi infigunt: & sanguine largo
Colla armosq; lauant, gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet. — Homerus in Ili. 242.
Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum:
*Quem * damnet labor, & quò vergat pondere lethū.* — Liberet.
Emicat hic, impunè putans, & corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit, exclamant Troes, trepidiq; Latini:
Arrectæq; amborum acies, at perfidus ensis — Homerus in
Frangitur: in medioq; ardentem deserit ictu, — Ili. 35.
Ni fuga subsidio subeat fugit ocyor Euro,
Vt capulum ignotum dextramq; aspexit inermem:
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia iunctos — Homerus in
*Conscendebat equos, * patrio mucrone relicto,* — Ili. 62.
Dum trepidat ferrum aurigæ rapuisse Metisci: — Nam Dauni
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri, — fuerat gla-
Suffecit: postquā arma dei ad Vulcania ventum est, — dius lib. 5.

Homerus in Ili. 241.

Mortalis mucro glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulua resplendent fragmina arena.
Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Vndiq; enim densa Teucri inclusere corona:
Atq; hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.

Vulnere ex sagitta illato.

Nec minus Æneas (quanquam tardante sagitta*
Interdum genua impediunt, cursumq; recusant)
Insequitur: trepidiq; pedem pede feruidus vrget.
Inclusum veluti siquando in flumine nactus,

Homerus in Il. 110. 88.

Ceruum, aut puniceæ septum formidine pennæ,
Venator cursu canis & latratibus instat:

Quo modo insidijs? quia videt instrumentum ad terrendas bestias factū.

*Ille autem insidijs & ripa * territus alta,*
Mille fugit refugitq; vias: at viuidus Vmber
Hæret hians: iam iamq; tenet, similisq; tenenti
Increpuit malis, morsuq; elusus inani est.
Tum verò exoritur clamor, ripæq; lacusq;
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quenque vocans: notumq; efflagitat ensem.

Homerus in Ili. 244.

Aeneas mortem contrà præsensq; minatur
Exitium, si quisquam adeat: terretq; trementes,
Excisurum vrbem minitans, & saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidemq; retexunt

Homerus in Ili. 241.

Huc illuc, nec enim leuia aut ludicra petuntur
Premia: sed Turni de vita & sanguine certant.
Fortè sacer Fauni folijs oleaster amarus
Hîc steterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro vt possent concurrere campo.

Homerus in Ili. 231.

Hîc hasta Æneæ stabat, huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitq; manu conuellere ferrum

Dar-

Dardanides, teloq́; sequi, quem prendere cursu
Non poterat. tum verò amens formidine Turnus,
Faune precor miserere, inquit: tuq́; optima ferrum
Terra tene, colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: opemq́; Dei non cassa in vota vocauit. Homerus in Ili. 3.
Namque diu luctans, lentoq́; in stirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Æneas, dum nititur acer & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq́; ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telumq́; alta ab radice reuellit.
Olli sublimes armis animisq́; refecti, Homerus in Ili. 243.
Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
Assistunt contrà, certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit coniux? quid denique restat?
Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris,
Deberi cælo, fatisq́; ad sidera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?* Subaudi futurum.
Aut ensem (quid eni m sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibusq́; inflectere nostris: Homerus in Ili. 265.
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est terris agitare vel vndis
Troianos potuisti, infandum accendere bellum,* Quasi dicat iam non potes: vincunt enim fata.
Deformare domum, & luctu miscere hymenæos:
Vlterius tentare veto. Sic Iuppiter orsus:
Sic dea submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Iuppiter, & Turnum & terras inuita reliqui.

Nec tu me aëria solam nunc sede videres
Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traheremq; inimica in prælia Teucros.
Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum.
Adiuro Stygij caput implacabile fontis,
Vna superstitio superis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo,
Illud te nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate* tuorum:
Cùm iam connubijs pacem felicibus (esto)
Component, cùm iam leges & fœdera iungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq; vocari:
Aut vocem mutare viros aut vertere vestes.
Sit Latium, sint Albani per secula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritq; sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum, rerumq; repertor,
Es germana Iouis, Saturniq; altera proles:
Irarum tantus voluis sub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum frustra submitte furorem.
Do quod vis: & me victusq; volensq; remitto.
Sermonem Ausonij patrium moresq; tenebunt.
Vtq; est, nomen erit: commisti corpore tantùm
*Subsident Teucri, morem ritusq; sacrorum
Adijciam: faciamq; omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æquè celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cælo, nubemq; reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis.

Homerus in Ili. 16. 1. 36.

Respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnauerat.

Quasi latebunt.

Dicitur

Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ:
Quas & tartaream Nox intempesta Megæram
Vno eodémq; tulit partu paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, ventosásq; addidit alas.
Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris:
Si quando lethum horrificum morbosq; deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demittit ab æthere summo
Iupiter, inq; omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celeriq; ad terram turbine fertur:
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle veneni,
Parthus siue Cydon, telum immedicabile torsit,
Stridens, & celeres incognita transilit vmbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasq; petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni
Alitis in paruæ subitò collecta figuram:*
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq; refertq; sonans, clypeumq; euerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul vt Diræ stridorem agnouit & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis:
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscenæ volucres, alarum verbera nosco,*
Lethalémq; sonum, nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis. hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est

Præstò sunt ad obsequiũ vnde apparitores dicti.

Noctuæ, bubo maior est.

Inuidiosè dixit: nam vna est.

Con-

Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certè, & misero fratri comes ire per vmbras,
Immortalis ego. haud quicquam mihi dulce meorum
Homerus in Ili. 41. Te sine frater erit, ô quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manésque deam demittat ad imos?
Homerus in Ili. 164. Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & se fluuio dea condidit alto.
Æneas instat contrà, telumque coruscat
Ingens arboreum: & sæuo sic pectore fatur:
Homerus in Ili. 243. * Quæ nunc deinde mora est? aut quid iam Turne retractas?
Collige. Non cursu, sæuis certandum est comminus armis.
Verte omnes tete in facies: & * contrahe quicquid
Siue animis siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausúmque caua te condere terra.
Ille caput quassans: Non me tua feruida terrent
Homerus in Ili. 235. Dicta ferox: dij me terrent, & Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Il. 22. Saxum antiquum, ingens: campo qui fortè iacebat
Ili. 126. Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.
Ili. 55. Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentémue manu saxúmque immane mouentem.
Genua labant gelidus concreuit frigore sanguis.
Homerus in Ili. 242. Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spatium euasit totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis oculos vbi languida pressit
Nocte quies nequicquam auidos extendere cursus
Velle videmur, & in medijs conatibus ægri
Succidimus non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox nec verba sequuntur:
Sic Turno (quacunque viam virtute petiuit)

Sue-

Successum dea dira negat: tum pectore sensus
Vertuntur varij: Rutulos aspectat & vrbem,
Cunctaturq; metu, telumq; instare tremiscit.
Nec quò se eripiat, nec qua vi tendat in hostem:
Nec currus vsquam videt aurigamq; sororem. Homerus in Ili. 244.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus volat atri turbinis instar Pro tonitru sine quo nunquam est fulmen.
Exitium dirum hasta ferens, orasq; recludit
Loricæ, & clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur, incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusq; remugit
Mons circum & vocē latè nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexq; oculos dextrámq; precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor (inquit)
**Vtere sorte tua miseri te si qua parentis* *Interfice hostem.
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ: Certaminis causa.
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis, vicisti, & victum tendere palmas
Ausonij videre: tua est Lauinia coniux.*
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Æneas voluens oculos, dextramq; repressit.
Et iam iamq; magis cunctantem flectere sermo
*Cœperat *infelix humero cùm apparuit alto* Quia mortem attulit Turno.
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri. victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum insigne gerebat. Vidit: vt li. 4. Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Ille oculis postquam sæui monumenta doloris
Exuuiasq; hausit: furijs accensus, & ira*
Terribilis, Túne hinc spolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immo-

Homerus in Il. 226. 245.

Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum aduerſo ſub pectore condit
Feruidus, aſt illi ſoluuntur frigore membra,
Vitaq; cum gemitu fugit indignata ſub umbras,

MAPHÆ.

MAPHAEI VEGII LAVDENSIS XII. LIBRORVM AEN. *supplementum.*

ARGVMENTVM.

Turnus vt extremo vitam sub Marte profudit,
Subdunt se Rutuli Æneæ, Troiana sequentes
Agmina: dehinc superis meriti redduntur honores.
Congaudet nato, ac socijs memor antè malorum
Actorum pater Æneas. Turni inde Latinus
Morte dolet, patriæ miseranda incendia Daunus
Euersæ, & chari deflet pia funera nati.
Connubium instaurat natæ, lætosque Hymenæos
Rex socer Aeneæ genero. gens vtraque pacto
Fœdere pacis ouat. tum nomine coniugis vrbem
Instruit, & tandem placida sub pace regentem
Transtulit Aeneam Venus astra in summa beatum.

TVrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugientẽ animã, medioq; sub agmine victor Quæ post Turni cladẽ acta sint recenset Maphæus.
Magnanimus stetit Æneas Mauortius heros:
Obstupuere omnes, gemitumq; dedêre Latini:
Et durum ex alto reuomentes corde dolorem,
Concussis cecidêre animis: ceu frondibus ingens
Sylua dolet lapsis Boreali impulsa tumultu.
Tum tela infigunt terræ, & mucronibus hærent: Comparatio
Scutaq; deponunt humeris, & prælia damnant:
Insanumq; horrent optati Martis amorem:
Nec frenum, nec colla pati captiua recusant,
Et veniam orare, & requiem finemq; malorum.
Sicut acerba duo quando in certamina tauri Comparatio
Concurrunt, largo miscentes sanguine pugnam.

Cuiq;

Cuiq; suum pecus inclinat: sin cesserit vni
Palma duci: mox quæ victo pecora antè fauebant:
Nunc sese imperio subdunt victoris: & vltro,
Quanquã animũ dolor altus habet, parêre fatentur.
Non aliter Rutuli licet ingens mæror adhausit
Pectora pulsa metu cæsi Ducis, inclyta malunt
Arma sequi, & Phrygium Æneam, fœdusq; precari
Pacis, & æternam rebus, belloq; quietem.
Tunc Turnum super assistens placido ore profatur
Aeneas. Quæ tanta animo dementia creuit,
Vt Teucros superûm monitis, summiq; Tonantis
Imperio huc vectos, patereris Daunia proles
Italia, & pactis nequicquam expellere tectis?
Disce Iouem reuereri, & iussa facessere Diuûm: Deorum religio.
Magnum etiam capit ira Iouem: memoresq; malorum
Sollicitat vindicta Deos en vltima tanti Pœna periurij.
Meta furoris adest, quo contra iura fidemq;
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem.
Ecce suprema dies, alijs exempla sub æuum
Venturum missura, Iouem non temnere frustra
Fas sit, & indignos bellorum accendere motus.
Nunc armis letare tuis heu nobile corpus
Turne iacet at non tibi erit Launia paruo: Translatio.
Nec dextra tamen Aeneæ cecidisse pudebit.
Nunc Rutuli hunc auferte ducem vestrum: arma, virumq;
Largior: atq; omnem deflendæ mortis honorem.
Sed quæ Pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera, transmittam Euandro: vt solatia cæso
Haud leuia hoste ferat: Turnoq; exultet adempto.
Vos memores tamen Ausonij melioribus vti Adhortatio vt cautiores sint in suscipiendis bellis.
Discite bellorum auspicijs, ego sidera iuro,
Nunquã acies, nunquã arma libens in prælia moui:
Sed vestris actus furijs defendere toto
Optaui, & licuit, Troianas robore partes.

Nec fatus plura Æneas, se lætus ad altos
Vertebat muros, & Troia tecta petebat.
Vnà ipsum Teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exultans sequitur, volucresq; per arua pedum vi
Quadrupedes citat, incusans acri ore Latinos,
Ignauosq; vocans: strepit altus plausibus æther.
Et quamuis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingens cura animo, sociosq; imponere flammis:
Maius opus tamen Æneas sub pectore voluens,
Primùm aris meritos superis mandabat honores. Sacrificium.
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos:
Immittuntq; sues niueasq; in templa bidentes.
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram.
Viscera diripiunt: & cæsum in frusta trucidant,
Denudantq; gregem & flammis verubusq; remittũt.
Tum vina effundunt pateris, & dona Lyæi
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tum plausus per tecta mouent, magnumq; Tonantẽ
Extollunt Veneremq;, & te Saturnia Iuno.
Iam placidam, & meliorem ingenti laude fatentur:
Mauortemq; ipsum; tum cætera turba Deorum
In medium effertur, summis cum vocibus altos
Perlata ad cœlos, ante omnes gratior vnus
Æneas duplices mittebat ad æthera palmas.
Et puerum pauca ore dabat complexus Iulum: Consolatur Iulum perpessis tantis laboribus.
Nate in quo spes vna patris, per tanta laborum
Quem varijs actus fatis discrimina duxi,
Ecce iuuenta quies: ecce illa extrema malorum,
Ærumnis factura modum, acceptissima semper,
Atque optata dies, quam dura in bella vocatus
Sæpe tibi Dijs auspicibus meminisse futuram
Iam memini, nunc te, cùm primùm Aurora rubebit
Crastina, sublimem Rutulorum ad mœnia mittam.
Dehinc sese ad gentem Iliacam voluebat: & alto

Pectore verba trahens, blando est sic ore locutus.
Commemoratio calamitatum. O socij, per dura ac densa pericula vecti,
Per tantos bellorum æstus, duplicesq; furores
Armorum, per totq; hyemes, per quicquid acerbum,
Horrendũ, graue, triste, ingens, per quicquid iniquũ,
Infaustum, & crudele foret, conuertite mentem
Consolatio. In melius: iam finis: adest hic meta malorum:
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus: dabit inde mihi Lauinia coniux
Bello acri defensa, Italo cum sanguine mistam
Troianam transferre æterna in secula gentem.
Vnum oro socij, Ausonios communiter æquo
Ferte animo, & vosmet socero obseruate Latino.
Sceptrum idem sublime geret: sententia mentem
Hæc habet: at bello vos, & præstantibus armis
Discite me pietate sequi: quæ gloria nobis
Cesserit, in promptu est: sed cœlum & sidera testor,
Qui vos tantorum eripui de clade malorum,
Idem ego sub maiora potens vos præmia ducam.
Talibus orabat, varios in pectore casus
Præteritos voluens, partamq; labore quietem
Haud paruo: nimium ardenti exundabat amore
In Teucros, grauibus tandem euasisse periclis
Exultans, veluti exiguis cùm ex æthere gyram
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit, stragemq; minatur.
Tum cristata ales perculso pectore mater
Consurgit, misero natorum exterrita casu,
Rostrum acuit, totúq; petit conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit.
Dehinc parturbatos crocitans exquirit: & omnes
Attonitos cogit pro charis anxia natis:
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus Anchisa genitus mulcebat amicũ
Troianos dictis, antiquum corde timorem,

Flo-

Sperantesque agitans curas, & gaudia longis
Tandem parta malis & quæ perferre molestum
Ante fuit, meminisse iuuat. verùm altior idem
Ingenti, & clara Æneas supereminet omnes
Virtute excellens, & pro tot numina donis
Extrat: summumque Iouem cum laudibus effert.
Interea Rutuli magnum & miserabile funus, (Funus Turni.)
Exanimumque Ducem tulerant sub tecta frequentes. (Hyperbole.)
Corripiunt mœrore animos, largumque pluentes
Imbrem oculis: & iam lato clamore Latinum
Defessum, & varios agitantem pectore casus
Complerant: qui postquam altos crebrescere questus,
Et Turnum ingenti confossum vulnere vidit:
Haud tenuit lachrymas, dehinc mœstū leniter agmē
Corripuit, manibus verbisque silentia ponens.
Cui spumantis apri quando per viscera dentes (Comparatio)
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero: tunc infausto perterrita casu
Cætera turba fugit latrantum, atque ore magistrum
Circunstans querulo pauitat, magnoque vlulatu
Infremit: at, commota manu, dominique iubentis
Ore silet: gemitúmque premit, seseque coërcet:
Haud aliter Rutuli suppressa voce queruntur.
Tunc sic illachrymans Rex alto corde Latinus
Verba dabat: Quantos humana negotia motus (Sentētia deplorans inconstantem Fortunæ aleam.)
Alternasque vices miscent? quo turbine fertur
Vita hominum? ô fragilis damnosæ superbia sceptri,
O furor, ô nimiùm dominandi innata cupido,
Mortales quò cæca vehis? quò gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis? (Exaggerat regnorum incommoda & calamitates.)
Quot tecum insidias? quot mortes? quanta malorū
Magnorum tormenta geris? quot tela? quot enses
Ante oculos (si cernis) habes? heu dulce venenum,
Et mundi lethalis honos, heu tristia regni
Munera quæ haud paruo constant, & grandia rerū

Pondera, quæ nunquam placidam permittere paci
Nec requiem conferre queant: heu sortis acerba,
Et miseræ regale decus: magnoq; timori
Suppositos regum casus paciq; negatos.
Conuersio ad Turnum. *Quid Turne ingenti Ausoniam mouisse tumultu,*
Et dura Æneadas turbasse in bella coactos,
Quid iuuat? & violasse sacræ promissa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia venit?
Vt Martem cum gente Deûm iussuq; Tonantis
Huc vecta gereres? & nostris pellere tectis
Vltrò instans velles? nataq; abrumpere fœdus
Pollicitæ genero Æneæ? & me bella negante
Pœna violati fœderis. *Dura mouere manu? quæ tanta insania mentem*
Implicuit? quoties te in sæuis Martis euntem
Agmina, sublimemq; in equo, & radiantibus armis
Tentaui reuocare, & iter suspendere cœptum?
Corripui & pauitans cedentem in limine frustra?
Ab incommodis. *Inde ego quanta tuli, testantur mœnia tectis*
Semirutis, magniq; albentes ossibus agri,
Et Latium toto vacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijq; humana cæde rubentes,
Et longi trepidiq; metus, duriq; labores,
Quos toties senior per tanta pericula cepi.
At nunc Turne iaces, vbinam generosa iuuentæ
Gloria, & excellens animus? quò splendidus alta
Frontis honos? quónam illa decens it frontis imago?
Pathos mouet commiserationem, dum comminiscitur quantos dolores pater Turni accepturus sit. *Ah quantas Dauno lachrymas, acrésq; dolores*
Turne dabis? quanto circumfluet Ardea fletu?
Sed non degeneri, & pudibundo vulnere fessum
Aspiciet, saltem hoc miseræ solamen habebit
Mentis, vt Aeneæ Troiani exceperis ensem.
Hæc fatus, lachrymisq; genas impleuit obortis,
Tum sese ad turbam voluens, miserabile corpus
Attolli, & charam mæsti genitoris ad vrbem
Deferri, atque pios fieri mandabat honores.

Mox

Mox circum fusi Rutuli lato agmine cæsum
Sublimem ingenti iuuenem posuere pheretro.
Multa super Teucrûm raptorum insignia secum
Et galeas, & equos: ensesq́ & tela ferentes.
Post currus Phrygia sudantes cæde sequuntur.
It lachrymans, & ducit equum docta arte Metiscus
Rorantem, & fletu madidum: qui vexerat antè
Victorem Turnum, atque hostili strage furentem.
Hinc alij aduersa arma gerunt: tum cætera pubes
Flens sequitur, largisq́ humectat pectora guttis.
Et iam fessi ibant per muta silentia noctis
Cadentes sese gressumq́ in tecta Latinus
Flexerat, ingenti turbatus funere mentem.
Unà omnes lachrymas matres, pueriq́ senesq́
Fundebant, mœstam implentes mugitibus vrbem.
Inscius at tantos Daunus superesse dolores,
Et natum extremo consumptum Marte superbam
Effudisse animam, largisq́ ad mœnia duci
Cum lachrymis, alios gemitus curasq́ fouebat.
Namq́ ex diuersa caderent dum parte Latini,
Et calido Turnus fœdaret sanguine terram:
Vrbem ingens flamma, & muros inuaserat altos:
Fumabátq; ruitis miseri patris Ardea tectis:
Et tota in cinerem vergebat: & astra fauilla
Altiuolæ implebant: nec spes plus vlla salutis.
Siue quidem sic Dijs placitum est: seu præscia Turni
Signum vt fata darent horrendo Marte perempti.
Extemplo concussi animos, turbatáque ciues
Pectora cædentes, miserandæ sortis iniquum
Deflebant casum, longoq́ ex ordine matres,
Atque auidos totis fugiebant viribus ignes.
Sic veluti cùm nigra cohors posuere sub altæ
Arbore & in fissa radice cubilia longo
Formicæ instantes operi: si dura securis
Incumbat, versoq́ infringat culmine paruas

Incendium Ardeæ.

Comparatio a formicis sumpta.

Sæua casas, mox certatim sese agmine sparsi
Corripiunt mœstæq; fuga, trepidæq; feruntur.
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cùm sensit luctata diu, pedibusq; renitens,
Caudam agitansq; caput, magna vi cedere tentat:
Adaptatio. Æstuat, & multo insidias conamine miscet:
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese, & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus superosq; vocabat.
Augurium sinistrum. Tum vrâ e mediis visa est consurgere flammis,
Percussisq; ales volitare per aëra pennis,
Indicium, nomenq; vrbis versæ Ardea seruans:
Et cui sublimes, stabant in manibus arces,
Mutata effusis nunc circumlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes monitisq; Deorum
Haud paruis confusi humeros, atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ, duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuncia motu
Fama ruit, latisq; animos clamoribus implet.
Aduentare nouum multo cum milite funus,
Et Turnum exanimem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces, ardentibus agri
Collucent flammis: dehinc se venientibus addunt.
Quos postquam toto videre ex agmine matres,
Percussis vocem palmis super æthera tollunt.
Daunus. At Daunus charo vt patuerunt funera nati
Substitit: & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium sese furibundus in agmen
Proripuit, Turnumq; super prostratus, & hærens
Quum primùm fari potuit, sic edidit ore:
Nate patris dolor, & fessæ miseranda senectæ
Rapta quies, quò me tantis iactate periclis

Duxisti,

Duxisti, & sæuis tandem deuicte sub armis? — Exclamatio
Quò tua me præstans animi constantia vexit?
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria sceptri?
Hoc magni decus imperij? talésne triumphos
Nate refers? hec illa quies promissa parenti — Pathos ab inconstantia rerum humanarum
Afflicto toties? hæc meta optata laborum?
Heu miserum quam præcipites labentia casus
Sola agitant? quanto voluuntur fata tumultu?
Qui iam sublimes referebas clarus honores,
Et magnus toto in Latio: quem Troës in armis
Horrendum, & trepidi toties sensere furentem: — A naturæ donis quibus præditus erat Turnus.
Nunc mi Turne iaces miserandum, & flebile corpus
Iam mutum est sine voce caput: quo pulchrior alter
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus
Eloquio, nec quis positis, ingentior armis.
Nate vbi forma nitens, niueaq; in fronte serenus — Pulchritudo humana.
Ille decor, dulcisq; oculorum aspectus, & altæ
Sidereus ceruicis honos? his gloria Martis
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti? audis te credere bellis?
Heu mortem inuisam, quæ sola vltricibus armis
Elatos frænas animos, communia totis
Gentis sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans.
Quæ magnos, paruosq; teris: quæ fortibus æquas
Imbelles, populisq; Duces, seniumq; iuuentæ.
Heu mortem obscuram: quæ causa indigna coëgit
Eripere, atq; meum crudeli vulnere natum
Afficere? ô felix tam grato cædis Amata
Successu, letare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monimenta, grauisq; immania casus
Pondera? quid misero genitori plura paratis
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis — Conuertit sermonem ad superos.
Consumpta in cinerem versa est: nun c æthera pennis
Verberat: ah me Turne tua plus cæde cruenta,
Decrat adhuc sors ista patris suprema senectæ.

At verò tali se res cum fœdere versant.
Vt quem infesta furens miserum fortuna moratur,
Illum omni petat infrendens, & turbine cogat.
Dixerat: & multa illachrymans largo ora rigabat
Imbre, trahens duros gemitus, rapidosq; dolores.
Qualis vbi incubuit validis Iouis vnguibus ales,
Coparatio. Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum,
Cerua videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux latum splendore impleuerat orbem:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Defecisse videns Italos, totamq; potenti
Cedere fortunam Aeneæ, belliq; tumultum:
Ingenteisq; animo curas, & fœdera voluens
Connubij promissa, suæ nataeq; Hymenæos:
Oratores ad Æneā mittuntur, & mille viri. Præstantes vocat electos ex agmine toto
Mille viros, qui Dardanium comitentur ad vrbem
Spectatum virtute ducem: iungitq; togatos
Multa Oratores memorans, & euntibus vltro
Imperat, vt quando auspicijs, monitisq; Deorum
Troianam miscere Italo cum sanguine gentem
Expediat: placido intersint, animóque reuisant:
Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbem labefactam, & vulgus inerme
Componit, solidatq; animos, requiemq; futuram
Spondet: & æternam ventura in sæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos,
Sublimésque domus fieri regalis honores.
Atq; alacris monet, vnanimes vt fronte serena
Occurrant genero venienti, & pectore toto
Excipiant gentem Iliacam, magnisq; receptent
Plausibus, optatæq; effundant pacis amores.
Iamq; instructa cohors, Teucrorum castra subibat
Cincta comas ramis oleæ, pacemq; rogabat:
Quam bonus Æneas ad se intra regia duci
Tecta iubet, causamq; viæ placido ore requirit.

Tum

Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimiùm erepti pro funere Turni
Exultans: O Troianæ Dux inclyte gentis,
Gloria spesq́; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in orbe fuit: victi obtestamur, & omnes
Iuramus Diuosq́; Diuasq́; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium, & temerata Latinus
Fœdera: nec Phrygios vnquam turbauit honores.
Quin natæ quando superûm sic vota ferebant,
Connubia, & generum magno te optabat amore.
Sed quicquid tanto armorum flagrante tumultu,
Tantorum furijsq́; operũ, atq́; laboribus actum est;
Id rapidus Turni, & stimulis incensus iniquis,
Confectusq́; odijs furor attulit: ille negansq́;
Inuitusq́; dedit Latias in prælia gentes.
Illum omnis conuersa cohors poscebat, vt armis
Cederet, & magnum fineret succedere pactis
Connubijs Anchisiaden, inde optimus ambas
Iungebat palmas defessa ætate Latinus
Infractus, nimióq́; ardentem Marte rogabat.
Nec nostræ potuere preces inflectere durum:
Nec Diuûm portenta animum: quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens, bellumq́; ciebat.
At verò dignum inuenit pro talibus ausis
Exitium: qui te tandem victore momordit
Nigrantem prostratus humum: nunc improbus ædes
Tartareas visurus eat: quæratq́; sub imo
Nunc alias Acheronte acies aliosq́; Hymenæos:
Tu melior succede bonis Laurentibus hæres.
In te omnis domus, & fessi inclinata Latini
Spes iacet: vnum omnes Itali super aurea mitti
Sidera, & ingentem bello, & cœlestibus armis;
Extollunt: & vera canunt præconia voce.
Te grauitum veneranda patrum, consultáq́; turba,
Inualidiq́; ætate senes: te læta iuuentus,

Excusatio.

Reiicit in Turnũ belli causas.

Pœna rupti fœderis.

Narratio cõtinens precationem.

Amplificatio laudum Æneæ.

At verò tali se res cum fœdere versant.
Vt quem infesta furens miserum fortuna moratur,
Illum omni petat infrendens, & turbine cogat.
Dixerat: & multa illachrymans largo ora rigabat
Imbre, trahens duros gemitus, rapidosq; dolores.
Qualis vbi incubuit validis Iouis vnguibus ales,
Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum,
Cerua videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux latum splendore impleuerat orbem:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Defecisse videns Italos, totamq; potenti
Cedere fortunam Aeneæ, belliq; tumultum:
Ingenteisq; animo curas, & fœdera voluens
Connubij promissa, suæ nateq; Hymenæos:
Præstantes vocat electos ex agmine toto
Mille viros, qui Dardanium comitentur ad vrbem
Spectatum virtute ducem: iungitq; togatos
Multa Oratores memorans, & euntibus vltro
Imperat, vt quando auspicijs, monitisq; Deorum
Troianam miscere Italo cum sanguine gentem
Expediat: placido intersint, animóque reuisant:
Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbem labefactam, & vulgus inertem
Componit, solidatq; animos, requiemq; futuram
Spondet: & æternam ventura in sæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos,
Sublimésque domus fieri regalis honores.
Atq; alacris monet, vnanimes vt fronte serena
Occurrant genero venienti, & pectore toto
Excipiant gentem Iliacam, magnisq; recepten
Plausibus, optatæq; effundant pacis amores.
Iamq; instructa cohors, Teucrorum castra subibat
Cincta comas ramis oleæ, pacemq; rogabat:
Quam bonus Æneas ad se intra regia duci
Tecta iubet, causamq; viæ placido ore requirit.

Cōparatio.

Oratores ad Æneā mittuntur, & mille viri.

Tum

Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimiùm erepti pro funere Turni
Exultans: O Troianæ Dux inclyte gentis,
Gloria spesq; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in orbe fuit: victi obtestamur, & omnes
Iuramus Diuosq; Diuasq; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium, & temerata Latinus
Fœdera: nec Phrygios vnquam turbauit honores.
Quin natæ quando superûm sic vota ferebant,
Connubia, & generum magno te optabat amore.
Sed quicquid tanto armorum flagrante tumultu,
Tantorum furijsq; operũ, atq; laboribus actum est;
Id rapidus Turnus, & stimulus incensus iniquis,
Confectumq; odijs furor attulit: ille negansq;
Inuitumq; dedit Latias in prælia gentes.
Illum omnis conuersa cohors poscebat, vt armis
Cederet, & magnum fineret succedere pactis
Connubijs Anchisiaden, inde optimus ambas
Iungebat palmas defessa ætate Latinus
Infractus, nimióq; ardentem Marte rogabat.
Nec nostræ potuere preces inflectere durum:
Nec Diuûm portenta animum: quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens, bellumq; ciebat.
At verò dignum inuenit pro talibus ausis
Exitium: qui te tandem victore momordit
Nigrantem prostratus humum: nunc improbus ædes
Tartareas visiturus eat: quæratq; sub imo
Nunc alias Acheronte acies aliosq; Hymenæos:
Tu melior succede bonis Laurentibus hæres.
In te omnis domus, & fessi inclinata Latini
Spes iacet: vnum omnes Itali super aurea mitti
Sidera, & ingentem bello, & cœlestibus armis
Extollunt: & vera canunt præconia voce.
Te grauium veneranda patrum, consultáq; turba,
Inualidiq; ætate senes: te læta iuuentus,

Excusatio.

Reiicit in Turnũ belli causas.

Pœna rupti fœderis.

Narratio cõtinens precationem.

Amplificatio laudum Æneæ.

Et cupidæ matres, pueri, innuptæque puellæ
Vnanimes æquo ore volunt, Turnumque sub armis
Exultant cecidisse tuis: te tota precatur
Ausonia, & claris præstantem laudibus effert.
In te vnum conuersi oculi pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ,
Qui gnatam tibi iungat, habet: generique nepotes
Troianos Italo admistos in secula mittat.
Epilogus. Ergo agè, magne veni Teucrorum ductor, & altas
Ingredere, & celebres cape quos spondemus honores.
Finierat: cunctique eadem simul ore fremebant.
Quos pius Æneas hilari cum fronte receptos
Prosequitur paucis, & amico pectore fatur:
Nec vos, nec placida solitum sub pace Latinum
Arguerim: verùm infesti violentia Turni
Tantum opus (haud dubito) & tanti discrimina Martis,
Conciuit, iuuenilis enim plus laudis amore.
Annuit Æneas. Quicquid id est tamen Ausonij, nil pacta recuso
Connubia, & sanctam æterno cum fœdere pacem
Iungere: Rex idem imperium & veneranda tenebit
Sceptra socer, statuentque mei mihi mœnia Teucri:
Et nomen natæ vrbis erit: sociosque Penates
Adijciam: vos communes in secula leges
Concordesque ingenti animo mittetis amores.
Interea quod restat adhuc imponite flammis
Corpora, quæ duri miseranda insania belli
Abripuit: dehinc cùm primùm iam crastina surget
Clara dies, læti Laurentia tecta petemus.
Dixerat, & tanto affatu conuersa tenebant
Ora simul stupefacti omnes & apertius ingens
Comburuntur socij. Mirantes pietatis opus, mox robore toto
Congestas rapuere pyras, ignemque repostis
Cnabus immisere: altumque sub æthera fumus
Euolat; atque atris cœlum sublime tenebris

Con-

Conditur: innumeras ex omni rure bidentes
Setigerosque sues iugulant, pinguesque iuuencos:
Immittuntque rogis: latos incendia campos
Undant: fremit impulsus clamoribus aër.
Jamque sequens clarum extulerat lux aurea Phœbum:
Tunc Teucri, Ausoniique omnes misto agmine laeti
Concedere in equis: & gressum ad tecta mouebant
Laurenti, atque altis erectam mœnibus urbem:
Ante omnes pius Æneas, pòst ordine Drances
Multa duci senio memorans: dehinc unica proles
Ascanius: multumque animi maturus Alethes.
Et grauis Ilioneus, Mnestheusque acerque Serestus,
Sergestus, fortisque Gyas, fortusque Cloanthus:
Post alii mistimque Itali, Teucrique sequuntur.
Interea effusi stabant per mœnia ciues:
Sublimesque alta statuebant laude triumphos;
Troianam cupido expectantes pectore turbam.
Et iam aduentabant: quos laeta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua.
Ast postquam medio uenientem ex agmine vidit
Dardanium Æneam: haud vera illusit imago.
Namque omnes superexcellens, atque altior ibat,
Et late regalem oculis spargebat honorem
Sidereis, tunc cùm primùm data copia fandi est,
Et voces capere, atque optatas iungere dextras:
Incipit, & prior affatur placido ore Latinus:
Venisti tandem, cupidum nec fixa fefellit
Spes animum, Dux Troianæ clarissime gentis:
Magnorum quem iussa Deûm tot casibus actum
Italiæ, & nostris voluerunt sistere tectis.
Quanquam humana furens nimis ausa licentia sanctas
Turbarit leges, & Diuûm exercuit iras:
Qui etiam inuitum toties, meque arma negantem

Troiani accedunt ad mœnia Latini.

Aeneæ & Latini congressus.

Tra-

Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Pactum etenim: sed nec paruo stat: numina iusta
Indignata animis misere vltricia pœnas.
Hortatio. Nunc age, magne Phrygum ductor quando omnis origo
Seditionis abest, & tanti criminis author
Connubijs succede, & promissis Hymenæis,
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ:
Te generum, & natum tempus complector in omne.
Quem contrà bonus Æneas: Rex maximè nulli
In te horum causam armorum, tantiq; tumultus
Crediderim, placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime quæso.
Nunc adsum, & patrẽ, & socerũ te latus in omnis
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore.
Talibus orabant inter se, & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq; nurusq;
Longæuiq; patres stabant, iuuenumq; cohortes,
Pulchra reuisentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Ænean, cupidoq; notabant
Altum animo genus, & præstantem frontis honorem
Quæsitamq; alacres pacem, atque optata quietis
Comparatio Munera laudabant. ceu quando longus, & ingens
Agricolas terruit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuumq; diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spatioso lumine Titan
Laxet, & aurato cœlum splendore serenet:
Lætitia exundant & sese hortantur agrestes.
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos & iam Rex alta Latinus
Atria, regalesq; additus intrarat, & vna
Optimus Æneas: sequitur quem pulcher Iulus:
Deinde Itali mistiq; Phryges: tum splendida læto

Apparat-

Applausu, & magno completur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nuruumq́ caterua Lauinia.
In medium comitata venit Lauinia virgo
Sidereos deiecta oculos quem Troïus heros
Virtute, & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit: primo aspectu stupefactus inhesit:
Et secum Turni casus miseratus acerbos:
Qui haud parua spe ductus ouans in prælia tantos
Ciuisset motus, durisq́ arsisset in armis.
Tum verò æterno iunguntur fœdera nexu
Connubij: multaq́ canunt cum laude Hymenæos:
Dehinc plausus, fremitusq́ altum super aëra mittunt
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
At fidum interea Æneas affatur Achaten, Munera.
Vadat, & Andromachæ quondam data munera, vestes
Intextas auro ferat & quod sæpe solebat,
Dum res Troianæ stabant, circundare collo
Auratumq́ gemmis circum septumq́ monile:
Præterea magnum cratera in pignus amoris,
Quem Priamus patri Anchisæ donauerat olim.
Nec mora iussa sequēs pulcherrima portat Achates
Munera: tunc socer ingentem cratera Latinus
Donatum capit: at coniux Lauinia vestes,
Atque monile decens, placido dehinc pectore sese
Demulcent: varijsq́ trahunt sermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempore lucis
Poscebant: mox regali conuiuia luxu
Effunduat, latósq́ alta intra tecta paratus,
Conuenere omnes, strato discumbere in ostro
Delicijs iussi, & dapibus se inferre futuris. Apparatus conuiuij.
Dat manibus crystallus aquas, mensisq́ reponunt
Fluuentem Cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distringunt ordine curas.

Pars

Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Factum etenim: sed nec paruo stat: numina iusta
Indignata animis misere vltricia pœnas.
Hortatio. Nunc age, magne Phrygum ductor quando omnis origo
Seditionis abest, & tanti criminis author
Connubijs succede, & promissis Hymenæis.
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ:
Te generum, & natum tempus complector in omne.
Quem contrà bonus Æneas: Rex maxime nulli
In te horum causam armorum, tantiq; tumultus
Crediderim, placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime quæso.
Nunc adsum, & patrē, & socerū te lætus in omnis
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore.
Talibus orabant inter se, & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq; nurusq;,
Longæuiq; patres stabant, iuuenumq; cohortes,
Pulchra reuisentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Ænean, cupidoq; notabant
Altum animo genus, & præstantem frontis honorē
Quæsitamq; alacres pacem, atque optata quietis
Comparatio Munera laudabant. ceu quando longus, & ingens
Agricolas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuumq; diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spatioso lumine Titan
Laxet, & aurato cœlum splendore serenet:
Lætitia exundant & sese hortantur agrestes.
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos & iam Rex alta Latinus
Atria, regalesq; additus intrarat, & vnà
Optimus Æneas: sequitur quem pulcher Iulus:
Dehinc Itali mistiq; Phryges: tum splendida læto

Applausu, & magno completur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nuruumque caterua Lauinia.
In medium comitata venit Lauinia virgo
Sidereos deiecta oculos quem Troius heros
Virtute, & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit: primo aspectu stupefactus inhesit:
Et secum Turni casus miseratus acerbos:
Qui haud parua spe ductus ouans in prælia tantos
Ciuisset motus, durisque arsißet in armis.
Tum verò æterno iunguntur fœdera nexu
Connubij: multaque canunt cum laude Hymenæos:
Dehinc plausus, fremitusque altum super aëra mittunt
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
At fidum interea Æneas affatur Achaten, Munera.
Vadat, & Andromachæ quondam data munera, vestes
Intextas auro ferat & quod sæpe solebat,
Dum res Troianæ stabant, circundare collo
Auratum gemmis circum septumque monile:
Præterea magnum cratera in pignus amoris,
Quem Priamus patri Anchisæ donauerat olim.
Nec mora iussa sequens pulcherrima portat Achates
Munera: tunc socer ingentem cratera Latinus
Donatum capit: at coniux Lauinia vestes,
Atque monile decens, placido dehinc pectore sese
Demulcent: varijsque trahunt sermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempore lucis
Poscebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt, latósque alta intra tecta paratus,
Conuenere omnes, strato discumbere in ostro
Delicijs iussi, & dapibus se inferre futuris. Apparatus conuiuij.
Dant manibus crystallus aquas, mensisque reponunt
Flauentem Cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distringunt ordine curas.

Pars

Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet,
Craterasq; replet: nunc hac, nunc voluitur illac
Iulus. Turba frequens, varios miscentq; per atria motus.
At puerum pater immotis spectabat Iulum
Luminibus, vultum admirans, moresq; Latinus,
Et gratiter puerili ex ore cadentia verba,
Maturumq; animum ante annos: & multa rogatus,
Permistas referens voces: dehinc oscula figens
Dulcia, complexum manibus, iunctumq; fouebat:
Et nimium exultans felicem, & munere Diuûm
Donatum Æneam pro tali prole ferebat.

Postquam epulis compressa fames, traducere longâ
Incipiunt fando, & labentem fallere noctem.
Confabulātur. Nunc duros Troiæ casus gentesq; Pelasgas:
Nunc fera Laurentis memorantes prælia pugnæ
Quo primum diffusæ acies, quo tela vicissim
Pulsa loco: qui primus ouans inuaserit agmen,
Fulmineumq; ardens in equo madefecerit ensem,
Præcipuè Tros Æneas, seniorq; Latinus
Magnorum Heroum, Latijq; antiqua potentû
Gesta recensebant: fugientémq; horrida nati
Arma sui Saturnum Italis latuisse sub oris:
Latium. Hinc Latium dixiße, genusq; in montibus altis
Composuiße vagum, legesq; & iura dediße,
Et Bacchi, & frugum cultus dehinc tecta secutum
Esse paterna Iouem: vtq; Electra Atlantide cretus
Iasio Idæas cæso Phrygiæ ißet ad vrbes
Dardanus, ex Corito multa cum gente profectus:
Vtq; insignem aquilā dono, & Ioue patre superbus
Hectoreæ gentis signum, illustresq; tulißet
Troianæ gentis origo. Primus auûm titulos, Troianæ stirpis origo.
Talibus atque alijs inter se longa trahebant
Tempora: cùm fremitus lætæq; per atria voces
Alta volant: strepitu ingenti tectum omne repletur
Dant lucem flammæ, & lato splendore coruscant.

Con-

Resurgunt Phryges, & cithara resonante sequuntur
Insonij, & plausum ingeminant: seq; agmine toto
Permiscent, variantq; pedes, raptimq; feruntur.
Iamque bis senos nouem largo connubia luxu
Antigerant celebrata dies: tum maximus heros
Aeneas vrbem curuo signabat aratro:
Vndebatq; domos, & amictas aggere fossas.
Ecce autem fatu haud paruum: diffundere flammã
Ingentem, & fulgore leuem, & sic nubibus altis
Descentem summo Lauinia vertice visa est.
Obstupuit pater Aeneas, duplicesq; tetendit
Ad caelum cum voce manus. Si Iupiter vnquam
Commonitis Troiana tuis terraq; mariq;
Duxit imperijsq; libens, si numina, vestras
Semper colui, coluiq; aras, per si quid agendum est,
Quod restat: placidam felici afferte quietem
Augurio, & firmate, maliq; imponite finem.
Talia iactantem circunstetit aurea mater,
Et Venerem confessa: almo & sic edidit ore:
Mitte animo pone hanc curam, & meliora capesse
Signa Deûm, gaudensq; bonis succede futuris.
Nunc tibi parta quies, nunc meta extrema malorũ.
Nunc tandem optatam component secula pacem
Et flammam ad cœlos perlatam e vertice charę
Coniugis horresce: at constantem dirige mentem,
Namq; erit illa, tuum cerebri, quae sanguine nomen,
Romanosq; auctura duces ad sidera mittet.
Haec tibi magnanimos sublimis prole nepotes
Inferet egregijs, totum qui laudibus orbem
Implebant: totumq; sua virtute potentes
Sub iuga, victoresq; trahent: quos gloria summo
Aeternum transgressa ingens aequabit Olympo:
Quos tandem innumera ardens post illustria rerum
Gesta Deos factura vehet super aethera virtus.

Aeneas designat vrbem aratro.

Venus consolatur Aeneam, promittitque immortalitatem.

Exponit prodigium.

Hanc

Hanc flammam ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc Omnipotens & culmine signum
Sidereo dedit, at tantarum in munere laudum
Quam statuis, dicas a nomine coniugis vrbem.
Vrbs de nomine vxoris Lauinia dicitur.
Præterea sacros Troia ex ardente Penates
Ereptos compone noua intra mœnia: & altos
Infer ad æternum mansuros tempus honores.
Hi (tibi mira feram) tanto vrbis amore trahentur:
Vt vecti ad sedes alias, loca prima Latini
Sponte sua repetent, iterumq; iterumq; reuersi.
O felix, quem tanta manent! dehinc pace tenebris
Sub placida gentem Iliacam: post fessus & æuo
Confectus tandem Elysias socer ibit ad vmbras:
Succedes sceptro: atq; Italis dominabere, leges
Communes Teucrisq; ferens, tum lætus ad altum
Te mittes cœlum, sic stat sententia Diuûm.
Dixit: & inde leues fugiens se vexit ad auras.
Æneas tanto stupefactam numine mentem
Perculsus, Diuæ peragit mandata parentis.
Et iam compositos felici in pace regebat
Dardanidas: & iam decedens sceptra Latinus
Latinus moritur.
Liquerat, & pius Æneas successerat, omnem
Ausoniam lætaq; potens ditione tenebat,
Iam paribus Phryges: atq; Itali se moribus vltro
Et socia ingenti firmabant pectora amore:
Concordiq; æquas miscebant fœdere leges.
Precatio Veneris ad Jouem, vt ad astra recipiat Æneam.
Tum medio Venus exultans se immisit Olympo
Ante Iouem: & complexa pedes sic ore loquuta est:
Omnipotens genitor, qui solus ab æthere summo
Cuncta moues: qui res hominum, curasq; recenses:
Dum Teucros traheret fortuna inimica recordor
Spondebas finem ærumnis, rebusq; salutem.
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Namq; omnes gaudere sacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes.

Verùm

Verùm ad siderei missurum culmina cœli
Pollicitus magnum Æneam, meritumq; ferebas
Illaturum astris: quid nunc sub pectore versas?
Jamq; optat matura polos Æneia virtus.
Olli hominũ sator, atq; Deûm dedit oscula, ab alto
Pectore verba ferens: Quantum Cytherea potentem
Ænean, Æneadasq; omnes insessus amaui
Et terra, & pelago, & per tanta pericula vectos,
Nosti: & sæpe equidem indolui commotus amore
Gnata tuo, tandemq; malis Junone secunda
Imposui finem: nunc stat sententia menti.
Qua ductorem alto Phrygium succedere cœlo
Institui: & firma est: numeroq; inferre Deorum
Constat: & id concedo libens: tu si quid in ipso
Mortale est, adime: atq; astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus, qui laude perenni
Accingant sese, & gestis præstantibus orbem
Exornent: illos rursum super æthera mittam.
Assensere omnes superi, nec Regia Juno
Abnuit: At magnum Ænean suadebat ad altum
Efferri cœlum, & voces addebat amicas.
Tum Venus aërias descendit lapsa per auras,
Laurentumq; petit; vicina Numicius undis
Flumineis ubi currit in æquora arundine tectus.
Tunc corpus nati abluere, & deferre sub undas,
Quicquid erat mortale, iubet: dehinc læta recentem
Felicemq; animam secum super aëra duxit;
Immisitq; Æneam astris, quem Iulia proles
Indigetem appellat, templisq; imponit honores.

Iupiter Veneri.

Venus demittit se.

P. VIRGILII MARONIS ALIORVMQVE POETARVM OPVSCVLA, SIVE LVSVS.

P. VIRGILII MARONIS CVLEX, AD OCTAVIVM.

ARGVMENTVM.

Pastor in vmbra dormit, serpens illum impetit, culex morsu pastorem excitat, pastor interimit culicem, iterumque obdormit: qui videns in somnis culicem inferorum cura ei monstrantem, stupefactus excitatur, culicisque sepulchrum egregio ornat artificio.

VSIMVS Octaui gracili modulante Thalia:
Atque vt araneoli tenuem formauimus orsum.
Lusimus. hæc propter Culicis sint carmina dicta,
Omnis & historiæ per ludum consonet ordo,
Notitiæq; ducum voces: licet inuidus adsit,
Quisquis erit culpare iocos, Musamq; paratus:
Pondere vel Culicis leuior, famâque feretur.
Posterius grauiore sono tibi Musa loquetur

Nostra

Nostra: dabunt cùm securos mihi tempora fructus
Vt tibi digna tuo poliantur carmina sensu.
Latonæ, magniq; decus Iouis, aurea proles
Phœbus erit nostri princeps, & carminis author,
Et recinente lyra fautor: siue educat illum
Alma Chimæreo Zanthus perfusa liquore:
Seu nemus Asteriæ, seu quà Parnassia rupes
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte:
Castaliæq; sonans liquido pede labitur unda.
Quare Pierij laticis decus ite sorores
Naiades: & celebrate Deum* plaudente chorea. Ludente.
Et tibi sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona cura, sequi sit cura canentis
Aërios nemorum tractus, syluasq; virenteis:
Te cultrice vagus saltus feror inter & astra.
At tu cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui venerande meis allabere cœptis,
Sancte puer: tibi namq; canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus:
Nec Centauræos Lapithas compellit in enseis.
Vrit Erichthonias Oriens non ignibus arces,
Non perfossus Athos, nec magno vincula Ponto
Iacta, meo quærent iam sera volumine famam:
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia cùm timuit venientes vndiq; Persas:
Mollia sed tenui pede currere carmina versu
Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu sancte puer venerabilis: & tibi certet
Gloria perpetuum lucis mansura per æuum:
Et tibi sede pia maneat locus, & tibi sospes
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens: sed nos ad cœpta feramur.
Igneus æthereas iam Sol penetrârat in arces: Narratio.
Candidaq; aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roseis tenebras Aurora fugarat:

Propulit e stabulis ad pabula læta capellas
Pastor & excelsi montis iuga summa petiuit:
Lurida qua patulos velabant gramina colleis.
Iam syluis, dumisq; vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iámq; omni celeres e parte vagantes
Scrupea: desertæ perrepunt ad caua rupis,
Tondentur tenero viridantia gramina morsu:
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis:
Densáq; virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu
Vel salicis lentæ, vel quæ noua nascitur alnus:
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris: si quis non pauperis vsum
Mente prius docto fastidiat, & probet: illus
Omnia (luxuriæ pretijs) incognita curis,
Quæ lacerant auidas inimico pectore menteis.
Si non Aßyrio fuerint bis lauta colore.
Attalicis opibus data vellera: si nitor auri
Angit. Sublaqueare domus animum non * tangit auarum,
Picturæq; decus: lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent, Bœtiq; toreuma: nec Indi
Conchea bacca maris pretio est: at pectore puro
Sæpe super tenero prosternit gramine corpus:
Geminanteis. Florida cùm tellus * gemmanteis picta per herbas
Pulchris. Vere notat * dulci distincta coloribus arua.
Atq; illum calamo lætum recinente palustri,
Otiaq; inuidia degentem, ac fraude remota,
Pollentémque sibi viridi cum palmite lucens
Tmolia. * Vittea pampineo subter coma velat amictu.
Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & fœcunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat esse beatior æuo?

Quàm qui mente procul pura, sensúq; probando
Non auidas agnouit opes, non tristia bella,
Nec funesta timet validæ certamina classis.
Non spoliis dum sancta Deûm fidgentibus ornet
Templa vel euectus finem transcendat habendi.
Aduersum sæuis vltro caput hostibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus:
Ille colit lucos: illi Panchaica thura
Floribus agrestes herbæ variantibus adsunt:
Illi dulcis adest requies, & pura voluptas,
Libera simplicibus curis huc imminet: omneis
Dirigit huc sensus: hæc cura est subdita cordi,
Quolibet vt requie victu contentus abundet,
Iucundóq; locet languentia corpora somno.
O pecudes, ô Panes, & ô gratissima Tempe
Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu
Aemulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ,
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in studijs baculo dum nixus apricas
Pastor agit curas: & dum non arte canora
Compacta solidum modulatur arundine carmen,
Tendit ineuectus radios Hyperionis ardor,
Lucidáque æthereo ponit discrimina mundo,
Quà iacit Oceanum flammas in vtrunque rapaces,
Et iam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ subter viridem residebant cærula muscum.
Iam medias operum parteis euectus erat Sol,
Cùm densas pastor pecudes cogebat in vmbras:
Vt procul aspexit luco residere virenti,
Delia Diua, tuo quò quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmeis Agaua
Infandas scelerata manus e cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Posterius pœnam gnati se morte futuram.

Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri, Dryadesq; choros egere puellæ,
Naiadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis, syluasq; canendo.
Quantum te Peneu remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Queis dabat: & dulci fessas refouebat in vmbra.
Nam primùm prona surgebant valle patentes
Aëriæ platanus, inter quas impia lotos,
Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaëthon luctu mutauerat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posteriusq; cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala perfida multis.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus antè data, Cereris quàm semina, vitæ.
Illas Triptolemi mutauit sulcus aristis.
Hîc magnum Argoæ naui decus edita pinus
Proceras decorat syluas hirsuta per artus.
Appetit aëriis contingere montibus astra
Ilicis & nigræ species, & læta cupressus:
Vmbrosæq; manent fagus, hederæq; ligantis
Brachia, fraternos plangat ne populus ictus:
Ipsæq; excedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntq; aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus.
His suberat gelidis manans e fontibus vnda:
Quæ leuibus placidum riuis sonat orta liquorem:
Et quanquam geminas auium vox obstrepit aureis

Haud

Hæc querulæ referunt voces: queis nantia limo
Corpora lympha fouet: sonitus alit aëris Echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa passim fessæ cubuere capellæ,
Excelsisq; super dumis: quos leniter adflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, vt ad* fontem densa requieuit in vmbra, Fonteis.
Mitem concepit proiectus membra soporem,
Anxius insidijs nullis· sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandauerat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos iussisset ducere casus.
Nam solitum voluens ad tempus tractibus ijsdem
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus vt in limo magno subsideret æstu,
Ouia vibranti carpens grauis aëra lingua,
Squamosos latè torquebat motibus orbeis.
Tollebant auræ venientes ad omnia visus. Pallebant Liuentis.
Iam magis atq; magis corpus reuolubile voluens,
Attollit nitidis pectus fulgoribus, &* se Fert.
Sublimi ceruice* rapit: cui crista supernè
Edita purpureo lucens maculatur amictu, Caput.
Aspectuq; micant flammantia lumina toruo.
Metabat sese circum loca, cùm videt ingens
Aduersum recubare ducem gregis: acrior instat
Lumina diffundens intendere, & obuia toruo
Sæpius arripiens infringere, quòd sua quisquam
Ad vada venisset: naturæ comparat arma:
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore,
Flexibus euersis torquetur corporis orbis:
Manant sanguineæ per tractus vndiq; guttæ:
Spiritibus rumpit fauces. cui cuncta paranti
Paruulus hunc prior humoris conterret alumnus,
Et mortem vitare monet per acumina: namque

Quà deducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac lenioris erat naturæ pupula telo
Icta leui: tum prosiluit furibundus, & illum
Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
Spiritus excessit sensus tum torua tenentem
Lumina respexit serpentem comminus: inde
Impiger, exanimis, vix compos mente refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno.
Qui casus sociarit opem, numénue Deorum:
Namq; illi dederitne viam casúsue Deusq;
Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales.
Horrida squamosi voluentia membra draconis,
Atque reluctantis crebris, fœdeq; petentis
Ictibus ossa feret, cingunt quà tempora cristam:
Et quòd erat tardus, omni languore remota,
Nescius, aspiciens, timor obcæcauerat artus.
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem postquam vidit cæsum languescere sedit.
Iam quatit, & bijuges oriens Erebo cit equos nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta,
Cum grege compulso pastor duplicantibus vmbris
Vadit, & in fessos requiem dare comparat artus:
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus,
Languidaq; effuso requierunt membra sopore:
Effigies ad eum Culicis deuenit, & illi
Tristis ab euentu cecinit conuitia mortis,
(Inquit) Quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices: tua dum mihi charior ipse
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus terris e cladibus: at mea Manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per vndas:
Præda Charontis agor viden' vt flagrantia tedis
Lumina colliucent infestis omnia templis?

Obuia

Obuia Tisiphone serpentibus vndiq; compta
Et flammas, & saeua quatit mihi verbera poenae
Cerberus, & diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc, atq; hinc horrent cui colla reflexis,
Sanguineiq; micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digressa est gratia, cùm te
Restitui superis lethi iam limine ab ipso?
Praemia sunt pietatis vbi? pietatis honores
In vanas abiere vices: & rure recessit
Iustitiae prior illa fides: instantia vidi
Alterius sine respectu mea fata relinquens,
Ad pariles agor euentus: fit poena merenti,
Poena sit exitium: modò sit dum grata voluntas,
Existat par officium: feror auia carpens,
Auia Cimmerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes densentur in omnia poenae.
Nam vinctus sedet immanis serpentibus Othos,
Deuictum moestus procul aspiciens Ephialten:
Conati quondam cùm sint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuae memor anxius irae
(Implacabilis ira nimis) iacet alitis esca.
Terreor a tantis insistere, terreor vmbris
Ad Stygias reuocatus aquas. vix vltimus amni
Restat, nectareas Diuûm qui prodidit escas,
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu.
Quid saxum procul aduersa qui monte reuoluit?
Contempsisse dolor quem Numina vincit acerbus
Otia quaerentem frustra. vos ite puellae:
Ite, quibus taedas accendit tristis Erynnis:
Sicut Hymen praefata dedit connubia mortis.
Atq; alias alio densat super agmine turmas,
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis.
Iam Pandionias miseranda prole puellas,
Quarum vox Ityn, & Ityn, quòd Bistonius Rex.

Orbus Epops mœret volucreis euectus in auras,
At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestáq; vulnera corpus
Alter in alterius, iamq; aduersarius vterque
Impia germani manat quòd sanguine dextra.
Eheu mutandus nunquam labor: auferor vltra
In diuersa magis distantia Numina cerno,
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia Persephone comites Heroidas vrget
Aduersas perferre faces: Alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura, quòd sæua mariti
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
Ecce Ithaci coniux semper decus Icariotis
Fœmineum incorrupta decus manet: & procul illam,
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit:
Pœnáque respectus & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem qui mitem Cerberon vnquam
Credidit, aut vllis Ditis placabile numen,
Nec timuit Phlegethonta furentem ardentibus vndis
Nec mœsta obtentu diro, & ferrugine regna,
Defossasq; domos, ac Tartara nocte cruenta
Obsitæ: nec facileis Ditis sine iudice sedes,
Iudice: qui vitæ post mortem vindicat acta.
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea:
Iam rapidi steterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce sequax regionem insederat Orpheis
Iamq; imam viridi radicem mouerat altè
Quercus humo, steterantq; amnes, syluaq; sonora
Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes bijuges etiam per sidera Lunæ
Pressit equos: & tu currenteis menstrua virgo
Auditura lyram tenuisti nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te vincere coniux,

Iurydicenq; vltro ducendam reddere: non fas,
Non erat in vitam* Diuæ exorabile* numen, Diræ.
Illa quidem nimiùm Manes experta seueros Mortis
Præceptum signabat iter: nec retulit intus
Lumina, nec Diuæ corrupit munera lingua,
Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,
Oscula chara petens rupisti iussa Deorum.
Dignus amor venia parvum si Tartara noscent
Peccatum ignouisse: sed & vos sede piorum,
Vos manet Heroum contrà manus, hîc & vterq;
Aeacides: Peleus namq; & Telamonia virtus
Per secura patris lætantur numina, quorum
Connubijs Venus & virtus iniunxit honorem:
Hunc rapuit* serua: ast illum Nereis amauit, Feritas.
Assidet hac iuuenis, sociat quem gloria fortis,
Acer, inexcussus, referens a nauibus igneis
Argolicis Phrygios torua feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ Troiæ videre viri, videreq; Graij?
Teucria cùm magno manaret sanguine tellus,
Et Simois, Xanthiq; liquor, Sigeaq; præter
Littora, cùm Troës sæui vos Hectoris ira
Videre in classeis inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces, igneis inferre paratos.
Ipsa iugis namq; Ida potens feritatis, & ipsa
Equa faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis vt in cineres Rhœtei littoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros,
Obiectoq; dabat clypeo certamina, & illinc
Hector erat Troiæ summum decus: acer vterq;
Fulminibus cœlo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic telisq; super, si classibus Argos
Eripiat reditus: ille vt Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere nauibus instet.

Hoc erat Aeacides alter lætatus honore,
Dardaniæq; alter fuso quod sanguine campis
Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam.
Rursus acerba fremunt, Paris hunc quòd lethat, & huius
Alma donis Ithaci virtus quod concidit icta.
Huic gerit auersos proles Laërtia vultus,
Et iam Strymonij Rhœsi, victorq; Dolonis
Pallade iam lætatur ouans, rursusq; tremescit
Iam ciconas, iam iamq; horret Læstrigonas atros.
Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
Ætnæusq; Cyclops: illum metuenda Charybdis,
Pallentesq; lacus, & squalida Tartara terrent.
Hic & Tantalei generis decus amplus Atrides
Assidet, Argiuûm lumen: quo flamma regente
Doris Erichthonias prostrauit funditus arces.
Reddidit heu grauius pœnas tibi Troia ruenti,
Hellespontiacis obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum testata est copia quondam,
Ne quisquam propriæ fortunæ munere diues
Iret ineuectus cælum super omne propinquo
Frangitur inuidiæ telo decus ibat in altum
Vis Argoa petens patriam, ditataq; præda
Arcis Erichthoniæ, comes huic erat aura secunda
Per placidum cursu pelagus: Nereis ad vndas
Signa dabat, pars inflexis superacta carinis,
Cùm, ceu cœlesti fato, seu sideris ortu
Vndique mutatur cœli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus sunt anxia. iam maris vnda
Sideribus certat consurgere, iamq; supernè
Corruere, & Sol ijs, & sidera cuncta minantur.
Ac venit in terras cœli fragor: hìc modò lætum
Copia, nunc miseris circundatur anxia fatis,
Immoriturq; super fluctus, & saxa Caphareî
Euboicas & per cautes Heræaq; latè

Littora

Littora, cùm Phrygiæ passim vaga præda perempta
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufraga tractu.
Hic alij sidunt pariles virtutis honore
Heroes, medijsq; siti sunt sedibus omnes,
Omnis Roma decus magni quos suscipit orbis.
Hic Fabij, Decijq; hic est & Horatia virtus:
Hic & fama vetus nunquam moritura Camilli:
Curtius, & medijs quem quondam sedibus vrbis
Deuotum bellis consumpsit gurgitis haustus:
Mucius & prudens ardorem corpore passus
Legitimè cessit cui fracta potentia Regis.
Hic Curius claræ socius virtutis: & ille
Flaminius, deuota dedit qui corpora flammæ.
Iure igitur talis sedes pietatis honorat,
Illi Scipiadæq; Duces: deuota triumphis
Mœnia, quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.
Illi laude sua vigeant: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi,
Et vastum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergo iam causam mortis me dicere vinctæ
Verberibus sæuo cogunt ab iudice pœnæ,
Cùm mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis,
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen, vt vanis dimittens omnia ventis,
Digredior nunquam rediturus: tu cole fontes.
Et virideis nemorum syluas, & pascua lætus,
Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.
Dixit, & extrema tristis cum voce recessit.
Hunc vbi sollicitum dimisit inertia vitæ:
Interiùs grauiter mentem æger, nec tulit vltrà
Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
Quantumcunq; sibi vires tribuere seniles,
Queis tamen infestum pugnans deuicerat hostem,
Riuum propter aquæ viridi sub fronde latentem,

Con-

Consor mare locum capit impiger: hunc & in orbem
Destinat, ac ferri capulum repetiuit in vsum,
Gramineam vt viridi foderet de cespite terram.
Iam memor inceptum peragens sibi cura laborem,
Congestum cumulauit opus, atque aggere multo,
Telluris tumulus formatum creuit in orbem
Quem circum lapidem leui de marmore formans
Conserit assiduæ curæ memor: hîc & acanthus,
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et violæ omne genus: hîc est & Spartica myrtus,
Atq; hyacinthus: & hîc Cilici crocus editus aruo
Laurus item Phœbi surgens decus: hîc rhododaphne,
Liliáque, & roris non auia cura marini,
Herbáque thuris, opes priscis imitata Sabinis,
Chrysanthusq;, ederaq; nitor pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ Regis memor: hâc amaranthus,
Buphthalmusq; virens, & semper florida pinus,
Non illinc Narcissus abest, cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarsit in artus,
Et quoscunq; nouant vernantia tempora flores.
His tumulus super inseritur: tum fronte locatur
Eulogium, tacita format quod littera voce:

Epitaphium Culicis.

Paruæ Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS DIRAE Ad BATTARVM.

ARGVMENTVM.

Cùm bello ciuili inter Marcum Antonium & Augustum habito, Cremonenses Marco Antonio fauissent, victoria potitus Augustus, cùm in eos vltione puniendos animum direxisset, Arium Centurionem misisse traditur ad diuidendos inter milites Cremonensis populi agros: sed cùm non suffecissent, & vicinorum Mantuanorum agros diuisit: quocirca Virgilini agri inter alios militibus dati sunt. Quod ægrè ferens Maro, non solùm propter deperditos agros, verùm etiam propter amicam Lydiam in Mantua derelictam, hoc opusculum scripsit Virgilius, & Diras appellauit, hoc est, malę fortunæ imprecationes in hostes factas.

Battare cycneas repetamus carmine voces,
Diuisas iterum sedes, & rura canamus — Ouid. in Fa. de Arione.
Rura, quibus Diras indiximus, impia vota.
Antè lupos rapient hœdi, vituli antè leones,
Delphini fugient pisces, aquilæ antè columbas,
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
Multa prius, fuerit quàm non mea libera auena.* — Fient.
Montibus & syluis dicam tua facta, Lycurge,
Impia. Trinacriæ sterilescant gaudia nobis,
Nec fœcunda senis nostri, felicia rura,
Semina parturiant segetes, non pascua colles,
Non arbusta nouas fruges, non pampinus vuas:

Ipsa

Ipse non syluæ frondes, non flumina montes.
Rursus & hoc iterum repetemus Battare carmen.
Effœtas Cereris sulci condatis auenas:
Pallida flauescant æstu sitientia prata:
Immatura cadant ramis pendentia mala:
Desint & syluis frondes, & fontibus humor.
Nec desit nostris deuotum carmen auenis.
Hæc Veneris vario florentia serta decore,
Purpureo campos quæ pingit auena colore.
Hinc auræ dulces, hinc suauis spiritus agri
Mutant. **Mittant pestiferos æstus, & tetra venena.*
Dulcia non oculis, non auribus vlla ferantur.
Sic precor: & nostris superent hæc carmina votis.
Ludimus, & multum nostris cantata libellis
Optima syluarum, formosis densa viretis.
Frondeis, Al. herbas. *Tondemus virideis* vmbras nec læta comantes*
Iactabis molleis ramos inflantibus auris.
Nec mihi sæpe meum resonabit Battare carmen:
Succidet. *Militis impia cum* succedet dextera ferro,*
Formosæq; cadent vmbræ, formosior illis
Ipsa cades veteris, domini felicia ligna
Nequicquam nostris toties deuota libellis.
Ignibus ętherei flagrabunt: Iuppiter ipse,
Iuppiter hanc aluit, cinis hæc tibi fiat oportet
Thracis tum Boreæ spirent immania vires:
Eurus agat mistam fulua caligine nubem,
Africus immineat nimbis minitantibus imbrem,
Cum tua cyaneo resplendens ęthere sylua
Noscet iter, ducens Erebo tua Lydia Ditis.
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine vites:
Pascantur segetes, diffusis ignibus aura
Transuolet arboribus, coniungat & arbor aristas.
Pertica, quæ nostros metata est impia agellos,
Qua nostri fines olim, cinis omnia fiant.
Sic precor, & nostris superent hæc carmina votis.

Vndæ

Vndæ quæ vestris pulsatis littora lymphis:
Littora, quæ dulceis auras diffunditis agris,
Accipite has voces: migret Neptunus in arua
Fluctibus, & spissa campos perfundat arena.
Quà Vulcanus agros pastor Iouis ignibus arcet,
Barbara dicatur Libycæ soror altera Syrtis.
Tristius hoc, memini, reuocasti Battare carmen.
Nigro multa mari dicunt portenta natare
Monstra repentinis terrentia sæpe figuris,
Cùm subitò emersêre furenti corpora Ponto:
Hæc agat infesto Neptunus cæca tridenti,
Atrum conuertens æstum maris vndiq; ventis:
Et fuscum cinerem canis exhauriat vndis.
Dicantur mea rura ferum mare; nauta caueto
Rura, quibus, Diras indiximus, impia vota.
Si minus heu Neptune tuis infundimus aris,
Battare fluminibus tu nostros trade dolores.
Nam tibi sunt fontes, tibi flumina semper amica.
Nil est quòd perdam vlterius: merita omnia dixi.
Flectite currenteis lymphas, vaga flumina retro
Flectite, & aduersis rursum diffundite campis.
Incurrant omnes passim remeantibus vndis,
Nec nostros seruire sinant erroribus agros:
Dulcius hoc, memini, reuocasti, Battare carmen.
Emanent subitò sicca tellure paludes,
Et metat hîc iuncos, spicas vbi legimus olim:
Occupet arguti grylli caua garrula rana.
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmen.
Præcipitent altis spumantes montibus imbres,
Et latè teneant diffuso gurgite campos,
Queis dominis infesta minantes stagna relinquant,
Vnde relapsa meos agros peruenerit vnda.
Piscetur nostris in finibus aduena arator:
Aduena ciuili qui semper crimine creuit.
O malè deuoti *prætorum crimine agelli,

* Prætorum.

Túque inimica tui semper discordia ciuis.
Exul ego, indemnatus, egens mea rura reliqui,
Miles vt accipiat funesti præmia belli,
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam:
Hinc ibo in syluas: obstabunt iam mihi colles;
Obstabunt montes, campos nec adire licebit.
Dulcia rura valete, & Lydia dulcior illis,
Et casti fontes, & felix nomen agelli.
Tardius ah miseræ descendite monte capellæ:
Mollia non iterum carpetis pabula nota:
Tuq; resiste pater: hæc prima, nouissima nobis
Intueor campos: longùm manet hostis in illis.
Rura valete iterum: tuq; optima Lydia salue:
Siue eris, & si non, mecum morieris: vtrumque
Extremum carmen reuocemus Battare auena.
Dulcia amara prius fient, & mollia dura:
Candida nigra oculi cernent, & dextera læua:
Migrabunt casus aliena in corpora rerum:
Quàm tua de nostris emigret cura medullis.
Quamuis ignis eris, quamuis aqua, semper amabo,
Gaudia semper enim tua me meminisse iuuabit.
Inuideo vobis agri, formosaq; prata:
Hoc formosa magis, mea quod formosa puella
Est vobis: tacitè vestrum suspirat amorem.
Vos nunc illa videt, vobis mea Lydia ludit.
Vos nunc alloquitur: vos nunc arridet ocellis,
Et mea summissa meditatur carmina voce.
Cantat & interea, mihi quæ cantabat in aurem.
Inuideo vobis agri: discetis amare,
O fortunati nimiùm, multúmque beati,
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet:
Aut roseis digitis viridem decerpserit vuam
(Dulci namque tumet nondum viticula Baccho)
Aut inter varios Veneris stipendia flores
Membra reclinarit, teneramq; illiserit herbam,

Et

Et ſecreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt ſyluæ, gaudebunt mollia prata,
Et gelidi fontes: auiumq́ ſilentia fient:
Tardabunt riui labentes currere lymphæ,* Riui labentes currite.
Dum mea iucundas exponat cura querelas.
Inuideo vobis agri, mea gaudia habetis,
Et vobis nunc eſt, mea quæ fuit antè voluptas.
**At mihi tabeſcunt morientia membra dolore,* Heu malè.
Et calor infuſo decedit frigore mortis,
Quòd mea non mecum domina eſt. non vlla puella
Doctior in terris fuit, aut formoſior: ac (ſi
Fabula non vana eſt) tauro Ioue digna, vel auro.
Iuppiter auertas aureis, mea ſola puella eſt.
Felix taure pater magni gregis, & decus: a te
Vaccula non vnquam ſecreta cubilia captans,
Fruſtra te patitur ſyluis mugire dolore.
Et pater hœdorum felix, ſemperq́ beate:
Siue petis monteis præruptos ſaxa pererrans,
Siue tibi ſyluis noua pabula faſtidire,
Siue libet campis, tecum tua læta capella eſt.
Et mas quocunq́ eſt, illi ſua fœmina iuncta,
Interpellatos nunquam plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuiſſet?
Cur ego crudelem patior tam ſæpe dolorem?
Sidera per viridem redeunt cùm pallida mundum,
Inq́ vicem Phœbe excurrens, atq́ aureus orbis
Luna tua eſt tecum: cur non eſt & mea mecum?
Luna, dolor noſti quid ſit, miſerere dolentis.
Phœbe gerens in te laurus celebrauit amorem,
Et quem pompa Deûm, non ſyluis fama loquuta eſt.* Quæ Pana Deum.
Omnia vos eſtis ſecum ſua gaudia geſtat,*
Aut inſperſa videt mundo quæ dicere longum eſt.
Aurea quin etiam cùm ſecula voluebantur
Conditio ſimilis fuerat mortalibus illis.
Hæc quoque prætereo, notum Minoidos aſtrum,

Quæq; virum virgo sicut captiua sequuta est,
Lædere Cælicolæ potuit vos nostra quia ætas:
Conditio nobis vitæ quò durior esset?
Ausus egon' primus castos violare pudores?
Sacratamq; meæ vitam tentare puellæ?
Immatura mea quoq; noxæ soluere fata?
Istius atq; vtinam facti mea culpa magistra
Prima foret: lethum vita mihi dulcius esset.
Non mea, non vllo moreretur tempore fama,
Dulcia cùm Veneris furatus gaudia primus
Dicerer, atq; ex me dulcis foret orta voluptas.
Nam mihi non tantùm tribuerunt impia vota,
Auctor vt occulti noster foret error amoris.
Iuppiter antè sui semper mendacia furti
Cum Iunone, prius coniux quàm dictus vterq; est,
Gaudia libauit dulcem furatus amorem.
Et mecum tenera gauisa est ludere in herba,
Purpureos flores, quos insuper accumbebat,
Condida formoso supponens brachia collo.
Tum, credo, fuerat, Mauors distentus in armis.
Nam certè Vulcanus opus faciebat, & illi
Tristi, turpabatq; mala fuligine barbam.
Non aurora nouos etiam plorauit amores:
Atq; rubens oculos roseo cælauit amictu?
Talia Cælicolæ nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus, atq; Heros, cur non minor ætas?
Infelix ego, non illo qui tempore natus,
Quo. *Quò facilis natura fuit sors ô mea læua*
Nascendi, miserumq; genus, & sera libido est.*
Tanta meæ vitæ ordis fecere rapinam,
Vt maneam, quod vix oculis cognoscere possis.

P.VIR.

P. VIRGILII MARONIS CEIRIS, AD MESSALLAM.

ARGVMENTVM.

Virgilius hoc opusculum ad Messallam dirigit, qui Augusti tempore magnis in rebus, præsertim militaribus, insignis: præterea orator non indignus, & poeta erat. Vt igitur Maro beneuolentissimum illum sibi efficeret, Ceirim ad illum mittit, in qua præconium Messallæ celebrat. Hanc autem de Scyllarum transformatione fabulam elegantissimè poeta hic describit.

ET si me vario iactatum laudis amore,
Irritaq; expertum fallacis præmia vulgi
Cecropius suaueis expirans hortulus auras
**Florentis viridi, sophiæ complectitur umbra:*
Num mea quæret eo dignum, sibi quærere carmen?
Longè aliud studium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni suspendit sidera mundi,
*Et placitum * paucis ausa est ascendere collem.*
Non tamen absistam cœptum detexere munus:
In quo iure meas vtinam requiescere Musas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quòd si mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum sæcli, modò sit tibi velle libido,
Si me iam summa sapientia pangeret arce,
Quattuor antiquis quæ hæredibus est data consors,
Vnde hominum errores longè, lateq; per orbem
Despicere, atq; humileis possem contemnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali.

Ceiris ἀπὸ τοῦ κείρειν, Id est, tondere dicitur, quia totondit fatalem criniū apicem patris sui Nisi qui conuersus in auem Haliæetum persequitur Ceirin auē, quæ alio nomine Scylla appellatur. Sic rectè scripsit Aldus ante annos 32.

Non equidem: quamuis interdum ludere nobis
Et gracilem molli liceat pede claudere versum:
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Dona. Debita cùm castè soluuntur * vota Mineruæ,
Tardáue confecto redeunt Quinquennia lustro,
Cùm leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono grauidum prouexit pondere cursum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices qui talem annum videre, diemq́;:
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
Magna Giganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco:
Additur aurata deiectus cuspide Typho,
Qui prius Ossæis consternens æthera saxis
Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.
Tale Deæ velum solenni in tempore portant:
Tali te vellem iuuenum doctissime ritu
Purpureos inter Soles, & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:
Æternum sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.
Sed quoniam ad tantas nunc primū nascimur artes
Nunc primùm teneros firmamus robore neruos:
Hæc tamen interea, quæ possumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multùm vigilata labore,
Et præmissa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigijs vt quondam exterruit amplis
Scylla, nouosq́; auium sublimis in aëre cœtus,
Viderit & tenui conscendens sidera penna,
Cæruleis sua tecta superuolitauerit alis,
Hanc pro purpureo pœnam scelerata capillo,
Proque patris soluens excisa funditus vrbe:

Com-

Complures illam, & magni Messalla poetæ
(Nam verum fateamur: amat Polymneia verum)
Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllæum monstra in saxum conuersa vocari.
Illam esse ærumnis, quam sæpe legamus Vlyssi
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
Sed neq; Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus istorum dubijs erroribus author.
Namque alias alij vulgo finxere puellas:
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.
Ipsi seu Lamiæ mater sit, siue Cratæis,
Siue illam monstro genuit Persæa biformi,
Siue est neutra parens: atque hoc in carmine toto,
Inguinis est vitium, & Veneris descripta libido,
*Siue etiam *exactis speciem mutata venenis*
Infelix virgo. quid enim commiserat illa?
*Ipse pater *timidam sæua complexus arena*
Coniugium charæ violauerat Amphitrites:
Attamen exegit longo post tempore pœnas:
Vt cùm cura sui veheretur coniugis alto,
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
Seu verò, vt perhibent, forma cùm vinceret omneis
*Et cupidos quæstu passim *spoliaret amanteis*
Piscibus, & canibus rabidis vallata repente est:
Horribileis circum vidit sibi sistere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!
Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus!
Ausa quòd est mulier numen fraudare Deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam:
Quam mala multiplici iuuenum quòd septa caterua
Dixerat, atque animo meretrix iactata ferarum.
Infamem tali meritorum more fuisse
*Docta *Palæphatia testatur voce papyrus.*

Hecaten intelligit in Persea, sicut in monstro biformi Phorcum.
Pharrhas. in Claudian.
Iactis.
Nudam.
Popularet.
Scyllam Palæphatus meretricem

fuisse tradit, quæ cum degluberet amatores, indignatione deorum in maris monstrum conuersa est Parrhas.

Quicquid, & vt quisquis tali de clade loquntur,
Omnia sint: potius liceat notescere Cirin:
Atq; vnam ex multis Scyllam non esse puellis.
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos
Magna mihi cupido tribuistis præmia Diuæ
Pierides: quarum castos altaria postes
Munere sæpe meo inficiunt, floribusq; hyacinthi
Deponunt flores aut suauè rubens narcissus,
Aut crocus alterna coniungens lilia caltha.
Sparsaq; liminibus floret rosa, nunc age Diuæ
Præcipuè nostro nunc aspirate labori:
Atq; nouum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandionijs vicinæ sedibus vrbes,
Actæos inter colleis, & candida Thesei
Purpureis latè ridentia littora conchis:
Quarum non vlli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbiq;: Deus namque adfuit illi:
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutas.
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,
Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.
Hanc vrbem, ante alios, qui tum florebat in armis
Fecerat infestam populator remige Minos:
Hospitióque seni fuit hippolydosaq; victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratea
Texerat. hunc bello repetens Gortynius Heros,
Attica Cretæa sternebat rura sagitta.
Sed neque tunc ciues, neque tunc Rex ipse veretur
Infesto ad muros volitanteis agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere menteis:
Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
Nam capite a summo Regis (mirabile dictu)
Candida cæsaries, florebant tempora lauro,
Et roseus medio fulgebat vertice crinis:
Cuius quàm seruata diu natura fuisset,

Tam

Iam patriam incolumem Nisi, regnumq́; futurum,
Concordes stabili firmarunt numine Parcæ.
Ergo omnis charo residebat cura capillo:
Aurea solenni comptum quoque fibula ritu
*Mopso pio tereti nectebat dente cicadæ.
Nec verò hæc vobis custodia vana fuisset,
Nec fuerat, nisi Scylla nouo concepta furore
Scylla patris miseri patriæq; inuenta sepulchrum:
O nimium cupidis si non inhiasset ocellis.
Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iuppiter: ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires mansuescere tigris.
Ille etiam Diuos homines, sed dicere magnum est
Idem tum superis acuebat paruulus iras
Iunonis magnæ: cuius periuria Diuæ
Olim se meminisse diu per iura puellæ
Non vlli liceat: violauerat inscia sedem,
Dum sacris operata Deæ lasciuit: & extra
Procedit longè matrum, comitumq́; cateruam,
Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
Necdum etiam castos agitauerat ignis honores,
Nec dum solenni lympha perfusa sacerdos
Pallentis folijs caput exornarat oliuæ:
Cùm lapsa e manibus fugit pila, cumq́; *relapsa
Procurrit virgo: quo vtinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili soluisset corpora palla.
Omnia, quæ retinere gradum, cursumq́; morari
Possent, ô tecum vellem tua semper haberes:
Non vnquam violata manu sacraria Diuæ,
Iurando infelix nequicquam iura piasses.
Et si quis nocuisse tibi periuria credat,
Caussa pia est: timuit fratri te ostendere Iuno.
At leuis ille Deus, cui semper ad vlciscendum

Corsellæ.

Quæritur ex omni verborum iniuria dicto:
Nisu. *Aurea fulgenti depromens tela pharetra,*
Intereà. *Heu nimium tereti, nimium Tyrinthia * visu*
*Virginis * in tenera defixerat omnia mente.*
Quæ simulac venis hausit sitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in ossa furorem:
Sæua velut gelidis ciconum Bistonis in oris,
Ictaue Barbarico Cybeles antistita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in vrbe.
Non storace Idæo flagranteis picta capillos
Cognita, non teneris pedibus Sicionia seruans,
Non niueo retinens baccata monilia collo.
Multùm illi incerto trepidant vestigia cursu,
Sæpe redit patrios ascendere perdita muros
Æreasq; facit caussam se visere turreis,
Sæpe etiam tristeis voluens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cœli speculatur amorem:
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum nouit: carum nec respicit aurum.
Non arguta sonant tenui psalteria chorda:
Plauduntur. *Non Lybico molles * clauduntur pectine telæ.*
Nullus in ore rubor: vbi enim rubor, obstat amori.
Atque vbi nulla malis reperit solatia tantis,
Tabidulamq; videt labi per viscera mortem,
Quo vocat ire dolor, subigunt: quò tendere fata,
Fertur, & horribili præceps impellitur œstro:
Vt patris ab demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.
Namq; hæc conditio miseræ proponitur vna,
Tanti sceleris. *Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit*
*Credere quàm * scelere tanto damnare puellam?*
Heu tamen infelix (quid enim imprudētia prodest?)
Nise pater: cui direpta crudeliter vrbe,
Vixerit vna super sedes in turribus altis,
Fessus vbi extructo possis considere nido.

Tu

Tuquoque auis moriere: dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ô celeres subnixæ nubibus altis,
Quæ mare quæ virides syluas, lucosq; sonanteis
Incolitis: gaudete vagæ, blandæq; volucres,
Vosq; adeò humani mutatæ corporis artus.
Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) venit charissima vobis
Cognatos augens reges, numerumq; suorum
Ciris, & ipse pater, vos ô pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas prævertite in æthera nubes,
Quà nouus ad Superûm sedes Calcheius, & quà
Candida concessos ascendat Ciris honores.
Iamq; adeo dulci deuinctus lumina somno
Nisus erat vigilumq; procul, custodia primis
Excubias foribus studio iactabat inani,
Cùm furtim tacito descendens Scilla cubili
Auribus arrectis nocturna silentia tentat,
Et pressis tenuem singultibus aëra captat:
Tum suspensa leuans digitis vestigia primis
Egreditur ferroq; manus armata bidenti
Euolat, at demptæ subita in formidine vires,
Cæruleas sua furta prius testantur ad vmbras.
Nam quà se ad patrium tenebat semita limen,
Vestibulo in thalami paulum remoratur: & altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta piis promittens munera Diuis
Quam simul Ogygij Phœnices filia Charme
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam,
Et simul ô nobis sacrum caput, inquit, alumna
Non tibi nequicquam viridis per viscera pallor
Ægrotas tenui suffudit sanguine venas.
Nec leuis hãc faciem (neque enim pote) cura subegit,
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.

Nam quæ te caußa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fœtus?
Quæ caussa ad patrium solam vigilare cubile
Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petenti
Jurabas nihil eße mihi, cùm mœsta parentis
Formosos circum virgo morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaserit artus,
Jlle Arabus Myrrhæ quondam qui cœpit ocellos:
Vt scelere infando, quod nec sinit Adrastea,
Lædere vtrumque vno studias errore parentem.
Quòd si alio quouis animo iactaris amore:
(Nam te iactari, non est Amathusia nostri
Tam rudis, vt nullo possim cognoscere signo)
Sin conceßus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præsentia numina iuro,
Prima Deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna, atq; indigna laborum
Millia visuram, quam te tam tristibus istis
Sordibus, & scoria patiar tabescere tali.
Hæc loquitur, mollíq; vt se velauit amictu,
Frigidulam iniecta circundat veste puellam,
Quæ prius in tenui steterat succincta corona,
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens,
Persequitur miseræ caussas exquirere tales:
Nec tamen antè vllas patitur sibi reddere voces,
Marmoreum tremebunda pedem quàm rettulit intra.
Illa autem, Quid nunc me (inquit) nutricula torques?
Quid tantùm properas nostros nouisse furores?
Non ego consueto mortalibus vror amore,
Nec mihi notarum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi est: vltro namq; odimus omnes.

Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falsa tamen lateat pietatis imago,
Sed media ex acie, medijs ex hostibus. eheu,
Quid dicam? quóue ipsa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non finis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille, vides nostris qui mœnibus assidet hostis,
Quem pater ipse Deûm sceptri donauit honore,
Cui Parcæ tribuêre nec vllo vulnere lædi:
(Dicendum est, frustra circumuehor omnia verbis)
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quòd te per Diuûm crebros obtestor amores,
Perque tuum memoris haustum mihi pectus alumnæ,
Vt me si seruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis:
Ne mihi, quam merui, inuideas nutricula mortem.
Nam nisi te nobis malus, ó malus, optima Charme,
Ante hunc conspectum casúsue, Deúsue tulisset,
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veste latebat)
Purpureum patris demsissem vertice crinem,
Aut mihi præsenti peperissem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cùm clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crineis,
Et grauiter questu Charme complorat anili:
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum nostræ Minos inimice senectæ
Semper: & aut olim nata ó te propter eundem,
Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ.
Tene ego tam longe capta, atque auecta nequiui,
Tam graue seruitium, tam duros passa labores
Effugere, vt sistam exitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus vllum
Copia viuendi vitæ genus. vt quid ego amens
Te erepta ó Britomarti: meæ spes vna salutis,

Te Britomarti diem potui producere vitæ?
Celeri non. Atq; vtinam* Cereri, nec tantùm grata Dianæ
Venatus eßes virgo sectata virorum:
Gnoßia neu Partho contendens spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas.
Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aëreis specula de montibus isses:
Vnde alij fugisse ferunt, & numina Phocæ
Virginis assignant alij quò notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.
Sint hæc vera velim, mihi certè gnata peristi,
Nunquam ego te summo volitantē in vertice montū
Hyrcanos inter comites, agmenq; ferarum
Conspiciam: nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verùm hæc tum nobis grauia, atq; indigna fuere
Tum mea alumna, tui cùm spes integra maneret;
Et vox ista meas nondum violauerat aureis.
Téne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Téne ô sola meæ viuendi causa senectę?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta sopore,
Cùm premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem flamea luto,
Quò nunc me infelix, aut quæ me Numina seruant?
An nescis qua lege patris de vertice summo
Edita candenteis prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum,
Sin est, quod metuo: per me, mea alumna, tuumq;
Expertum multis miseræ mihi rebus amorem,
* Te. Per* me, & sacra precor per flumina Jlithyia,
Ne tantum in facinus tam nulla mente sequaris,
Non ego te incepto, fieri quod non pote conor,
Flectere amor, neque sit cum Dijs contendere nostrū:
Sed patris incolumi potiùs te nubere regno,

Atq;

Atq; aliquos tamen esse velis tibi, alumna Penateis:
Hoc vnum exitio docta, atq; experta monebo.
Quod si non alia poteris ratione parentem
Flectere: sed poteris (quid enim non vnica possis?)
Nunc potius tamen ipsa, pio cùm iure licebit,
Cum facti causam, tempusq; doloris habebis:
Tunc potius conata tua, atq; incepta referto.
Meq; Deosq; tibi comites, mea alumna futuros
Polliceor, nihil est quod texas ordine longum.
Hic vbi sollicitos animi releuauerat æstus
Vocibus, & blanda pectus spes vicerat ægrum:
Paulatim tremebunda genis obducere vestem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem:
Inuerso bibulum restinguens lumen oliuo,
Incipit ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manum, assiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam sic mæsta super morientis alumnæ
Frigidulos cubito subnixa pependit ocellos.
Postera lux vbi læta diem mortalibus almum,
Et *gelido veniens mani quatiebat ab Oeta,
Quem pauidæ alternis fugitant, optantq; puellæ,
Hesperium vitant, optant ardescere Solem:
Præceptis paret virgo nutricis, & omneis
Vndiq; conquirit nubendi sedula causas.
Tentantur patriæ summissis vocibus aures,
Laudanturq; bonæ pacis bona: multus ineptæ
Virginis insolito sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communemq; timere Deum: nunc regis amicos
(Namq; ipso verita est orbari mæsta parente)
Cum Ioue communeis qui quondam habuere nepotes:
Nunc etiam conficta dolo mendatia turpi
Inuenit, & Diuûm terret formidine ciueis:
Nunc alia ex alijs, nec desunt, omnia quærit.
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates:

Gelida mani pro mane, antiquè. Plaut. A mane vsque ad vesperam.

Vt

Vt, cùm cæsa pio cecidisset victima ferro,
Essent qui generum Minoa authoribus extis
Iungere, & ancipites suaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens sulfura testa,
Narcissum, casiámque herbas incendit olentes:
Terq; nouena ligat triplici diuersa colore
Fila ter in gremium mecum (inquit) despue virgo,
Despue ter virgo: numero Deus impare gaudet.
*Inde Ioui geminat magno frigidula sacra, (Hinc magno generata Leui.)
Sacra nec Idæis senibus, nec cognita Graiis.
Pergit Amyclæo spargens altaria thallo,
Regis Iolchiacis animum defigere votis.
Verùm vbi nulla mouet stabilem fallacia Nisum,
Nec possunt homines, nec possunt flectere Diui,
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnæ.
Purpureumq; parat rursus tondêre capillum,
Cùm longo quòd iam captat succurrere amori.
Non minus illa tamen reuehi quòd mœnia crescant,
Gaudeat: & cineri patriæ est iucunda sepulto.
Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro:
Tum capitur Megara, & Diuûm responsa probantur:
Tum suspensa nouo ritu de nauibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Niseia virgo.
Complures illam Nimphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys,
Et cupidas secum rapiens Galatea sorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piscibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoë paruusq; Dea cum matre Palæmon.
Ille etiam alternas sortiti viuere luces
Chara Iouis* soboles, magnum Iouis incrementum (Suboles.)
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.

Has

Has adeò voces atq; hæc lamenta per auras
Fluctibus in medijs questu voluebat inani,
Ad cœlum infelix ardentia lumina * tollens, * Tendens.
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Supprimite ô paullum turbati flamina venti,
Dum queror: & Diuos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeò venti testabor, & auræ,
Vos * Numantina si qui de gente venitis, * omantina.
Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
Scylla, quod ah salua liceat te dicere Progne,
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petijt quam Græcia regno,
Quà curuus terras amplectitur Hellespontus.
Illa ego sum, Minos, sacrato fœdere coniux
Dicta tibi: tamen hæc, & si non accipis, audis.
Vinctáne tam magni tranabo gurgitis vndas?
Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio possum contendere dignam
Supplicio, quòd sic patriam, charosq; Penateis
Hostibus, immitiq; addixi ignara tyranno.
Verum * est hoc Minos, illos scelerata putaui, * Esto hæc.
Si nostra antè aliquis nudasset fœdera casus,
Facturos: quorum direptis mœnibus vrbis,
O ego crudelis flamma delubra petiui.
Te verò victore prius vel sidera cursus
Mutatura suos, quàm te mihi talia captæ
Facturum metui, iam iam scelus omnia vincit.
Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno?
Ten' ego? nec mirum, vultu decepta puella
Vt vidi, vt perij? vt me malus abstulit error?
Non equidem ex isto speraui corpore posse
Tale malum nasci forma, vel sidere fallor.
* Non me delicijs commouit regia diues,
Diues coralio fragili & lachrymoso electro.

* Anadiplosis est: hic versus in impressis libris hactenus deprauatus fuit.

Me non florentes æquali corpore Nymphæ,
Non metus incensum potuit retinere Deorum.
Omnia vincit amor, quid enim non vinceret ille?
Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha
Pronuba nec castos accendet pinus odores,
Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro.
Magna queror: nec & illa quidem communis alumna
Omnibus iniecta tellus tumulauit arena.
Méne inter comites, ancillarumq; cateruas:
Méne alias inter famularum munere fungi?
Coniugis atq; tuæ (quæcunq; erit illa) beate
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem captiuam lege necasses.
Jam fessæ tandem fugiunt de corpore vires:
Et caput inflexa lentum ceruice recumbet:
Marmorea adductis labascunt brachia nodis.
Æquorei pisces, immania corpora Ponti
Vndique conueniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum, atque oris minitantur hiatu.
Iam tandem casus hominum, iam respice Minos:
Sit satis hoc tantum solam vidisse malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,
Vel casu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius quam te læsisse, putabo.
Labitur interea reuoluta ab littore classis:
Magna repentino sinuantur linea Coro,
Flectitur in viridi remus sale: languida fessæ
Virginis in cursu moritur querimonia longo.
Deserit angustis inclusum faucibus Isthmon,
Cypselidæ magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas Scironis protinus arceis:
Infestumq; suis diræ testudinis exit
Spelæum, multoq; cruentas hospite cautes.
Jamque adeò tutum longè Piræea cernit,

Et

Et vnitas secum, heu frustra respectat Athenas.
Iam procul e fluctu Minoïa respicit arua:
Florenteisq; videt iam Cycladas, hinc Strophadasq;:
Hinc sinus, hinc statio contrà patet Hermionia:
Linquitur ante alias longè gratissima Delos
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo.
Prospicit incinctam spumanti littore Cythnon,
Marmoreamq; Paro, viridemq; allapsa Donysam,
Aginamq; simul, sementiferamq; Seriphum
Fertur: & incertis iactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas sequitur cùm paruula classes
Afer & hyberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexauit, & ægros
Non tulit, & miseros mutauit virginis artus,
Cæruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam squamis vestire puellam,
Insidoisq; inter teneram committere pisces
Non statuit: nimium est auidum pecus Amphitrites
Aërijs potius sublimem sustulit alis,
Esset vt in terris factis de nomine Ciris:
Ciris Amyclæo formosior ansere Ledæ.
At velut in niueo teneræ cùm primitus ouo
Effigies animantis & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq; mutabant, atque vndiq; mutabantur.
Oris honos primùm, & multis optata labellæ,
Et patulæ frontis species concrescere in vnum
Cœpêre, & gracili mentum producere rostro.
Tum, quà se medium capitis discrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios imitatus honores,
Purpuream concussit apex in vertice cristam, Membris.
At mollis varios intexens pluma colores,

Marmoreum volucri vestiuit tegmine corpus,
Lentaq; perpetuas fuderunt brachia pennas:
Inde alias parteis, minioq; infecta rubenti
Noua macies pelle, *Crura,* * *nouámque aciem obduxit squalida* * *pellis,*
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Nunquam illam posthac oculi videre suorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
Nullæ illam sedes, quid enim iam sedibus illis,
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cœlum stridentibus extulit alis,
Et multum latè dispersit in æquore rorem,
Infelix virgo ne quicquam morte recepta
Incultum solis in rupibus exigit æuum,
Rupibus, & scopulis, & littoribus desertis.
Nec tamen hoc iterum pœna sine, namque Deûm Rex
Omnia qui imperio terrarum millia versat,
Commotus talem ad Superos volitare puellam,
Cùm pater extinctus cæca sub nocte lateret:
Illi pro pietate sua (nam sæpe petenti
Sanguine taurorum supplex resperserat aras:
Sæpe Deûm largo decorarat munere sedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales vt esset.
Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscis.
Huic verò miseræ (quoniam damnata Deorum
Iudicio, gnatiq; & coniugis antè fuisset)
Infesti, appositiq;, odium crudele parentis.
Namque vt in æthereo signorum munere præstans,
Vnum quem duplici stellarum sidere vidi,
Scorpius alternis clarum fugat Oriona:

Miniſter ſeſe triſteis Haliæetus iras,
Et Ciris memori ſeruant ad ſecula fato.
Quacunq; illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus, quà ſe fert Niſus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.

P. VIRGILII MARONIS MORETVM.

ARGVMENTVM.

Virgilij hoc opusculum Moretum ab eo inscriptum est, a pastilli, seu placentę, ac crusti genere, ex pane & herbis confecto: in quo describendo ingenij vbertatem abundè aperit, dum in re tam tenui, tamque vt ita dicam, nulla, graphicè & disertè describit rusticanam in surgendo ante lucem (pręsertim hiberno tempore) diligentiam, continentiam, & parsimoniam, subinferens horti feracis commoda.

IAM nox hibernas bis quinque peregerat horas
Excubitorq; diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor cùm rusticus horti,
Tristia venturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat sensim vili dimissa grabato,
Solicitaq; manu tenebras explorat inerteis,
Vestigatq; focum, læsus quem deniq; sensit.
Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore carenteis,
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt,
Oppositaq; manu lumen defendet ab aura.
Et reserat clausa quę præuidet, ostia claui.
Fusus erat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc sibi depromit, quantum mensura petebat,
Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.

Inde

Inde abit, assistitq; molæ, paruaq; tabellæ
Quam fixam paries illos seruabat in vsus,
Lumina fida locat: geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine capræ
Peruertit cauda silices gremiumq; molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtranque:
Leua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
Interdum fessæ succedit læua sorori,
Alternatq; vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestiq; suum solatur voce laborem.
Interea clamat Cybale: hæc erat vnica custos,
Afra genus, tota patriam testante figura,
Torta comam, labroq; tumens, & fusca colore:
Pectore lata, iacens mammis compressior aluo,
Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta,
Continuis rimis calcanea scissa rigebant:
Hanc vocat atque arsura focis imponere ligna
Imperat, & flamma gelidos adolere liquores:
Postquam impleuit opus iustum versatile finem
Transfert inde manu fusas in cribra farinas:
Et quatit, ac remanent summo purgamina dorso:
Subsidit syncera, foraminibusq; liquatur
Emundata Ceres, leui tum protinus illam
Componit tabula, tepidas superingerit vndas:
Contrahit admistos tum fonteis atque farinas:
Transuersat durata manu, liquidoq; coacto
Interdum grumos spargit sale: iamq; subactum
Format opus, palmisq; suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discrimine quadris.
Infert inde foco (Cybale mundauerat aptum
Ante locum) testuq; tegens superaggerat igneis.
Dumq; suas peragit Vulcanus, testaq; parteis,
Simulus interea vacua non cessat in hora:

Verùm aliam sibi quærit opem: neu sola palato
Sit non grata Ceres, quas iungat, comparat escas.
Non illi suspensa focum carnaria iuxta
Durati sale terga suis, tuncq; vacabant:
Traiectus medium sparto sed caseus orbem,
Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et calamo redimita leui munibat arundo:
Exiguus spacio, varijs sed fertilis herbis.
Non illi deerat quod pauperis exigit vsus.
Interdum locuples a paupere plura petebat:
Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ,
Siquando vacuum casula, pluuiæue tenebant,
Festáue lux, si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illuderat. varias disponere plantas
Norat, & occultæ committere semina terræ,
Vicinosq; aptè cura summittere riuos.
Hîc olus, hîc latè fundentes brachia betæ,
Fæcundusq; rumex, maluæq; inulæq; virebant.
Siser. *Hîc *cicer, & capiti nomen debentia cæpe,*
Hîc etiam nocuum capiti, gelidumq; papauer,
Grataq; nobilium requies lactuca ciborum,
Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.
Verùm hic non domini (quis enim contractior illo?
Nouisque. *Sed populi prouentus erat: *certusq; diebus*
Venaleis olerum fasceis portabat in vrbem,
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
Cæpa rubens sectiq; famem donat area porri,
Quæq; trahunt acri vultus nasturtia morsu,
Intubaq;, & Venerem reuocans eruca morantem.
Tunc quoq; tale aliquid meditans intrauerat hortũ:
Ac primùm leniter digitis tellure refossa,
Quattuor educit cum spissis halia fibris.

Inde

Hic comas apij gracileis, rutamq; virentem
Vellit, & exiguo coriandra trementia filo.
Haec vbi collegit, letum consedit ad ignem,
Et clara famulam poscit mortaria voce.
Singula tum capitum numerosa cortice nudat,
Et summis spoliat corijs contemptaq; passim
Spargit humi, atq; abicit: seruatum gramine bulbum
Tingit aqua, lapidisq; cauum demittit in orbem.
Inde salis* inspergit micas: sale durus adeso
Caseus adijcitur. dictas superingerit herbas,
Et laeua vestem setosa sub inguina fulcit.
Dextera pistillo primùm fragrantia mollit
Allia: tum pariter misto terit omnia succo.
It manus in gyrum, paullatim singula vires
Deperdunt proprias: color est e pluribus vnus.
Nec totus viridis, quia lactea frustra repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Saepe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus, & simo damnat sua prandia vultu.
Saepe manu summa lachrymantia lumina tergit,
Immeritoq; furens dicit conuitia fumo:
Procedebat opus, non iam salebrosus, vt ante,
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbeis.
Ergo Palladij guttas instillat oliui,
Exiguique super vires infundit aceti,
Atque iterum commiscet opus, mistumq; retractat.
Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inq; globum distantia contrahit vnum,
Constet vt effecti species, nomenq; Moreti.
Eruit interea Cybale quoque sedula panem:
Quem lotis recipit manibus, pulsoq; timore
Iam famis, inq; diem securus Simulus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectusq; galero
Sub iuga parentis cogit lorata iuuencos,
Atque agit in segetes, & terrae condit aratrum.

P. VIRGILII MARONIS * COPA.

Copa, mulier quæ cauponam exercet. Alciatus Parergon lib. 4. cap. 12.

ARGVMENTVM.

Vult Mecænatem deliciari. Itaque non nisi rebus iucundissimis & amœnissimis atq; multarum rerum copia eundem ad sese allicit & inuitat insinuatione quadam vtens Copa Mecænatis libertæ.

COPA Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere abesse,
Quàm potius bibulo decubuisse toro?

Despaut. li. 3. Artis ver. legit, Triclina vmbrosis pro Triclinia, per syncopen.

Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,
Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.*
Est & Mænalio quæ garrit dulcè sub antro,
Rustica pastoris fistula in ore sonans.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:
Est strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ,
Sertaq; purpurea lutea mista rosa:
Et quæ virgineo libata Acheloïs ab amne
Lilia vimineis attulit in calathis.

Scirpea.

Sunt & caseoli quos iuncea fiscina siccat:*
Sunt autumnali cerea pruna* die,*

Autumnalis Deæ.

Castaneæq; nuces, & suauè rubentia mala:
Est hic munda Ceres, est Amor, est Bromius.
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis:
Est pendens iunco cæruleus cucumis.

Ad liba.

Huc Alibida veni: fessus iam sudat asellus.*

Parce

Parce illi: vestrum delicium est asinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ:
Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.
Si sapis, æstiuo recubans nunc prolue vitro.
Seu vis crystallo ferre nouos calices.
Eia age pampinea fessus requiesce sub vmbra, Hic.
Et grauidum roseo necte caput strophio.
Candida formosæ decerpens ora puellæ, Formosus teneræ.
Ah pereat, cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruas bene olentia serta?
An ne coronato vis lapide ista * *legi?* Ita Pierius de Hieroglyphicis. lib. 55.
Pone merum: & talos: pereat, qui crastina curat.
Mors aurem vellens, viuite, ait, venio.

CORNELII SEVERI *ÆTNA.

ÆTNA mihi, ruptiq́; cauis fornacibus igneis,
Et quæ tam fortes voluant incendia causæ:
Quod fremat imperium, quid raucos torqueat æstus,
Carmen erit, dexter venias mihi carminis author: Ætnam quidam Quinctilij Vari esse autumant teste Iulio Scaligero Poëtices lib. 6.
Seu te Cynthos habet, seu Delos gratior illa,
Seu tibi Dodone potior: tecumq́; fauentes
In noua Pierio properent a fonte sorores
Vota: per insolitum Phœbo duce cautiùs itur.
Aurea securi quis nescit secula regis?
Cùm domitis nemo Cererem iactaret in aruis,
Venturisq́; malas prohiberet frugibus herbas,
Annua sed saturæ complerent horrea messes,
Ipse suo flueret Bacchus pede, mellaq́; lentis
Penderent folijs, & pingui Pallas oliua,
Secretos amneis ageret cùm gratia ruris.
Non cessit cuiquam meliùs sua tempora nosse.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina Colchos?
Quis non Argolico defleuit Pergamon igni
Impositam? & tristem gnatorum funere matrem?

Auer-

Auersimus diem, sparsimus in semine dentem?
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Desertam vacuo Minoida littore questus?
Quicquid in antiquum iactata est fabula carmen,
Fortius ignotas molitur pectore curas:
Qui tanto motus operi, quæ caussa perennis
Explicet in densum flammas, & trudet ab imo
Ingenti sonitu moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis vrat, mens carminis hæc est.
Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes esse Dei, tumidisque e faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis
Festinantis opus: non est tam sordida Diuis
Cura, neque extremas ius est dimittere in artes
Sidera: subducto regnant sublimia cælo
Illa neque artificum curant tractare laborem.
Discrepat a prima facies hæc altera vatum:
Illis Cyclopas memorant fornacibus vsos,
Cùm super incudem numerosa in verbera fortes,
Horrendum magno quaterent sub pondere fulmen,
Armarentque Iouem: turpe est sine pignore carmen.
Proxima viuaces Ætnæi verticis igneis
Impia sollicitat Phlegræis fabula castris.
Tentauere (nefas) olim detrudere mundo
Sidera, captiuique Iouis transferre Gigantes
Imperium, & victo leges imponere cælo.
His natura sua est aluo tenus: ima per orbeis
Squameus intortos sinuat vestigia serpens.
Construitur magnis ad prælia montibus agger.
Pelion ossa terit, summus premit Ossan Olympus,
Iam coaceruatas nituntur scandere moles:
Impius & miles metuentia comminus astra
Prouocat infestus cunctos ad prælia Diuos.
Prouocat admotis.
Iuppiter e cælo metuit: * dextramque corusca

Arma-

Armatus* flamma remouet caligine mundum. Dextraque coruſcam Flammam reuocat.
Incurſant vaſto primùm clamore Gigantes,
Hic magno tonat ore pater, geminatq; ſæuenteis
Vndique diſcordes comitum ſimul agmine ventos.
Denſa per attonitas funduntur fulmina nubes:
Quin & in arma ruit quæcunque potentia Diuûm
Et Mars ſæuus erat, iam cętera turba Deorum,
Stant vtrinque metus. validos tum Juppiter igneis
Increpat, &* iacto proturbat fulmine monteis. Victor.
Illinc deuinctæ verterunt terga ruinæ,
Infeſta Diuis acies, atque impius hoſtis
Præceps cum caſtris agitur materq; iacenteis
*Impellens victos. Tum pax eſt reddita mundo: Amplexa eſt gnatos.
Tum liber celſa venit per ſidera cœli,
Defenſiq; decus mundi nunc redditur aſtris.
Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Ætna
Obruit Enceladum: vaſti qui pondere montis
Æſtuat, & patulis expirat faucibus igneis.
Hæc eſt mendoſæ vulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium eſt: hinc audit nobile carmen
Plurima pars ſcenæ verùm eſt fallacia: vates
Sub terris nigros viderunt carmine Maneis,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti vates Stygias vndáſq;, caneſq;.
Hi Tityon ſeptem ſtrauere in iugera fœdum,
Sollicitant magna te circùm Tantale pœna,
Sollicitantq; ſiti Minos, tuaq; Æace in vmbris
Jura canunt, iidémq; rotant Ixionis orbem,
Quicquid & interius falſi ſibi conſcia terra eſt.
Non eſt terra ſatis. ſpeculantur numina Diuûm:
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo.
Norunt bella Deûm: norunt abſcondita nobis
Coniugia. & falſa quoties ſub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales:
Juppiter vt Danaæ pretioſus fluxerit imber.

Debita

Debita carminibus libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura, canam quo feruida motu
Æstuat Ætna nouosq; rapax sibi congerat ignes,
Quacunque immensus terræ se porrigit orbis,
Extremiq; maris curuis incingitur vndis,
Non totum est solidum: desit namque omnis hiatu,
Secta est omnis humus, penitusq; cauata latebris,
Exiles suspensa vias agit: vtq; animantis,
Per tota errantes percurrunt corpora venæ,
Ad vitam sanguisq; omnis quà commeat idem,
Terra voraginibus conceptas digerit auras.
Scilicet haud olim diuiso corpore mundi
In maria, ac terras: & sidera sors data cælo
Prima, secuta maris, deseditq; infima tellus,
Sed totis rimosa cauis: & qualis aceruus
Exilit, imparibus iactis ex tempore saxis,
Vt crebro introrsus spatio vacuata corymbos,
Pendeat in sese: simili quoque terra figura
In tenueis laxata vias non omnis in arctum
Nec stipata coit: siue illi causa vetusta est,
Nec nata est facies: seu liber spiritus intrà,
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humum limo, furtimq; obstantia mollit:
Aut etiam inclusi solidum exedere vapores,
Atque igni quæsita via est: siue omnia certis
Pugnauere locis, non est hic causa docendi
Dum stet opus causæ, quis enim non credat inanes
Esse sinus, penitus tantos emergere fonteis
Cùm vidit, ac torrentem imo se emergere hiatu?
Non ille ex tenui, vocemq; agat acta necesse est,
Confluuia. Cùm fluit errantes arcessant vndique & vndas,
Et trahat ex pleno quòd fontem contrahat amnis.
Flumina quinetiam latis currentia riuis
Occasus habuere suos, aut illa vorago
Directa præceps fatali condidit ore.

Aut

...occultæ fluunt tectis adoperta cauernis,
...inopinatos referunt procul edita cursus.
...si diuersos emittat terra canaleis
...fluuiorum: aut semita nulla profectò
...tibus, & riuis constet via: pigraq; tellus
...ferta in solidum segnis sub pondere cesset.
...si præcipiti conduntur flumina terræ,
...si redeunt, siqua antè incognita surgunt:
...mirum clausis etiam si libera ventis
...menta latent, certis tibi pignora rebus,
...oculis hæsura vias dabit ordine tellus.
...nsos plerunq; sinus, & iugera pessum
...cepta leges, densæq; abscondita nocti,
...ectare procul Chaos, ac sine fine ruinæ
...u, & in syluis spatiosa cubilia retrò,
...raq; demissis pedibus fodisse latebris.
...mperta via est operum, tantùm influit intra.
...umenta dabunt ignoti vera profundi.
...modò subtileis animo duce perspice curas,
...liamq; fidem manifestis adstrue rebus.
...quò liberior, quoq; est animosior ignis,
...er & inclusus, nec vectus, sæuior ira est
...terra, penitusq; mouens: hoc plura necesse est
...la magis soluant, magis hoc obstantia pellant.
...tamen in rigidos exit contenta canaleis
...imæ: flamma auertit, quà proxima cedunt
...quumq; secat, quà visa tenerrima causa est.
...terræ tremor, hinc motus, vbi densus hiatus
...itus exagitat venas, cessantiaq; vrget.
...d si spissa foret, solidoq; instaret inani:
...lla daret miranda sui spectacula tellus,
...graq; & in pondus confestim mobilis esset.
...summis si fortè putas concredere causis
...tum opus, & summis alimentum viribus oris,
...a valida in promptu cernis, validosq; recessus,

Falle

Fallere sed nondum tibi certa hæc lumine recto.
Namq; illud quodcunq; vacat, specus omnis hiatu
Et res introitu soluunt, aditúque patenti
Conuersæ languent vires, animósq; remittunt.
Quippe vbi contineat ventos, qua quiq; morantes
In vacuo desint: cessat, tantumq; profundi
Explicat erranteis, & in ipso* limine tardat. Limite.
Augustis opus est turbare in faucibus illos.
Feruet opus, densiq; fremunt, premiturq; ruina
Hinc furtim Borea, atque Noto: nunc vnus vtriq; est,
Hinc venti rabies, hinc sæuo quassat hiatu,
Fundamenta solo trepidant, vrbesq; caducæ,
Inde, neque est aliud, si fas est, credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
Hæc primo species rerum, naturáque terræ,
Intorsus cessante solo trahit vndiq; venas.
Ætna sui manifesta fides, & proxima vero est.
Non illic, duce me, occultas scrutabere caussas:
Occurrent oculis ipsæ, cogentq; fateri.
Plurima namque patent illi miracula monti.
Hinc vasti terrent aditus, merguntq; profundo:
Corrigit hinc arctus, penitusq; quod exigit vltrà.
Hinc spissæ rupes obstant, discordiáq; ingens
Inter opus nectunt* varium, mediumq; coërcent. Varios mediosque.
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ,
Ut maior species Ætnæ succurrat inanis.
Hæc illis sedes, tantarumq; area rerum est.
Nunc opus artificem incendit, causamq; reposcit
Non illam parui, aut tenuis discriminis, ignes
Mille sub exiguo ponent tibi tempore veras
Res: oculiq; docent res ipsæ credere cogunt.
Quin etiam tactu moneant contingere toto,
Si liceat: prohibent flammæ, custodiáq; ignis
Illi operum est; arcent aditu: diuinaq; rerum.

Vt maior species Ætnæ succurrat inanis,
Cura sine arbitrio est, eadem procul omnia cernis.
Nec tamen est dubium, penitus quis torqueat Ætnã
Aut qui mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exustæ glomeratus nimbus arenæ:
Flagrantes properant moles: voluuntur ab imo
Fundamenta: fragor tota nunc rumpitur Ætna:
Nunc fusca pallent incendia mista ruina.
Ipse procul magnos moratur Iuppiter igneis,
Néue sepulta noui surgant in bella Gigantes:
Neu Diuum regni pudeat, neu Tartara cœlo
Vertat in occulto: tantùm premit omnia dextra.
Congeries operis saxorum, & putris arena
(Quæ nec sponte sua faciunt, nec corporis vlli
Sustentata cadunt robustis viribus) omnis
Exigitur: vertit vasa omnia vertice sæuo:
In densum congesta rotant, voluuntq; profundo.
Hac causa expectata ruunt incendia montis.
Spiritus inflatis nomen languentibus aër.
Nam propè natura par est violentia semper.
Ingenium velox illi motusq; perennis,
Verum opus auxilio est, vt pellat corpore: nullus
Impetus est ipsi: quà spiritus imperat audit.
Nunc princeps, magnusq; sub hoc duce militat ignis,
**Nunc quoniam in promptu est operis natura, soliq;* Huic.
Vna ipsi venti, quæ res incendia pascit,
Cùm subitò cohibetur, inest quæ causa silenti,
Subsequar: immensus labor est, sed fertilis idem.
Digna laborantis respondent premia curis.
Non oculis solum pecudum miranda fuere
More, nec effusis in humum graue pascere corpus:
Nosse fidem rebus, dubiasq; exquirere causas
Sacra perurgentem, capitiq; attollere cœlum:
Scire quot, & quæ sint: cur magno talia mundo
Principia occasus metuunt, ad secula pergunt:

Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quãto minor orbita Lunæ est:
Cur illi breuior, cur isti peruolet orbis
Annuus: ille monet quæ certo sidera currant
Ordine, quæue sua careant incondita cura.
Scire vices etiam signorum, & tradita iura:
Nubila cur cœlo, terræ denuntiat imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igni.
Tempora cur variant anni, primaq; iuuenta
Ver perit æstatem: cur æstas ipsa senescit:
Autumnoq; obrepit hyems, & in orbe recurrit.
Axem scire Helices, & tristem nosse cometen:
Lucifer vnde micet, quaue Hesperus, vnde Bootes:
Saturni cur stella tenax: cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cœli prædicere cursus.
Quò volet Orion, quò Sirius incubet index:
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo,
Non digesta pati, nec aceruo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: diuini est animi, ac iucunda voluptas.
Sed prior hæc hominis cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura, notare.
Hæc nobis magna affinis cœlestibus astris.
Nam quæ, mortales, spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle?
Tantum opus ante pedes transire, & perdere, segnes?
Torquemur miseri in paruis, premimurq; labantes,
Dum sese pretio redimant, verumq; professæ,
Tum demum viles taceant, inopesq; relictæ.
Noctes atq; dies festinant arua coloni,
Callent rure manus: glebarum vsu experiuntur
Fertilis hæc, segetesq; feracior, altera vitis.
Hæc platanis humus, hæc herbis dignissima tellus
Hæc diti melior pecori, syluisq; fidelis.

Aridiora tenent oleæ, succosior vlmis
Grata leues cruciant animos, & corpora causæ,
Horrea vti saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq; de secto surgant fœnilia campo.
Sic auidi semper, qua visum est carius istis.
Implendus sibi quisque bonis est artibus, illæ
Sunt animi fruges: hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet:
Nullum fallere opus, non multos cernere sacros
Ætnæi montis fremitus animumq; furentis:
Non subito pallere sono, non credere subter
Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena,
Torquentur flamma terræ, ferroq; domantur.
Cœlestis migrasse minas ad Tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos, quid nutriat igneis:
Vnde repente quies, & multo fœdere pax sit.
Concrescant animi penitus: seu fortè cauernæ,
Introitusq; ipsi feruent: seu terra minutis
Rara foraminibus, ne venis abstrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido qua vertice surgit,
Illinc infestus, atque hinc obnoxius, intus
Vndique diuersas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addit concordia vires:
Siue introrsus agunt nubes, & nubilus Auster:
Seu forsan flexere caput, tergoq; feruntur.
Præcipitis delata sono premit vna, fugatq;
Intenteis curas, pulsataq; corpora densat.
Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineq; irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat vndā:
Haud aliter submota furens torrentibus aura

Pugnat in angusto, & magnũ cõmurmurat Ætna.
Credendum est etiam ventorum existere causas
Sub terris simileis harum, quas cernimus extra,
Vt cùm densa cremant inter se corpora, turba
Elisa in vacuum fugiunt: & proxima secum
Nomina tota trahunt, tutaq; in sede resistunt.
Quòd si fortè mihi quædam discordia tecum est,
Principijsq; alijs credas consurgere ventos,
Non dubium rupes aliquas, penitusq; cauernas
Proruere ingenti sonitu, casuq; propinquas
Diffugere, impellitq; animas hinc cernere ventos,
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Vt campis, agrisq; solent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër.
Flumina parua ferunt auras: vis proxima vẽto est,
Eminus aspirat fortis, & verberat humor.
Atque hæc in vacuo si tanta potentia rerum est,
Hoc plura efficiant infrà, clusiq; necesse est.
His igitur causis extrà, penitusq; coactis
Exagitant ventos, pugnant in faucibus arctè:
Pugnantes suffocat intus & vt vnda profundo
Terq; quaterq; exhausta graueis vbi perbibit Euros,
Ingeminat fluctus, & primos vltimus vrget:
Haud secus astrictus certamine tangitur ictus
Spiritus inuoluensq; suo sibi pondere vires,
Densa per ardenteis exercet corpora venas,
Et quacunq; iter est, properat, transitq; morantem,
Donec confluuio reuolutis æstibus amnis
Exilit, atque furens tota vomit igneus Ætna.
Quòd si fortè putas ijsdem decurrere ventos
Faucibus, atque ijsdem pulsis remeare: notandus
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare.
Quamuis cæruleo siccus* sic frigeat æther, Ioue.
Purpureoq; rubens surgat iubar aureus ostro:
Illinc obscura semper caligine nubes,

Pigraq́; defuso circum stupet humida vultu:
Prospectat sublimis opus, vastosq́; recessus
Non illam videt Ætna, nec vllo intercipit æstu:
Obsequitur quacunque iubet leuis aura, reditq́;.
Placanteis etiam cœlestia Numina thure,
Summo cerne iugo, vel quà liberrimus Ætna
In prospectus hiat, tantarum semina rerum,
Si nihil irritet flammas, stupeatq́; profundum.
Huic igitur credis, torrens vt spiritus ille,
Qui rupes terramq́; vorat, qui fulminat igneis,
Cur egit vires, & præceps flexit habenas.
Præsertim ipsa suo decliuia pondere nunquam
Corpora diripiant, validoq́; absoluerit arcu.
Quòd nisi fallor, adest species, tantusq́; ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetq́;:
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilet igneis.
Verberat ore tamen, pulsataq́; corpora nostra
Incursant: adeò tenuis vim causa repellit.
Non cinerem stipulámue leuem, non arida sorbet
Gramina: non tenuis plantis liquor exit iisdem.
Surgit* adoratis sublimis fumis ab aris. *Odoratis.
Tanta quies illi est, & pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur, propriisue potentes
Coniurant animæ causis, ille impetus ignis
Et montis parteis atras subuertit arena,
Vastaq́; concursu trepidantia saxa fragoris,
Ardenteisq́; simul flammas, ac fulmina rumpunt.
Haud aliter, quàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremunt syluæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hæc serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi
Exhausto, cessare sinus: dare tempora rursus,
Vt rapiant vires, repetantq́; in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacemq́; exue famam.

Non est diuinis tam sordida rebus egestas,
Nec paruas mendicat opes, nec corrogat auras:
Præstò sunt operi ventorum examina semper.
Causa latet, quærunt pariter, coguntq; morari.
Exhausta. Sæpe premit fauces magnis * extructa ruinis
Congeries: clauditque vias luctamine ab imo,
Sicco. Et scisso veluti tecto sub pondere præstò est
Monte. Haud secus ac teneros cùm * secum frigida * monti
Desudat. * Desidia est, tutoq; licet discedere monteis.
Pòst vbi continuere moram, velociùs vrgent,
Pellunt oppositas moles, ac vincula rumpunt:
Quicquid in obliquum est, frangunt iter: acrior ictu
Impetus exoritur: magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq; ruens exundat in agros.
Si cessant a rure ferunt spectacula venti,
Nunc superant quæcunque regunt incendia sylua.
Quæ flammas alimenta vocent, quid nutriat Ætna
Incendi poterunt, illis vernacula causis
Materia, oppositumq; igni genus vtile terrent:
Vritur assiduè calidus nunc sulfuris humor,
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus.
Pingue bitumen adest, & quicquid comminus atras
Irritat flammas, illius corporis Ætna est:
Atque hanc materiam penitus discurrere fontes,
Infestæ erumpunt & aquæ radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet: quæ corpore dura est,
Ac lapis: in pingui feruent incendia succo.
Quin etiam vanè quædam sine * nomine saxa
Toto monte liquant: illis custodia flammę
Vinime. Vera, tenaxq; data est: sed maxima causa molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat Aetnam.
Quem si fortè manu teneas, & robore cernas,
Nec seruare putes ignem, nec spargere posse:
Sed simul ac ferro quæras, respondet & ictu
Scintillat calor, hunc multis circundare flammis,

Et potes extorquere animos atque exue robur,
Fundetur ferro citius, nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.
Sed simul atq; hausit flammas, non tutior haustus
Vlla domus seruans aciem, duramq; tenaci
Septa fides: tutum est illi, patientia victo,
Vix vnquam redit in vires, atq; euomit ignem.
Totus enim denso stipatur robore, tarda
Per tenueis admissa vias incendia nutrit,
Cunctanterq; eadem pigrèq; accepta remittit.
Nec tamen hoc vno quòd montis plurima pars est,
Vincit, & incendi causam tenet: illa profectò
Miranda est lapidum viuax, animosaq; virtus.
Cætera materies, quæcunq; est fertilis igni,
Vt semel accensa est, moritur: nec restat in illa,
Quod repetas: tantùm cinis, & sine semine terra est.
Hic semel atq; iterum patiens, ac mille perhaustis
Ignibus instaurat vires: nec desinit antè
Quàm leuis* excocto defecit robore pumex:
In cinerem, putreisq; iacet delapsus arenas.
Cerne locis etiam simileis arsisse cauernas.
Illic materiæ nascentis copia maior,
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quod nullas adiunxit opes, & languit ignis.
Dicitur insidijs flagrans Ænaria quondam
Nunc extincta super: tectisq; Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis iam frigidus annis:
Quamuis æternum pinguescat ab vbere sulfur.
In mercem legitur, tanto est fœcundior Ætna
Insula, cui nomen facies dedit ipse rotunda,
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus.
Sed rarò fumat, qui vix, si accenditur, ardet:
In breue mortaleis flammas quod copia nutrit,
Insula durata Vulcani nomine sacra,

Pars tamen incendi maior refrixit: & alto
Iactatas recipit classeis, portuq; tuetur.
Quæ restat, minor, & diues satis vbere terra est;
Sed non Ætneis vires quas conferat illi.
Atq; hæc ipsa tamen iam quondam extincta fuisset
Ni furtim aggeneret secretis callibus humor
Materiam, syluamq; suam, pressoq; canali
Huc illuc ageret ventos, & pasceret igneis.
Sed melius res nota ipsa est, spectataq; veris
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera, atq; imis radicibus Ætna
Candenteis efflat lapides, disiectaq; saxa
Intereunt venis, manifesta vt credere possit
Pabula, & ardendi caussam lapidem esse molarem:
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum:
Haud equidem mirum factu, quòd cernimus extrá,
Si lenitur opus, restat magis: vritur illic,
Sollicitatq; magis vicina incendia saxum:
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simul atq; mouet curis, turbamq; minutus
Diffugit, extemploq; solum trahit, ictaq; ramis,
Et graue sub terra murmur demonstrat, & igneis.
Tum pauidum fugere, & sacris tum credere rebus,
Parêre & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis:
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ:
Prouoluunt, atq; atra sonant examina arenæ:
Nec recipit flammas mons, hinc defessus anhelat,
Atq; aperit se hostis, decrescit spiritus illic:
Haud aliter, quàm cùm læto deuicta trophæo
Prona iacet campis acies, & castra sub ipsa
Tum si quis lapidum summo pertabuit igni:
Asperior sopita est & quædam sordida fax est:

Quæ-

Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verùm vbi paullatim exiluit sublata caducis
Congeries saxis angusto è vertice surgunt:
Ac veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altiùs humor
Amissis opibus, leuis sine pondere pumex
Excoquitur liquor ille magis seruare, magisq́;
Fluminis in speciem mitis procedere tandem
Incipit, & primis dimittit collibus vndas:
Illæ paullatim bis sena in millia pergunt.
Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat:
Nulla tenet frustra moles: simul omnia pugnant,
Nunc syluas, rupesq́; vorant hæc tela, solumq́;,
Ipsa adiutat opes, facileisq́; sibi induit annos.
Quòd si fortè cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vtpote inæqualeis voluens perpascitur agros,
Ingeminat fluctus, & stantibus increpat vndis:
Sicut cùm curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primùm tenuis sinus agit vlteriores,
Progrediens latè diffunditur, & succernens,
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant:
Paullatimq́; ignes coëunt, ac flammea messis.
Exuitur facies tunc prima: vt quæque rigescit,
Effumat moles, atq́; ipso pondere tracta
Voluitur ingenti strepitu, præcepsq́; sonanti
Cùm solido inflexa est pulsantes dissipat ictus:
Et quà disclusa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis, ardentia saxa.
Scintillat, procul esse fide procul esse ruentes
Incolumi feruore cadunt, verùm impetus ignes
Si fumant, quondam vt ripas traiecerit amnis:
Vix iunctis quisquam fixo dimouerit illas.
Vicenos persæpe dies iacet obruta moles:
Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus, si firma manet tibi fabula mendax:

Materiam vt credas aliam, furere igne fauillam,
Plurima proprietate, ſimul concreſcere: ſicq;
Commiſtum lento flagrare bitumine ſulfur.
Exuſtam. Nam poſt* exhauſtam cretam quoq; robora fundit:
Et figulos huic eſſe fidem dein frigoris vſu
Duritiem reuocare ſuam & conſtringere venas.
Sed ſignum commune leue eſt, atq; irrita cauſa,
Quæ trepidat: verùm vbi certo pignore conſtat.
Nam velut arguti natura eſt æris & ignis,
Cùm domitum conſtat, eademq; & robore ſaluo,
Vtramq; vt poſſis æris cognoſcere portam:
Haud aliter lapis ille tenet, ſeu fortè madenteis
Effluit in flammas, ſeu ſit ſecurus ab illis:
Conſeruatq; notas: nec vultu perdidit igneis
Quin etiam externam multis color ipſe reſoluit,
Non odor, aut leuitas, putris magis ille, magisq;
Vna operis facies, eadem perq; omnia terra eſt.
Nec tamen inficior lapides ardeſcere certos,
Interius furere accenſos hæc propria virtus.
Quin ipſis quædam Siculi cognomina ſaxis
Impoſuere: Fricas etiam ipſo nomine ſignant,
Fuſilium eſſe notas, nunquam tamen illa liqueſcunt
Quamuis materies foueat ſuccoſior intus:
Nec penitus venæ fuerint commiſſa molari.
Quòd ſi quis lapidis miratur fuſile robur:
Cogitet obſcuri veriſſima dicta libelli
Heracleiti, & ibi nihil inſuperabile gignit:
Si Omniaque. *Omnia quæ rerum natura ſemina iacta,
Sed nimirum hoc mirum, denſiſſima corpora ſæpe
Et ſolido vicina tamen compeſcimus igni.
Non animos æris flammis ſuccumbere cernis?
Lentitiem plumbi non exuit? ipſaq; ferri
Materies pr dura tamen ſubuertitur igni?
Spiſſaq; ſuſpenſi fornacibus aurea ſaxa
Exudant pretium; quædam fortaſſe profundo

In-

Incomperta iacent similiq; obnoxia sorti.
Nec locus ingenio est: oculi te iudice vincent.
Nec lapis ille riget perculsus, & ignibus obstat.
Si paruis torrere velis: cœloq; patenti
Candentem, pressumq; agedum fornace coërce:
Nec sufferre potest, nec sæuum durat in hostem:
Vincitur, & soluit vires, captusq; liquescit.
Quæ maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quæ tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Ætna
Vritur, a sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro feruet moderatior vsu,
Sed cœlo propter: vel quali Iuppiter ipse
Armatus flamma est: his viribus additus ingens
Spiritus, astrictis elisus faucibus: vt cura
Fabriles operæ rudibus contendere massis
Festinant, igneis quatiunt, folleisq; trementeis
Exanimant, pressoq; instigant agmine ventos.
Hæc operis fama est sic nobilis vritur Ætna
Terra foraminibus vires trahit, vrget in arctum,
Spiritus incendi viuit per maxima saxa.
Magnificas * laudes, operosaq; visere templa
Diuitijs hominum, aut sacra memorare vetusta
Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus: atque auidi veteris mendacia famæ
Eruimus, cunctasq; libet percurrere genteis.
Nunc iuuat Ogygijs circundata mœnia Thebis,
Cernereq; & fratres: ille impiger, ille canorus
Condere felices alieno interserit æuo:
Inuitata pio nunc carmine saxa, lyraq;,
Nunc gemina ex vno fumantia saxa vapore
Miramur, septemq; Duces, raptumq; profundo.
Detinet Eurotas illic & sparsa Lycurgi,
Et sacer in bellum numerus sua turba recenti.
Nunc hic Cecropiæ varijs spectantur Athenæ

Car-

Carminibus gaudetq; sui victrice Mineruæ.
Excidit hîc reduci quondam tibi perfide Theseu
Candida sollicito permittere vela parenti.
Tu quoque Athenarum carmen tam nobile sidus
Erigone, sedes vestra en Philomela canoris
Euocat in syluis, & tu soror hospita tectis
Acciperis: solis Tereus ferus exulat agris.
Miramur Troiæ cineres, & flebile victis
Pergamon, extinctosq; suos Phrygas: Hectora primũ
Conspicimus magni tumulũ Ducis. hic & Achilles
Impiger: & victus magni iacet Hectoris vltor.
Quin etiam Graiæ fixos tenuere tabellæ,
Signáue, nunc Paphiæ rorantes parte capilli,
Sub truce nunc parui ludentes Colchide gnati,
Nunc tristes circa subiectæ altaria ceruæ,
Velatusq; pater nunc gloria viua Myronis:
*Quin etiam illa manus operum, turbaq; * morantem,* Minaces.
Hæc visenda putas terræ dubiusq;, marisq;?
Artificis naturæ ingens opus aspice: nulla
Cùm tanta humanis Phœbus spectacula cernes
Præcipueq; vigil, feruens, cùm Sirius ardens
Insequitur miranda tamen sua fabula montem:
Nec minus ille pius, quanquam sors nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit Ætna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus ignes,
Et victa in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter sæuo quàm cùm Ioue fulgurat æther.
Et nitidum obscura cœlum caligine torquet.
Ardebant aruis segetes, & mollia culta
Iugera cum dominis, syluæ, collesq; virentes.
Vix dum castra putant hostem mouisse tremebant
Et iam finitimæ portas euaserat vrbis.
Tum verò, vt cuique est animus, viresq;, rapina
Tutari conantur opes: gemit ille sub auro:
Colligit ille arma, & stulta ceruice reponit:

Defectum raptis: illum sua carmina tardant.
Hic velox nimium properat sub pondere pauper:
Et quod cuique fuit chari fugit ipse sub illo,
Sed non incolumis dominum sua prçda secuta est,
Cunctanteis vorat ignis, & vndiq; torret auaros,
Consequitur fugisse ratos, & præmia captis
Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
Vel solis parsura* pijs, namq; optima proles
Amphinomus, fraterq; pari sub munere fortes
Cùm iam vicinis streperent incendia tectis,
Aspiciunt pigrumq; patrem, matremq;, senemq;
Eheu defessos posuisse in limine membra.
Parcite auara manus, dites attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ, materq; paterq;:
Hanc rapiunt prædam, mediumq; exire per ignem
Ipso dante fidem properant, ô maxima rerum,
Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:
Et quacunque ferunt illi vestigia, cedunt.
Felix illa dies, illa est innoxia terræ.
Dextra sæua tenent, læuaq; incendia feruent.
Ille per obliquos igneis, fraterq; triumphans,
Tutis vterq; pio sub pondere sufficit illa:
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem, & sua Numina secum
Salua ferunt: illos mirantur carmina vatum.
Illeq; se posuit claro sub nomine Ditis
Nec sanctos iuuenes attingunt sordida fata:
Sed verè cessere domus & iura piorum.

Deis.

*Ita legit Mariangelus Accursius in Diatriba in Ausonium.

C. PEDO-

C. PEDONIS ALBINOVANI IN MÆCENATIS OBITVM ELEGEIA.

DEfleram iuuenis tristi modò carmine fata:
Sunt etiam merito carmina danda seni.
Vt iuuenis deflendus erat tã candidus, & tam
Longius annoso viuere dignus auo,
Irreligata ratis nunquam defessa carina
It, redit in vastos semper onusta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta:
Non oblita rapit sed tamen illa senes.
Nec mihi Mæcenas tecum fuit vsus amici:
Lollius hoc ergo conciliauit opus.
Fidus erat nobis nam propter Cæsaris arma,
Cæsaris, & similem propter in arma fidem.
Regis eras genus Etrusci: tu Cæsaris almi
Dextera, Romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cùm posses, tanto tam charus amico:
Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat arteis
Tu decus, & laudes huius & huius eras.
Vincit vulgareis, vincit Beryllus arenas,
Littore in extremo quas simul vnda mouet.
Quòd discinctus eras, animo quoque, carpitur vnũ:
Diluitur nimia simplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene præcinctos postmodò pulsa fugit.
Inuide, quid tandem tunicæ nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Num minus vrbis erat custos, & Cæsaris hospes?
Num tibi non tutas fecit in vrbe vias?
Violauit. *Nocte sub obscura quis te* spoliauit amantem?*
Quis tetigit ferro durior ipse latus?

Maius

Maius erat potuisse tamen nec velle triumphos:
Maior res, magnis abstinuisse fuit.
Maluit vmbrosam quercum, Nymphasq́ue canenteis,
Paucaq́ue pomosi iugera certa soli.
Pieridas, Phœbumq́ue colens in mollibus hortis
Sederat argutas garrulus inter aueis.
Marmora Mæonij vincunt monumenta libelli:
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem,
Miles & Augusti fortis, & vsque pius.
Illum piscosi viderunt saxa Pelori
Ignibus hostilis reddere ligna ratis.
Puluere in Emathio fortem videre Philippi.
Quàm tunc ille tener, quàm grauis hostis erat?
Cum freta Niliacæ texerunt lata carinæ,
Fortis erat circum fortis & ante Ducem.
Militis Eoi fugientis terga sequutus:
Tertius ad Nili dum fugit ille caput.
Pax erat: hæc illos laxarunt otia cultus.
Omnia victores Marte sedente decent.
Actius ipse lyram plectro percussit eburno,
Postquam victrices conticuere tubæ.
Hic modò miles erat: ne posset fœmina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantùm curauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos.
Bacche coloratos postquam deuicimus Indos,
Potasti galea dulce iuuante merum:
Et tibi securo tunicæ fluxere solutæ
Te puto purpureas tunc habuisse ducas.
Sum memor, & certè memini sic ducere thyrsos
Brachia purpurea candidiora niue.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro:
Serpentes ederæ vix habuere locum,
Argentata tuos etiam sandalia talos

Vinx-

Vinxerunt certè:nec,puto,Bacche negas.
Molliùs es solitò mecum tum multa loquutus:
Et tibi consultò verba fuere noua.
Impiger Alcide multo defuncte labore,
Sic memorant curas te posuisse tuas,
Sic tecum tenera lætum lusisse puella
Oblitum Nemeæ,iamq; Erimanthe tui.
Vltra nunquid erat?torsisti pollice fusos:
Lenisti morsu læuia fila parum.
Percussit crebros te propter Lydia nodos,
Te propter dura stamina rupta manu.
Lydia te tunicas iussit lasciua fluenteis
Inter lanificas ducere sæpe suas.
Claua torosa tibi pariter cum pelle iacebat,
Quam pede suspenso percutiebat Amor.
Quis fore credebat,premeret cùm iã impiger infans
Hydros ingenteis vix capiente manu?
Cùmue renascentem tereret velociter Hydram?
Frangeret immaneis vel Diomedis equos?
Vel tribus aduersis communem fratribus aluum,
Et sex aduersas solus in arma manus?
&Eolidas. *Fudit * & Aloidas postquam dominator Olympi*
Bouem. *Dicitur in nitidum procubuisse * diem:*
Atq; aquilam misisse suam,quæ quæreret,ecquis
Posset amaturo vina referre Ioui:
Valle sub Idæa dum te formose sacerdos
Inuenit,& presso molliter vngue rapit.
Sic est: victor amet, victor potiatur in vmbra,
Victus. **Victor odorata dormiat inq; rosa.*
Victus aret, victus que. metat. ** Victorem victus metuat:metus imperet illi,*
Membra nec in strata sternere discat humo.
Tempora dispensant vsus & tempora cultus:
Hæc homines,pecudes, hæc moderantur aues.
Lux est,taurus arat:nox est,requiescit: arator
Liberat emerito feruida colla boui.

Conglaciantur aquæ, scopulis se condit hirundo:
  Verberat & gelidos garrula Vere lacus.
Cæsar amicus erat: poterat vixisse solutè,
  Cùm iam Cæsar idem, quod cupiebat, erat.
Indulsit meritò non est temerarius ille:
  Vicimus Augusto iudice dignus erat.
Ergo saxa patiens postquam Scylleia legit,
  Cyaneosq; metus iam religanda ratis:
Viscera dissecti * mutauit in arietis agnum
  Æetias, & succis omne perita suis.
His te Mæcenas iuuenescere posse decebat:
  Hæc vtinam vobis Colchidos herba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
  Ergo non homini, quod fuit antè redit?
Viuacesq; magis ceruos decet esse pauenteis,
  Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
  Cur nos angusta conditione sumus?
Pascitur Auroræ Tithonus nectare coniux:
  Atq; ita iam tremulo nulla senecta nocet.
Vt tibi vita foret semper medicamine sacro,
  Te vellem Auroræ complacuisse virum,
Illius aptus eras croceo recubare cubili:
  Et modò puniceo rore leuante torum.
Illius aptus eras roseas * adiungere bigas:
  Tu dare purpurea lora regenda manu:
Tu mulcere iubam, cùm iam torsisset habenas
  Procedente die respicientis equi.
Quæsiuere tori iuuenem sic Hesperon illum,
  Quem nexum medio soluit in igne Venus.
Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem
  Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi Corycium, casias hic donat olenteis,
  Hic è palmiferis balsama missa iugis.
Nunc pretiū candoris habes: nunc redditus vmbris,

Mutauerat arietem agno Æetias Medea Æetæ regis Colchorum filia.

Tu iungere.

Te sumus obliti decubuisse senem.
Ter Pylium fleuere sui, ter Nestora canum:
*Dicebant tamen hunc non satis esse senem,
Dicebantque tamen non.
Nestoris annosi vixisses secula, si me
Dispensata tibi stamina nente forent.
Nunc ego quid possum? tellus leuis ossa teneto:
Pendula librato pondus & ipsa tuum.
Semper serta tibi dabimus, tibi semper odores,
Non vnquam sitiens, florida semper eris.
Sic est Mæcenas fato veniente loquutus,
Frigidus, & iam iam cùm moriturus erat:
Méne, inquit, iuuenis primæui Iuppiter ante
Augustam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæsaris illud opus.
Discedo: vellemq; prius non omnia dixit:
Inciditq; pudor, quæ propè dixit amor.
Sed manifestius erat moriens: quærebat amatæ
Coniugis amplexus, oscula verba manus.
Si tamen hoc satis est, vixi te Cæsare amico:
Et morior, dixit dum moriorq; satis.
Mollibus ex oculis aliquis tibi procidet humor,
Cùm dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc mihi contingat: iaceam tellure sub æqua:
Nec tamen hoc vltra me potuisse, velim.
Sed meminisse velim, viuam sermonibus: illic
Semper ero: semper si meminisse voles.
Et decet, & certè viuam tibi semper amicus:
Nec tibi qui moritur, desinit esse tuus.
Ipse ego quicquid ero cineres, interq; fauillas,
Tunc * ego non potero non memor esse tui.
Quoque.
Exemplum vixi te propter molle beatè:
Vnus Mæcenas teq; ego propter eram.
Arbiter ipse fui: volui, quod contigit esse:
Pectus eram verè pectoris ipse tui.

Viue diu mi chare senex: pete sidera serò.
Est opus hoc terris: te quoque velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis Cęsare digni:
Et tradant porrò Cæsaris vsq; genus.
Sic secura tibi cùm primùm Liuia coniux,
Expleat amissi munera rupta gener.
Cùm Deus in terris Diuis insignis auitis,
Te Venus in patrio collocet alma sinu.

P. VIRGILII MARONIS EPIGRAMMATA.

Laudes hortuli.

Iambici Senarij.

DESTE Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feracis prędicemus hortuli.
Hortus salubres corpori præbet cibos,
Variósque cultus sæpe cultori refert:
Olus suaue, multiplex herba genus,
Vuas niteneis, atque fœtus arborum
Non deest hortis & voluptas maxima,
Multusq; mista commodis iucunditas.
Aquæ strepentis vitreus lambit liquor,
Sulcoq; ductus, irrigat riuus sata.
Flores nitescunt discolore gramine,
Pinguntq; terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant gratè leui,
Cùm summa florum, vel nouos rores legunt.
Fœcunda vitis coniuges vlmos grauat,
Textásue inumbrat pampinus arundines,
Opaca præbent arbores vmbracula,
Prohibentq; densis feruidum Solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animoq; mœsto demit angores graueis:
Membris vigorem reddit, & visum capit:
Refert labori pleniorem gratiam:

Tribuit

Tribuit colenti multiforme gaudium.

De Venere & vino.

Nec veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno namque modo vina, Venusq; nocent.
Vt Venus eneruat vires, sic copia Bacchi
Et tentat greßus, debilitatq; pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe parit ferus exitiale Cupido:
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello:
At Lapithas bello perdis Iacche graui.
Denique cùm menteis hominum furiarit vterque,
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus lædat vterque suis.
Vina sitim sedent: gnatis Venus alma creandis
Seruiat. hos fineis transiliisse nocet.

De Liuore.

Carmen Phalæuciũ.

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat oßibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem:
Quod quisquis furit, inuidetq; sorti,
Vt debet, sibi pœna semper ipse est,
Testatur gemitu graueis dolores.
Suspirat, fremit, incutitq; denteis:
Sudat frigidus intuens quod odit,
Effundit mala lingua virus atrum
Pallor terribilis genas colorat,
Infelix macies renudat oßa,
Non lux, non cibus est suauis illi:
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi,

Nec si pocula Iuppiter propinet,
Aut hæc porrigat, & ministret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipse nectar.
Non somnum capit, aut quiescit vnquam,
Torquet viscera carnifex cruentus.
Vesanos tacitè mouet furores
Intentans animo faces Erynnis
Lethalis, Tityiq́ vultur intus,
Qui semper lacerat, comestq́ mentem,
Viuit pectore sub dolente vulnus:
Quod Chironia nec manus leuarit,
Nec Phœbus, sobolesué clara Phœbi.

De cantu Seirenum.

Seirenes varios cantus Acheloïa proles,
Et solitæ miseros ore ciere modos.
Illarum voces, illarum Musa mouebat
Omnia, quæ Thymile carmina dulcis amat:
Quod tuba, quod litui, quod cornua rauca queran-(tur,
Quodq́ foraminibus tibia mille sonat:
Quodq́ leues calami, quod suauis cantat Aëdon,
Quod lyra, quod citharæ, quod moribundus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis
Mergebant auidæ fluctibus Ionijs.
Sanguine Sisyphio generatas magnus Vlysses
Hac tutos sola præstitit arte suos:
Illeuit cera sociorum callidus aureis:
Atque suas vinclis præbuit ipse manus.
Transiluit scopulos, & inhospita littora classis,
Illæ præcipites desiluere freto.
Sic blandas vocisq́ notas, & carmina vicit:
Sic tandem exitio monstra canora dedit.

De

De natali die.

Clarus inoffenso procedat lumine Titan,
Lætificusq; dies eat omnibus æthere puro.
Vosq; simul iuuenes animis, & voce fauentes
Concelebrate diem votis felicibus almum:
Prosper vt is semper redeat, vatiq; quotannis
Asmenidæ referant alacres sua munera nati.

De Orpheo.

Threïcius quondam vates fide creditur canora
Mouisse sensus acrium ferarum,
Atque amnes tenuisse vagos,
Et surda cantu concitasse saxa.
Suauisonosq; modos testudinis arbores secutæ
Vmbram feruntur præbuisse vati.
Sed placidus hominum dictis fera corda mitigauit,
Doctaq; vitam voce temperauit.
Iustitiam docuit: cœtu quoque congregauit vno,
Moresq; agrestes expoliuit Orpheus.

De Ludo.

Sperne lucrum: vexat mentes vesana libido.
Fraude carete graues, ignari credite doctis.
Lusuri nummos, animos quoque ponere debent.
Pone malas, quoties ludendo vinceris, iras.
Ludite securi quibus æs est semper in arca.
Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.
Lusori cupido semper grauis exitus instat.
Sancta probis pax est: irasci desine victus.
Nullus vbique potest felici ludere dextra.
Principio Furijs Ira est tribus addita quarta. Initio Furijs ego sum.

Flecte truces animos, vt vere ludere possis.
Ponite maturè bellum, precor, iráque cesset.

De Littera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq; aditum primùm spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq; per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit: ille sibi laudemq;, decusq; parabit.
At qui desidiam, luxumq; sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq; simul miserabile transiget æuum.

De XII. laboribus Herculis.

Prima Cleonæi tolerata ærumna Leonis.
Proxima Lernæam ferro & face contudit Hydram.
Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum.
Æripedis quarto tulit aurea cornua cerui.
Stymphaledas pepulit volucres discrimine quinto.
Threïciam sexto spoliauit Amazona balteo.
Septima in Augeæ stabulis impensa laboris.
Octaua expulso numeratur Adorea tauro.
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam.
Vndecimum mala Hesperidum distracta triumphū.
Cerberus extremi suprema est meta laboris.

De eisdem.

Compressit Nemeæ primùm virtute Leonem.

Extincta est anguis, quæ pullulat, Hydra secundo.
Tertius euictus sus est Erymanthius ingens.
Cornibus auratis Ceruum necat ordine quarto.
Deijcit horrisono quinto Stymphalidas arcu.
Abstulit Hippolytæ sextò sua vincula victæ.
Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis.
Octauò domuit magno luctamine Taurum.
Tum Diomedis equos nonò cùm Rege peremit.
Geryonem decimo triplici cum corpore vicit.
Vndecimò abstractus vidit noua Cerberus astra.
Extremò Hesperidum victor tulit aurea mala.

EST ET NON INCERTI AVTHORIS.

Est, & non cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est hominum quod sermo volutet:
Omnia in his, & ab his sunt omnia, siue negoti,
Siue oti quicquam est: seu turbæ, siue quietis:
Alterutro, pariter nonnunquam sæpe seorsis.
Obsistunt dubijs, vt mores ingeniumq;,
Vel faciles, vel difficiles, contentio nacta est.
Si consentitur, mora nulla interuenit, est, est:
Sin controuersum, dissensio subijciet, non:
Hinc fora dissultant clamoribus, hinc furiosi
Iurgia sunt Circi, cuneati hinc læta theatri
Seditio: & tales agitat quoque curia lites.
Coniugia & nati cum patribus ista quietis,
Verba serunt studijs, salua pietate loquentes.
Hinc etiam placidis schola consona disciplinis,
Dogmaticas agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dialectica turba sophorum.
Est lux? est nec? dies ergo, non conuenit istuc.
Nam facibus multis, aut fulgoribus quoties lux,
Est nocturna homini, non est lux ista diei.

Est,& non igitur quoties lucem esse fatendum est:
Sed non esse diem, mille hinc certamina surgunt.
Hinc pauci, multi quoque talia commeditantes
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt.
Qualis vita hominum, duo quā monosyllaba versat.

Vir bonus.

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit vnum
Millibus e cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui totum se explorat ad vnguem,
Quid proceres, vaniq; ferat, quid opinio vulgi,
Securus mundi instar habens, teres atque rotundus,
Externæ ne quid labis per læuia sidat.
Ille dies quàm longus erit sub sidere Cancri,
Quantaq; nox tropico se porrigit in Capricorno,
Cogitat: & iusto trutinæ se examine pensat,
Ne quid hiet, nequid protuberet, angulus æquis
Partibus vt coëat: nil vt deliret amussis.
Sit solidum quodcunque subest, nec inania subtus
Iudicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quæ prætergressus, quid gestum tempore quid non,
Cur isti facto decus abfuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum foret? vtile honesto
Cur malus antetuli? num dicto, aut denique vultu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quàm
Disciplina trahit? sic dicta & facta per omnia
Ingreditur, ortuq; a vespere cuncta reuoluens,
Offensus prauis dat palmam, & præmia rectis.

De ętatibus Animalium.

[...]linos, deciesq́ nouem superexit in annos
[...]senescentem quos implet vita virorum.
[...]nouies superat viuendo garrula cornix:
[...]quater egreditur cornicis secula ceruus.
[...]dem ceruum ter vincit coruus: at illum
[...]plicat nouies fœnix reparabilis ales.
[...]m vos perpetuò decies præuertitis æuo
[...]phæ Hamadryades, quarum longissima vita est.
[...]ibent fines viuacia fata animantum.
[...]ra secreti nouit deus arbiter æui.

De Musarum inuentis.

[...]gesta canens transactis Tempora reddit.
[...]lpomene Tragico proclamat mœsta boatu.
[...]mica lasciuo gaudet sermone Thalia.
[...]lciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.
[...]psichore affectus citharis mouet, imperat, auget
[...]ctra gerens: Erato saltat pede, carmine, vultu.
[...]mina Calliope libris Heroica mandat.
[...]ania cœli motus scrutatur, & astra.
[...]nat cuncta manu: loquitur Polymneia gestu.
[...]entis Apollineæ vis has mouet vndique Musas.
[...]medio residens complectitur omnia Phœbus.

De eisdem prosa oratione.

[...]lio historias inuenit, Melpomene Tragœdias, Tha[...]lia Comœdias, Euterpe Tibias: Terpsichore Psalte[...]rium, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam, Polymneia Rhetoricam.

De

DE IMAGINE IN VNDA DISTICHA.

Redditur effigies liquida spectantis in vnda:
Qualis in aduerso speculorum cernitur orbe.

**Formas pura refert oculis spectantibus vnda:*
**Obiecto quales speculi fulgore* videntur.*

Formam Obiecti qualis. Videtur.

Fontis aquæ reddunt simulachra imitantia verum:
Qualia læue refert speculi, cùm cernimus æquor.

Exprimit oppositas immobilis vnda figuras:
Læuati qualeis speculi nitor ipse remittit.

Apparet mendax illimi fonte figura:
Qualem reiectat speculi nitidissimus orbis.

Vnda quieta refert alto de gurgite formas:
Ac veluti speculum nitido splendore coruscat.

Spectantis faciem mundissimus assimilat fons:
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.

Forma repercussus liquidarum fingit aquarum:
Qualeis purifico speculorum ex orbe reducit.

Fontibus in liquidis simplex generatur imago:
Vt solet a speculo facies splendente referri.

Effigies liquido respondet ab æquore fontis:
Qualis & à speculo simulatrix vmbra resultat.

Effin-

Fingit species purissimus humor aquarum:
Plana velut speculi viuas imitantia formas.

Inde repulsatur depicta tuentis imago:
Qualis in speculo solet apparere figura.

DE AMNE GLACIE CONCRETO DISTICHA 12.

Quà ratis egit iter, iuncto boue plaustra trahuntur:
Postquam tristis hyems frigore vinxit aquas.

Sustinet vnda rotam, patulæ modò peruia puppi:
Vt concreta gelu marmoris instar habet.

Quas modò plaustra premunt vndas ratis ante secabat,
Postquam brumali diriguere gelu.

Vnda rotam patitur, celerem nunc passa carinam:
In glaciem solidam versus vt amnis abit.

Quæ solita est ferre vnda rateis, fit peruia plaustris
Vt stetit in glaciem marmore versa nouo.

Semita fit plaustro, quà puppis adunca cucurrit,
Postquam frigoribus bruma coëgit aquas.

Orbita signat iter, modò quà cauus alueus exit:
Strinxit aquas tenues vt glacialis hyems.

Amnis iter plaustro dat, qui dedit antè carinæ:
Duruit vt ventis vnda, fit apta rotis.

Plaustra

Plaustra boues ducunt, qua remis acta carina est,
Postquam diriguit crassus in amne liquor.

Unda capax ratium plaustris iter algida praebet,
Frigoribus saeuis vt stetit amnis iners.

Plaustra viam carpunt, quà puppes ire solebant,
Frigidus vt Boreas obstupefecit aquas.

De Iride tristicha.

Thaumantis proles varianti veste figuras,
Multicolor picto per nubila deuolat arcu:
Cùm Sol ardenteis radios in nubila iecit.

Cùm Sol horrifico nimbos fulgore repleuit:
Apparet varij radijs distincta coloris
Iris, & insigni decorat curuamine caelum.

Clara sub aethereis fulget Thaumantia proles
Nubibus, vt radijs pluuium Sol attigit imbrem,
Et picturato caelum velamine cingit.

Discolor aethereis apparet nubibus Iris:
Postquam flammiferi rapuerunt lumina Solis,
Et caelum varijs miranda coloribus ornat.

Imbriferas nubeis radijs vbi contigerit Sol,
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores:
Dicitur haec Iris picto spectantibus arcu.

Dum nubes radijs tetigit fulgentibus atras
Phoebus, & aduerso lumen resplenduit imbri,
Tunc Iris vario circundat nubila cinctu.

Mirifico nubes ambit Thaumante creata:
Quas cùm ex aduerso tetigit rota fulgida Solis,
Tum iacet insignes per nubila densa colores.

Nuntia Iunonis vario decorata colore,
Æthera nubificum complectitur orbe decoro,
Cùm Phœbus radios in nubem iecit aquosam.

Nubila cùm Phœbus perfudit lumine claro,
Tum fit vt humor aquæ suffulgeat, atq; colores
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus.

Cùm radijs imbres, & aquarum pendulus humor
Frangitur: apparet, quam Græcia nominat Iris,
Multorum insignis vario splendore colorum.

Iris habet varios subiecta luce colores:
Quam Sol imbrifera fulgens de nube creauit,
Cùm pepulit radijs obstantia nubila claris.

Luce repentina cùm Sol impleuit aquosas
Aduersus nubes, effulget protinus Iris
Picta veste decens, & multi coloribus alis.

DE ORTV SOLIS
TETRASTICHA.

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens
  Liquerat, & bijugis vecta rubebat equis:
Luce polum nitida perfudit candidus orbis,
  Et clarum emicuit Sole oriente iubar.

Rosi la puniceo Pallantias exit amictu,
  Astrigerum inficiens luce oriente polum.

Sol

Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit, ab æquoreis Tethyos ortus aquis.

Extulit Oceano caput aureus igniferum Sol,
Fugerunt toto protinus astra polo:
Concessere Deo tenebræ, rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suos.

Tithoni coniux roseo sub lumine terras
Inficit, & cœlum lutea sidereum:
Cùm Sol igniferos currus e gurgite magno
Sustulit, & claris astra fugauit equis.

Nox abit, astrifero velamine cincta micanti,
Et redigit stellas, exoriturq; dies.
Emicat Oceano Phœbi rota clara relicto:
Illustrata nitent lumine cuncta suo.

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus:
Tethyos vndiuagæ cùm prosilit æquore Titan,
Flammiferos vultus ore micante ferens.

Exoritur Phœbus perfundens luce nitenti
Et maria, & terras, stelliferumq; polum:
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis,
Et nox sidereas occulit atra faces.

Sol oriens, currusq; suos e gurgite tollens
Oceani, claro reddidit orbe diem.
Flammiferumq; iubar, terræq;, poliq; reduxit,
Et pepulit radijs astra repentè suis.

Memnonis vt genitrix infecerat humida cœlum,
Et roseis manibus sidera dispulerat:

Phœbus

Phœbus Atlanteis è fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum, luxq́; diesq́; redit.

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat,
Extuleratq́; alto gurgite Phœbus equos:
Noctiuagosq́; simul radijs flagrantibus igneis
Depulerat cœlo, reddideratq́; diem.

Vix Aurora suo rubefecerat æthera curru,
Summaq́; canebat roribus herba nouis:
Prosilit è medijs candens rota Tethyos vndis,
Et vaga cesserunt sidera Solis equis.

Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux,
Et veste ab rosea subruit ipsa pedes:
Tum Phœbus radijs rutulum fulgentibus orbem
Depulit è tenebris, noxq́; peracta fuit.

DE SIGNIS COELESTIBVS HEXASTICHA.

Primus adest Aries, Taurusq́; insignibus auro
Cornibus, & Fratres, & Cancer aquatile signum,
Tum Leo terribilis Nemees, atq; innuba Virgo,
Libra subit, caudaq; Animal quod dirigit ictum,
Armatusq́; arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fusor aquę simul, & fulgenti lumine Pisces.* Piscis in anno al. alueo.

**Portitor est Helles, & *portitor Europæus,* Proditor ! proditor.
Et gemini iuuenes, & pressus ab Hercule Cancer,
Horrendusq́; Leo sequitur, cùm Virgine sancta,
Libraq́; lance pari, & Violentus acumine caudæ:
Inde Sagittiferi facies senis, & Capricornus,
Et qui portat aquam puer vrniger, & duo Pisces.

Signorum princeps Aries, & Taurus, & vnà
Tyndaridæ Iuuenes, & feruida brachia Cancri,
Herculeusq; Leo Nemeæ pauor, almaq; Virgo:
Libra iugo æquali pendens, & Scorpius acer,
Centaurusq; senex Chiron, & cornua Capri,
Et Iuuenis gestator aquæ, Piscesq; supremi.

Corniger astrorum ductor, Taurusq; secundus,
Tum sidus Geminum, & Cancri gemmantis imago,
Truxq; Leo, & Virgo quæ spicea munera gestat:
Et Libram, quam Cæsar habet: Chelæq; minacesi
Atq; arcu pollens, & falsi gurgitis Hircus,
Vrnaq; nimbiferi, Piscesq; nouissima forma.

Dux Aries, & frons Tauri metuenda minaciis,
Et Ledæ soboles, & Cancri torridus ignis,
Terribilisq; Leo, species quoque Virginis almæ,
Momentumq; sequens, caudaq; timendus adunca,
Hinc Tendens arcum, liquidi Caper æquoris inde,
Troianusq; puer, geminiq; sub æthere Pisces.

Nubigenûm iuuenum Vector, Taurique trucis frons
Et proles duplex Iouis, & Nepa torrida flammis:
Æstifer inde Leo iusta cum Virgine fulgens:
Quem sequitur Libra, & violenta cuspide Sæuus
Semifer Arcipotens subit, & Capricornus aquosus,
Et cui nomen Aquæ faciunt, Piscesq; gemelli.

Corniger inprimis Aries & corniger alter
Taurus item Gemini, sequitur quos Cancer adustus,
Terribilisq; Feræ species, & iusta puella,
Libra simul, nigrumq; ferens in acumine virus,
Centaurusq; biformis adest, pelagiq; Procella,
Atq; amnem Fundens, & Pisces sidus aquosum.

Corniger*i*

Corniferi Ductor gregis, Europæ quoque Vector,
Et duo Tyndaridæ, tum Cancer Sole perustus,
Herculeaque manu pressus Leo, & optima Virgo,
Hinc Trutinæ species venit, armatusque veneno
Scorpius, atque Sagittifer, æquoreique Capri frons.
Quique vrnam gerit, & Pisces duo signa sub vno.

Principium signis ouium Sator, inde Iuuencus,
Progenies duplex, & aquarum Cancer alumnus,
Pressa sub Herculeis manibus Fera, iustaque Virgo
Libra subest, caudaque Ferens lethale venenum,
Tum geminus Chiron, & Corniger æquoris alti,
Dilectusque Ioui puer, & duo sidera Pisces.

Dux gregis, & placidum pandens subit æthera Taurus,
Germanique pares, & Cancro iam comes æstus,
Atque Leo primus labor Herculis, & pia Virgo,
Libra comes sequitur, minitans, & Scorpius ictu,
Et qui tela gerit Centaurus, & æquoris Hircus,
Deucalionis Aquæ, & Piscis postrema figura.

Velleris aurati fulget pecus aurea cœlo:
Zetus, & Amphion, Cancrique figura calentis,
Insequitur Leo sæuus, & almæ Virginis astrum,
Hinc æquale iugum, caudaque Venenifer vnca,
Centaurusque minax arcu, & Neptunia Proles,
Quique refundit aquas, & Pisces vltimus ordo.

DE QVATVOR ANNI TEMPESTATIBVS, TETRASTICHA.

Vere sinum tellus aperit, floresque ministrat.
Tempore Solis ager messem fert pinguis opimus.

Fœcundos Autumne lacus de vitibus imples.
Vis Hyemis glacie currenteis alligat vndas.

Frigoribus pulsis nitidum Ver æthera mulcet.
Scindit agros Æstas Phœbeis ignibus ardens.
Autumno dat Hyems mistum vicina teporem:
Albenteis hæc durat aquas, & flumina nectit.

Ver pingit vario gemmantia prata colore.
Ignea vestit agros culmis Cerealibus Æstas.
Vitibus Autumnus turgenteis detrahit vuas.
Frigore at Hyberna est grauidus niue nubilus æther.

Vere Venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flaua Ceres Æstatu habet sua tempore regna.
Vinifero Autumno summa est tibi Bacche potestas.
Imperium sæuis Hyberno tempore ventis.

Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Frugiferas aruis fert Æstas torrida messeis.
Pomifer Autumnus tenero dat palmite fructum.
Mox humus Hybernis albescit operta pruinis.

Vere nouo lætis decorantur floribus arua
Ac riget Æstiuus hirsutus campus aristis.
Labra per Autumnum musto spumantia feruent.
Deponunt frondeis Hyemali frigore syluæ.

Ver placidum vario nectit de flore coronas.
Spicea serta gerit calidissima Solibus Æstas.
Temporaq; Autumni cingunt tua Bacche racemis.
Tristis Hyems monteis niueo velamine vestit.

Ver agrum gemmis nitidum stellantibus ornat:
At feruens Æstas pinguissima frugibus arua.

Mox Autumnali redolet vindemia fœtu.
Fronde nemus malè nudat Hyems, amnesq; rigescunt.

Purpureo flores humus affert Vere comanti.
At Cereris donis horrescunt arua per Æstum.
Bacche tuo tempus fluit Autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veste niuali.

Vere tepet picto Zephyris spirantibus aër.
Decrescunt celeres Æstiuis ignibus amnes.
Temperies Autumne fluit tua nectare dulci,
Perq; Hyemem lentus cœlo niuis aduolat imber.

Veris honos tepidi floret. Vere omnia rident.
Arua sub æstiuis vndant horrentia flabris.
Vite coronatas Autumnus degrauat vlmos.
Decutit ipse rigor syluis Hyemalis honorem.

Flore solum vario depingit odoriferum Ver,
Falciferamq; Deam messes remorantur in Æstu.
Dat musto grauidas Autumnus pomifer vuas.
Sithonia glacialis Hyems niue cana senescit.

P. Ouidij Nasonis Lib. 2. Meta. de ijsdem.

Verq; nouum stabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Æstas, & spicea serta gerebat,
Stabat & Autumnus calcatis sordidus vuis,
Et glacialis Hyems, canos hirsuta capillos.

P. VIRGILII MARONIS IN LAVDEM AVGVSTI.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

In eundem Monostichon.

Iuppiter in cœlis, Cæsar regit omnia terris.

In Balistam.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
*Nocte, * dieq; tuum carpe viator iter.* * Die tutum.

In puerum formosum.

Dum dubitat Natura marem, faceretne puellam,
Factus es ó pulcher pene puella puer.

Incerti authoris.

Tarpeo quondam consedit culmine cornix:
Est bene, non potuit dicere: dixit, erit.

Incerti authoris.

Littera rem gestam loquitur, res ipsa medullam

Verbi

Verbi, quam viuax mens videt, intus habet.

Mors trium, incerti authoris.

Sus, iuuenis, serpens, casum venêre sub vnum:
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.

Anguis, aper, iuuenis, pereunt vi, vulnere, morsu
Hic fremit, ille gemit, sibilat hic moriens.

Sus, serpens, iuuenis pariter periere vicissim:
Dente perit iuuenis, serpens pede, porcus ab ictu.

CAELII FIRMINIANI SIMPHOSII DE FORTVNA.

O fortuna potens, quàm variabilis,
Tantum iuris atrox quæ tibi vendicas,
Euertisque bonos, eligis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transit ad impios:
Nec discrimen habet, rectáue iudicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica:
Nec quos clarificat, perpetuò fouet:
Nec quos deseruit, perpetuò premit.

* C.Iulij Cæsaris. Germanici Augusti.

Thrax puer astricto glacie dum ludit in Hebro.

Pondere concretas frigore rupit aquas.
Dumq; imæ partes rapido traherentur ab amne,
Abscidit heu, tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet vrna:
Hoc peperi flammis, cætera, dixit, aquis.

P. Ouidij Nasonis.

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
* *Testetur cunctis me non violasse pudorem.*
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.
Quam bene producti pro me post fata loquentur,
Alter apud Manes, alter apud Superos.

Accedant testes me non fauisse Tyranno: Al. Procedāt testes.

Incerti authoris de Narcisso.

Hic est ille, suis nimium qui credidit vndis:
Narcissus vero dignus amore puer.
Cernis ab irriguo repetentem gramine ripam
Vt per Quas perijt, crescere possit aquas.

* Hadriani Imperatoris.

*Almo, Theon, Thyrsis, *nati sub monte Pelori,*
Semine disparili Laurente, Lacone, Sabina:
Vite Sabina, Lacon sulco, sue cognita Laurens.
*Almo puer, *pubesq; Theon, & Thyrsis Ephebus.*
Thyrsis oueis, vitulos Theon egerat, Almo capellas
Canna Almo, Thyrsis stipula, Theon ore melodus.
Naïs amat Thyrsin, Glauce Almona, Nisa Theonē.
Nisa rosas, Glauce violas, dat lilia Naïs.

Cytherij Sidonij de pastoribus. ... rti. ... iuenisque.

Eiusdem de Amazonum pugna.

Vt belli sonuere tubæ, violenta peremit

Hyppolyte Teuthranta, Lyce Clonō, Oebalon Alce:* Donin.
Oebalon ense, Clonon iaculo, Teuthranta sagitta:
Oebalus ibat equo, curru Clonus, & pede Teuthras:
*Plus puero Teuthras, puer Oebal⁹, & * Clonus infās* Ac Clonus heros.
Figitur ora Clonus, latus Oebalus, ilia Teuthras.
*Carus Epo Teuthras, * Dorich Clonus, Oebalus Ida.* Doridi.
*Argolicus Teuthras * Mæsus Clonus, Oebalus Ar-* Marsus.
(cas.

Pulicis antiqui Poëtæ de Hermophrodito.

Dum mea me genetrix grauida gestaret in aluo,
Quid pareret fertur consuluisse Deos.
Mas est Phœbus ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrum:
Cumq; forem natus, Hermophroditus eram.
Quærenti lethum sic Juno ait: occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquis, sors rata quæq; fuit.
Arbor obumbrat aquas, ascendo: decidit ensis,
Quem tuleram: casu labor & ipse super.
Pes hæsit ramis, caput incidit amne: tuliq;
Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

Acis.

Acidos hæc cernis montana cacumina busti,
Æquor & ex imis fluminis ire iugis.
Ista Cyclopeï durant monumenta furoris,
Hic amor, hic dolor est candida nympha tuus.
Sed bene, si perijt, iacet hac sub mole sepultus,
Nomen & exultans vnda perenne vehit.
Sic manet ille quidem, neque mortuus esse feretur,
Vitaq; per liquidas cærula manat aquas.

Tumulus Hectoris.

Defensor patriæ iuuenum fortissimus Hector,

Qui murus miseris ciuibus alter erat.
Occubuit telo violenti victus Achillis,
Occubuere simul spesq; salusq; Phrygum.
Hunc ferus Æacides circum sua mœnia traxit,
Quæ iuuenis manibus texerat antè suis.
O quantos Priamo lux attulit illa dolores,
Quos fletus Hecubæ, quos dedit Andromachæ?
Sed raptum pater infelix auroq; repensum
Condidit, & mœrens accumulauit humo.

Tumulus Achillis.

Peleides ego sum, Thetydis notissima proles,
Cui virtus clarum nomen habere dedit:
Qui straui toties armis victricibus hosteis,
Inq; fugam solus millia multa dedi:
Hectore sub magno summa est mihi gloria cæso,
Qui sæpe Argolicas debellauit opes,
Ille interfectus subijt me vindice pœnas,
Pergama tunc ferro procubuere meo.
Laudibus immensis victor super astra ferebar,
Hostilem pressi fraude peremptus humum.

VARIA

VARIA P. VIRGILII MARONIS, OPERVMQVE EIVS PRAECONIA.

P. Virgilius Maro de seipso.

*Mœnium quisquis * Romanus nescit Homerum, | Mellifluum.
Me legat, & lectum credat vtrumque sibi. | Romanum.
Illius immensos miratur Græcia campos:
At minor est nobis, sed bene cultus ager.
*Hic tibi nec pastor, nec curuus deerit arator, | Non miles, pastor, curuus non desit.
Hæc Graijs constat singula, trina mihi.*

Alcinoi.

*De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum,
Longè erit à primo * quisque secundus erit.* | Quisque, pro quicunque.

Cornelij Galli ad Augustum Cæsarem, de Æneide Virgilij.

*Temporibus lætis tristamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amisso, quem gemo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere libellos:
In quibus Æneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monumenta Ducum.
Atq; iterum Troiam, sed maior flamma cremabit,
Fac laudes Italûm, fac tua facta legi:
Æneamq; suo fac maior nuntius ornet:
Plus fatis possunt Cæsaris ora Dei.*

Octauij

Octauij Augusti edictum de Æneide Virgilij non abolenda.

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in igneis,
Magnaq́ doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus indignum: soluetur littera diues?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
*Flamma suo? *dignumq́ operis seruare decorem?*
** Noster Apollo veta: Musæ prohibete Latinæ.*
Liber, & alma Ceres succurrite vester in armis
Miles erat, vester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid Ver ageret, quid cogeret Æstas,
Quid daret Autũnus, quid Bruma nouissima ferret
Arma reformauit: sacianit vitibus vlmos:
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est.
Sed legum seruanda fides: suprema voluntas
Quod mandat fieriq́ iubet, parêre necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quum tot congestos noctesq́ diesq́ labores
*Hauserit vna dies, supremaq́ * iussa parentis*
Amittant vigilasse suum, si fortè furenti
Errauit in morte dolor: si lingua loquuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui
Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas? iterum cogetur reddere voces?
Ardebit miseræ post vulnera vulnus Elisæ?
** Hoc opus æternum ruet? & tot bella tot enses*
In cineres dabit hora nocens, & perfidus error?
Huc huc Pierides nemorum per lustra loquacis
Tendite, & ardenteis igneis fluuialibus vndis
Mergite, ne pereat tam clari mensa poëtæ
Flammaq́ vanescat: viuat Maro clarus in orbe,

[Marginal notes:] Ductumque operi seruabit amorem. Pulcher. — Verba. — Tam sacrum soluetur opus? tot.

In-

Ingratusq; sibi: sed quod malè iusserat ipse,
Sit vetuisse meum. *sacer est post tempora vitæ, — Satis.*
Sicq; erit æternum tota resonante Camœna — Immo sit
*Carmen & * imperij diui sub nomine viuat. — In populo.*
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Alia exemplaria habent.

Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores,
Expirent ignes: viuat Maro doctus vbiq;
Ingratusq; sui, studiorumq; inuidus orbi,
Et factus post fata nocens. quod iusserat ille,
Sit vetuisse meum, satis est post tempora vitæ.
Immo sit æternum tota resonante Camæna
Carmen, & in populo Diui sub numine nomen.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Sulpitij Carthaginensis.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere Ducem.
*Tucca vetat, * Varusq; simul: tu maxime Cæsar — Variusque.*
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

P. Ouidij Nasonis in laudem Æneidos.

Et profugum Ænean altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius extat opus.

Eiusdem ad Augustum.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos author,
Contulit in Tyrios arma, virumq; toros,

Phyllidis hic idem, teneræq; Amaryllidis igneis,
Bucolicis iuuenis luserat antè modis.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΡΟΥ.

Καὶ φίλος αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πλείως ἐυεπίης Βιργίλλιος: ὅν ποτε ῥώμης
Θυμβριὰς ἄλλον ὅμηρον ἀνέτρεφε πάτριος ἠχώ.

Sexti Propertij 2.lib.24.Eleg.9.

Actia Virgilium custodis littera Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Troiani suscitat arma,
Iactaq; Lauinis mœnia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graij:
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canis vmbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtq; decem possint corrumpere mala puellam:
Missus & impressis hœdus ab vberibus.
Felix, qui vileis pomis mercaris amores:
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat:
Felix, intactum Corydon qui tendat Alexin,
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamuis ille sua lassus requiescat auena,
Laudatur facileis inter Hamadryadas.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret vua iugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

ILLVS-

ILLVSTRIVM VIRORVM IN VIRGILIVM EPITAPHIA.

Palladius.

Conditus hîc ego sum, cuius modò rustica Musa
Per syluas, per rus venit ad arma virûm.

Asclepiades.

Tityron ac segetes cecini Maro, & arma, virumq́:
Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

* Eusthenius. Eusebius.

Virgilius iacet hîc, qui pascua versibus edit,
Et ruris cultus, & Phrygis arma viri.

*Pompeianus. Pompelianus.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prælia vates,
In Calabris moriens, hac requiescit humo.

Maximianus.

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo
Nomen in extinctum Virgilius meruit.

Vitalis.

Mantua mi patria est: nomen Maro: carmina syluæ
Ruraq́, cum bellis: Parthenope tumulus.

Basilius.

Basilius.

Qui syluas, & agros, qui prælia versibus ornat,
** Mole sub hac situs est ecce poëta Maro.*

* Conditur hoc tumulo

* Assintinus.

Asmodianus.

Pastorum vates ego sum, cui rura, Ducesq;
Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

Vouianus.

A syluis ad agros, ab agris ad prælia venit:
Musa Maronis adest nobilis ingenio.

Eugenius.

Bucolica expressi, & ruris præcepta colendi:
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

Iulianus.

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci,
Et Pana, & segetes, & fera bella canit.

Hilasius.

Pastores cecini: docui qui cultus in agris:
Prælia descripsi. contegor hoc tumulo.

Eiusdem de Virgilij imagine.

Subduxit morti viuax pictura Maronem,
Et quem Parca tulit, reddit imago virum.

Aliud

Aliud eiusdem.

Lucis damma nihil tanto nocuere Poëtæ,
Quem præsentat honos carminis, & platei.

Virgilius.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Incerti authoris.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem Dijs immortalibus æquas.

Incerti authoris.

Pastor, arator, eques: paui, colui, superaui
Capras, rus, hostes: fronde, ligone, manu.

ARGVMENTA OMNIVM LIBRORVM P. VIRGILII MARONIS INCERTI AVTHORIS.

Monosticha.

Pastorum Musam vario certamine promit.
Ruris item docilis culturam carmine monstrat,
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliuæ.
Pastorumq; Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium seriemq;, & mellis dona recensit.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.

Conuiuis series narratur Troica belli,
Tertius ac complet narrantis in ordine gesta.
Ardet amans Dido fatum sortita supremum.
Quintus habet varia tumuli spectacula patris.
Infernos ditis Maneis & regna pererrat.
In latium Æneas, Italas simul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum, & Nisum deflet cum matre iuuentus.
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi.
Vltaq́ dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mœsta sub vmbras.

P. OVIDII NASONIS ARGVMENTA IN GEORGICA.

Tetrasticha.

Qualis Bucolicis, quantus tellure domanda
Vitibus, arboribusq́, apibus, pecoriq́, satisq́
Æneadum fuerit vates, tetrasticha dicent.
Contineat quæ quisque liber, lege carmina nostra.

Primi.

Quid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
*Semina quo iacienda modo: * Cultusq́ locorum* — Cultuque.
** Edocuit, messeu magno * olim fænore reddi.* — Et docuit cùm.

Secundo.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cæli: — Iste.
*Pan, in: as canit * inde comas collesq́ virenteis,*

Describ-

*Discriptasq; *locis viteis, & dona Lyæi,* Loci.
Atq; oleæ ramos pomorum ex ordine lectos,

Tertij.

*Teq; Pales, & te * pastor memorande per orbem,* Pastorum.
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

Quarti.

Protinus aërij mellis redolentia regna.
Hyblæas & apes alueorum & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humentesq; fauos, cœlestia dona.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEID.

Monosticha.

Æneas primo Libyes appellitur oris.
*Funera a Dardania narrat, fletusq; * secundo.* Secundus.
Tertius errores canit amissumq; parentem.
Vritur in quarto Dido flammasq; fatetur.
Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.
Quæruntur Sexto Manes, & Tartara Ditis.
Septimus Aeneam reddit fatalibus aruis.
Præparat Octauo bellum, quos mittat in hosteis.
Nonus habet pugnas, nec adest Dux ipse tumultu.
Occidit Æneæ Decimo Mezentius ira.
Vndecimo victa est, non æquo Marte Camilla.
Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

ARGVMENTA XII. LI-BRORVM AENEID.

Pentasticha.

Primi.

Æolus immitit ventos Iunone precante,
Traianosq; vagos Lybicas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Æneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

Secundi.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis:
Excisamq; urbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit, claramq; amiserit ipse Creusam.

Tertij.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas: vrbemq; in littore Thracum,
Mox aliam pulsus Creteis condit in oris.
Sumit *Cedit & hinc, Helenumq; videt, præceptaq;* discit.*
Et cæcum* **Ætnæum Cyclopa fugit, sepelitq; parentem.*

Quarti.

Ardet amore graui Dido, soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Hiarbas.

Na-

Nauigat Æneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore, necem sibi protinus infert.

Quinti.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Æneam tumuloq; patris persoluit honorem.
Tum cogit naueis incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt socios, Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

Sexti.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius: vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit infera regna:
Congressusq; patri, discit genus omne suorum,
Quoq; modo casus valeat superare futuros.

Septimi.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satum Iuno Furiam euocat: illa Latinos
Inter & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit Itala Turnum.* Turmas.

Octaui.

Vidit vt Æneas summa vi bella parari:
Arcades, Euandrumq; senem sibi fœdere iungit:
Dardanioq; duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber: in clypeoq;
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

Noni.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigatq; animos: acies mouet ille, Phrygasq;
Inde igne euersa. *Obsidet:* in Nymphas versa est Æneia classis.*
Euryalus Nisusq; luunt necc prælia noctis.
Vi Turnus potitur castris: mox pellitur inde.

Decimi.

Vxorem. *Placat & * vxoris dictis, & iurgia gnatæ*
Iuppiter, auxilijs instructus Troïus heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant.
Occidit à Turno Pallas, victorq; superbus
Æneæ eripitur: Mezentius interit acer.

Vndecimi.

Occisis proprium pars vtraq; reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinus:
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: extincta Rutuli dant terga Camilla.

Duodecimi.

Troianis, Rutulisq; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: gnato Venus alma medetur
Dictamno: Rutuliq; luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

P. IOVI-

P. OVIDII NASONIS EX EPIGAMMATIS XII. LIBRORVM ÆNEIDOS ARGVMENTA.

Decasticha.

Quantum Virgilius magno concessit Homero,
Tantum ego Virgilio Naso poëta meo.
Nec me prælatum cupio tibi ferre poëtam,
Ingenio si te subsequor, hoc satis est.
Argumenta quidem librorum prima notaui,
Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos feci legerent quo carmine versus,
Æneidos totum corpus vt esse putent.
Affirmans grauitate mea, me carmine nullo
Liuore hunc titulum præposuisse tibi.

Primi.

Vir magnus bello, nulli pietate secundus,
Æneas odijs Iunonis pressus iniquæ,
Italiam quærens Siculis errauit in vndis:
** Iactatus tandem Libyæ peruenit ad oras,* Naufragus, & tandem Libycas dimissus in.
Ignarusq́; loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognouit Elisæ.
Quin etiam nebula septus peruenit ad vrbem,
Abreptosq́; vndis socios cum classe recepit.
Hospitioq́; vsus Didûs per cuncta benignæ,
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

Secundi.

Conticuere omnes, tunc sic fortissimus Heros
Fata recensebat Troiæ, casusq́; suorum.

Fallaces Graios simulataq; dona Mineruæ,
Laconis pœnam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, at rum.
Iam flammas cœli, Troum patriæq; ruinas,
Et Regis Priami fatum miserabile semper:
Impositumq; patrem collo dextraq; prehensum
Ascanium, frustra a tergo comitante Creusa.
Ereptam hanc fato, socios in monte* repertos. Receptos.

Tertij.

Post euersa Phrygum regna, vt fuga cœpta moueri,
Vtq; sit in Thracem primò deuectus, ibiq;
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata:
Regis & hospitium, vt Phœbi responsa canebant:
Cœptum iter in Creten, rursus noua fata reperta;
Naufragus vt fuerit* Strophadas compulsus ad vndas. Strophadum
Inde fugã,* & diræ narrat præcepta Celenus: Atque iterũ enarrat.
Liquerit vtq; Helenum, præceptis ordine fatis.
Supplicẽ Achæmenidẽ, Polyphemo vrgẽte, receptũ:
Amissumq; patrẽ Drepani, atq; hic deinde quieuit.

Quarti.

At regina graui Veneris iam carpitur igni:
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori,
Fiunt sacra Deis, onerantur Numina donis.
Itur venatum. Veneris clàm fœdera iungunt.
Facti fama volat: monitus tunc numine Diuûm,
Æneas, classemq; fuge sociosq; parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari.
Postquam fata* iubent, nec iam datur vlla facultas: Videt.
Conscenditq; pyram, dixitq; nouissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

Quinti.

Quinti.

Nauigat Æneas, Siculas defertur ad oras.
Hic manes celebrat patrios, vnà hospes Acestes
Ludos ad tumulum faciunt, certamina ponunt,
Prodigium est cunctis ardens allapsa sagitta.* Delapsa.
Iris anum Beroën habitu mentita senili,* al. Nutricem Beroën
Incendit naueis, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Quòq; duce ad Manes possit descendere, monstrat.* Narrat.
Transcribit matres vrbi, populumq; volentem:
Et placidum Æneas Palinurum quærit in vndis.

Sexti.

Cumas deinde venit: fert hinc responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: mons seruat nomen humati.
Ramum etiam: Diuûm placato numine portat,
Et vates longæua vnà descendit Auernum.
Agnoscit Palinurum, & ibi solatur Elisam:
Deiphobumq; videt lacerum crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas discit, narrante Sibylla.
Conuenit Anchisen penitus in valle virenti:* Conualle.
Agnoscitq; suam prolem, monstrante parente.
Hæc vbi percepit, graditur: sociosq; reuisit.

Septimi.

Hic quoque Caietam sepelit: tum deinde profectus
Laurentem venit: hanc verbis cognouit Iuli
Fatalem terram, mensis en vescimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemq; petenteis
Ad regem mittit lectos tum sorte Latinum:
Qui cum pace etiam gnatæ connubia pactus,

Hoc fortè Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamuis pia fata repugnent.
Belli caußa fuit violatus vulnere ceruus.
Tum gentes socia arma parant: fremit arma iunctus

Octaui.

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce,
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem.
Qui petat auxilium, & doceat quæ caußa petendi.
Æneas Diuûm monitis adit Arcada Regem
Euandrũ, Arcadia profugum, noua regna petentẽ:
Accipit auxiliũ: huic gnatũ, & socia agmina iũgit
Euander Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq; habilis bello, & maternis lætus in armis,
Fataq; fortunasq; Ducũm, casusq; suorum
Sortitus clypeo, diuina intentus in arte est.

Noni.

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorum naues, Rutulis iaculantibus ignem.
Nympharum in speciem diuino numine versæ.
Euryali & Nisi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur: castra Æneadæ valliũq; tuentur.
Audacem Remulum dat letho pulcher Iulus.
Fit via vi. Turnus Bitian & Pandaron altum
Deijcit, & totis victor dat funera castris:
Iamq; fatigatus recipit se in castra suorum.

Decimi.

Concilium Diuis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.

Ad-

Aduenit Æneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prælia Turnus:
Ceduntur& Duces: cædit & sine nomine vulgus.
Subtrahitur pugnæ Iunonis numine Turnus.
Æneas perstat Mezenti cæde piata,
Et Lausum inuicta perimit per vulnera dextra:
Mox vltor gnati Mezentius occidit ipse.

Vndecimi.

Constituit Marti spoliorum ex hoste trophæum:
Exanimumq; patri gnatum Pallanta remittit:
Iura sepulturæ tribuit tempusq; Latinis.
Euander patrios affectus edit in vrbe.
Corpora cæsa virûm passim digesta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negasse.
Drances & Turnus, leges æquante Latino,
Concurrunt dictu. Æneas imminet vrbi.
Pugnatur vincunt Troës: cadit icta Camilla.
Deinde duces castris donec cessere minantur.

Duodecimi.

Turnus iam fractis aduerso Marte Latinis,
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur passuris omnia victis.
Hoc Turni Iuturna soror confundit, & ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Æneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro gnato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur: vitam laqueo sibi finit Amata.
Æneas Turnum campo congressus, vtrinque
Circunfusa acie, vita spoliauit & armis.

FINIS.

IN

L

tes
de r
tum
7
cit
18.c
rubi
ma
pren
cen
Var
18,
lis a
lo p
teſte
lend
feſti
fas
obſe
7
ligi
De p
niut
ſurd

IN GEORGICA VIRGILII ANNOTATIONES, MAGNAM PARTEM EX DOCTORVM VIRORVM SCRIPTIS COLLECTÆ.

Loca insignia, quæ ab alijs rei rusticæ scriptoribus latè explicantur, notata.

Pagina 68. versu 19. *dijq;.* Deos consentes intelligit, quos inuocat Varro in principio de re rustic. 29. *emat.* Alludit ad veterem ritum nuptiarum, quæ per coëmptionem fiebant 71.5. *tenera de pasc.* Quod Virgilius hîc dicit segetem in herba depascere, Plinius lib. 18.c.22, vocat segetem pectinare. 72. 9. *esset rubig.* quidam robigo vnde Robigalia a Numa instituta. Eius quod mox, *& ruris opaci Falce premes vmbras*, rationem dedit in Bucol. nocent & frugibus vmbræ. 24 *mystica vann.* Varro, *vallus.* 73.1. *æquanda.* Idē innuit Plin. 18, 29. Columella quoque 2.20. aream pauculis aut molari lapide æquādam præcipit. Paulo pòst, *Cùm se nux plur.* amigdalum intelligit, teste Seru. 74.10, *abscondantur.* id fit circa kalendas Octob. 75.18. *vallos.* palos, sudes. 22 *festis quædam.* De ijs quæ festis diebus agere fas sit. vide Columel. lib. 2.c. 22. Sic & infrà de obseruationibus diorum Lunæ, Varr. 1.37.

77.29. *hostia fruges.* Ambaruale sacrum intelligit, de quo vide Macrobium 3. Saturn. cap. 3. De præsagijs verò pluuiæ, æstus, &c. vide Plinium 18.c. vlt. 78. 15. *præcipites cœlo labi.* Absurdum est putare stellas posse labi, proinde certum

certum intelligi hic ignis ætherei διαδρομὰς, traiectiones,& scintillas, quas σπινθῆρας, καὶ διαθέοντας ἀστέρας vocant, de quibus Arist. Meteo. 1. Seneca: Sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant, & secant aëra, Cælius. 11.5. Brod. 1.30. 29. *Bibit ingens Arcus.* Vide eundem Cælium 22.c.9. vbi hunc locum & multa de Iride affert, & explicat. 79. 28. *reuisere nidos.* Coruorum impietatem notat, qui multos sępe dies a pullis absunt: quanquam hoc alij illorum obliuioni tribuunt, tanquam nesciant ad nidos reuerti. 80. 7. *comprehenderit aëra.* quidam vet. lib. *aëre.* 11. *Sin ortu in quarto.* Alij præpositionem omittunt. quartam Lunam maximè obseruant Ægyptij teste Plin. 18.c. vlt. 16 *Glauco.* Hunc versum venustè, mutatis duobus vocabulis ex Parthenio suum fecit, ita enim ille, γλαύκῳ καὶ νηρεῖ καὶ ἰναλίῳ μελικέρτῃ. paulo tamen aliter, quàm Agellius, adducit hunc Macrobius: qui nisi me ratio fugit, ex illo emēdandus est. Sed & sequentia ad verbum ex Arati Phænom sumpsit. 81. 6. *ruptis fornacibus.* Aetnę incendia, quamuis alijs temporibus contigerint, ad mortem tamen Cęsaris in gratiam Augusti detorquet. 84. 14. *namque alia.* differentia arborum triplex. nam aut sponte proueniunt, aut semine, aut radice. In persequendis autem diuisionis membris, ex eo quòd hic tertium est, secundum facit. 85. 34. *plantis & duræ.* In vetust. libris est. *eduræ*, id est, valdè durę, vt lib. 4. Eduramque pirum & spinos,&c. 86.7. *simplex.* videtur potius dicere non simplicem & vnum esse insitionis, & inoculationis modum: sed esse multos, & varios

rios: de quibus vide Pli. 17. c. 14. Col. 6. c. 9. Pallad. 3. c. 17. 19. *nascuntur.* Oliuarum species vide Pallad. 3. c. 18. Plin. 15. c. 3. 31. *sũt etiam An.* Alciatus dispunctionũ l. 1. 29. legit. *Sunt etiam Aminea* Reliqua de varia terræ natura sumpsit ex Varr. lib. 1. 7. 87. 18. *balsamaq́, & bac.* balsamum Judææ vni concessum. Plin. 12. 25. & Ioseph. 10. 4. 20 *tenuia Seres.* Hinc etiam conuincere nititur Bro. 2. 22. vestes Coas, seu bombycinas (eædem ipsi sunt) a vermiculis elaboratas, alias esse a Sericis quas ex Arrian. Dione, Srabone, & Pausan. syluarum lanificium, χλιδῆς βαρβάρου (non Coæ) ἔργον appellat. 88. 1. *nec pulcher Gang.* Italiæ encomium, de quo & Varr. 1. 2. Polyb. 2. Halicarn. 1. Plin. 37. cap. vlti. Clitumnum fontem describit Plin. Iunior. lib. Epist. 8. 23. *Lari maximè.* Alij, Lari, Maxime, vt verbanum idiomate peregrino, Maximum vocet: G. Fabricius in Obseruat, Ibi autem *Lucrinoq́; addita claustra:* opus Iulum intelligit, quo mare Lucrinum est exclusum, Plin. 35. 15. 89. 6. *aruorum.* Agrorum qualitates & discrimina latè exequitur Varro 1. 9. & Columel. 11. 11. Seorsum autem de loco vitibus serendis accommodato Columel. 3. 3. Idem Tarentina pascua egregiè commendat. 7. 4. 90. 19. *Ora.* Creditur a Virgil. primum Nola scriptum fuisse, sed ob denegatam sibi a Nolanis aquam, inducto Nolę nomine, Ora substituisse Agell. 7. 30.

91. 15. *& quis cui color.* Rectè Manutius, non inepte tamen & alij libr. *Et quis cuique colos scelerat.* 24 *vigilantia.* Hoc idem præceptum Cato 46. Plin. 17. 10. De arborum ordinibus Var. 17. sic de scrobium ratione Colum. 3. c. 1. & 19. 92. 22. *vineta.* Var. 1. 25. Colu. 4. 11. 12.

Serenda

Serenda sunt autumno, aut vere. Pall. 4. 1. Col. 4. 14. 93. 29. *cùm primùm.* vet. lib. Fabric. j. *primæ:* vt nomen sit loco aduerbij. 35. *quacunque premes.* Magonem Carthaginensem hic sequitur Col. 5. 4. 94. 20. *manibus frondes.* Hanc frondium auulsionem scriptores rei rusticæ in solationem vocant. 26. *dum frons tenera.* Seruius, *fruns* legit, atque ex eo illa Nonij ita corrigenda videntur. Fruns pro fronde. Vir. Geor. 2. Præterea cùm, &c. 95. 1. *præmiaq; ingentes.* q. lib. *ingenijs.* 3. *vnctos saliere.* Diomedes *saluere.* ἀσχωλιασμὸν intelligit, quo in ἀσχωλίοις, seu Bacchi festo, vtres vnctos, & inflatos in medio theatri positos vno pede insiliebant, vt delabentes risum excitarent. Ex Athenæo annotat. Cæl. 5. 4. 31. *laudato.* Hęc diligentissimè expendit Colum. 1. 3. De oleæ cultu Plin. 15. Varr. 3. 28. Colum. 3. 17. 97. 5. *Rhætumq;* alij, *Rhœcum* ex Callimachi comment, & versu 17. pro illic in q. vet. l. est illi, antiquè, pro illic: quod occasionem præbuisse videtur, cur in Manut. & alibi scribatur illis. 13 *Ephyreïaq; æra:* Corynthia quibus cùm vehementiùs delectaretur Augustus, Corinthiarius dici cœpit. Ex hoc Virgil. loco restitui sic posse videtur alius apud Arbitrum, Aes Ephyreum conlaudabat miles: in ima quæsitus tel. 101. 1. *Magna Pales,* In honorem Palis Romani instituerunt Palilia, ne pabuli angustijs premerentur. Ouid. Fast. 7. *Aut illaudati* quòd, teste Ouidio, Iupiter eius sacrificia nunquam approbauerit. Nonius exponit, ne nominandi quidem. alij, feri, & immanis. Peirio respexit Virg. ad locum quendam Isocratis, vbi ait eum, qui Busiridem laudare conatus sit hoc modo efficere, vt odio om-

omnium dignus iudicetur. 19 *illi.* quidam illi pro illic, vt supra, centum missus, Circenses sunt, inquit Seru. vnius diei, centum enim currus mittebantur. Cùm enim quatuor essent aurigantium factiones diuersis coloribus distinctæ: ex singulis factionibus vno die xxv. mittebatur currus. Suet. in Domit. Quod addit, ad flumina, antiquè etiam dixit, vt cætera: olim enim in littore fluminis Circenses agitabantur. *Cuncta.* id est, ex alijs agonibus ad me certatura Græcorum multitudo conueniet, per Alphæum Elidis fl. Olympici certaminis agonem significat, vt per Molorchi lucum, Nemeæi. 26. *vel scena.* eum significat, quę periactos habet, vbi versatiles sunt machinę, quæ versatæ, quæ extra vrbem, aut quę in vrbe erant ostendebant. Nam inde, tollant aulea, manifestum est loqui illum hic de ludis scenicis, & theatralibus, in quibus aulæum tendi solebat, vt paulo antè de palęstricis, & gymnasticis. Porrò ijs verbis, *Solidoq́ elephanto Gargaridum.* latentur optat, & auguratur Augusto victoriam, & lauream de gente armis Romanis, aliorumque intacta: quo res Augusti aliorum facta superent. Turn. Adu. 5. 4. 102. 19. *bouis*, de hac Plin. 8. 45. Varro. 2. 5. Colum. 7. 2. 103. 14. *Spadices.* De coloribus equorum Agell. 2. 26. & non pauca Nonius: quò te ea re libentius remittimus, quòd certi sumus D. Iunij nostri diligentia effectum esse, vt & emendatius ille a te legi, & minore negotio intelligi possit. 104. 13. *atque equitem*, equum Agel. & Non. 19. *Neptuniq́.* quia Neptunus quorundam equorum author fuit, vt Pegasi, & alterius in Thracia percusso scopulo: veluti

Medusa Arionis, Ceres Odorini, quem Adrastus habuit. 23. *florentesq.* lib. vet. *Pubentes*, magis placet: nam gregibus equorum prata magis conueniunt, quæ delicatis & mollibus herbis abundant, quam quę proceris 26. *volentes.* de industria. 105.22. *sacra.* In Pierij manusc. est *sacros*, quod æquè placet. De cura grauidarum eq. Var. 2.7. Col. 7.25. Sic de vitulis Varr. 2.5. Col. 6.24 & 25. 106.4. *mulctralia.* In q. vet *mulctraria*; in aliis *mulgaria*, qua etiam voce vsus est Valgius. 17. *accesserit ætas.* In optimo vet. lib. Pierij est, *acceperit æstas*; placet: iubet enim Varro post annum trinum pullos domari. 23. *hyperboreus Aquilo.* Licentiose contra opinionem Græcorum, & vocabuli notionem. Tur. adu. 5.4. 107.5. *læta.* Seru. ne sit facilis natatus nimium tenuiter, imò vt omnes cæci amoris stimuli auertantur, & longitudine simul prospectus, & vaporoso, siue aqueo, vt ita dicam, halitu interiecto: id est, ne vratur videndo, neu notas odor adferat auras. Ergo, videndo, passiuè accipiendum pro dum in conspectu est, quomodo in Buc. Cantando rumpitur anguis, pro, dum incantatur. Et Cic. ad Pætum. Ades ad imperandum, pro, vt ego tibi imperem, tu pareas. 22. *pernix.* perseuerans, a pernitendo. Seru. eamque lectionem agnoscunt omnes libri vet. 108.25. *Potniades*, veram historiam vide in Pierio. 29. *Vere magis.* De equarum insigni furore Colum. 7. 25. vbi etiam hunc locum adducit Plin. 4.21. & 8.41. 109.3. *distillat.* In omni vet. lib. Pierij est, *destillat.* vt paulo pòst, *deuertitur orbita.* vtrumque placet. Hippomanes quid sit, optimè Arist. de nat. ani. 6.22.

8.22. 28. *oues.* de ouibus Colum. 8. c. 1.2 3. 4.5. De Capris Var. 2.2. 27. *tuenda.* vet. lib. *Hæc tuenda*, vt de capris loquatur antiquo more, qui hæc tam in femin. vsurpant, quàm in masc. 110.21. *Nemus accubet vmbra.* imò ipsa vmbra potius accubat in nemore, ac sub arboribus iacet; sic suprà, & saxea procubet vmbra. 34 *iniusto* magno propter arma, vestes, alimenta. Ita Veg. & Pedianus, aliter Nonius, sed male. *hosti stat*, contra hostem, vel vt Seru. stat, pro obstat, per aphæres. *ante expectatũ.* citius, quàm expectarat. In Veg. & q. v. est, *hostem.* 111. 16. *humida vina.* Quinctiliano epitheton otiosum est; nihil minus: imò summam antitheseos gratiam huic loco conciliat. cui enim non nouum securim adhiberi secandis humidis. An vinum & acetum gelascant, quod Aphrodisæus negabat, Brod. 5.31. 112.4. *illũ autẽ.* Lingua arietis velleri concolor esse debet Colum. 7. 5. vbi & locus adducitur. 30. *clamore premes.* Premere verbũ est venatoriũ, vt agitare & excitare alibi: Aut spumãtis apri cursũ clamore premẽtem. De canibus alendis Col. 7. 12. 115.10. *immemor herbæ*, i. victoriæ: vt Nonius, & Crucius, & videtur expressisse Ouid. & Sil. vel graminis, & pabuli, vt Brodæus. 119.18. *Palmaq.* locum hũc interpretatur Colum. 9 5. quo capite pleraque quæ hic latissimè pertractantur. 120. 6. *sedere larem*, circa Thermodoontem amnem Arist. de nat. anim. 5.12. 14. *vbi pulsum.* Totam apum remp. pulcherrimè describit Plin. 11. 17. 20. *fingunt.* in alijs lib. *figunt.* 28. *meliphylla* pro melissophylla, per syncopen, 121 16. *ambos.* In plerisque vet. lib. *ambo.* & ita Caris. & Maurus. Præceptum istud Virg. habes apud Varr. 3. 16.

Quæ sit optimi regis forma, Colum. 9. 20. Plin. 11. 16, quomodo apes continendæ sint, Columel. 9. 12. Plin. 11. 17. 122 13. *pot. g. interiuis.* vt de satiuis loquatur. citatque hunc locum ita Non. In quodam tamen vet. lib. & apud Prisc. est, *positis* (vel potis) *fibris*, quomodo alibi: & amaris intuba fibris. 15. *Nec sera comantem.* In plerisque Pierij lib. est *sero* aduerbium, vlt. breui, quomodo alibi, crebro, & Stat sero memor thalami. Seruius non videtur dissentire. Certè quòd veterum authorum illustria loca præcipites, & rancidi Grammaticorũ canones corruperint, aut saltem obscurarint, vnius Gifanij nostri Lucretius satis locuples testis esse potest. 18. *sub Oebaliæ*, in agro Tarentino: fuit enim Tarentum aliquando instauratum ab Herculis nepotibus, Laconiæ (quæ & Oebalia) regibus. 20. *relicti.* Vnico verbo attingit diuisionem agri Tarentini factam à Pompeio veteranis militibus & paucis Cilicibus (poeta Corycios hic vocat, ab vrbe Coryco) quibus vsus erat remigibus; è quorum remigum numero senem hunc agripetam vidisse se poeta ait. Seru. hæc profectò satis exiliter. 34. *illi tiliæ.* Aliter Col. 9. 4. vbi tiliam apibus in primis noxiam esse tradit. 124. 23. *Ipse foliis.* Plin. lib. (vbi eadem hæc de apibus tractantur) cap. 16. putat apes gallinarum more incubare.

FINIS.

G. FABRICII OBSERVATIONES. IN LIBROS ÆNEID.

Pag.137.v.7.*Ille ego.* Priores quatuor versus sine dubio Virgilij sunt, sed (vt interpretes aiunt) à Tucca, & Vario sublati: qui rectè an secus id fecerint, alio fortasse loco dicemus. 138.23. *Nec posse.* Donatus legit, Non posse, sensu eodem, affectu vehementiore. 139.16. *& tollere vento.* Donato placuit, Et tollere ventos: & eodem modo citat Helenius, supra illud, Quo non arbiter Adriæ maior, tollere, seu ponere vult freta. 140.35. *iam fortis Achatæ* Charisius mutata declinatione, Achati. 141.28. *magno in populo.* Hoc rectum, & sonorum: contra illos, qui epitheton ad seditionem referunt, & genus mutant. Ac veluti magna in populo cùm sæpe coorta est Seditio. 142.26. *Antea siquem.* Antea, à proprio ἀνταῦ aliter enim numerus non constat. vt, Pecti nihil me, sicut antea, iuuat. In sequenti dictione diuersitas inter veteres. Seruius legit, si quem, aitque esse vetus παρέλκον, quo vtantur Lucillius, & Terentius. Ex Charisio constat quosdam legere, siqua, pro, si quo in loco. Ego à Seruio nolui hoc loco discedere. 143.33. *cùm Juppiter.* Duplici littera scribitur antiqua consuetudine, vt in nummo argenteo Neronis IVPPITER CVSTOS. & antiquo auctoris incerti epigrammate, IVPPITER ASTRA. FRETVM NEPTVNVS. TARTARA PLVTO. REGNA PATERNA TENENT TRES

TRES TRIA, QVISQVE SVVM. 144. 33. *urbem & promissa Lauini*. Alij capulam omittunt, vt sequentia fiant ἐπεξηγητικὰ: vrbem, mœnia Lauinij. 34. *feres ad sidera*. Allusit ad vaticinium Ennianum: vnus erit, quem tu tolles in cęrula cœli. Hoc Virgilius ad Æneam retulit, Ouidius ad Romulum. Versus ex Ennio citatur à Varrone. 145.30. *Accipies*. Vetustū Adspicies. 146.3. *Vt terra, vtq; noua*. Ita in vet.lib.in alijs, Vt terræ, atque. 148.15. *Italiamquæro, & genus ab*. Distinctio nostra appositionem, vt vocant duplicem habet. Patriam ab Ioue, propter oraculum, genus ab Ioue, propter Dardanum. Ita in tertio: Da mœnia fessis, Et genus. 149.14. *veniendi posc*. Aldini codicis lectionem retineo, alij, veniendo exposcere, quod reijcio. 150.13. *Aerea cui gradibus surg.* Ad vrbis Romanæ pręclara ædificia sui temporis interdum alludit, vt hoc loco ad Pantheum, in quo in hunc vsque diem Æneæ trabes & valuæ conspiciuntur. At Iani Gemini sacellum æneum. lib. 7. Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt, Centum ærei claudunt vectes. Ad Apollinis Palatini templum marmoreum, lib. 6. Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa Instituam. Ad Augusti Palatium, & porticum ἑκατόστυλον, lib. 7. Tectū augustum, ingens, centum sublime columnis. 151 19. *permistum agnouit Ach*. Præsens tempus quod in alijs libris est, conuenientius est picturæ. 153.34. *vrbem quā statuo, vest*. Rectius per interrogationem, & subiectionem. ita enim Seruius, & Terentij interpres: quamuis aliter Diomedes. 156.7. *cùm peteret*. Vulgati habent, peterent.

peterent, quod & ad numeros aptius, & ad inuidiam atrocius. 20. *mea magna potentia solus.* Distinguendú contra multorum citationes temerarias, vt dictio solus pertineat ad posteriora, Solus nate. 157.19. *aurea composuit sponda.* Aura vtrum, regina an sponda? Si sponda, dactyli analysis obseruanda est. Vel in pedem peregrinũ, quod figuratè fit ob numerum superfluum, vt hoc loco, vel in anapęstum: vt, Fluuiorum rex Eridanus, vel in proceleusmaticum: vt, Intexũt abiete costas. De hoc nonnihil dictum in eo libro, quem de virtutibus, & vitijs carminis Elegiaci scripsimus. 25. *ordine longo Cura penũ str.* Donatus, Seruius. Charisius legũt longã Cura penum struere, & quia penus longa est, rectè structores ait esse curiosos & dispositos. 158.5. *insidiat quant.* Seru. & in hũc locũ. & in lib. 7. Insidiat, verã agnoscit lectionẽ quæ & ἀρχαϊσμὸν & ἑλληνισμὸν habet. 159.9 *Omnibus errantẽ terris, & fluct.* In quibusdã exemplaribus transposita sunt verba, sed ordinẽ priorem apud Heleniũ reperi, ideo nihil muto. 163.20. *& super ipsi Dardan.* Hanc lectionẽ, vti in Aldino est; ita retinui. 26. *fuerint quæcunq.* Considerando elegi, Fuerit quodcunq;. 164 1. *Pauper in arma, pater.* Id est, imbellis: contrà, Acrẽq; in prælia Turnũ. An potius paupertas militiæ: causa fuit? vt Achæmenides de se fatetur l. 3. & senex Comicus in Heautontimor. 165.34. *vestrũ testor numen.* Manuscriptũ, vestræ testor numen; minus rectè. Receptus à Priamo Sinon τοὺς διασυρμοὺς deos inuocat: per ignes enim & Vestales possunt intelligi, hoc est, Troiani: & Græcorũ quoq;, ad quos mactãdus erat.
 ideo

ideo certum nomen non exprimendum. Quod Seruius adfert de sideribus, alienū ab hoc loco est. Conuenit Sinonis factum cum Risacis, qui eodem decepit iuramento Darium in Sacas expeditionem facientem, vt est apud Polyenum lib.7. 166.30. *Hanc tamen imm.* In vetusto hanc adeò immensam 167.9. *Hic aliud.* Donat. Huc aliud. 168.2. *clypeiq; sub.* Clypeum qui deducunt ἀπὸ τοῦ γλύφειν. vt Plinius Græcam vocalem retinent: qui ἀπὸ τοῦ κλέπτειν quod corpus subducat ac tegat, vt nonnulli Grammatici, scribunt simpliciter. 35. *Se robore promunt.* Non produnt, vt alij, sed promunt alibi enim, nota conduntur in aluo. 169.2. *Demissum lap.* Nonius, dimissum, & dimittere interpretatur desuper mittere. 171. 9. *Maximus armis.* In alijs, annis, rectè, sequitur enim: Iphytus æuo Iam grauior. 172. 2. *Quondam etiam victis.* Legitur & Quædam. Sed illa generalis sententia sapientior, quæ aduerbio significatur, nec aliter legit Helenius. 26. *Arma dabunt.* Seruius: Arma? dabunt ipsi. Perturbati hominis est, suis ipsum respondere interrogationibus: vt, sic? sic iuuat ire sub vmbras. 175.66. *rumpunt aditus.* Manuscriptum rapiunt aditus. 176.14. *simulacra tenebant.* Ita lego de Ouidij versu. qui hunc imitatus locum 13. Met. ita canit, Dardanidas matres patriorum signa deorum. Dum licet amplexas, succensaque templa tenentes, Inuidiosa trahunt victores præmia Graij. 177.29. *Jamq; adeò.* Duo & viginti versus in hoc loco sunt a quibusdam sublati, quod cum ijs, quæ in Deiphobi historia lib. 6. scribuntur, non cohereāt. Ibi enim Helenam non in arce deprehensā, sed

pro-

proditionis adiutricem in mariti cubiculo fuisse dicitur. Videmus tamen poëtas non rarò diuersa scribere. non ignoratione historiæ, sed dissentionibus eorum scriptorum, quos sequũtur. 178. 30. *verùm inclementia diuûm*. Quanto maiorem vim habet illa κατ᾽ ἀναφορὰν βεβαίωσις, quæ est in libris antiquis, Diuûm Has euertit opes quam lectionem Terentianus interpres in Andriam apertè asserit. 180. 18. *perituræq; addere Troiæ Teq; tuosq;*. Ex interpretatione Donati aliam ipsum secutum lectionẽ apparet: quam cùm non sequendam censeam, nec adferam quidem in medium. 195. 32. *cenixa tulimus*, id est, subiugatæ & labore exercitatæ, vt Nonius duobus locis exponit. Seruij enim interpretatio non placet. In alijs est aduerbium, enixè, vt grauitas seruitij exprimatur. 198. 33. *prudentia verti. Si. q.* Melior hæc est distinctio, prudentia vati Si qua fides: vt prudentia ad Heleni experientiam, fides ad diuinandi scientiam referatur. 35. *Præq; omnibus vnum.* Manuscripti lectio est, pro omnibus eandẽ approbantibus Diomede, & Donato. Ille pro omnibus esse ait, quod ὑπὲρ πάντων. hic pro omnibus exponit, pro commodo omnium desideriorum. 199. 6 *Cumeam.* Alij Cumarum vrbem, vt classes inuectas Tibridis vndam 203. 6 *mutat latus.* Mutare latus, vt arma, & vestem mutare, non dicitur. Vera autem lectio est: motat latus, vt sit frequentatiuum a moueo. 8. *tectis syluis.* Magis hoc virgilianum est quàm si addatur præpositio, in. 204. 4. *Nomine Achæm.* Scripsi nomen Achęmenides. 11. *dictu affabilis*. id est, sermone, non explicabilis, sed

Lectio, effabilis, rectior est nam & faciem Cyclopi tyrannicam, & morum vastitatem tribuit talem, vt nemo illũ posset, & sine consternatione intueri, & absque periculo alloqui: ἄγειον οὔτε δίκας εὖ ἰδότα οὔτε θέμιστας. vt Homer. inquit. 25. *terebramus*. Donatus, Tenebramus: nulla auchoritate. nos terebramus, ex Homero & Euripide. Homerus enim, ἐν ὀφθαλμοῦ δίνημεν. Euripides: τορνεύει, ἕλκει. 205.6. *hanc primùm ad lit*. Donat legit, hanc partẽ ad littora, idest, ad huius regionis littora: & habet aliquid antiquitatis hic sermo. Lucret. 3. Non minimam partem formidine mortis aluntur. 17. *Solamenq́; mali*, Hemistichium quod vulgò adjicitur miror vnde irrepserit: magis etiam, cur hactenus permanserit. nam & interpretes omittunt & libri antiqui: nec est vlla fistulæ apud Homerũ mentio. Theocritus tamen, & Ouid. cum eum Galateam sectantem inducunt, fistulæ meminerunt. ait autem poëta oues voluptati fuisse videnti, quæ nunc solatio essent cæco.

206.7. *leti discrimine paruo*. Ita Seruius in 9. legit supra illud, & morti prętendere muros.

209.20. *quæ me suspensam insomnia*. Apollonij est, δειλὴ ἐγὼν οἷόν με βαρεῖς ἐφόβησαν ὄνειροι. Vnde lectionem vulgatam antefero ei, quam esse antiquæ elocutionis admonet interpres. 210.3 *quàm te violem, aut tua iura resoluam*. Aruntius, Charisius, Diomedes, cuncti indicatiuum agnoscunt: Antè pudor, quàm te violo, aut tua iura resoluo. vt sit illi Terentiano simile, Omnia experiri certum est prius, quam pereo. Pacuu. Iliona. Dij me etsi perdunt, tamen esse ad vitã expetunt, Quod priùs, quàm pereo, spatiũ

vlciſcendi dabunt. In libro Seruij manuſcr. quem à viro doctiſſimo, & in omni officij genere amando Vulfgango Fuſio accepi, eadem lectio, integra & incorrupta manſit. 212.2. *Magnum; & memorabile numen*. Mutanda eſt & lectio, & diſtinctio, Magnum & memorabile nomen. & referendum ad ſequentia, Vna dolo diuûm. Ouid. 10. Met. habebis Hippomene victo magnum & memorabile nomen. 14. *Lybycas aucrteret oras*. Antiqua conſuetudine dictum vt, Abducimus tuam Bacchidem. Vſitatius enim foret, aduerteret, & adducimus. Afranius in Simul. Sæuum ferre te hæc, ſimul & gnatum ab illo abducere. Virg. 1. Æn. Quod pelago & curbis ſecum aduexere, pro adducere & auexere. Obſeruarunt hoc itidem antiqui Grammatici. 213.12. *Cui pharetra ex auro*. Pro aurea pharetra: vulgatam enim lectionem repudio. Vtuntur hac adiectiui circumſcriptionem poëtæ in iis, quæ materiam ſignificant, vt hoc loco: item quæ habitum, vt equites in armis, pro armatis equitibus, 11. Aen. item quæ locum, vt puer ex aula, pro aulico puero, apud Horatium. De hoc in lib. de Syntaxi partium orationis apud Græcos, adoleſcentes ſtudioſos admonui. 215. 24. *rapto potitur*. Manuſcriptum, raptu. Raptum vel raptio, eſt violenta iniuriæ perpetratio. Raptus eſt ſtuprum ipſum: illud cauſæ, hoc effectus. 216.31. *Materno veniens ab auo*. Omiſſus in quibuſdam hic verſus & poſſe omitti videtur. 217.15. *Mortales viſus*. In manuſcr. Cyllenius ore loquutus Mortalis. *βροτῷ ἀνδρὶ ἐοικώς*. Ita in 9. Sic orſus Appollo Mortalis, medio aſpectus ſermone reliquit.

220.

220.9. *eiectum littore, egentem Exc.* Primum tempestatis, alterum inopiæ, ita enim distinctio facienda est, vel ex simili loco Comici apud Andrum eiectus, tum ille egens. 19. *& nomine Dido sæpe voc.* Dido, σημαντικὸν, vocatiuus est: sin simplex, accusatiuus: vt luctificam Alecto. 223. 29. *viri monumenta iubes.* Alij iuuat, vt non ad Missylæ voluntatem, sed ad Didonis referatur cupiditatem. 224. 24. *Lenibant curas.* Hic quoque versus in exemplaribus nonnullis omissus. 30. *En quid agam.* In manuscr. En quid ago. Donatus in Eunuchũ legit, Heu, pro En. quod non probo, & de huius particulæ vsu in Hecyram diximus. 228. 30. *trepidoq; exterrita cursu.* Donat. ita distinguit, vt à rumore dolentis perturbatæque affectum discriminet. 229. 15. *ingemuitq; reperta.* Donatus legisse videtur, Repertam. Eadem diuersitas apud Cic. in Catone maiore: Senectutem vt adipiscantur omnes optant, eandem accusant adeptam. ita in manuscriptis duobus, alij enim legunt, adepti.

236. 4. *Iterum pet.* Vel ita distingue, Quò diuersus abis iterum? pet. vel, Quò diuersus abis? iterum: per. primum est per indignationem interrogantis, alterum admirantis, tertium imperantis. 241. 3. *super mad.* pro, superfusus, ita Seru. 242. 1. *hunc.* v. liber Huc. 18. *pugna* legendum palma, ex Grammaticis antiquis, & libris. 243. 8. *rigebant.* Cæstuum forma hæc, Coria bibula, quibus plumbum, ferrúmue insutum erat, articulis manus in volam flexæ circundata, & vt pondus sustinere ferientium manus valerent, brachiis illigata. ex marmorib.

246. 31. *Sume.* In aliis summè, ineptè. 247.

14. *Dic*

14. *Dic ait.* Similem synonymi repetitione habes lib. 4. 6. & 11. & Terent. And. Cedo; cui puerum hunc apposuisti, dic mihi. 248. 24. *Hunc morem.* v. liber hunc morem, hos curs. Sic lib. 8. Non hæc sollennia nobis, Has ex more dapes hanc tanti nu. &c. 249. 31. *Agi res.* Ita rectè alij agit res. 251. 27. *Nautes.* Alludit ad historiam, qua Sp. Nautius (familia ab hoc Æneæ socio nata) cum Menenio Agrippa popularem tumultum sedauit in secessione Auentina. Dionys. 252. 8. *animus did.* Melius & figuratū magis, animum. authoritate vti non est opus, 253. 13. *Sacerdos, ac lucos.* Alludit ad morem Rom. & templum Iuleum, quod & flaminem habuit, & lucum. Anchiseo, pro Anchiseio; vt suprà cineri Sicheo, pro Sicheio; & Ouid. sepulcrum Orpheum, pro, Orpheium. 254. 5. *Reliquias.* Vetus lectio & distinctio: Nec pœnam traxse per omnem Relliquias: Troiæ cineres atque ossa peremptæ Insequitur. Sic alibi, vixset pro vixisset. 255. 33. *Æneam credam quid.* Cur committā Æneam ventis fallacibus, & mutabilibus; etiā toties deceptus (cùm nec ars, nec diligentia mea valuit) fraude sereni cæli. id est, quod tempestates (arte Iunonis concitatæ) repentè semper excipiunt? Donatus aliter legit; aliter etiam Seruius; ab ambobus dissentit Helenius, qui ita citat: Mene huic concredere monstro Æneam, toties deceptus fraude sereni. Difficilimus profectò locus. 256. 2. Ecce Deus ramum &c.

285. 22. *Sic fatur.* Ita Seru. v. l. Probus tamen hos duos versus superiori libro adiicit.

261. 2. *terra.* alij, terræ scilicet pericula. 14. *Audentior ito, Quà.* Alij Quàm. 24. *Præcepi.*

cepi. Ita Nonius, & Latinius est, quàm, percepi. 263.35. *Et sic ore p.* poëtæ non est, vt sentit & Seruius. & Æneas non orat sed optat. 264.17. *Gemina*, eâdem, vt Gramma. Legitur &, geminæ s. columbæ. 265.21. *Vnde.* malo inde, & Aornon ἄορνον antè scilicet, quàm Iulius arboribus excisis & purgata ripa locum salubriorem effecit. Hodie similis est vallis inter Neapolim & Puteolos, Sulfuraria nomine. 268. 24. *nec me deus.* Seruius dist. neque me Deus, neque propter illud. 271.9. *fata.* v.l. fas. repugnant interpretes. & Gell. ac Macrob. scribunt inamabilis, non v.l. 273.18. *aluo*, sic antea, fœta armis. v. liber. aluus. 21. *Ingentem.* vt latè lucem spargeret. Donat. Ardentem, non ita placet. 275.21. *honorem* timeri volebat; quo se maximos indicant tyranni. 1. q. d. est, honores, vt dicatur & coli voluisse & timeri, vt Deus. 30. *tundens.* tundendo pascens, volucrum more. alij, tondens ex Hom. ἧπαρ ἔκειρον 276. 15. *Infelix Theseu.* Quidam Tereus, legit. non probo. Cur tamen conditorem Athenarum, & in deorum numero habitum huic loco affigit? non honoris caussa, est enim infelix: & quomodo æternum, cum ab Hercule fingatur liberatus: non temere, nam fortasse (vt aliquid dicam, & alios deinde audiam) de Proserpinæ raptu intelligenda sunt, propter quam & humana & diuina iura violauit libidine, atque superbia. 17. *Discite iustit.* Eadem Ixion apud Pind. In agro Patauino puella fanatica Græcè & Latinè, cum rudis ante insaniam fuisset, optimè loquens, hanc apud Virg. esse præstantissimam sententiam ter clara voce rogata respondit. 279.11. *Tandem lat.* Seruius. &

v.l.mecum lętere. 280.34. *Pometios* Ita leg.& tragœdia fuit Nęuij. Militum Pometinensium. 281.12. *geminas nunc fl.* v. l. huc flecte, vt repetitione excitetur attentio. 16. *Diuûm genus*, liber v.& Rom Florentinæque edit.& Seru.habent, Diui, scilicet Cæsaris, qui factus est Deus, & in nummum iuuenili effigie, ita inscriptum vidi, *Cæsar Diui F.*& Romæ ad pontem Ælium huiusmodi marmor est, *Imp. Cæsar Diui F. Augustus Pontifex maximus Tribunic. potest.* CXVII. & aliud in Triumuirali palatio Ti *Cæsar Augusti F. Diui N.* 282.24. *Sanguis meus*, Rufinianus mauult, pius: vt dicatur, priorem Cæsarem debere parcere, quia sit Anchisæ pius sanguis; & ab Olympo genus ducat. 287.21. *socijs*. alij, socios. 288. 32. *monstris*. Donati exemp. sollicitus monstrorum, vt securus pelagi. 289.3. *Contulit*. Lege, Cùm tulit propter sententiam. 17. *Aspicit*. Helen. Respicit. 290 3. *namq;* N. r. Hæc parenthesi include. 25. *editur*. differtur, spargitur. Eius actiuo vtitur Hor.serm.l.2. participio Catul.in Mallij epithal. 292.17. *Auruncos*. lege Aruncos. Nam Arunci sunt Latij populi Rutilis vicini, quorum dux Turnus belli author: Arunci, Campaniæ, Calenis & Suessanis finitimi, vel, vt alij, ipsi Suessani, quorū princeps Halesus, Turni socius: vide lib. 10. 293.10. *dextramq; pot.* Ciceronem imitatur, quem tacito iudicio Ilioneo Oratori confert. Ita enim ille de Cęsare totum hominem tibi trado, de manu, vt aiunt, in manum tuam istam & victoria & fide præstantem. 294.31. *ab vsq; Pachinno*. Præpositio, cōtra opinionē Seruij, præpositioni iūgitur: vt in Persa de procul.& in marmore Veronensi.

Peu-

Petimus nequis nos inquietet; & ex arca nostra, neque ab ante aliter ponat, nec commoueat. Sic a-pud Propert.2.in ante. Jungitur & aduerbio, vt ab vsque. Virg. de repente, ter sub postea-quam, Cic. 32. *sidere.* Prisc.& vulg. fidere ter-ræ: & infrà, fidere nocti. Linacer tamen, fidere terra. 293.4. *at credo*, legendum censeo, an, vt dicat se nec fatigatam dest.&c. An, credo, vim habere in ironijs annotauimus in Phorm. 297.17.*turbo.* Charis. apud Tibul. legit tur-ben. ait tamen stultè dictũ. 28. *Euoios* accla-matio Bacchica εὐοῖ, alij dictum volunt quasi εὖ υἱὲ, vt sit Iouis filio ex bello Giganteo re-uertenti gratulantis. 30. *Te lustrare choro.* Aut ellipsis est, re, id est, propter te tui honoris caussa: aut te lustrare choro: quod habet edit. Veneta Egnatij, & argentor. Gerbelli. 298. 4. *vbiquæque.* v. liber & Prisc. vbicunque, 299. 34. *aquæ vis.* Hæc lectio a poëta relicta est; quam retineo contra Tuccæ, & Vari, Probi & Macrobij iudicia, qui substituunt, aquai. Simi-litudo est homerica verbis plenissima, ac va-rietate copiosa. 300.12. *Speculata locum quo littore.* Noue inter duo nomina vnum pronomẽ posuit. paullo antè, Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur vrbem, non aduertit Seru. 301. 12 *petit stabul.* Ita distinctum in antiquis pla-cet. 306.4. *Prænestina* Scribũt sine diphthon-go I.& marmora antiqua; ἀπὸ τῶν πρήνων, vt Seru. Festi deriuatio inepta est. Solinus & Mar-tianus huius oppidi conditorem faciunt Pre-nesten Vlyssis nepotem. 307.31. *Abellæ.* No-men & oppidi & montis, & fluuij in Samnitibus Oppidum in monte situm, despectans populos qui

qui hic a Poëta nominantur, Mons ipse niuibus, intemperie, ventis horridis, quasi ἀελλα dictus; Latinis modò est Abella, modò Auella. 308.31. *Phœbigenam.* Ita Prob. & v.l. At Ser. Phœnigeam: & exponit pœna matris genitum. Pindarus in re dubia nomen a mortuis reuocari non expressit. Eratosthenes nominat Hyppolitum, Orpheus Hymeneum, Stesichorus Capaneum, Telesarchus Orionem, Diodorus Otum, Epiphanius Eucleem, Pausanias Semelen, Propertius Androgeonem, quibus alij addunt Glaucum & Tyndareum. Sunt, qui plures simul vitę restitutos asserunt. Pherecides, Delphis mortuos; Philarchus, Phinei filias; Polyanthus, filias Prçti. Si in fabula conuenirent omnes, fabula ampliùs non esset. 309.18. *Aruncæq.* Ita scribendum, vel vt v. liber Aruncę. Et hinc colligas Aruncorum terras possedisse Rutulos, Auruncorum Suessanos. 25. *Vfens.* Pompeius, lib. Liuiani, marmora antiqua Venetiæ & insubriæ perpetuò scribunt Oufens, vnde Oufentina tribus, & Oufentes populi. 313.15. *Concessere Deum.* Hemistichium, quod Seruius adijcit, & in antiquis est, Profugis noua mœnia Teucris, inducendum. 314.11. *tuo.* Rectiùs alij, tu ô gen. vt sit ἀναφορὰ ἐκφωνητικὴ, etsi lectio vulgata Enniana est magis. 17. *propiùs.* Sic lib. 10. donat. placidus. irreptitium videtur. 29. *rumore secundo.* secundo amne, æstu, fluctuque secundo. Antiquus poëta apud Cic. de diuinat. Soluere imperat rumore secundo. Prouerbiale fuit veteribus pro cuiusuis negotij successu læto & optato. Vide Nonium & Macrob. pro celerant, alij peragunt

non probo. 318.5. *Ac furtis Cac.* Seru. v. liber. furit. & Propert. 4. furem sonuere iuuenci, Furis, & impl. Furis nomen & olim & nunc in Italia maximè infame. 23. *oculis.* Oculi mentis indices. Monet Seru. legi etiam, oculi, (est in v libro) vulgatam lect. tamen exponit & lib. 9. retinet. 319.16. *Pericli est.* Omittendum est, vt super valeat superest. l. 7. si qua super fortuna laborum. & Silius Virg. imitator. 321.19. *Aureaq.* v. liber, & Helenius, Aurea, quæ. 23. *Ausonia.* Numerus requirit vt scribatur, manus Ausonia. 322.14. *Iouem.* Ita Donat. alij, deum. 323.28. *Liquidoq. potest el.* Pollicetur firma & splendida, ex electri & ferri temperatura. De numerorum ratione assentior Politiano; & Grammaticorum conuicia contemno. 34. *Ceu feminæ.* v. liber, cum fem. nec aliter interpres Terentij, a quo Terentio etiam hæc similitudo sumpta est. 336.1. *Sedemq. petit Euandri.* Hæc lectio a Politiano defensa, quem nunc sequimur. 12. *Video medium discedere cœlum.* Hanc lectionem propriam & elegantem antiqui libri Aldini habent, & imitando significauit veram esse Vidas. Discedere hoc loco, & apud Ciceronem de Diuinatione, est idem quod Græcis χαίζειν & eiusmodi discessus cœli, chasmata Plinius nominauit: cuiusmodi horribile fuit in Hermunduris & Melibocis, ante quadriennium, die sexto Nouembris. 21. *Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.* In plerisque libris hic versus desideratur. &, si dicendum est, huc translatus videtur ex 8. Æneid. 337.16. *Aditumq. per auia quærit.* Quod in alijs legitur, aditumque & peruia quærit, non Virgilianum est. Incensi hominis est aditum per

per auia, hoc est vbi nullus sit, quęrere. 25. *Aut quà via clausos excutiat Teucros vallo.* Quà idest, in quoloco, Via, id est, accessio ad muros. Sunt aliæ duæ lectiones, quas, quoniam neutram sequior, ne ponere quidem volo. 30. *Atque manum pinu flagranti feruidus implet.* Alij, infert, quod & Donat. videtur agnoscere. Ita infra, Fumiferos infert Mezentius ignes. Implet retinui, vel quasi proprium, vel vt antecedens ponatur pro consequente. 338. 17. *O genitrix, quò fata vocas?* Seruius videtur legisse, Trahis, nec aliter codex antiquus: sed ego nihil muto. 25. *Nereia Doto.* Hoc verum nomen, ex Hesiodo, vbi Nerei & Thetyos filias recensit. 339. 10. *Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.* Ex sequenti libro huc translatus versus καὶ παρεμβεβλημένος, desideratur in antiquis etiam. Habet τὸ ἀνακόλουθον vim suam, nec caret exemplo. vt lib. 2. millia quot magnis nunquam venere Mycenis. 340. 26. *Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.* Rectores iuueni, germana lectio, quam & hoc loco, & infra in 10. Donatus est secutus, super illo, Nũ puero summam belli, num credere muros? 341. 27. *Nec fas: non. ita me referat.* Distinctione τὸ πάθος illustratur. In Cul. Eurydicemq; vltro ducendam reddere, non fas, Nõ erat. contrà 11. Æn. Non vitæ gaudia quęro, Nec fas. Theoc. οὐ θέμις ὦ ποιμὰν τὸ μεσημβρινόν, οὐ θέμις ἄμμιν συρίσδεν. 343. 22. *Insuper id campi quod rex habet ipse Latinus.* Malo legere, insuper his, id est, præter hęc, vel (vt Seruius) super hęc. Horat. 2. Serm. Et paulum syluę super his foret. Ita aliquoties Silius, poëtæ nostri, vt volunt imitator.

346.39. *Perplexum iter omne reuoluens Fallacis silua.* Diuersitas lectionis apud vet. Grammaticos non omittenda. Donat. & Vrbanus ita legerunt; & distinxerunt: Quaue sequar rursus perlexum iter omne reuoluens, Fallaces siluas simul & vestigia retro Obseruata legit. 348.6. *Transadigit costas, & pectora candida rumpit.* Dixit pectora, & adiecit πάθος candida: item rumpit, non rupit, κατ' ἐνέργειαν. Probat hanc lectionem Donat. probant libri vet. 15. *Instat non segnius.* Seruius, non secius. Quidam in meo manusc. seci us in segnius mutauerat. 29 *Tepidaque recentem Cæde locum,* Hęc Seruij, & Macrobij lectio: est enim ὑπαλλαγμένον more poëtico. Rectum illud lib. 8. semperque recenti Cæde tepebat humus. Obseruanda diligenter varietas, & copia poëtæ. 30. *Plenos spumanti sanguine riuos.* Rursus Seruius, Pleno spumantes sanguine riuos. 349.2. *Æratasque acies in prælia cogit Quisque suas* Distinguo, & lego, Æratasque acies in prælia cogit Quisque suos. vt sit σύνθεσις. Turnus adhortabatur milites, ad oppugnationem oppidi sese pararent: duces eum secuti cohortes expediebant, & quisque colligebat suos. 24. *Canibus data præda Latinis.* Mihi placet, date prędа, vt in 8. Decus addite diuis. 25. *Nec te tua funera mater Produxi,* Donat. hoc loco, Nec te in tua funera: & in 11. nec te tua, funere mater Produxi. Nisi corrupta exemplaria sunt vtrobique commissus error est. Funeræ sunt doloris participes, vt ad quas funus pertinet, præficę, planctus alieno in funere ministrę, quæ mercede conducebantur. Funeræ producebant cadauera, præficæ seque-

ban-

bantur: funerarum questus parietibus continebatur: præficarum clamor ad Libitinam & in publico personabat. 350. 20. *Immanem Teucri molem voluuntq; trahuntq;.* Ita Donatus & antiqua Lectio vulgaris magis poëtica, voluuntque, ruuntque. Vt, Spumas salis ære ruebant. 352. 33. *Morti prætendere muros.* Morti, non interpreror bello: quòd bella sequantur, mortes. Sed accipio simpliciter: quasi diceret: nihil interesse inter vitam & mortem, nisi muros. Qui Seruij annotationem non rectè accipiunt, Marti scripserunt, pro morti. 353. 30. *Sonat vna letifer arcus.* Donatus, Fatifer. 354. 21. *Mortales medio adspectu sermone reliquit*, Donati lectio, sic orsus Apollo Mortalis, medio, &c. 357. 27. *Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimq;.* Versus Homericus ex 5. Il. quem eodem modo descripsit Ouid. 13. Met. Eosdem non potuit ad Troiam Vlysses, de quo Hom. & Ouid loquuntur, & in Latio Turnus occidere, de quo Virgil. itaque hæc nomina ad ornatum poëmatis ficta, non ad historię fidem tradita sunt. 362. 9. *Et placitum læti componere fœdus.* Placitum, mihi inquit Seruius. Imperantis enim maiestatem magis decet, quàm placidum. Eodem modo exemplaria antiqua. 19. *Inundant sanguine fossæ.* Inundant neutrum actiuè posuit, vt in 8. annotat. Prisc. nec aliter exponit Seruius. Antea legebatur fossæ: quod natum ex illo libri 11. Dum distinet hostem Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ. 363. 12. *Est celsa mihi Paphos atq; cithera.* Alijs est celsa Paphos, atq; alta Cithera e verbis Iunonis. Vulgata lectio propter

numeros melior. 364. 14. *Nósne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo Conamur? nos? an miseros, &c.* Distinctionem hanc qui veram esse non intelligit, nec illud videt, quàm vehemens fiat & acris μετάστασις minutis istis interrogatiunculis, & repetita persona sua, cum accusatione acerba partis aduersariæ. 25. *Venturos nautis portantia ventos.* Non portantia, sed prodentia, scribendum: illud ortum ex huius interpretatione. 26. *Rerum cui summa potestas.* Donat. prima potestas. sed & hoc videtur ex glossula profectum. 365. 16. *Hos Germani Sarpedonis ambo, Et clarus Ethemon.* Sequor & lectionem, & distinctionem diuersam, in nostro videlicet codice expressam: Hos germani, Sarpedonis ambo, & Clarus & Hemon. Germani, fratres vterini. Sarpedonis ambo, scilicet filij. Clarus ea flexione, vt Panthus. 367. 4. *Qui sunt Minionis in aruis.* Minionis accolæ sunt Ceretani; Munionis, olim Fesulani, nūc Florentini. 369. 28. *Littora prærípere.* Donat præcipere: id est præoccupare. Cum Donat. non facio, qui nec lectionem obseruauit, & verborum interpres non exquisitus fuit. 31. *In manibus Mars ipse viris.* Acrior est adhortātis sententia: In manibus Mars ipse, viri ex manusc. S l. 11. Stant campus, & arma. Et Mars in manibus. huic contrarium mox subijcit prouerbiū, Mars in pedibus itē, Mars in lingua. 11. Æneid. 33. *Facta patrū laudes.* Qui aliter legunt, nec interpretes sequuntur vetust. nec obseruāt orationis elegentiam. 35. *Audentes fortuna iuuat.* Sententia Philetę Coi, poëtæ antiquissimi, quā certatim, vt notum studiosis est, imitati sunt Latini. 371. 3. *Ecce Pharo voces dum, &c.* Seruij lectio & ordo hic est, Ecce intorquens iaculum

Pharo

Pharo clamanti, dum iactat voces inanes, in ore sistit. Scita fictio, quòd ore conuicium faciens, & verbis sese extollens, per os traijcitur. 372. 5. *Stant obnixi omnia contra.* Hoc modo legit Arusianus, vt referatur ad ventos: Seruius ζευκτικῶς intelligit. Stant obnixa omnia contrá, 373. 16. *Ac velut optato ventus æstate coortus:* Optatò, ex voto, & in tempore: vt, Optatò aduenis 374. 8. *Extremi addensant acies.* Virgilianum est, addensent, pro addensant: nec aliter in antiq. legimus apud Horat. in odis, Mixta senum ac iuuenum densentur funera. Vet. primam coniugationem mutarunt aut in secundam, vt densare densere: aut in tertiam, vt educare educere. Secundam, in tertiã vt feruêre, feruere: tertiam in quart, vt accersere accersire. 375. 28. *Sanguis animusq; sequuntur.* Sanguis vltimam olim longam sine dubio habuit: & imitatione vetustatis sic Virgilium scripsisse auguror. 31. *Quem Turnus super assistens.* Quod additur in quibusdam, Sic ore profatur, in ducendum est: non enim additum a poëta, lib. Antiquissi. sunt testimonio. 377. 27. *Truncumq; repentè Proruoluens.* Manusc. truncũque tepentem: id est, palpitantem adhuc a recenti cæde. 380. 28. *Illum autem Æneas, &c.* Contra Vrbanum probat, & tuetur hanc lectionem, Seruius. 38. 34. *Pars belli haud temnẽda, viris.* Casum muto, & distinctionẽ: Pars belli haud temnenda, viri iacet altus Orodes. 384. 18. *Tuaq; optima facta.* Rectius tua q; optime facta. 31. *Diffugit arator, omnis & agricola, &c* Ita Don. ita lib. vet. nam a in cæsura communis vocalis est. Tibul. Te canit agricola, magna cùm venerit vrbe. Ouid. Nomen amicitia, nomẽ inane fides. 385. 1. *Nubem belli dum detonet, &c.*

Detonet, pro detinet scripsi, ex interprete, & li. vet. prudenter enim & mediatè de proxima similitudine translationem sumpsit. 391.9. *Forset vota facit*. Forset, pro fortè antiquum. Horat. l. 1. Sat. 6. mutata litera, forsit honorem iure mihi inuideat quinis. Hoc prisc. l. 15. illud Seru. agnoscit. vtrunque antiqua exemplaria. Eodem tamen lib. Prisc. legit bis, Fors & distinctis dictionibus; vbi probat loco aduerbiorum nomina poni per casus diuersos. Nominatiuum, Fors & vota facit. Item Sole recens orto, pro fortè, & recenter. 393.1. *Equidem & viuis concedero vellem*. Donat. mallem, Magis (inquit) vellem & viuis præstare beneficium pacis. Aliqui omittunt, &, Equidem viuis concedere mallem. 394.35. *Meritis vacat his tibi solus, &c.* In Terent. Andriam, hanc lectionem vt sinceram laudauimus. Erudita hoc in loco Seruij interpretatio. 396.23. *Sedet in medijs & maximus æuo, & primus sceptris*. Ita scripsi ex bonis cod. Ætatis enim prouectu, & regia dignitate venerabilem Latinum, tristem consedisse ait, ab eius persona duplicem affectum mouens. 397.18. *Coniugis infandæ*. Fuit cùm legerem, Coniugis (infandum) prima inter lumina, dextra Oppetiit. Sed altera lectio Homerica, ἀλομένης ἀλόχοιο, quo epitheto lib. 4. & 9. Odysseæ vtitur. 398.23. *Nec victi possunt absistere ferro*. Hoc sonorum magis videtur quàm bello, vt citat Helenius. 35. *Aurunci Rutuliq.* Legendum Arunci: de quibus antea bis dictũ est. 400.31. *Tot quando stragis aceruos Teucrorum*. Quando breuis est naturaliter, ait in 4 Ænei. Seru. sed id nullo probauerit Virgilij exemplo, nisi id

com-

compositione, vt in quandoquidē igitur recentiores fecerunt eam syllabam communem. 401. 4. *Pulsus ego, aut quisquā.* Donat. ἀποφαντικῶς: Haud quisquam meritò, fœdissime pulsum Arguet. quod non placet. 35. *Sunt illi sua funera.* Illi, pro illic, in parte scilicet aduersaria. antiquum aduerbium est. 402. 4. *Multos alterna reuisens Lusit.* Acron legit. Multos mutata. altera lectio magis exprimit Græcam vocem ἀλλοπρόσαλλος, quod Fortunæ, & Martis est epitheton. Horat. de Fortuna: Præsens vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos Vertere funeribus triumphos. 8. *Nec tarda sequetur Gloria delectos Latio.* Hæc Seruij lectio est, quam esse incorruptam arbitror. 20. *Solum Aeneas vocat? & vocet. oro.* Distinctio ista repetitionem facit haud paulo vehementiorem. 403. 10. *Cætera quà iusso.* Iusso antiquum pro iussero. venit mihi in mentem loci apud Liuium deprauati l. 1. ab V.C. Is ita legendus est Juppiter pater, si est fas, hunc Numam Pomp. cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, tua nobis signa acclarassis inter eos fines, quos feci. Verba sunt auguris auspicia peragentis. ita autem legitur in Liuiano exemplari principis Mutuani, quod inspexi Hatauij. 404. 30. *Est curuo anfractu valles.* Valles antiq; pro vallis propter carmen. 405. 24. *Versanti subito.* Hæc distinctio bona, vt sequatur: Vix hęc sententia sedit. In subitis cogitationibus animus difficulter concilium capit, aut rem expedit. 408. 18. *Et nunc lenta manu spargens, &c.* Donat. læta, pro lenta: quia dixit, Exultat Amazon. Seru. & Prisc. denset, pro densat. Horum sententiam

am probo: illius in medio relinquo: videtur enim poëta lenta hastilia, & validam bipennem posuisse, ad peritiam & laudem Camillæ, quæ omni telorum genere aptè & militaliter vteretur. 410.2 *Sed nullo iam cursu euadere pugna Posse.* Manusc. euadere pugnæ. τοῦ ἑλληνισμοῦ, vt in 10. Tempus desistere pugnę. 411.2. *Choros indixit.* Per Choros τὴν τριετηρίδα intelligit, quæ saltatio fuit Bacchi propria, de qua apud Euripidem in Cyclope, & Lucianum περὶ ὀρχήσεως. 412. 13. *Totumq; incensa per agmen Fœmineo, &c.* Legendum, incauta per agmen. Duo tribuit puellæ: imprudentiam, quæ reddebat incautam, & cupiditatem, quæ incensam. Fœmineus amor, pro vehementissimo. vt fœmineus clamor, in hoc ipso libro, & fœmineus vlulatus, in secundo. 31. *Nihil ipsa nec auræ. Nec sonitus memor.* Auras pro auræ. Asper, & Seruius: vt sit Græcæ & antiquæ declinationis genitiuus αὔρα αὔρας. 414. 4. *Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam profuit.* Donat. Hoc tibi desertæ, &c. per figuræ mutationem alterum in simplicitate magis affectuosum, vt potius querela fit, quàm accusatio. 416. 3. *Continuo pugnas incaut.* Ita scripsi ex manusc. 421. 15 *Actoris Arunci spolium.* Non Aurunci, Turno scilicet vel patria, vel cognatione coniuncti. Legit eodem modo poëta Iuuenal. qui hoc distichum transcripsit. 423. 23. *Illi ad surgentem conuersi lumina solem.* Repudiaui alteram lectionem, tanquam inscitam, & minus poëticam. 425. 28. *Quo non præstantius vllum.* Legendum, non præ-

præstantius, sed presentius: id est magis in tempore oblatum, ideoque ad animos turbandos efficacius. 427.22. *Sparsò latè rigat arma cruore.* Scripti, Latè rigat arma cerebro. Rigat ad vulneris magnitudinem, quia caput securi diminutum erat. 428.18. *Miserabile, cæsis Hostibus insultans.* Miserabile aduerbium, quod in perenthesi πάθος clementiæ habet: vt illud pudoris apud Horat. lib. 2. Cùm fracta virtus & minaces (Turpe) solum tetigere mento, quamuis aliter ibi intelligant vetusti interpretes. 429.10. *Ac velut Edoni Boreæ.* Controuersia hic est de media syllaba, quam Virgil. Horat. Propert. Ouid. producunt, & Græcè est ἠδονοὶ, contra Lucanus, & Silius, posthabita illorum authoritate, corripiunt. Ouidij locus, quia corruptus est, emendandus videtur. Is igitur 3. de Arte, Ibat vt Edonio referens Trieterica Baccho. Hic in Italicis impressionibus Edonio, in Germanicis Aemonio, vtrunque falsò legitur. Scribendum autem Aonio, ex manuscripto Georgij Agricolæ, philosophi clarissimi, & ex vetusta impressione Augustana. Aonius autem Bacchus a Bœotia quòd Thebas patriam habuerit: Bœotiam verò Aones primùm tenuerunt: author lib. 6. & 8. Strabo.

430.23. *Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida.* Donat. legit, Ipsa manu genitrix, nec verisimile est herbam nomine fuisse expressam, quę a loco, qualitatibus, vsu ita describitur, vt qualis sit dubitari non possit. In ea autem pingenda Theophrastum dicitur sequutus: nam Dioscorides eam & flore & fructu carere dicit, Plinius etiam caule.

432. 5. *Ipse neque auersos dignatur sternere morti, Nec pede congreßos, &c.* Hæc manuscripti lectio est, & quidem optima. Dicit Aeneam nec fugientes occidisse, nec armis paribus congressos repulisse, nec ferientes cominus insecutum fuisse. 434. 2 *Ingenti turbine saxi.* Ita Donatus. vt suprà, Ingenti fragmine montis. alij malunt, Ingentis, vt alteri substantiuo respondeat epitheton. 8. *Fuso stetit hasta cerebro.* Donatus, Fixo cerebro. 435. 17. *Testaturq́; Deos, iterum se ad prælia cogi.* Rem eandem dicere bis non debuit, quæ mox repetitur. placet igitur Donati lectio: Testaturq; Deos, se inuitum ad prælia cogi. Causa voluntatis coactæ additur: Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi. 32. *Incendi muros, ignesq́; adtecta volare.* Vt probem nostri manuscripti lectionem, incessi muros, Seruius facit 4. Georgic. & hoc loco, vide ipsum supra hunc versum, Regibus incessit magno discordia motu. 439. 5. *Inter se coijsse viros, & decernere ferro.* Hanc lectionem probat Priscianus: Seneca, & Seruius, cernere ferro, agnoscunt: quod ego magis iudico Ennianum. 11. *Ac velut ingenti silua.* Sila legendum, non silua. Sila enim Brutiorum est nemus, vt Vibius equester: Lucaniæ, vt Seruius, hoc est, extremę Italiæ, quæ nomen adhuc retinet. Eiusdem mentionem fecerunt. Salustius in historia, & Cicero in Bruto, inquiens: Cùm in silua Sila facta cędes esset, notique homines interfecti. quem locum primus ego ex manuscripti codicis vestigijs restitui.

14. *Stat pecus omne metu mutum.* Mutus metu, pro exanimi, dixit etiam libro 9. ita Ouidius 2. de remedio: Subito muta dolore fuit. quem lo-

locum ex eadem impreſſione Auguſtuna emendaui. 442. 30. *Et notas ſuſpendere veſtes.* Verum eſt, votas: id eſt voto promiſſas, vt Donatus legit: cuius tamen expoſitio mihi non placet. 33. *Huc impetus illam Detulerat fixam & lenta in radice tenebat.* Seruius legit Fixam & lenta radice tenebat. pro, quam radix fixam tenebat. id enim ait plenum eſſe Donatus: Huc impetus illam Detulerat mollem, & lenta radice tenebat: iudicium ſit lectoris. 443. 29. *Aut quid tam miſeræ ſuperat mihi.* Vetuſtum: Duræ ſuperat mihi. cum quo conſentit Seruij interpretatio. 445. 28. *Infelix humero cùm apparuit ingens Baltheus.* Omnium librorum veterum lectio iſta eſt, quam mutauerunt, qui bina vni nomini epitheta adiungi vitioſum exiſtimant, idque in decem verſibus poëtam feciſſe annotauit alicubi Seruius: non in Bucolicis vnum, vnum in Georgicis, octo in Æneid. obſeruauimus.

FINIS.

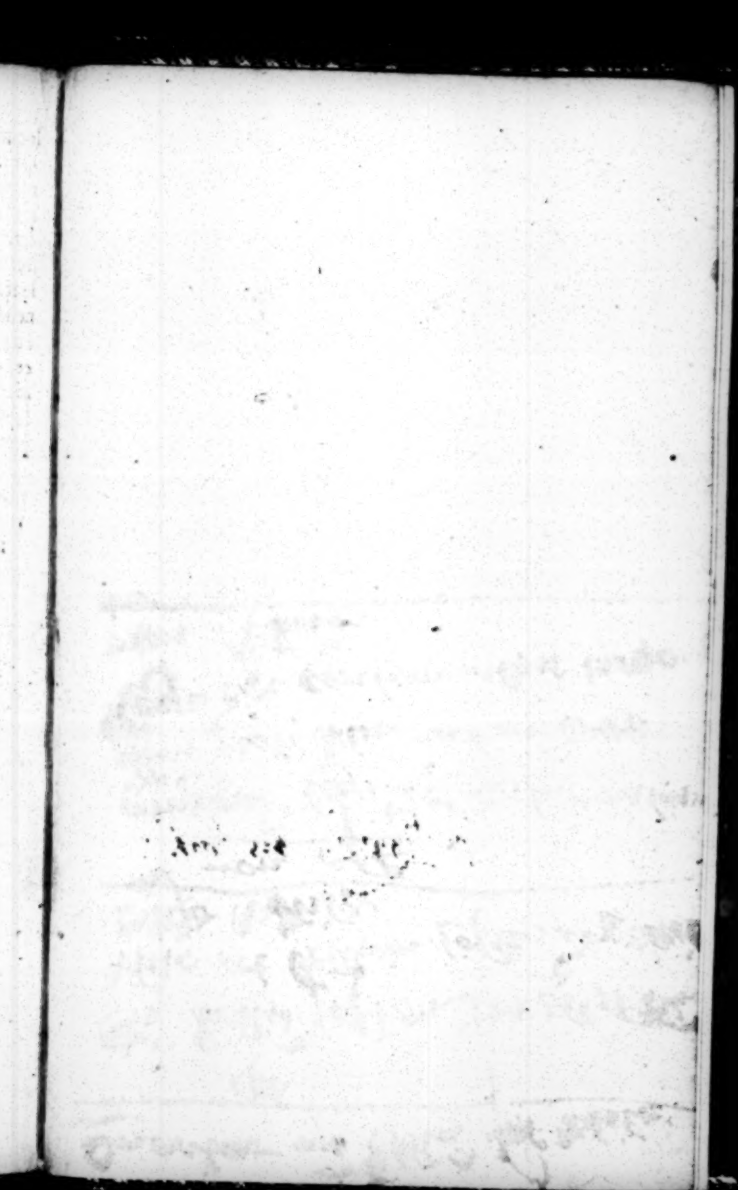
432. 5. *Ipse neque auersos dignatur sternere morti, Nec pede congressos, &c.* Hæc manuscripti lectio est, & quidem optima. Dicit Aeneam nec fugientes occidisse, nec armis paribus congressos repulisse, nec ferientes cominus insecutum fuisse. 434.2 *Ingenti turbine saxi.* Ita Donatus. vt suprà, Ingenti fragmine montis. alij malunt, Ingentis, vt alteri substantiuo respondeat epitheton. 8. *Fuso stetit hasta cerebro,* Donatus, Fixo cerebro. 435. 17. *Testaturq; Deos, iterum se ad prælia cogi.* Rem eandem dicere bis non debuit, quæ mox repetitur. placet igitur Donati lectio: Testaturq; Deos, se inuitum ad prælia cogi. Causa voluntatis coactæ additur: Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi. 32. *Incendi muros, ignesq; adtecta volare.* Vt probem nostri manuscripti lectionem, incessi muros, Seruius facit 4. Georgic. & hoc loco, vide ipsum supra hunc versum, Regibus incessit magno discordia motu. 439. 5. *Inter se coiisse viros, & decernere ferro.* Hanc lectionem probat Priscianus: Seneca, & Seruius, cernere ferro, agnoscunt: quod ego magis judico Ennianum. 11. *Ac velut ingenti silua,* Sila legendum, non silua. Sila enim Brutiorum est nemus, vt Vibius equester: Lucaniæ, vt Seruius, hoc est, extremę Italiæ, quæ nomen adhuc retinet. Eiusdem mentionem fecerunt. Salustius in historia, & Cicero in Bruto, inquiens: Cùm in silua Sila facta cędes esset, notique homines interfecti, quem locum primus ego ex manuscripti codicis vestigijs restitui.

14. *Stat pecus omne metu mutum.* Mutus metu, pro exanimi, dixit etiam libro 9. ita Ouidius 2. de remedio: Subito muta dolore fuit, quem lo-

ocum ex eadem impreſſione Auguſtuna emendaui. 440. 30. *Et notas ſuſpendere veſtes.* Verum eſt, votas: id eſt voto promiſſas, vt Donatus legit: cuius tamen expoſitio mihi non placet. 33. *Huc impetus illam Detulerat fixam & lenta in radice tenebat.* Seruius legit Fixam & lenta radice tenebat. pro, quam radix fixam tenebat. id enim ait plenum eſſe Donatus: Huc impetus illam Detulerat mollem, & lenta radice tenebat: iudicium ſit lectoris. 443. 29. *Aut quid tam miſeræ ſuperat mihi.* Vetuſtum: Duræ ſuperat mihi. cum quo conſentit Seruij interpretatio. 445. 28. *Infelix humero cùm apparuit ingens Baltheus.* Omnium librorum veterum lectio iſta eſt, quam mutauerunt, qui bina vni nomini epitheta adiungi vitioſum exiſtimant, idque in decem verſibus poëtam feciſſe annotauit alicubi Seruius: non in Bucolicis vnum, vnum in Georgicis, octo in Æneid. obſeruauimus.

FINIS.

Jo: Rowley his booke

Quaeritur num bellum sit utile

est

Si bellum hostes depellit tunc utile at bellum hostes depellit ergo utile

non est

quicquid legi dei contrariatur illud non utile at incidit legi dei contrariatur ergo non utile

